J. V. Voorpe.

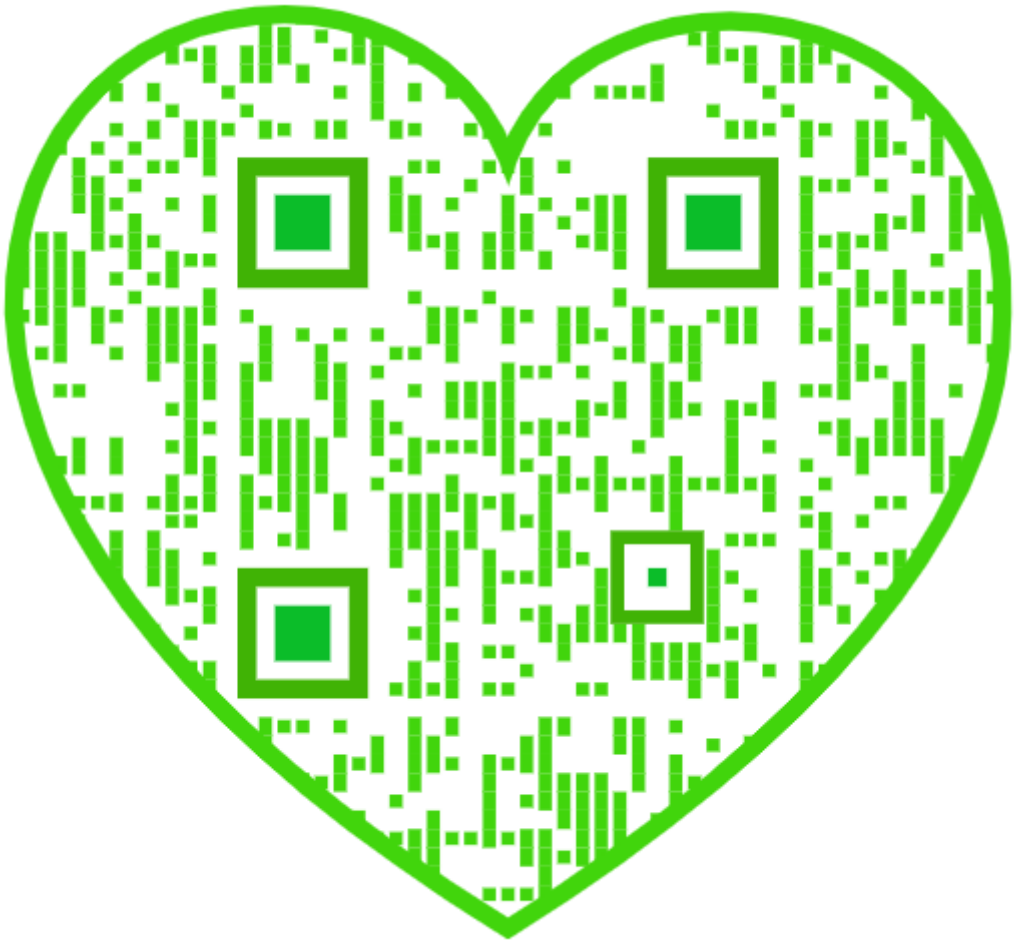

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

PALAMEDES

of

VERMOORDE ONNOZELHEIT

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

INLEIDING TOT PALAMEDES.

De aanleiding tot het ontstaan van Palamedes en zijn ontvangst bij Vondel's tijdgenooten, wordt ons in alle bijzonderheden door Brandt medegedeeld, zoodat wij niet beter kunnen doen dan enkele passages uit diens „Leven van Vondel" over te nemen.

„Niet lang naa 't uitgeven van 't Pascha, in den jaare MDCXIII schreef hy zyn eersten Lofzang over de Scheepsvaart der vereenigde Nederlanden, 't welk zijn voorigh dicht merkelyk overtrof. Doch nu door ondervinding merkende wat hem aan de kennis der taalen gelegen was, om in de kunst te vorderen,pooghde hij dat gebrek te boeten. Het voorbeelt van Koornhart en anderen, die in hunnen ouderdom taalen leerden, en zijne liefde tot de kunst, maakte hem gaande, zoo dat hy zich dien moeielyken arbeidt getroostte. Eerst liet hy zich door een Engelsman de beginsels van 't Latyn leeren. Daarna ging hij ten huize van eenen Abbema, een Vries, Leermeester in de Latynsche schoole aan d' oude zijde, die hem, ziende zynen grooten ijver, vlijtig en gaarne onderwees. Hy rustte niet, voor dat hij de taal taamelijk verstondt; en door gestaadige oeffening meer en meer vorderende, begost met der tydt de Latynsche Poeten te leezen, te verstaan, en op geestige en krachtige uitdrukkingen van hunne edele gedachten, en ryke vonden lettende, die bij zich zelven 't overweegen. Tot dien einde zijn verstandt en tydt met groote naarstigheit bestedende, quam 'er in lang geen gedicht van hem te voorschyn, tot dat hij in het jaar MDCXVII *de Waarande der Dieren* met uitleggingen over de kunstplaaten van

Markus Geeraardts, leerzame Fabelen begrijpende, in 't licht gaf; en drie jaaren daarna *Godts Helden*, of hunne beschrijving, en het *Treurspel van Jerusalems verwoestinge:* ook de *Heerlijkheit van Salomon*, uit het Fransch van den Heere van Bartas[1]); want hij had zich ook in de kennisse van die taale geoeffent[2]): voorts *den Gulden Winkel* genoegh bekent, en meer dan eens gedrukt: dan dit leste, meen ik, quam vroeger te voorschijn[3]). In deeze schriften zagh men meer gelykheit van styl, en grooter verhevenheit van gedachten, dan voorheenen in zyne rymen, inzonderheit in het treurspel van Jerusalem. Nochtans heeft hy ze tot naarder kennis gekoomen, alle, 't een zoowel als 't ander, (uitgezeit het verwoeste Jerusalem) met eenen streek doorgehaalt, en niets daar van voor zyn

---

[1]) Het voornaamste werk van Guillaume Saluste, seigneur du Bartas (1545—1590) was „Les Semaines," waarvan Vondel een gedeelte vertaalde nl. De Vaderen, ofte het tweede deel vande derde dagh der tweeder weke en de Heerlijkheyd van Salomon, of het tweede deel vande vierde dagh der tweeder weke. Men neemt aan dat Vondel dit werk goed gekend heeft en dat de invloed er van in zijn oeuvre is te bespeuren o.a. het Pascha, Helden Godes). Dr. G. Kalff neemt zelfs invloed van du Bartas aan in latere werken (Lucifer). Dr. A. Hendriks, die een studie over dit onderwerp schreef zegt van de passage in Palamedes, waar Vondel ons het landleven in bijzonderheden schetst, nl. in de rey der Eubeeërs (1371—1386):

„Ik meen, dat Vondel hiervoor, zoowel wat de behandeling in 't algemeen betreft, als enkele onderdeelen, zijn voordeel gedaan heeft met 't door Goethe zoo hoog geschatte begin van den 7den dag (la première Sepmaine). Anderen o.a. Hoogstra ontkennen dit. De laatste zegt hieromtrent: „Wij weten niet, hoe hoog de schrijver dit *voordeel* geschat heeft; wij vinden hier de overeenkomst tusschen Du Bartas en Vondel uiterst gering; de laatste beschrijft in bovengenoemde passage een landschap zoo op en top Nederlandsch, een natuurtooneel, dat hij zoo dikwijls aanschouwd heeft, dat men persé van vreemden invloed moet willen spreken, om dien bij deze verzen te pas te brengen." Te Winkel daarentegen is van meening, dat deze rey op den voet het eerste koor van Hercules furens (Seneca) volgt.

[2]) Vondel kende behalve Fransch en Latijn ook Grieksch en Italiaansch. Over het Grieksch spreekt Brandt wel, over het Italiaansch niet. Hij vertaalde zelfs Gerusalemme Liberata van Tasso.

[3]) In 1630.

werk willen erkennen, noch onder de dichten der volgende tyden plaats gunnen.

Ontrent deezen tydt, en wat laater, werdt hy ter neêrgeworpen aan een langduurige quynende ziekte, die hem zeer verzwakte, zyne geesten afmatte, en om de doodt deede wenschen. Van zommigen werdt verhaalt, dat hij veele jaren ging quynen, met verscheide quaalen beladen; zoo dat men hieldt dat hy de teering hadt: dat zyn borst zeer bezet was, en d'overtollige vochtigheden en zinkingen hem daaghelyks quelden: maar dat het in 't veertighste jaar zijns ouderdoms begost te beteren, en dat hij sedert zyn vyftighste jaar geheel gezondt was. Van de gemelde lange ziekte in den jaare MDCXXI wat bekoomende, viel hy weêr aan 't dichten, en men zagh hem in de Dichtkunst van jaar tot jaar zoo merkelijk toenemen, dat hy zich zelven in 't kort, bij vergelyking van zijn voorige rymen, niet meer geleek. Daar veel toe holp zijn geduurige ommegangk met den Drossaardt Hooft, den Ridder Laurens Reaal[1]), en andere Dichters, en kenners der kunste, die 't zaamen een letterkunstige vergadering hielden daar ook de Heer Antonis de Hubert, Rechtsgeleerde, oudt Raadt en Scheepen der stadt Zierikzee door de Psalmen, bij hem in Neêrduitsch dicht vertaalt, genoegh bekent) verscheen. Hier werdt gehandelt van d'eigenschappen der moederlijke taale. Men stelde verscheide regels, daar men zich in 't dichten naar hadde te schikken: ontrent het stuk der taalschikkingen, de t'saamenvoeging der woorden en naamen, het onderscheidt der geslachten, buiging der gevallen, en spelling van yder woordt. Daar men eenig bericht van vindt in de Waarschouwinge gestelt voor de Psalmen van den gemelden Hubert. Doch deeze taalschikking is sedert merkelijk verbetert,

[1]) Laurens Reaal (1583—1637), rechtsgeleerde. In 1611 gouverneur van de Molukken. Van 1616—1618 Gouverneur-Generaal. In 1620 keerde hij naar Nederland terug, werd vice-admiraal en gezant. Stierf in 1637 aan de pest.

en door den Drossaardt en Vondel tot genoeghsaame volkoomenheit gebracht: gelyk men in hunne laatere dichten en schriften kan bespeuren en waarnemen.

Op dien beraamden voet vertaalde Vondel, met hulp van den Drost en Reaal, omtrent het jaar MDCXXV de *Troas of Troades van Seneka*, die men met den tytel van Koninginne der treurspeelen vereerde: waar toe zij met hun driën, ten huize van Roemer Visscher[1]), den Hollandtschen Martiaal, en voedtstervader der wetenschappen, daagelijks bij een quamen. Uit die vertaalinge in prose braght Vondel dat treurspel in dicht, en gaf het sedert aan den dagh onder den naam van *Amsterdamsche Hekuba*; bekennende in d'opdraght *dat verscheide vaders vaderlijk recht aan dat kindt hadden;* voorts zeggende, *dat men die Hekuba vrij moght bezien en doorzien; dat ze niet alleen gebooren, maar ook herboren was, zoo datze met recht twee- of drieboortige moght heeten.*

In het dicht van dat Treurspel, daar Vondel geen helpers toe hadt, gelyk tot de vertaaling, hoewel de vertaaling zelf, (daar hy zyn deel in hadt) hem tot hulp verstrekte, zaagen nu de kunstkenners een majesteit van taale en hooghdravenheit die heerlyk was, en het Latyn op den voet volghde. Maar ontrent dezelve tijdt vondt hy stof, om zich zelven en zynen voortgangk in de dichtkunst naader te vertoonen: niet alleen door zijne Begroetenis aan zyne Vorstelyke Doorluchtigheit Frederik Hendrik, Prins van Oranje, op d'intreê van zijn Stadthouderschappen en Veltheerschap, naa 't overlyden van zijnen broeder Prins Maurits, een voortreffelyk gedicht; maar ook door 't maaken van een byzonder Treurspel. Doch 't geen hier gelegentheit toe gaf, dient van wat hooger opgehaalt." Uit bovenstaande aanhaling blijkt duidelijk

[1]) Deze stierf in 1620. Zijn dochters bleven echter in het ouderlijk huis wonen: toen Maria in 1623 en Anna in 1624 ondertrouwden woonden ze op de Geldersche kade. Zooals men weet was het huis van Roemer Visscher de vergaderplaats van letterkundigen in den tijd vóór den Muider Kring.

dat Vondel zich in dezen tijd ernstig verdiept in de werken van Seneca. Dat Palamedes dus ook den invloed van Seneca ondervond, behoeft ons niet te verwonderen; deze invloed is zóó sterk dat Prof. te Winkel zegt: „Plan en aanleg van den Palamedes zijn geheel in overeenstemming met de kunstopvatting van Seneca...; bovendien kan men wel zeggen, dat de Palamedes als 't ware een mozaïekwerk van grootere en kleinere brokken uit Seneca 's treurspelen is. „Vooral Seneca's *Thyestes, Hercules furens* en *Agamemnon* hebben Vondel groote diensten bewezen bij het vervaardigen van Palamedes, enkele gedeelten die reyen zijn zelfs vertaald.

Wij vervolgen met Brandt: „Hy hadde in 't stuk van Godtsdienst de leere der Doopsgezinden, volgens 't onderwijs zyner ouderen, aangenoomen, en zich, onder zoo veele smaldeelen der verdeeltheden, in de gemeente der Waterlanderen begeven, en het Diakenschap onder hen bedient.[1])

Maar toen de geschillen tusschen de Remonstranten en Contraremonstranten op het hooghst waaren geloopenì en d'eerste veroordeelt waaren, hunne Predikanten afgezet, uitgezeit, gebannen, en, inkoomende, ter eeuwiger gevanghenisse verweezen, koos hy d'onderleggende zyde: en het ongelyk, datmen de Remonstranten, zyns oordeels, deede, ontstak in hem een grooten yver om hunne zaak te verdeedigen: zoo dat zyn pen nergens veerdiger noch gereeder was, dan daar hy hun dienst kon doen, of meende te doen. Dit gaf elk oorzaak te zeggen, dat hy geheel Remonstrants was geworden: hoewel hy nooit avondmaal met hun hieldt, en hier op slaat hetgeen hy in zynen Toetsteen zeit,

Mijn jongkheit bondt doǫr errefleer[2])
Zich aan een Sekte en geene meer.

[1]) Vondel werd 13 Januari 1616 als diaken voorgesteld en 14 dagen later gekozen. Op 29 October 1620 verkreeg hij ontslag omdat hij „claeghde van groote ongelegentheyt syner melancoleusheyts halven."

[2]) Het geloof zijner ouders.

Zyn genegentheit tot de Remonstranten was oorzaak van dat aardigh gedicht op de Hollandtsche Transformatie, dat in yders handen is. Ook toonde hy groote zucht tot de Heeren, die in de veranderinge van 't jaar MDCXVIII hadden geleden, met naamen den onthoofden Advokaat, die te deezer tydt stof werdt voor zijne pen; en dat op 't aanraaden, zoo hij plagh te verhaalen, van iemant, daar men 't nooit van zou vermoeden. De Heer Albert Koenraadts Burgh, Scheepen en Raadt der stadt Amsterdam, in den jaare van achttien (op het verzoek van een Regeerder, die toen voor werveldraayer van 't hek ging) door Prins Maurits in de regeeringe gezet, hadt, of kreegh, in 't kort andere inzichten en begunstigde d'onderleggende party. Dees, een liefhebber der Poëzye, met Vondel van den Advokaat in gesprek geraakt, zeide koutsgewijs, *Maak er een Treurspel van.* Vondel antwoordde *'T is noch geen tydt.* D'ander daar op, *Maak het op een' anderen naam.*

Hier mede van een gescheiden, begost de Poëet op dat voorstel te denken, de stof by zich zelven 't overleggen, en naar eenige geschiedenis der oudtheit te zoeken, onder welker schorsse hij 't nieuwe Treurspel moght verbergen. Eindelijk quam hem de Grieksche Palamedes te vooren, daar men van schryft, dat hy, onder deksel van het oogh naar den vyandt gewent, en geldt genooten te hebben, by het gemeene volk in haat wierdt gebraght, en door Agamemnon en Ulysses, tot onvergoedbaare schaade van geheel Grieken, gedoodt. Dees geschiedenis, van d'oude Poëten, met hunne verzierselen vermenght, geviel hem, en hy gaf zich aan 't werk: met opzet om 't by zich zelven te houden, tot dat de tijden 't uitgeven zouden gehengen. Al zijn gedachten en verstandt inspannende, viel hij aan 't ontwerpen, ordineeren en schikken der stoffe: mengende het nieu onder 't oudt, en 't waar met onwaar; op dat hy zich niet te bloot gave, en onder bewimpelingen der Grieksche geschiedenisse, verzierde byvoeghzels

en cieraaden, moght schuilen. Terwyl hy met vlyt aan dit werk arbeidde, ging Prins Maurits van Oranje, die ook een personaadje in 't Treurspel zou zyn, quynen en 't gedenkt my deze Poëet in 't achtentachtentighste jaar zyns ouderdoms te hebben hooren verhaalen, hoe zyn vrou op een morgen, geduurende zijne beezigheit met Palamedes, aan de trap, die naar zyn kamer ging, quam roepen; *Man, de Prins leit en sterft,* (want die tyding quam toen uit den Haeghe) en dat hij haar tot antwoordt toe riep; *Laat hem sterven. Ik belui hem vast.* Des Prinsen doodt hier op volgende ging hy te yveriger met zyn werk voort, en braght het ten einde, en onder de pers. 'T quam ontrent den Herfst of in 't begin van November in 't licht, tot veeler verwondering, die wel haast merkten, wat zijn ooghmerk en zin was. Die zich de kunst verstonden, verhieven 't ten hemel toe, en preezen de zuiverheit der taale, en hooghdravende vloejentheit; tot noch toe van niemant der Neederduitsche Dichteren zoo wel uitgevonden. Maar zy stonden verbaast, als ze den tytel en tytelprint zaagen, en het treurspel laazen. Want op den tytel van *PALAMEDES, of vermoorde onnoozelheit,* volgde een print, daar een oudt man, van een achtbaar en deftig gelaat, zweemende naar den Advocaat, in een diereperk stondt beslooten, en van Themis, Godinne der Rechtvaardigheit, werdt gelauriert. In 't werk zelf zaagen ze den man, die noch van veelen voor een Landtverrader, en van anderen voor een Vader des vaderlants en Martelaar van Staat en Godtsdienst werdt gehouden, met zoo veel levende verwen, en hooghsels en diepsels van kunst, afgemaalt, dat ze hem en zyn onschuldt als met handen meenden te kunnen tasten. Zy verstonden, dat er veelen, die toen de hooghste macht van 't landt, en 't meeste bewindt van zaaken hadden, op hun zeer wierden getast; inzonderheit de Contraremonstranten, of de kerk die toen boven dreef. Vooral dacht het hun vremdt, dat hy zynen naam, onbewimpelt, op den tytel dorst stellen. Dan 't lot

was gewaaght, de steen geworpen, en 't geen niet alleen geschreven, maar ook door den druk gemeen was gemaakt, kon niet uitgewischt worden, noch de Dichter zijn werk loochenen. Hij most dan wachten, wat er van quam."

Dr. Eelco Verwijs teekent hierbij aan:

Dat het verschijnen van den Palamedes bij de Remonstranten inderdaad schrik en ontsteltenis te weeg bracht, blijkt uit verschillende brieven van tijdgenooten (Zie Oud Holl. VI).

Grevinckhoven prijst den dichter: „lof moeten sulcke geesten hebben; utinam Roma trecentos tales haberet! (indien Rome drie honderd van dezulken bezat) de gansche procedure tegen den heer Advocaat, wert daerin ad vivum (naar het leven) verhaelt, en uitgekreten voor een vadermorderie; maar," vraagt hij, „sal dat so door den beugel mogen, ende comt die man onverseert daer af, 't sal veel sijn." Ook Niellius is (9 Nov. 1625) „becommert over het uitgeven van Palamedes; daer vele Heeren haer grootelijcks in sullen stooren". Het „poema" (gedicht) dunkt hem wel treffelijk gedaan, maar schrijft hij, „au satis prudenter au satis pie et an fructuose huiusmodi dentata scripta nunc temporis in lucem emittuntur vehementer dubito. (Ik twijfel ernstig of het wel voorzichtig of zachtmoedig genoeg, of vruchtdragend is, zulke gepeperde geschriften in dezen tijd te publiceeren). Nostri Calchantes (Coster had de Calvinistische predikanten reeds onder den naam Calchas gehekeld, het werd door Vondels scherpe satyre een gangbaar scheldwoord voor de Contra-Remonstrantsche geestelijken. In de vertrouwelijke correspondentie hunner kerkelijke tegenstanders vinden wij dan ook meerdere malen de termen: nostri Calchantes, onse Calchassen) sullen dit seer tegen ons ende onse gantsche sake misbruyken, om der Regeerders op te wekken ende tot alle hardighheijt aen te hitsen."

En een maand later (12 Dec. 1625), nadat hij heeft

vernomen dat de naam Vondel op den titel geen pseudoniem was — deze predikant kende dus zelfs Vondels naam niet — verheugt hij zich dat niemand van „onze verdruckte societijt tot dat werck eenige schult" heeft. „Men soude het ons uitermate qualijck affnemen." Vondels houding steekt hier wel zeer gunstig af bij die van zijn op zijn minst genomen „voorzichtigen" medestander. In het algemeen heeft het Vondel trouwens nooit aan moed ontbroken. Zoowel in dit geval als bij zijn latere overgang tot de Katholieke kerk (in een overwegend Protestantsch land) heeft hij geen oogenblik geaarzeld te doen wat hem het beste leek. Steeds komt hij eerlijk voor zijn meening uit, zelfs daar waar boete en gevangenis hem dreigen, want

„Wat op 's herten grond leit
Dat welt me naer de keel,"

Omtrent Coster's invloed op Vondel schrijft Dr. Sterck: „Een veel krachtiger op den voorgrond tredende persoonlijkheid blijkt Vondels geest vaardig te hebben gemaakt; het was Dr. Samuel Coster, de stichter der „Duytsche Academie," die de eerste aanleiding had gegeven tot het geheele tumult. Zijn Academie, die eigenlijk bestemd was een soort „volksuniversiteit" te worden, waar rekenkunde, sterrenkunde, geschiedenis, wijsbegeerte, dansen, literaire aesthetica en Hebreeuwsch onderwezen zouden worden, heeft in werkelijkheid alleen de tooneelspeelkunst bevorderd, en voerde 1 November 1617 Costers treurspel Iphigenia op, dat een doorloopende heftige aanval is op de woelzieke predikanten.

De priesters denken dat
Haer 't hoochste woord toekomt in yder dorp en stadt.
Mij dunkt dat 't priesterschap vol kyvens en vol list is,

had Coster reeds vroeger gedicht, en zijn Iphigenia was een uitbreiding van deze gedachte, waartegen de kerkeraad besloot krachtig bij Burgemeesteren te

protesteeren, „opdat dit alles behoorlijck door haer Es. Authoriteit soude mogen afgeschaft ende geweert worden." Nu was de strijd ontbrand en kreeg Coster niet slechts de leden van de Oude Kamer tegen zich, waarvan hij zich had afgescheiden, maar de Calvinistische predikanten begonnen zijn Academie aan te vallen en op den kansel en bij Burgemeesteren te bestrijden met al hun machtige middelen.

Vondel, die gemakkelijk onder den invloed kwam van een krachtige persoonlijkheid, had zich al spoedig aan de zijde van Dr. Coster geschaard. Zijn hekelend treurspel Iphigenia bevat reeds in de eerste uitgave, September 1617, na het voorbericht: „Aende Lasteraers van de Amsterdamsche Academie," het volgende gedichtje van Vondel:

„Verbiedt de lieden het Toneel,
Soo loopter sevenmaal soo veel,
't Verboden wil men aldermeest,
En teghenstreven noopt den gheest
Wie dan den Yver blusschen wil,
Sie door de vinghers, en swijgh stil:
Want wordt ghij op U seer gheraeckt
Soo denck: Ick heb er na ghemaeckt."

En verder zegt Sterck: „Costers Iphigenia kan als een voorlooper van Palamedes worden beschouwd. Beide treurspelen gebeuren voor Troje, in beide treedt Palamedes op. De twee onderwerpen zijn te innig verwant, dan dat het laatste niet onder den eersten invloed zou zijn ontstaan, al is natuurlijk Vondels treurspel veel later ontworpen. De herinnering aan Iphigenia is onmiskenbaar in de wording van Palamedes.

Brandt vervolgt:

„Het leedt ook niet lang, of het boek werdt opgehaalt, en hij aangeklaaght. Hij plagh te verhaalen, dat men hem meende naar den Haagh te doen voeren, en daar te recht te stellen, 't welk om zyn' hals, zyns bedunkens, gewedt waar: dat de Heer Adriaan Paauw,

Pensionaris der stadt Amsterdam, zoon van den Burgermeester Reinier Paauw, die als Rechter over den Advocaat hadt gezeeten, met de Heeren Burgermeesteren en Scheepenen hier van sprak, en sterk aanhieldt dat men hem den Fiscaal zou laaten volgen. Doch 't werdt geweigert, en dat meest door de hartigheit van den Burgermeester Diedrik Bas, op de voorspraake van den Heer Herman van der Pol (voor deezen Scheepen en Raadt der Stadt, maar in den jaare MDCXVIII, nevens andere Heeren, afgezet) die Vondels vriendt was, en bij verscheide Regeerders veel vermoght. Ook verhaalt men, dat de Heer Andries Bikker, toen Scheepen, op 't aanhouden van den Pensionaris Paauw, zeide

Als men onze burgers naar den Haagh zal voeren, wat hebben wy dan hier te doen?

'T gemeene zeggen is, dat eenige Heeren, toen dat onweêr uit den Haage t' Amsterdam opquam, den Dichter in 't heimelyk rieden, *terstondt zijn burgerschap te koopen;* opdat de Heeren Scheepenen uit dien hoofde zijn vervoering naar den Haage moghten weigeren; maar ik weet uit zyn eigen mondt, dat daar niet aan is, en dat hy, toen noch daarna, nooit burgerschap heeft gekocht: zoo dat de Heeren dit slechts voorgaven om 't aanhouden der anderen af te wyzen. Terwyl dit stuk noch hing, en eer men wist, of de Wethouders dat weghvoeren zouden inwilligen, of afslaan, vondt Vondel zich in de klem van zulk een schrik, weetende wie hy voor hadde, dat hij 't huis niet dorst houden. Hij begaf zich heimelyk ten huize van Hans de Wolf, broeder zijner huisvrouwe, en met zijne zuster, Klementia van den Vondel, getrouwt: maar deze vrienden wilden zich met zyne zaake niet bemoeyen: hem begraauwende over zyn schryfzucht. Zy verstonden, dat hy zyn huis behoorde voor te staan, op zyn neering paassen, en al dat schryven en wryven, dat hem in gevaar braght, te staken. Hij zeide, *Ik zal dat volk de waarheid nog scherper zeggen*, en schreef daar ten huize noch steekende hekeldichten, die hy echter op zyn

zusters aanhouden in 't vuur smeet, 't welk hem namaals roude. Daarna ging hy, vreezende dat men hem by zyn zwager en zuster eerst moght zoeken, en hunne bestraffing moede, ten huize van Laurens Joosten Baake lyfherberging zoeken. Dees ontfing, bergde en bezorgde hem gaarne. Ook was zyn huis, zoo wel als dat van Roemer Visscher een Parnas van wetenschappen; daar men de fraaiste geesten onthaalde, en de loffelykste kunsten koesterde: Inzonderheit waaren zyne zonen en dochters verslingert op de dichtkunst: met naame Jakob, en Justus, die een zuster van des Drossaardt Hoofts overledene huisvrouw ten huwlyk hadt, 't welk te meer vriendtschap en vertrouwen baarde. Die weldaadt, en dat schuilen, was hy namaals in een Dankdicht aan Jacob Baake gedachtig, daar hij zich dus liet hooren:

Toen ik vervloekte waarheid sprak,
Verstrekte my uw vaders dak
Een toevlucht, als zelfs maagen weeken
En deisden, morrende en verstoort,
En weigerden ter noodt een woordt
Voor mijn onnoozelheit te spreeken.

Drie of vier daagen geschoolen, en van goeder handt verstaan hebbende, dat men 't vervoeren naar den Haag hadt afgeslaagen, quam hy weêr te voorschijn. Sedert werdt zyn zaak op des Schouts rol getrokken, en voor twee Scheepenen bepleit: en 't geluk wilde dat de Heer Albert Koenraadt Burg, zijn aanraader tot het dichten van dat treurspel, een der twee Scheepenen, en hem derhalven niet ongunstig was: d'ander was Scheepen Ernst Roeters, die de zaaken heel anders begreep. Hy werdt in dit pleit door d'Advokaaten Luit en Kats en den Pleitbezorger Bouman gedient, die van zynent wege beweerden, *dat men het treurspel most neemen voor een Grieksche Historie, en dat hy de stof hadt bekleedt en gestoffeert met byvoeghselen, om-*

standigheden en cieraden, naar de vryheit der Poezye en tooneelwetten: dat men den inhoudt most verstaan, niet naar 't geen er d'een of d'ander uit zoogh, en als met nyptangen uit trok, maar naar de verklaaring des Dichters; dewyl elk een uitlegger was van zijne eige woorden.

De Heeren Burgh en Roeters het pleit gehoort hebbende, waaren van geen een verstandt, braghten de zaak voor 't volle getal van Scheepenen: daar Burg, als d'oudste, verhaalde hoe hun de zaak op des Schouts rol was voorgekoomen: *Dat het Poëten werk was, en dat men het Treurspel wel een ander zin kon geeven dan veelen deeden.* Onder de Scheepenen waaren de meeningen niet eenerlei: maar de Schout, Heer Jan ten Grootenhuis, viel zacht: den Dichter in zijne beschuldiginge alleen te last leggende, *dat hy in het Treurspel dingen hadde gesproken, die hy behoorde te zwygen.* Ook neigde het meerendeel van Scheepenen tot zachtheid: maar zeeker Heer nam dit werk zoo hoogh op, dat hy, hoorende, uit het onderling gesprek, hoe verscheide Heeren gezint waaren den Dichter in een geldtboete te verwijzen, op zyn beurt van stemmen zeide; *Moght ik met het reght begaan, van Vondel zou 't niet meer doen.* Bij de meeste stemmen nochtans werdt geoordeelt, dat hy driehondert guldens tot boete zou betaalen, 't geen hij gewillig deede. Dit was oordeelden veelen, met een vossenstaart gegeeselt, en diende alleen om 't boek te meer bekent, en de menschen, te nieuwsgieriger te maaken. 'T is ook zeker, dat er geen beter middel is om boeken te doen begeeren en leezen, dan dat men ze verbiede, ophaale, of verbrande, en de schryvers straffe: want dat verwekt veel geruchts, en veelen, die anders op zulke schriften nooit gedacht hadden, willen ze zien. Dit is 't rechte zout dat zulke spys smaaklyk maakt. Ook heeft men doorgaans gezien, dat boeken, op hooge boete verbooden, als men ze met gevaar bequam, met overgrooten lust zijn geleezen, en in vergetelheid geraakt, als me ze vrijelijk moght

hebben[1]) D'eerste druk van Palamedes, voor een gedeelte opgehaalt, werdt binnen weinig daaghen uitverkocht, en men zagh, een week of twee daarna, een nieuwen druk met een kleiner letter, daar wel haast een derde op volghde: Jaa men houdt dat dit treurspel binnen weinig jaaren omtrent dertigh maalen werdt gedrukt.[2]). 'T ging hier naar de spreuk van Naso.

Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.
'T verboden wordt gezocht, en 't geen men ons ontzeit,
Wordt altydt meest begeert, en wydt en zydt verspreit.

Zelf zijn Vorstelyke Doorluchtigheit Frederik Hendrik, Prins van Oranje, Stadthouder en Veldtheer in zyn broeder Prins Maurits plaats geworden, dien veelen hielden dat den Advocaat en de Remonstranten van oudts niet ongunstig was, liet zich het treurspel van Palamedes in zyn kabinet, door zyn gunsteling den Heer van der Myle, Oldenbarneveldts schoonzoon, een keurigh liefhebber der Poezye, voorleezen, en uitleggen, zooveel hem mooghlijk was: en ik weet uit Vondels mondt, dat Van der Myle, na verloop van eenige jaaren, tegens vertroude vrienden zeide, *dat 'er de*

---

[1]) Dr. Eelco Verwijs teekent hierbij aan:
Wat Brandt hier meedeelt omtrent den indruk, door Vondels veroordeeling gewekt, wordt bevestigd door den meergemelden brief van Niellius aan Vezekio (12 Dec. 1625), waarin merkwaardig genoeg, dezelfde woorden gebezigd worden: „Dat nu den autheur maer wordt aengesproken voor de somma van 300 gulden, ende de accusatie soo sachte ingestelt van gesproken te hebben dingen die hij hadde behoren te swijghen, dunckt mij een geesselinghe te wesen met een vossenstaert ende maeckt mij nadencken datter een andere constellatie aen de lucht moet wesen, die wij niet en weten. En elders: „want waer toe sal dit (het ophalen) anders dienen, dan om dit werk te meer ruchtbaar, door 't heele landt te maken, ende veroorsaeken dat veele curieus en begerigh sullen werden om het te sien ende lesen die anders niet eens, daer op souden gedacht hebben." Oud-Holland VI 53.

[2]) In werkelijkheid volgens Unger 18 drukken tijdens Vondels leven.

Prins gevallen in hadde, en zich meê kittelde. Ook verhaalde Vondel, 't geen zommigen veellicht ongelooflyk zal schynen, dat in 't kabinet, daar men het Treurspel las, een tapyt, of 't weezen wilde, te pronk hing, met beelden, die de Histori van Palamedes kunstig vertoonden, daar 's Prinsen oogh onder 't leezen op viel, zeggende al lachende tot Van der Myle : *Dat tapijt dient wel weghgenoomen: men moght anders besluiten dat ik van Palamedes volk waare.*"

Leendertsz zegt van Frederik Hendriks eigenaardige houding. „Om te begrijpen hoe Frederik Hendrik in dit treurspel genoegen kon vinden, moet men vooral in het oog houden, dat Agamennon—Maurits meer de misleide heerscher is, wiens gekrenkte trots door sluwe raadgevers gebruikt wordt, dan wel een bloeddorstig geweldenaar. Zijn booze geest is Ulysses-Aerssen, die het geheele verraad op touw zet en Diomedes-Willem Lodewijk medesleept. De laatste is van alles op de hoogte, weet van het bedrog en helpt mede. Maar Agamemnon—Maurits valt in den hem gespannen strik. Wanneer hij op de veroordeeling van Palamedes—Oldenbarnevelt aandringt, is hij oprecht overtuigd van diens schuld. Wel gevoelde hij antipathie tegen Palamedes, die zich nu en dan tegen hem scheen te verzetten, en geloofde hij hierdoor gemakkelijker de valsche beschuldiging, maar hij was een te fier krijgsman om willens en wetens onrecht te plegen. Doch de bewijzen schenen zoo afdoende, dat zelfs Nestor niet anders meende te kunnen doen, dan tot zachtheid raden. Al was het stuk van het begin tot het einde hatelijk geweest tegen Maurits, dan had Frederik Hendrik het toch *moeten* lezen, waarbij hij zeker geen beter uitlegger kon hebben dan Oldenbarnevelt's schoonzoon. Hieruit kan men geene gevolgtrekkingen maken aangaande zijn gezindheid tot de Remonstranten. Dat hij onder de lezing getroffen werd door de fraaie schildering, de treffende uitdrukkingen, de schoone verzen, is niet meer dan natuurlijk bij iemand,

die lang niet van smaak en kunstgevoel ontbloot was." Frederik Hendrik heeft echter op Vondel's lofzangen op hem in het geheel niet gereageerd.

Zooals uit Brandt's beschrijving duidelijk blijkt heeft Vondel zijn drama in de eerste plaats als hekeldicht bedoeld en in de tweede plaats als treurspel. Hij had het vooropgezette plan stelling te nemen en de overweging dat beide partijen van hun standpunt uit wel eens gelijk konden hebben en dat daarin juist den grond kon liggen voor een dramatisch conflict in optima forma kwam niet bij hem op. Als drama is Palamedes dan ook mislukt. Een organisch geheel heeft Vondel niet kunnen scheppen, nu eens is Palamedes Oldebarnevelt, dan weer Palamedes. Het landschap is soms Grieksch dan weer Hollandsch (b.v. aan het slot van het 3e bedrijf: de rey van Eubeeërs). Soms wordt de lust tot hekeling zoo sterk dat de geheele dramatische eenheid verstoord is en evenals bij Lucifer en Gijsbrecht van Amstel eindigt het stuk eigenlijk met het eind van het vierde bedrijf. Toch is dit misschien juist in Palamedes het meest gerechtvaardigd, ten eerste, omdat het drama als drama toch al niet sterk is, waardoor dus de fout minder hinderlijk is en men den dichter kan verdedigen door het als een hekeldicht in tooneelvorm te betitelen, ten tweede, omdat hij juist bij Palamedes uit paedagogisch oogpunt de voortreffelijkheid van zijn held en de afschuwelijkheid van zijn vijanden des te sterker wilde doen uitkomen door de rampspoeden en straffen, waarmee de „Hemelsche Gerechtigheid" deze laatsten trof. Wij hebben er reeds op gewezen, dat Vondel een moedig man was, die er niet tegen opzag de partij der zwakkeren op te nemen als hij hun zaak als de rechtvaardige beschouwde.

Hij neemt dus in het algemeen geen objectief standpunt in, zoodat dan ook zijn houding tegenover de rechters van Oldenbarnevelt niet geheel en al gerechtvaardigd genoemd mag worden.

De beschuldigingen tegen de procedure van Olden-

barnevelt ingebracht, zijn tot twee bezwaren terug te brengen n.l. 1e. de onbevoegdheid der rechtbank, en 2e. de partijdigheid der rechters. Bovendien klaagt men ook over de langdurige preventieve hechtenis, over harde behandeling van de zijde der rechters en over het niet toelaten van een behoorlijke verdediging.

Het eerste punt verdeelt Mr. L. Ph. C. van den Bergh in tweeën: n.l. 1e. absolute onbevoegdheid, omdat de Algemeene Staten, zooals men beweerde, geene jurisdictie hadden, en 2e. onbevoegdheid in casu, omdat de beschuldigde was in eed en dienst van Holland en dus volgens het privilege *de non evocando* niet van zijnen competenten rechter, het Hof van Holland, kon worden afgetrokken, terwijl hij nog bovendien in de bijzondere sauvegarde der Staten genomen was. Ten aanzien van het eerste punt zegt genoemde schrijver: „Om zich dit jurisdictiegeschil goed voor te stellen, moet men zich op het standpunt der ontluikende republiek plaatsen, toen het staatsregt nog niet zooals thans, behoorlijk geregeld en veel aan de usance en de interpretatie was overgelaten. De Unie zelve, het is reeds meer opgemerkt, was eene aanvankelijke verbondsacte van vrije staten, waarbij de hoofdpunten hunner vereeniging bepaald, maar vele vraagstukken, die zich later opdeden, onbeslist gelaten waren en de wetten waren voor een groot deel gelegenheidswetten, niet voor volgende tijden geschreven. Ook was er onder de republiek eene gestadige worsteling van de provinciën, vooral Holland tegen de generaliteit en van de vroedschappen tegen de provincie, en onophoudelijk had men conflicten van jurisdictie, omdat men in de eerste plaats de regten van zijne stad of zijn collegie, daarna eerst het belang der justitie en der ingezetenen in het algemeen voor oogen hielden. Maar wanneer men toegeeft dat de regtsmagt der Staten-Generaal niet door de wet bepaald was, het beweren der staatsgezinde partij was evenzeer aan twijfel onderhevig en kon tot onbillijkheid en ongerijmdheid

leiden, want niet alleen waren dan de thesaurier-generaal der Unie, de griffier van H. H. M. met zijne commiesen en klerken, wegens ambtsmisdaden alleen voor de provinciale hoven aansprakelijk, maar alle gezag der Staten-Generaal over hunne dienaren hield op, wanneer dezen wegens wangedrag niet door hunne committenten konden gestraft worden." Tegen het tweede punt voert Mr. van den Bergh het volgende aan: „De advokaat was wel een Stichtenaar van geboorte, maar sedert lang in dienst en eed van Holland en hij had zijne instructie ook alleen van de staten van dat gewest ontvangen. Indien hij dus in die hoedanigheid hetzij tegen de provincie of tegen ingezetenen van dit gewest misdaan had, kon men hem alleen voor het Hof van Holland betrekken, dat volgens de wet en de instructie van dat collegie, zijn enige competente regter was." Van den Bergh betoogt echter dat Oldenbarnevelt tevens de functie uitoefende van wat wij heden ten dage minister van Buitenlandsche Zaken zouden noemen. Als zoodanig zou hij dus eveneens ondergeschikte der Algemeene Staten zijn en deze zouden dan het recht hebben een rechtscollege te benoemen voor een proces, waarin hun dienaar de beschuldigde was. Wel is waar heeft de heer van den Bergh geen instructie van de Algemeene Staten van Oldenbarnevelt kunnen ontdekken, maar hij is van meening, dat de advocaat van Holland de Buitenlandsche Zaken behartigde volgens oud gebruik, omdat Holland de vermogendste provincie en met Zeeland het eerst vrij geworden was, en ook omdat de raadpensionaris van Holland in de verblijfplaats van alle hooge colleges van staat gevestigd was (n.l. Den Haag). Op den raadpensionaris van Holland is dus in zijn functie als behartiger der Buitenlandsche Zaken van toepassing, hetgeen Pieter Paulus in zijn *Verklaring der Unie* zegt: „Zij toch, die in eed en dienst zijn van de generaliteit, zijn rekenschap van hun gedrag en daden verschuldigd aan de Algemeene Staten hunne committenten. Door te treden in eed en

dienst van de generaliteit kunnen zij dus worden aangemerkt zich stilzwijgend aan de judicature van de Algemeene Staten onderworpen en van het privilegie *de non evocando* afstand gedaan te hebben, voor zooverre namelijk, en niet verder, als die daden tot hun ambt betrekking hebben, of hun oorsprong daaraan onmiddellijk verschuldigd zijn."

Van den Bergh vervolgt: „Maar er was nog meer. De Staten van Holland of althans de bovendrijvende Oldenbarneveldsche partij hadden zich zoo ten aanzien der waardgelders als van de synode tegen de Staten Generaal gekant; daar nu dit de twee hoofdpunten der beschuldiging waren, zou Holland hier in zijne eigene zaak regt gesproken hebben. Bovendien konden de Staten het Hof verbieden van de aanklagt kennis te nemen of uit krachte der souvereiniteit aan dit collegie zoodanige voorschriften geven, dat de beschuldiging geheel illusoir werd en de advokaat hetzij eene rechtsweigering ten zijnen behoeve, hetzij eene volledige vrijspraak verwachten kon."

Wat de partijdigheid der rechter betreft; hieromtrent toont van den Bergh aan dat onder de 12 rechters, die vanwege het gewest Holland benoemd waren, zich vier bevonden, die tevens lid waren van het Hof van Holland, en dat zij dus ook tegenover de beschuldigden gezeten zouden hebben, als dezen volgens hun verlangen voor dat college geroepen waren. Zij waren trouwens in het geheel niet op deze benoeming gesteld en beriepen zich op zakelijke betrekkingen of familieverwantschap met de beschuldigden om zich aan hun taak te onttrekken. Omtrent de benoeming van de overige acht Hollandsche rechters leest men in de notulen van Holland van 31 Januari 1619 het volgende: „Ende hoewel alle ende elck van de voorn. ghecommitteerden, bij veel redenen zochten hen van desen last te excuseren, so is nochtans daarbij gepersisteert ende sy allen ende elck van dien versocht ende vermaent op den eedt desen last te moeten aennemen."

Ten aanzien van de overige twaalf rechters zijn slechts vage gegevens bekend. „Maar", zoo zegt van den Bergh, „al neemt men aan dat alle de regters verklaarde contra-remonstranten waren, dan bewijst dit op zichzelf nog niet dat zij tegen beter weten aan een onschuldige zouden veroordeeld hebben. In staatkundige processen staan de beschuldigden gewoonlijk voor die van de andere partij te regt. De patriotten der vorige eeuw zijn door oranjemannen, de oranjemannen door patriotten geoordeeld en in onze dagen (1876) zijn de Fransche communisten teregt gesteld voor gedelegeerde regters, die een afschuw van de beginselen der commune hadden. Zijn daarom alle die vonnissen partijdig en onrechtvaardig geweest en hebben die regters tegen de stem van hun geweten uitspraak gedaan?" En zijn conclusie luidt: „Ik wil zelfs aannemen dat enkelen onder hen (de rechters n.l.) door partijdrift kunnen vervoerd zijn; maar dat alle, of althans de groote meerderheid tegen beter weten aan de veroordeeling zouden hebben uitgesproken, is door de tegenpartij niet bewezen, en ik durf het zeggen, ongeloofelijk. Is het denkbaar, mag ik vragen, dat vierentwintig van de aanzienlijkste mannen des lands en daaronder raden in verschillende hoven en zelfs vrienden en bloedverwanten van de beschuldigden en anderen die vroeger tot hen is geene betrekking gestaan en mits van hen geleden hadden zich gewillig zouden leenen tot eenen geregtelijken moord?" Van de drie laatste bezwaren zijn de eerste twee op zijn minst genomen door de tegenpartij sterk overdreven terwijl de weigering tot het toelaten van een verdediging in ieder geval niet in strijd was met den gewonen gang van een z.g. extra-ordinaire crimineele procedure.

Men ziet dus dat Vondel zich in zijn antipathie tegen Maurits (meer dan door zijn sympathie voor Oldenbarnevelt) wl zeer sterk heeft laten meeslepen.

Leendertsz drukt zich hieromtrent als volgt uit: „Van den strijd tusschen Maurits en Oldenbarnevelt

heeft hij niets begrepen. Vóór 1625 noemt hij den laatste zelfs niet, terwijl hij overal waar het te pas komt, naast Willem I ook Maurits prijst. Zelfs de staatsgreep van 1618 en de terechtstelling van Oldenbarnevelt ontlokten hen geen enkelen versregel.

Ook de strijd der Remonstranten en Gomaristen liet hem koud. De veroordeeling der eersten te Dordrecht, het afzetten van hunne predikanten, weldra gevolgd door de verbanning van enkelen, het ging alles buiten zijnen kring om. In de opdracht van *Hierusalem Verwoest* spreekt hij over vervolging van den geloove en vloekt de Spaansche inquisitie, maar maakt zelfs niet de flauwste toespeling op wat er in zijn eigen tijd plaats vond." Sterck verzet zich tegen deze zienswijze en haalt o.a. een gedicht aan op Scriverius of Schrijver, de bekende Leidsche professor, die in 1619 een Latijnsch bijschrift gemaakt had voor een portret van Hoogerbeets, waarvoor hij en de graveur beboet werden; dit gedicht is van 1619.

Wie zag meer leeds
Aan Hoogerbeets
Als schrijver, onze Martiaal?
Die (doe 't schavot
Den ouden strot
Zag sneven, door 't schendig staal,
Doe wraak, de harten kookte,
En 't heilig bloed nog rookte),
Tot roem van Rombout, Horens licht,
Sprak in des Dwing'lands aangezicht:
Is dit het loon der Helden?
Is dit de deugd vergelden?
Wie vond van inborst vromer Man?
Dat woord onstelde den Tiran,
Het klonk tot in den kerker
Der tijden wierd veel sterker.
Vermits doe elk een tong ontbrak
Ons' Schrijver spitse Penne sprak.

„Indien dit versje," zegt Sterck, „met de heftige uitroepen over het „schendig staal" en de wraak, die de harten kookte, geen aanval is op den „Dwingeland", Maurits, den „Tiran", mag men gerust in al 's dichters latere hekeldichten lofliederen zien. Doch de laatste verzen geven de verklaring van Vondels stilzwijgen, al kookte het in zijn binnenste: „Vermits doe elk een tong ontbrak, Ons' Schrijver spitse penne sprak". De veroordeeling van Schrijver was een waarschuwing. Deze liet Vondels gedicht in zijn vrienden-album over schrijven met de initialen P. V. K., d.i. Palamedes van Keulen, doch deed dit blijkbaar eerst na 1625, toen het teurspel in het licht kwam. Vondels versje werd eerst uitgegeven in 1659." Beide geleerden zijn het er echter over eens, dat Vondel eerst recht partij koos onder invloed van bepaalde personen: volgens Sterck vrij vroeg door Coster, volgens Leendertsz door de kring van Hooft, volgens anderen door Reael. Hoe dit ook zij hij oordeelde in dezen tijd heel wat minder rechtvaardig dan in zijn „Hymnus ofte Lofgesangh, over de wijd-beroemde Scheeps-vaert der Vereenigde „Nederlanden" (1613).

In dit verband verdient het aanbeveling de drie treurspelen van Vondel, waarin de politieke tendenz het sterkste spreekt n.l. Palamedes, Maria Stuart en de Leeuwendalers met elkaar vergelijken.

Vondel is, er zij nogmaals aan herinnerd, niet in de eerste plaats een man van uitvoerige en diepgaande beschouwingen. Zijn overtuiging, zijn houding staat vast. Hij aarzelt zoo goed als nooit bij het bepalen van zijn sympathieën in een conflict tusschen twee partijen, en, het zij tot zijn eer gezegd, hij kiest niet altijd de sterkste. Het is waar, zijn Palamedes is geschreven en gepubliceerd in een tijd, dat de Amsterdamsche regeering, die eerst fel tegen Oldenbarnevelt gekant was, langzamerhand Remonstrantsch gezind werd. Dit blijkt o. a. uit de houding van den reeds door Brandt genoemden Albert Koenraadts Burgh: „die

door Prins Maurits in de regeeringe gezet, hadt, of kreegh, in 't kort andere inzichten dan zijne voorderaars, en begunstigde d'onderleggende partij." Hij raadt Vondel aan een treurspel over het proces tea schrijven en helpt hem later, als hij vervolgd wordt. Bovendien is Frederik Hendrik intusschen aan het bewind gekomen „dien veelen hielden dat den Advokaat en Remonstranten van oudts niet ongunstig was."

Dat men hierin niet geheel ongelijk had (al zou het een vergissing geweest zijn, als men Frederik Hendrik geheel Remonstrantsch gezind achtte), blijkt uit diens latere politiek. „Binnenslands werd de onrust, die de kerkelijke twisten hadden nagelaten, weggenomen door het gematigde optreden van Frederik Hendrik, die zich wel wachtte voor een overhaaste bevoordeeling der Remonstranten, maar toch bevorderde, dat geleidelijk de vervolging tegen hen ophield: Van der Mijle door den nieuwen stadhouder openlijk begunstigd, Hoogerbeets begenadigd (hij mocht zich op zijn landgoed bij Wassenaar vestigen), den verbannen predikanten oogluikend de terugkeer veroorloofd, de op Loevestein gevangen predikanten, toen ze ontvluchtten (1631), ongemoeid gelaten. Op verscheidene plaatsen hielden de Remonstranten nu weldra hunne eigen godsdienstoefeningen, ongestoord. Zij vormden sedert een kerkgenootschap. De provinciale synodes — van een nationale synode was geen sprake meer! — klaagden hierover meermalen, maar de regenten letten er niet op, hoewel de verbodsplakkaten niet werden ingetrokken. Alleen te Amsterdam ging deze ommekeer met eenige moeilijkheden gepaard. Niet vanwege de stadsregeering, die zeer spoedig na 1619 haar Calvinistisch ijveren had gestaakt, terwijl de voornaamste drijvers hiervan. o.a. Pauw, hun invloed verloren. Maar van wege de Gereformeerden zelf, opgestookt door eenige zeer heftige predikanten, die hun gehoor tot verzet tegen de verdraagzame regeeringspolitiek opwekten en daarmede vrij wat succes hadden. In April 1628 —

de regeering der stad bestond toen reeds in meerderheid uit zeer gematigden op kerkelijk gebied — kwam de stadhouder zelf naar Amsterdam, waar hij, zonder forsche maatregelen te nemen een bedarenden invloed oefende. De regeeringspolitiek zegevierde daarna geheel; een paar heftige predikers werden door het stadsbestuur uit de stad gebannen. Vondel, die in 1625 om zijn „Palamedes of vermoorde onnooselheydt" vervolgd was en er alleen om den ommekeer in de regeering met een geldboete was afgekomen, schreef een paar jaar later ongestraft zijn felle satyren tegen de Contra-Remonstranten en hun bedrijf. Een opleidingsschool voor Remonstrantsche predikanten en een athenaeum in Remonstrantschen geest werden in de stad opgericht (1631)."[1]).

Ook van Lennep overweegt de kansen van Vondel bij een eventueele vervolging: „Burgemeesteren waren in dit jaar Dr. Dirck Bas, Gerrit Jacob Witsen, Jacob van Neck en Abraham Boom. De eerste en laatstgenoemde behoorden tot de zoodanigen, die, in 1618, bij de vernieuwing van den Raad door Prins Maurits, hun betrekking behouden hadden, en van wie het alzoo waarschijnlijk is, dat zij niet als erkende aanhangers der tegenpartij te boek stonden; van de beide anderen, die later in den Raad kwamen is het nog minder zeker tot welke partij zij behoorden.

Met meer zekerheid kunnen wij dit zeggen van de Schepenen, zijnde in dit jaar Gerrit Dircksz. van Beuningen, Jan Gijsbertsz. de Vries, Adriaen Pietersz. Raep. Dr. Andries Bicker Gerritsz., Jacob Jacobsz. Hinlopen, Warnaer Ernst van Bassen, Dr. Albertus Coenradus Burgh, Ernst Roetersz en Dirk Tholinx.

Van deze staat van Beuningen in de Geschiedenis bekend als de voorstander eener wijze verdraagzaamheid, als de man, die later 't eerst die besluiten door-

---

[1]) Gosses en Japikse, Handboek tot de Staatkundige Geschiedenis van Nederland, 2e druk, blz. 467—468.

drong, waardoor aan de Remonstranten vrije uitoefening hunner Godsdienst gewaarborgd werd; Bicker betoonde zich op meer gevorderden leeftijd een der hoofden van de toen meer machtig geworden Staatsgezinde partij[1]), Burgh was de man, die Vondel tot het schrijven van het treurspel had aangezet, Tholinx een zwager van Hooft, die gewis aan zijn vriend ten voorspraak bij hem zal verstrekt hebben, en Hinlopen, gelijk ons eerlang uit een tal van bewijzen blijken zal, een getrouw beschermer van onzen Dichter. — Daar-en-tegen waren Jan Gijsbertsz. de Vries, Warnaer Ernst van Bassen en Ernst Roetersz hevige Kontra-Remonstranten, alzoo alles behalve gunstig jegens Vondel gezind. Van Raep weet ik niet anders te zeggen, dan dat hij, volgens een schimpschrift van dien tijd, behoorde onder:

de waggelmutsen,
Die door de vroomen sijn geraeckt op 't kussen.

In allen gevalle stond de kans om rechters te bekomen, die hem genegen waren, voor Vondel niet ongunstig."

Hiertegenover stond echter, dat Mr. Adriaan Pauw, zoon van Mr. Reinier Pauw, die voorzitter was geweest bij het rechtsgeding van Oldenbarnevelt, het ambt van Pensionaris van Amsterdam bekleedde. De kans om naar den Haag gestuurd te worden was dus verre van klein en het is duidelijk dat Vondel in dit geval een ontijdigen dood was gestorven.

Het is echter niet waarschijnlijk, dat de dichter met deze goede en kwade kansen rekening heeft gehouden, en in ieder geval waren de kwade even groot als de goede; het getuigt dus van persoonlijken moed, dat hij niettegenstaande alles de inspraak van zijn hart heeft durven volgen.

[1]) In verband hiermede memoreeren wij zijn antwoord op den eisch van den Pensionaris Pauw: Als men onze burgers naar den Haagh zal voeren, wat hebben wij dan hier te doen?

Sterker en tevens waardiger toont Vondel zich echter in dit opzicht bij de vervaardiging en publicatie van Maria Stuart. Men kan over de waarde van het treurspel denken zooals men wil, men kan zelfs de voorstelling van de figuur Maria Stuart geflatteerd vinden. In dit treurspel heeft Vondel echter zijn Katholicisme eenvoudig, als een goed geloovige uitgezongen. Hij breekt hier niet af, zooals in Palamedes, waarhij de tegenpartij meer aanvalt dan den medestander verdedigt. Was hij in Palamedes de zeeroover, de geus, die meent de goede zaak voor te staan; hier is hij de held die pal staat voor zijn overtuiging en zich niet bekommert over het geschreeuw zijner tegenstanders. In Maria Stuart had Vondel geen enkele reden om te veronderstellen,dat hij niet vervolgd zou worden, hij heeft er ook niet aan gedacht, het was hem eenvoudig een behoefte het proces van Maria Stuart te behandelen volgens zijn eigen inzicht.

Nogmaals Vondel is in eerste instantie een strijdvaardige en geen contemplatieve geest. Ook in zijn andere treurspelen beoogt hij in de eerste plaats iets te bewijzen ; in plaats van de figuren objectief tegenover elkaar te zetten, geeft hij de eene partij reeds van te voren de overwinning of het recht in handen. Het verwondert ons dan ook ten zeerste, dt hij tot een hybridisch spel als de Leeuwendalers gekomen is. Het stuk is zeer goed geslaagd als tooneelstuk, Dr. Eelco Verwijs zegt ervan: „hoewel maar een gelegenheidsgedicht is dit tooneelstuk zeker een der beste en voor opvoering het meest geschikte, die Vondel ooit heeft geschreven." Hij heeft het echter in opdracht geschreven en kan zijn sympathie voor de Zuidzijde niet verloochenen. Van Lennep zoowel als Verwijs vestigen hier de aandacht op en Jonckbloet zegt ten aanzien van het tooneel tusschen Warner en Volckaert: „Dit staaltje is genoeg aam om te doen zien, waar 's dichters sympathie is. De Katholieke Zuidzij trekt zijn hart. Het Noorden wordt met vrij wat zwarte kool geteekend.

Geen woord van de opofferingen, die men zich daar getroost, van de verdrukking, die men verduurd had; geen zweem van sympathie, zelfs niet voor de politieke zijde der kwestie. De verhevenste, edelaardigste gevoelens komen aan de Zuidzij voor; en geen wonder, Adelaert is de pleegzoon van Lantskroon, den rechtmatig gekroonden Heer dezer landen: een edele aard is alleen het erfdeel van wie eerbied heeft voor de Majesteit van den Spaanschen Monarch."

De genegenheid van Zuidzijde blijkt echter niet zoo duidelijk, dat men daar als aanhanger van de Noordzijde aanstoot aan kon nemen en dit zou in de gegeven omstandigheden ook een vrije dwaze situatie geschapen hebben. Verwijs geeft één der redenen waarom Vondel er toe kwam zich te matigen: „Ook hadden vroegere ervaringen den zestigjarigen man grootere voorzichtigheid geleerd. Behoorde hetgeen na de uitgave van den Palamedes geschied was, reeds tot een meer verwijderd tijdperk in des dichters leven, de harde les, welke hij anderhalf jaar vroeger had ontvangen na het verschijnen van zijn *Maria Stuart* lag nog versch in zijn geheugen. Zijn lierdicht op *'t Eeuwgetij der Heilige Stede t'Amsterdam,* zijne samenlezing uit De Groot's geschriften, bekend onder den naam van *Grotius' Testament,* zijn krachtig uitgesproken instemming met de Engelsche Cavaliers, zijn doorhalen der Puriteinen, hadden hem veel vijanden bezorgd, en den heftigen, hartstochtelijken man vele „lamme steekeldichten en krabbelingen" van zijn tegenstanders op den hals gehaald. Omzichtigheid was dus thans boven alles noodig, en hoe weinig die eigenschap ook in 's dichters karakter lag, ditmaal zou hij ze in toepassing brengen. In de opdracht aan zijnen vriend en beschermer Michiel le Blon laat hij duidelijk de vrees doorschemeren, dat, terwijl „honighbijen uit deze bloemen niet dan honigh en nektar zuigen zullen, een of andere „spinnekop" er „venijn uit mocht trecken." Deze voorzichtigheid, zoo weinig bij Vondel passend, beheerscht het geheele spel.

Gegeven de mentaliteit van den dichter had men een andere houding kunnen verwachten n.l. een weigering om een toepasselijk spel op den vrede te vervaardigen. De figuur Vondel was voor ons dan eenvoudiger, misschien zelfs sterker geweest.

Het zou niet ridderlijk zijn zonder eenigen grond te beweren dat Vondel niet heeft durven weigeren en bovendien het is niet noodig dit te veronderstellen. Een andere mogelijkheid is, dat hij inderdaad zich op den vrede van Munster verheugde en wel voornamelijk omdat Amsterdam zich er over verheugde, want vooral deze stad had op het sluiten van den vrede aangedrongen hetgeen o. a. ook blijkt uit het latere gezegde van prins Willem II: „ces coquins d'Amsterdam, qui ont fait la paix." Trouwens dit feit is bekend genoeg. Verwijs zegt nu over de houding van Vondel: „Zulk een algemeene blijdschap (over den vrede) mocht hij niet door wanklanken ontstemmen; bij deze heuglijke gebeurtenis mocht hij niet zijn overtuiging uiten op godsdienstig en staatkundig gebied, hoe weinig hij dit anders ook schroomde; daartoe was het hart van den dichter te edel en te rein." Dit is o. i. een volkomen verkeerde voorstelling der feiten. Vondel had als goed vaderlander even goed een tegenstander van den vrede kunnen zijn. P. J. Blok zegt in dit verband in zijn studie: „De Nederlandsche vlugschriften over de vredesonderhandelingen te Munster 1643—1648"[1]).

„Zoo werd de „roemrijke" vrede van Munster voor thans bijna 250 jaren gesloten. Men weet, dat het daarbij aan groote voordeelen voor onzen staat niet ontbroken heeft. Vrij en frank, volkomen onafhankelijk, had de jonge Republiek op onder de mogendheden van Europa, in het rustig bezit van al wat zij op de Spanjaarden had veroverd, rijk en bloeiend door den handel, welks belangen bij het vredesverdrag vooral door het sluiten van de Schelde zeer in het oog waren gehouden.

---

[1]) Bijdragen, Vaderl. Gesch. 1897.

Het succes, door Pauw en de zijnen behaald, was inderdaad groot. Maar aan de andere zijde, de uitbundige vreugde en de grenzenlooze dankbaarheid van den erfvijand, de toorn en verontwaardiging van den bondgenoot wijzen op de bedenkelijke middelen, waardoor het onbetwistbaar schitterende succes was verkregen: de traktaten met Frankrijk waren deerlijk geschonden en wie gevoel heeft voor trouw aan gesloten verdragen, hij zal moeten erkennen, dat onze trots over den vrede van Munster aanzienlijk dient te dalen bij de gedachte aan de daarbij getoonde trouweloosheid jegens onzen bondgenoot, dien wij aan zijn lot overlieten op het oogenblik, toen den gemeenschappelijken vijand het water aan de lippen was gekomen."

Ook als Katholiek bestond er (wat het al of niet sluiten van den vrede betreft) geen reden voor Vondel een bepaalde houding aan te nemen. In pamfletten, die vóór zoowel als tegen de vrede gericht waren, werd het „katholieke gevaar" zoowel tegen Spanje als tegen Frankrijk uitgebuit. Zelfs gebeurde het in 1644, toen de oorlogspartij een kleine overwinning behaalde, dat de Franschen door een poging ten gunste van de katholieken dit voordeel weer verloren. „D'Avaux toch pressé par quelques rélés (catholiques) du pays", zoo verhaalt Blok, „veroorloofde zich tegen den zin van zijn ambtgenoot Servieu bij de afscheidsaudiëntie van de Staten-Generaal ten aanhoore van een talrijk publiek, op zijn verlangen in de vergaderzaal toegelaten, in een scherpe „harangue," die aanstonds op last van den gezant in een met het Fransche wapen voorzien pamflet, tevens in een Hollandsche uitgave werd verspreid, aan de dringen op meerdere vrijheid voor de Katholieken in de Republiek. Groot was de indruk dezer onvoorzichtige en ook door Mazarin scherp afgekeurde handeling, die aanstonds in de Republiek een hevigen storm deed opsteken en het bondgenootschap met Frankrijk in groot gevaar bracht. Daar had men nu juist het gevaar, waarop de vijanden van

Frankrijk sedert 1572 steeds hadden gewezen! De predikanten ijverden op de kansels tegen den „Paapschen bondgenoot", de regenten in Holland werden er door versterkt, in hunne meening, dat men Frankrijk als buurman niet kon vertrouwen, een tiental pamfletten tegen de katholieken verscheen aanstonds." Het is opmerkelijk, dat Vondel zich deze feiten, die toch algemeen bekend moeten geweest zijn niet herinnerde of althans niet van genoeg belang achtte om zijn houding te wijzigen. Wij kunnen in zijn Leeuwendalers dan ook alleen een min of meer mislukt compromis zien tusschen zijn oprecht katholicisme en zijn blijkbaar even oprechte, maar blinde liefde voor Amsterdam, waar de regenten zoozeer naar den vrede verlangden, dat zij elk gevoel van waardigheid grootendeels prijsgaven.

Van Vondel's Palamedes verschenen twee uitgaven, die nogal uiteen loopen, n.l. die van 1625 en die van 1652. Wij hebben den tekst van de uitgave van 1652 gevolgd, deze is in zekeren zin scherper en duidelijker dan de vorige uitgave.

BERECHT
AEN PALAMEDES BEGUNSTELINGEN.

Wie, tot staet en ampten beroepen, zich pooght te quijten voor het gemeene beste, zet goet en bloet in de weeghschaele om het gemeene beste: want naerdien de wegh ter deught, ten opzichte, der boozen, die zich doorgaens tegens de vroomen en oprechten kanten, steil en moeielijck valt, wort die baen van weinigen gezocht, weiniger bewandelt: hierom muntten deughtzame en dappere mannen boven anderen uit, en worden van de gemeente bemint en geëert, zoolang zij van haere vaderen en voorstanderen gezont oordeelt. Hier tegens kanten zich doorgaens baet- en staetzuchtigen, die hun bijzonder nut boven de gemeene welvaert stellen, en om alle hinderpaelen wech te nemen, der vroomen

1 *staat en ampten:* staatsambten.
2 *zich quijten:* ijveren.
gemeene beste: algemeen belang.
3 *weegschaele:* waagschaal.
4 *naerdien:* aangezien.
ten opzichte der: voor de.
5 *vroomen:* braven.
6 *van:* door.
7 *weiniger:* nog minder.
9 *van:* door.
10 *van:* over.
11 *voorstanderen:* verdedigers.
12 *staetzuchtigen:* heerschzuchtigen.
13 *nut:* voordeel.
gemeene: algemeene.

naem en faem poogen haetelijck en verdacht te maken, hetwelck, dewijl hun hiertoe stof ontbreeckt, niet kan uitgewrocht worden, zonder slincke afwegen van bedrogh en gewelt in te slaen. De menschen, die het meeste deel lichtgeloovigh en onwetende zijn, en op menschen steunen, of nuts halve, of uit zucht, dien of dezen toegedragen, laeten zich licht en los misleiden van vermomde en bedrieghelijcke voorgangeren, en noch te lichter, als 'er zaecken onder gemenght worden, die het heilige betreffen, onder welcks momaenzicht booze Heidens (ick reppe van geene Christenen,) wonderlijck hunne personaedje hebben gespeelt, en, ten bederve van vroome raetsheeren en de wispeltuurige gemeente, treflijcke winsten gestreecken.

Doch gelijck het de rechtvaerdigheit eigen is verdruckinge te lijden, zoo is haer oock, tot eenen troostelijcken loon, toegeleght, dat haere onnozelheit niet onderdruckt blijft, maer bij alle eerlijcke nakomelingen doorbreeckt, in waerde gehouden en geviert wort. Onder de' overouden kan hiervan getuigen de Griecksche Palamedes, hier op het Nederduitsche toneel te voorschijn gebroght:

15 *haetelijck:* gehaat.
16 *stof:* aanleiding.
17 *uitgewrocht:* bewerkt.
slincke: slinksche.
afwegen: zijpaden.
19 *het meeste deel:* in meerderheid.
20 *nuts halve:* om eigenbaat.
21 *zucht:* voorkeur.
22 *los:* gemakkelijk.
vermomde: veinzende.
bedrieghelijck: bedriegende.
25 *momaenzicht:* masker.
27 *personaedje:* rol.
bederve: verderve.
29 *treflijke:* groote.
32 *toegeleght:* gegeven.
onnozelheit: onschuld.
35 *geviert:* geacht.

want, na dat hij zoo schendigh, onder dexel van het oogh naer den vijand gewent en penningen genooten te hebben, bij het gemeene volck in den haet gebroght, en door Agamemnon en Ulysses, tot eene onvergoebare schade en bederf van geheel Griecken, vermoort was; heeft zijn onnozelheit en oprechtheit, na het verdwijnen der logenen en lasteringen, hoe langer hoe meer ter schande en verstroijinge zijner vijanden doorgebroken, gelijck de zon, die, na het verstuiven der nevelen en dampen, opklaert, en te voorschijn komt, als dit vaers zeght, dat de Zeegod

Collectasque fugat nubes, solemque reducit.

Dat is,

De wolcken wechjaeght, die van overal vergaêren,
En weêr met zonneschijn den hemel op doet klaeren.

Zonder dezen troost en belooninge zouden de vroomen, die, gelijck pylaeren, de staeten der weerelt en de burgerlijcke gemeenschap noch staende houden en onderstutten, dickwijl onder den last der aenvechtingen, voor het gemeene beste uit te staen, bezwijcken, daer zij nu, hierdoor gesterckt, noch menighmael de stormen en onweders van het opgerockende graeuw manhaftigh en met eene wonderbaere stantvastigheit uitharden.

38 *schendigh:* schandelijk.
dexel: voorwendsel.
42 *bederf:* verderf.
43 *Griecken:* Griekenland.
onnozelheit: onschuld.
44 *verstroijinge:* verzwakking.
doorgebroken: aan den dag getreden.
50 Vergilius Aeneis I, 143.
55 *vroomen:* braven.
56 *gemeenschap:* maatschappij.
58 *aenvechtingen:* bestrijdingen.
59 *uit te staen:* te doorstaan.
61 *opgerockende:* opgeruide.

Sokrates diende van outs ten spiegel zijner eeuwe: want hij, valschelijck beschuldight, als een die vreemt van de Grieksche Goden gevoelde, troostte, naer Xenofons getuighnis, zich zelven aldus met Palamedes: *Hier beneffens troost mij Palamedes, die een zelve doot als ick gestorven is: want hij beschaft nu schooner lofzangen dan Ulysses, die hem onrechtvaerdigh om het leven broght.* De navolgende tijden zijn hierom niet luttel gehouden in de doorluchtige pennen der historieschrijveren, en de trompetten der dichteren, uitbreiders van de gedachtenisse der naemhaftige helden, die door hunne verworve eer en onsterflijcken naem en faem de nakomelingen ter deught aenprickelen, wanneer ze overweegen, hoe

Indomita virtus colitur, et toto Deus
Narratur orbe.

Dat is,

Voor d'onverwonne deught men wieroockgeuren queeckt,
En elck van zulck een' helt en Godt op aerde spreeckt.

Toen mijn tooneelijver blaeckte om een lofwaerdigh voorbeelt geluckigh uit te kiezen, schoot mij ter goeder uure Palamedes in den zin, een man zoo naemhaftigh bij Griecken en Latijnen.

63 *ten spiegel:* tot voorbeeld.
65 *vreemt van de Grieksche Goden gevoelde:* over de Grieksche goden ongewone gevoelens had.
67 *hier beneffens:* bovendien.
68 *beschaft:* geeft aanleiding tot.
71 *gehouden in:* verplicht aan.
doorluchtige: verheven.
73 *uitbreiders:* verspreiders.
gedachtenisse: herinneringen.
74 *naemhaftige:* roemruchte.
aenprickelen: aansporen.
78 Seneca, Hercules furens vs. 39.
81 *queeckt:* maakt.
87 *naemhaftigh:* beroemd.

Diogenes Laërtius getuight in Socrates leven, dat Euripides, die wijze treurspeelder, zijnen Palamedes ten tooneele voerende, Athene de moortdaedigheit, gepleeght in het ombrengen van Sokrates, bedecktelijk verweet, gelijck Filostrates, in Palamedes leven, die zelve verwijtwoorden, doch een weinigh breeder, aldus gedenckt:

Gij hebt, o Griecken, fel gestoort,
Den zoeten nachtegael vermoort,
Een Zanggodin, in all's verzocht
En wijs, die geen verdriet aenbroght.
Gij hebt, geblintdoeckt altemael
Door d' onbeschaemde logentael
Eens wreên tyrans, en zijne nuck,
Bedreven zulck schendigh stuck.

Daer hebt gij een heerlijck getuyghnis gehoort van Palamedes wijsheit, levendigh in het Grieksch uitgedruckt door dien goddelijcken bynaem en titel Pansophon, gelijck Xenofon, Sokrates leerling en tijtgenoot, hiermede overeenstemt in het vierde boeck der gedenckwaerdige zaecken, daer Euthydemus dit spreeckt: *Maer hebt ghy niet gehoort van Palamedes rampzaligheden, van wien zy alle roemen, dat hy, om zijne wysheit, benijt, door Ulysses omgekomen is?* Dezelve Xenofon zeght, in zijn tiende boeck van de jaght, dat Palamedes geduurende zijn leven, zijne tijtgenooten in wijsheit verre te boven gingk. 's Mans recht-

88 *getuight:* deelt mede.
95 *gestoort:* vertoornd.
97 *verzocht:* bekwaam.
99 *geblintdoeckt:* verblind.
101 *nuck:* gril.
102 *schendigh:* schandelijk.
106 *Pansophon:* Alwijze.
108 *gedenckwaerdige zaecken:* Memorabilia Socratis.
111 *roemen:* tot roem zeggen.
112 *omgekomen:* gedood.

vaerdigheit en onnozelheit blijcken niet min als zijne voorzichtigheit, gelijck wy alreede aenwezen: en Filostrates, in Apollonius Tyaneus leven, voert Thespion, eenen oversten der schoolwijzen, in zijn gespreck van de rechtvaerdigheit, aldus in: *Wanneer ick by my zelven overlegge wat Palamedes voor Troje, en Sokrates t' Athene overquam, dan dunckt mij, dat de rechtvaerdigheit by de menschen qualijck onthaelt wort: want deze allerrechtvaerdigsten zijn met de hooghste onbillijckheit bejegent, ja alleen op vermoeden van schelmstucken omgebroght, toen men tegens recht het oordeel over hen velde.*

Virgilius, in het tweede boeck van zijne Eneade, getuight 'er dit af:

Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aureis
Belidaeque nomen Palamedes, et inclyta fama.
Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando indicio, quia bella vetabat
Demisere neci: nunc cassum lumine lugent.

Dat is,

Misschien quam u de naem van Belus neef ter ooren,
Vorst Palamedes, wijt befaemt, van rijck tot rijck,
Die, om gedicht verraet, op overschendigh blijck
Onschuldigh wert ter dood in 't Grieksche heir verwezen,
Om 't afraên van den krijgh: nu wort de helt geprezen,
En na zijn doot beklaeght.

Niemant kon dan dezen helt met den allerminsten schijn van eenige boosheit en meineedig-

116 *onnozelheit:* onschuld.
119 *schoolwijzen:* sophisten.
124 *qualijck:* slecht.
128 *Eneade:* Aeneis VI, 621.
129 *af;* van.
136 *neef* nakomeling.
138 *gedicht:* verzonnen.
overschendigh blijck: schandelijk bewijsstuk.
139 *verwezen:* veroordeeld.

heit betighten, veel min aldus met reden over hem roepen :

Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit, fixit leges pretio, atque refixit.

Dat is,

Dees heeft zijn vaderlant om gout en geld verkocht,
Zijn meesters erfrijck aen een' maghtiger gebroght,
Een wet om loon gesmeet, en wederom gebroken.

Wij komen bij Ovidius, daer Ajax Ulysses dit te kaeuwen geeft :

Vellet et infelix Palamedes esse relictus;
Viveret, aut certe lethum sine crimine haberet,
Quem male convicti nimium memor iste furoris
Prodere rem Danaum finxit, fictumque probavit
Crimen, et ostendit quod jam praefoderat aurum.

Dat is,

d' Onzaelge Palameed met recht moght wenschen me,
Dat noit Ulysses waer getogen over zee:
Hij zou gewisselijck op dezen dagh noch leven,
En had, zoo valsch betight, den geest niet opgegeven;
Wien d' overtuighde en al te wrockende Ithakees
Opdichte 't loos verraet; en endelijck bewees
't Gedichte schellemstuck, ontdeckende de gaven,
En 't gout, dat hij 'er zelf te voren liet begraven.

144 *betighten:* beschuldigen.
150 *erfrijck:* staat.
151 *om loon:* voor geld.
gesmeet: gemaakt.
153 *kaeuwen:* slikken.
160 *onzaelge:* ongelukkige.
me: ook.
163 *opgegeven:* gegeven.
164 *overtuighde:* van bedrog overtuigde.
Ithakees: Ulysses.
165 *opdichte:* bedacht.
166 *gedichte:* verzonnen.
gaven: geschenken.

Voorwaer Nazo heeft, naer mijn oordeel, dit geestigh te pas gebroght, dewijl dit Aertsschelmstuck eigentlijck tot de herschepping of verschuppinge behoort.

Diktys Kretenzer, die den Trojaenschen oorlogh zelf bekleet, in zijn Punische taele beschreven heeft, gedenckt in zijn tweede boeck, beide deze deughden van Palamedes met die woorden: *Alzoo is dees uitnemende en in den leger aengenaeme man, wiens raet en vroomheit nooit vruchteloos waren, schendigh omgebroght, toen hij omringt was van zulcken, dien het allerminst betaemde.* De Frygiaensche Dares, zeght, dat Palamedes door Alexanders of Paris hant vechtende omgekomen is: maer dit is ongeloofwaerdigh, dewijl hy hierin van het gemeene gevoelen afwijckt. Roept men dat Dares in dien oorlogh tegenwoordigh was, wij stellen 'er Diktys tegen: het is ons genoegh, dat Dares hem afmaelt wijs, manhaftigh, en lieflijck en getuight, dat d' Argiven in den leger Palamedes weetenschap, billijckheit en zachtmoedigheit betreurden. Ook is 'er weinigh aen gelegen, dat weinige schrijvers oneens zijn in de wijze van

168 *Nazo:* Publius Ovidius Nazo, schrijver van de Metamorphoses, een verzameling sagen, waarin een gedaanteverwisseling voorkomt.
170 *herschepping:* gedaantenverwisseling.
verschuppinge: hetzelfde.
173 *bekleet:* bijgewoond.
176 *aengenaeme:* geziene.
177 *vroomheit:* oprechtheid.
vruchteloos: zonder effect.
178 *schendigh:* schandelijk.
180 *Frygiaensche Dares:* Dares Phrygius, naar men zegt, Trojaansch priester van Hephaestus tijdens het beleg.
183 *gemeene:* algemeene, gewone.
roept: argumenteert.
186 *afmaelt:* afschildert.
187 *lieflijck:* vriendelijk.
d'Argiven: Grieken.
188 *billijckheit:* rechtvaardigheid.

zijne doot: dat, naar Pausanias zeggen, Ulysses en Diomedes hem verdroncken, of, zoo Diktys aentekent, die beide hem in eenen put steenighden. Wat 'er van is, Ulysses en Diomedes worden, naer het algemeen gevoelen, voor de schelmen gehouden, die dezen aanslagh brouwden, verdichten en uitvoerden: waerbij aenmerkens waerdigh is het geene Diktys niet verzwijght, dat' er waren, die wel zeggen dorsten, hoe Agamemnon niet onkundigh was van dezen aenslagh, uit liefde ter veltheerschappije, en omdat de meeste menighte van Palamedes begeerde geregeert te worden, en opentlijck uit zeiden, dat hem het opperste gebiet toequam. De zelve Diktys schrijft elders, dat alle Griexsche vorsten Agamemnon vervloeckten, en van hem afweecken, naerdien hij Apollos Priester Chrysus zijne dochter, bij hem misbruickt, weigerde, en oock dewijl Ulysses en Diomedes, niet zonder Agamemnons raet, Palamedes, in den heire zoo bemint en gezien, om hals broghten. Noch staet ons waer te nemen, hetgene Dares by brenght, dat Palamedes, geduurende het bestant, den vorsten verscheide reizen aendiende, dat

194 *wat 'er van is:* wat er van aan is.
196 *brouwden:* op touw zetten.
verdichten: smeedden.
201 *ter veltheerschappije:* voor het opperbevel.
meeste: grootste.
202 *van:* door.
203 *gebiet:* bevel.
206 *naerdien:* omdat.
207 *bij hem misbruickt:* door hem verleid.
208 *weigerde:* nl. terug te geven.
dewijl: aangezien.
209 *in den heire:* in het leger. Het woord *heir* spreke men steeds uit, alsof er *heer* stond.
211 *staet ons:* moeten wij.
bij brengt: meedeelt.
212 *bestant:* wapenstilstand.
213 *reizen:* keeren.
aendiende: meedeelde.

Agamemnon niet waerdigh was veltoverste te wezen. Maer of yemant zich verwonderde waerom Homerus dezen vader des vaderlants zoo stilzwijgende voorbyging, die moet weeten, dat de Poëet hiertoe nootzaeckelijck gedwongen was om zijnen doolenden Ulysses niet te brantmercken: waerom Filostrates, in Apollonius leven, met recht zeght, dat Palamedes geene grooter vijanden hadde dan Ulysses en Homerus, dewijl d'een hem laegen leide, waerdoor hy omquam, en d' ander niet waerdigh achte zynen lof aen te roeren. Wat onheil sedert om Palamedes doot den Griecken over den hals quam, gedenckt Diktys Kretenzer in zijn zeste boeck, Hyginius in zijn 116 hoofdstuck Euripides in zijne Helene en Elektra, Seneka, de Latijnsche treurspeelder, in zijnen Agamemnon: ick zwijge, dat Xenofon in zijn tiende boeck van de jaght uitdruckelijck de Goden, ter wraecke van dezen doorluchtigen mans doot, invoert: alzoo dat de Pelasgen met recht klaegen moghten:

Impius ex quo
Tydides, sed enim scelerumque inventor Ulysses
Fatale agressi sacrato avellere templo
Palladium, caesis summae custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi Divae contingere vittas:
Ex illo fluere, ac retro sublapsa referri
Spes Danaum, fractae vires, aversa Deae mens
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.

215 *of:* indien.
219 *doolenden:* dwalenden.
222 *dewijl:* daar.
223 *laegen:* hinderlagen.
224 *aen te roeren:* te vermelden.
226 *over:* op.
227 *Hyginius:* C. Julius Hyginius.
229 *treurspeelder:* dramaturg.
233 *Pelasgen:* Grieken.

Dat is,
Maer sedert Tydeus zaet,
En snoode Ulysses, tuck op alle schelmerijen,
Bestonden Pallas kerck en heilighdom t' ontwyen
Daer Trojes heil aen hing, en ruckten 't uit de kerck;
Toen 't looze moortgeweer de slotwacht viel te sterck,
En zy 't geheilight beelt, de huif en kuische banden
Der goddelijcke maeght, met hun bebloede handen
Aengreepen, van dien tijt ontzonck den Grieck de moedt,
De voorspoet keerde hem den neck toe, heel verwoet,
Ons krijgsmaght kreegh een' krak, en entlooze ongevallen,
En dees godin vergramt een' weêrzin in ons allen,
Waervan Minerve zelf geen donkre tekens gaf.

Na het omkomen van dezen naemhaftigen helt, bestelden Achilles en Ajax zijne asch en gebeente ter aerde op den oever van Eolie, niet verre van Troje. Wij houden in dit treurspel zijne uitvaert in Beotie, in de kerck, daer men bij het overout orakel van Themis te rade ging. De rede,

244 *Tydens zaet:* Tydens' zoon, d.i. Diomedes.
246 *bestonden:* het waagden.
kerck: tempel.
247 *Trojes heil:* in Troje was een tempel van Athene: zoolang het beeld van Athene er stond, zouden de Trojanen onoverwinnelijk zijn. Olysses en Diomedes stalen het beeld, maar Athene wist uit wraak Troje's val tien jaar lang tegen te houden.
aen hing: van afhing.
248 *geweer:* wapen.
249 *huif en kuische banden:* maagdelijke hoofdtooi.
252 *verwoet:* vertoornd.
253 *krak:* schok.
254 Voeg achter *godin* het woord *kreegh* in.
255 *geen donkre:* zeer duidelijke.
256 *naemhaftigen:* beroemden.
257 *Eolie:* Aelië, Grieksch gebied op de kust van Klein-Azië.
260 *Beotie:* gebied in Midden-Griekenland.
261 *Themis:* godin van het recht.

waerom wij hier d' uytvaert vieren, bestelt ons Filostrates, zeggende dat die van Eolie Palamedes eene kappel en pronckbeelt toewijden, daer d' inwooners, op sijn jaergetijde te zaemen schoolende, den Goden offerhanden te zijner gedachtennisse toebroghten, waerom de Mosopische treurspeeler wel te recht in zijne Andromache zingt:

De tijt heeft nimmer wechgenomen
Den naam en 't overschot der vroomen;
Want, na dat zij zijn overleên,
Blinckt hunne deught voor iedereen.

KLINCKDICHT

Het leedt geen seven jaer, of Palamedes schaêu
Ging 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren,
Die, rijzende verbaest met opgereze haeren,
Een schim vernamen, straf mishandelt, blont en blaeu.
De baert hing dick van bloet: de keel ging schor, en flaeu.
Zij riepen: och, wie komt ons met een torts vervaeren.

262 *bestelt:* geeft.
264 *kappel:* tempel.
pronckbeelt: standbeeld.
265 *jaergetijde:* herdenkingsdag.
267 *toebroghten:* opdroegen.
Mosopische: Atheensche. De *treurspeelder* is Eurripides.
269 *wechgenomen:* vernietigd.
270 *overschot:* herinnering.
273 *klinckdicht:* sonnet.
274 *leedt:* duurde.
seven jaer: 1618 dood van Oldenbarneveldt; 1625 uitgave van Palamedes.
schaêu; schim.
276 *verbaest:* verschrikt.
277 *vernamen:* zagen.
straf: hevig.
blont en blaeu: beter is: bont en blauw.
279 *torts:* toorts, fakkel.
vervaeren: verschrikken.

Hij sprack: ick ben 't, en lees uw vonnis uit dees blaêren,
Die mijne onnozelheit ten rove gaeft aen 't graeu.
Zy sidderden van schrik: zij vloden niet, maer vloogen,
Dan ginder heen, dan hier, voor 't branden van zijne oogen,
Hij stapt ze na, en liet een bloetvleck waer hij tradt,
Totdat het schemerlicht, in 't oosten opgeloocken,
d' Angstvalligheit verdreef van 't naer en ijslijck spoocken,
De vadermoorders vondt van 't knaegen afgemat.

THEOKRYT.

Waer is de danckbaerheit te vinden?
Voedt wolven op: voedt honden op,
Op dat ze u fel verslinden.

Maer wij vallen mogelijck den leser verdrietig met al te lang eene voorrede, en seggen noch om kort te maken, dat, indien den letterkundigen hier in het vreemds of ongerymts voorkoomt, die sal weten, dat wy ons daerin gedraegen hebben na het letterkunstig besluyt, daer van wettelijck 't Amstelredam by eenige dichters gemaeckt; en, wat de spelling belangt, also ons besluyt daer van niet en rept, en dit in elx vryheyd staet, soo hebben wy meest den gemeenen sleur gevolgt, wtgeseyd in weynige dingen, overmits wy tot noch

blaêren: papieren.
onnozelheit: onschuld.
rove: prooi.
opgeloocken: opgekomen.
angstvalligheit: vrees.
knaegen: gewetenswroeging.
fel: boosaardig.
besluyt: eenighe dichters: Vondel, Hooft, de Hubert. De *Waerschouwinge:* van A. de Hubert.
belangt: betreft.
gemeenen sleur: algemeen gebruik.
wtgeseyd: uitgenomen.

toe noyt ons selven daer in hebben konnen voldoen, oock achtende, datter so veel niet aen gelegen is, is, als, met verlof, sich sommige wel inbeelden. In Vrankrijck hebben eenige geesten de spelling willen hervormen, en juist schryven gelijckmen spreeckt; dan sy sijn niet gevolght geworden van de treffelijckste schryvers, die ongetwijffelt gewichtige reden daer toe gehad hebben; en sou men hier of het sekers besluyten, so wast van noode, datter een tweede Cadmus verrees, die meer letters vond en het A B verrijckte: wy mosten voor eerst de Griecksche Eta, en de Deensche œ invoeren; daertegens moght men eenige letters verwerpen.

Maer, help Hercules! soo voorthgaende soumen het eene volck tegens het ander op de been helpen. Wat sou hierwt een letterstrijd ontstaen, veel bloediger als oyt het gevecht was van de Centauren. En Luciaen had treffelijcke stof om dit pleyt te beschryven; ick swyge, datter licht eene scheuringe te verwachten stond tusschen poëten en poëten tot nadeel van 't gemeen lichaem der dichteren, in sonderheyd als men so regelrecht tegens malkanderen aenliep, gelijck bij exempel geschied in in 't geschil van de Z. die bij sommige so veel doet als *duplex Sigma*, hetwelck sy meenen met de

308 *dan:* maar.
309 *treffelijckste:* voortreffelijkste.
311 *hier of;* hiervan.
312 *Cadmus:* Grieksche vorst, uit Phoenicië stammend, die volgens de sage het Grieksche alphabet uitvond.
314 *eta:* heeft de klank ê.
Deensche œ*:* de klank *eu*.
315 *daertegens:* daartegenover.
moght: kon.
321 *Luciaen:* Lucianus, Grieksch satiricus, die een strijd tusschen de letters heeft beschreven.
treffelijcke: voortreffelijke .
324 *gemeen lichaem:* gemeenschappelijk corps.
328 *duplex Sigma:* dubbele s.

Griecxsche letterkunst te konnen verdedigen,
dat andere rondwt lochenen, roepende: of het
schoon met die letter bij de Griecken so gelegen
is, datse nochtans by ons niet meer geldt als een
sachte S, versterckende dit voorstel met de schrif-
ten van Koornhert en Spiegel. Maer hola, 't is
lang genoegh om de geytenwol getwist; laet ons
liever hooren wat Palamedes te seggen heeft.

331 *schoon:* al.

INHOUDT.

Palamedes, de zoon van Nauplius, koning van Eubea, was door zijne langduurige en getrouwe diensten, en uitsteeckende wijsheit tot zulck een aenzien en grootachtbaerheit gestegen bij de Griexe vorsten en koningen gebroeders, dat 'er zonder zijnen raet niets beslooten wiert, en de gewichtighste zaecken op zijne wackerheit en ervarenheit rusten; maer dewijl hy gestreng en onbuighzaem was in het voorstaen van der vorsten en steden hoogheit, hantvesten en gerechtigheden, kost hy het zoo naeu niet passen, Agamemnon liet zich voorstaen, dat zijne eer en hoogheit door het gezagh van dezen man eenighzins gequetst, of niet naer den eisch gevordert wert, waer door hij eenen afkeer van hem kreech, hetwelck de priesters en wichelaers en bovenal Kalchas, merckende, zoo pooghdenze dien onlust by Agamemnon te voeden, naerdien zijlieden zich in zaecken, den godtsdienst en het heilighdom betreffende, niet weinigh geraeckt vonden. Palamedes evenwel liet niet na den

5 *gebroeders:* Agamemnon en Menelaus.
7 *wackerheit:* schranderheid.
8 *voorstaen:* verdedigen.
9 *hantvesten:* geschreven rechten.
10 *gerechtigheden:* rechten.
kost: kon.
naeuw passen: precies maken.
11 *zich voorstaen:* mededeelen.
13 *gevordert:* gesteund.
14 *wichelaers:* toovenaars, waarzeggers.
16 *onlust:* afkeer.
17 *naerdien:* naarmate.

den koningh van Mycene te believen in al wat hij, behoudens eer en eedt, vermoght, gelijck hy onder andere goede diensten bevorderde, dat hem de veltheerschappy en het opperste beleit van den optoght naer Troje met gemeene stemmen wert opgedraegen. Sedert geviel het, dat Ulysses, om van den optoght ontslagen te blijven en zyne Penelope niet te derven, zich kranckzinnigh veinsde en het dorre strant ploeghde, waerover hij van Palamedes (die Telemaech, des ploegers zoontje, in de vore leide, hetwelck de vader mijde te quetsen) achterhaelt en ontdeckt wert. Ulysses schalckheit aldus ten toon gestelt, zoo nam hy hier uit stof Palamedes te haeten, en sedert naer Thracie gezonden, om graen voor het leger te haelen, en ledigh weder gekeert, zoo wert Palamedes derwaert gestiert die, met gelade schepen afgevaerdight, het heir spijsde en prijs behaelde. Ulysses wrock toen in eene openbaere vyantschap uitberstende, hitste den gesteurden Agamemnon, die nu naer meer gezaghs of d' opperste hoogheit stont, noch feller op, met hulpe van Kalchas en andere baet- en staetzuchtigen, voorwendende, dat d' Eubeër niet anders zocht als de heeren van Argos te verschuppen, en Achilles ter veltheerschappye in te dringen en te verheffen. Toen nu de vorsten

23 *veltheerschappij:* opperbevel te land.
beleit: leiding.
optocht: veldtocht.
24 *gemeene:* algemeene.
25 *geviel:* gebeurde.
26 *derven:* missen.
28 *van:* door.
30 *mijde:* vermeed.
achterhaelt: betrapt.
31 *schalckheit:* oneerlijkheid.
32 *stof:* reden.
34 *gestiert:* gestuurd.
36 *prijs:* lof.
37 *gesteurden:* verstoorden.
38 *opperste hoogheit:* opperheerschappij.
40 *staetzuchtigen:* op macht belusten.
42 *verschuppen:* afzetten.

en krijgshoversten, geduurende het bestant, hierover gedeelt waren en allerhande achterdocht onder de lichtgeloovige en domme gemeente uitgestroit, het volck geblintdoeckt en bequaem was om logen voor waerheit, valsche voor oprechte munte te ontfangen, zoo brouwen Ulysses en Diomedes, niet zonder kennis des veltheeren eenen aenslagh om glimpelijck en onder schijn van recht, Palamedes van kant te helpen op deze wijze.

Men broght door Agamemnon te wege, dat Palamedes van legerplaetse veranderde. Toen Ulysses des anderen daeghs zekeren schat van goude penningen hadde laeten begraven ter stede daer Palamedes eerst zijne tenten spande, zondt hy eenen Trojaen, zijnen gevangen, met eenen brief om dien heimelijck aen Palamedes te bestellen; maer dees wert by Diomedes, die op hem paste, onderschept, om hals gebroght en in den vollen krijghsraet gesleipt, en de brief daer gelezen, waerin Priam melde van het gezonden gelt en hem steef tot het voorgenomen verraet. Het meeste deel ter vorsten, ziende 's vyants hant en zegelring, die kunstigh nagebootst waren, hielden het verraet voor bekent, te meer, dewijl het volck hier al eene wijl over gemompelt hadde: eenige heeren twijfelden, eenige wisten beter; en naerdien het krackeel aen-

45 *gedeelt:* verdeeld.
46 Achter *uitgestroit* voege men *was* in.
47 *bequaem:* geschikt.
48 *oprechte:* echte.
50 *glimpelijck:* huichelachtig.
51 *helpen:* maken.
53 *broght te wege:* bewerkte.
57 *spande:* oprichtte.
59 *dees:* de Trojaansche slaaf.
bij: door.
60 *paste:* lette.
63 *steef:* stijfde.
66 *bekent:* bewezen.
68 *naerdien:* naarmate.
krackeel: geschil.

groeide, zeide Ulysses, men most het niet eer gelooven, voor dat men het stuck hadde onderzocht, en de penningen, in den brief gemelt, bij den verdachten gevonden. Dit besloten, en de begraven schat opgegraven, wert Palamedes in hechtenisse verzekert, zijne dootvyanden tot rechters gestelt, doch ter bede Nestor hier by gevoeght. Toen de rechters over dit vonnis zaten, quam Kalchas, gesterckt met het opgehitste graeu en de krijghslieden, wien men dezen beschuldighden (nadat de gemeente zijne doot stemde) overleverde, die hem als eenen openbaeren verraeder uitleiden en steenighden. Oates, de jonger zoon van Nauplius, met rouwe getroffen, toen zijn broeders onschuldighe doot hem verhaelt was, valt klaghtigh aen Neptuin, den zeegodt, die, het hooft ten golven uitsteeckende, hem troost met d' eere, die het lijck des dapperen helts volgen zal, en hem voor oogen stelt, wat plaegen Griecken en den vadermoordenaeren over het hoofd hangen. Die van Troje vieren over de doot van hunnen vyant Palamedes.

HET TOONEEL IS VOOR TROJE.

70 *stuck:* zaak.
73 *verzekert:* gezet.
74 *ter bede:* op verzoek.
76 *zaten:* beraadslaagden.
78 *de gemeente:* het volk.
79 *uitleiden:* wegbrachten.
81 *rouwe:* droefheid.
82 *valt klagtigh aen:* beklaagt zich bij.
86 *vieren:* vieren feest.

PERSONAEDJEN.

PALAMEDES,	— *de Hr. van Oldenbarneveldt*
REY VAN EUBEERS,	— *Remonstranten.*
REY VAN ITHAKOISEN,	— *Contraremonstranten.*
ULYSSES,	— *François Aerssens.*
DIOMEDES,	— *Graaf Willem; de Hr. van Duivenvoorde; de Raedsheer Frankken, Pauw en andere vijanden.*
REY VAN PELOPPONNESERS EN ITAHAKOISEN,	— *Prins Maurits' aenhang; vijanden van de vrijhijt en Barnevelt en van de voornaemste Contraremonstranten; Bogerman of Gomarus.*
EURYPYLUS,	— *Contraremonstrantsche predikanten.*
AGAMEMNON,	— *Prins Maurits.*
NESTOR,	— *de Raedsheer Adr. Junius; de ambassadeur Maurier.*
AJAX,	— *De Heeren van Schagen en Asperen.*
OATES,	— *de Hr. van Groenevelt; van der Mijle; Veenhuisen en andere bloetvrinden.*
THERSITES,	— *Gerrit Beukelsz. van Zanten; Rechter en Burgemeester Hoing.*
KALCHAS,	— *Contraremonstranten.*
BOODE,	— *P. Hanneman en Jan Franken; onder alle de aanschouwers heeft niemant nauwer verslagh gedaen van 't geen hy gezien hadt als deese twee.*
PRIAM	— *Aertshertogh Albertus oft de Spaensche partye.*
HECUBA,	— *Aertshertoghin Isabella Clara Eugenia oft de Spaensche party.*
REY VAN TROJAENSCHE MAEGDEN,	— *De Spaensche party en andere vyanden van Hollant.*

HET EERSTE BEDRIJF.

PALAMEDES.

Die zorght, en waeckt, en slaeft, en ploeght, en zwoegt, en zweet,
Ten oirbaer van het lant een lastigh ampt bekleet,
En waent de menschen aen zijn vroomheit te verbinden,
Zal zich te jammerlijck in 't endt bedrogen vinden
Van 't wispeltuurigh volck, dat, veel te los van hooft,
Genooten dienst vergeet, en 't erghste liefst gelooft.
Wat dorperheit is dit, onedele gemeente!

Palamedes begint het stuk met de zgn. dispositie, d. i. de uiteenzetting van den toestand aan het begin van het drama. „De Poëet voert den Hr. van Oldenbarnevelt eerst op 't Tooneel klagende over de wispelturigheid en ondankbaarheid der gemeente." (Brandt).

1 *Zweet:* door Vondel vrijwel steeds gebruikt in onverdrachtelijke beteekenis: zwaar werk verricht.

2 *ter oirbaer:* tot nut.
lastigh; letterlijk op te vatten: vol van last, moeilijk.

3 *vroomheidt:* rechtschapenheid.

4 *te:* zeer.

5 *van:* door

7 *dorperheit:* domheid, ombeschaafdheid. De dorper (dorpeling) wordt in het algemeen voorgesteld als toonbeeld van onbeschaafdheid, kortzichtigheid, lompheid. Zoo gold in vroegeren tijd de man van het land of van de heide als beeld van onchristelijkheid: heiden (Fransch païen, afgeleid van pays). Dergelijke begripsontwikkeling is een gevolg van het feit dat de beschaving in de steden zetelt, en de beschaafde laag neerzien op de bewoners van het platte land.
gemeente: volk.

Wat bitse nijt verteert het mergh in uw gebeente!
Wat dolheit voert u aen, dat gij uw heeren hoont,
En met zoo valsch een munte uw trouwste vaders loont!
O reuckelooze schaer, tre voort uit alle steden,
Beklaegh, beschuldigh ons ter vierschaer van de reden:
Zet uw bewijzen op, daer gelt bescheit en blijck,
Op dat rechtvaerdigheit een billijck vonnis strijck'.
Gij zeght, zoo ras de wraeck de koningklijcke zielen
Te raede riep, om 't rijck van Troje te vernielen,
En sloot het eerloos stuck te rechten met heur zwaert,
Dat ick gedaghvaert quam, en stout en onvervaert
Hen stuite, en dreef, het was te heftigh opgenomen,
Men had noch tijt om tot het uiterste te komen:

8 *bitre:* felle.
9 *hoont:* vernedert.
11 *reuckelooze:* roekelooze.
tre voort: kom te voorschijn
12 *beklaegh:* klaag aan.
ter vierschaer van de reden: voor de rechtbank van de Rede.
13 *bescheit:* geschreven stuk.
14 *strijck:* velle
15 „De Hr. van Oldenbarnevelt ontschuldight sich van verscheide valsche beschuldiginghen." (Brandt).
koningklijcke zielen; omschrijving voor koningen.
16 „In dit beraetslaen over de Treves was Barnevelt en Prins Maurits van verscheide opinie." (Brandt). Treves: twaalfjarig bestand.
17 *sloot:* besloot.
stuck: misdaad.
rechten: berechten.
19 *stuite:* weerhield.
dreef: als argument aanvoerde.
20 „Dit seggen schijnt op de Treves van 't jaar 1609 te sien, die van Barnevelt is gedreven ten ondank van Prins Maurits." (Brandt).
gedreven: doorgedreven.
ten ondank van: ondanks

Waer bij het bleeck, hoe ick de zaek van 't heiloos rijck
Meer droegh dan onzen staat, gequetst door 't ongelijck.
Maer zulck een los besluit valt licht te wederleggen,
Dewijl dit slot niet volght uit al 't voorgaende zeggen
Maer eer het tegendeel: want, ick liever zagh
Het ongelijck geslecht bij middel van verdragh,
Is waer, en lovens waert; want wie ontkent wat plaegen
Bellone met zich sleipt, en hoe veel nederlaegen,
Gevaerlijck voor den staet, wiens welvaert elck, vol druck
En angst, ziet hangen in de weegschael van 't geluck.
Dat ick dan noo Priaem met krijgh zagh aengegreepen,
Was om der Frijgen trots te keeren van ons schepen,
En niet het ongelijck in 't velt te zien geslecht
Door Hektors en Achils onzeker lijfgevecht.

21 *waer bij:* waardoor.
bleeck: scheen.
't heiloos rijck: Troje.
22 *droegh:* steunde.
gequetst: getroffen.
ongelijcke: onrecht.
23 *los besluit:* ongegrond oordeel.
24 *slot:* conclusie.
26 *ongelijck:* onrecht.
geslecht: opgelost.
28 *Bellone:* de godin van den oorlog.
nederlaegen: rampen.
29 *druck:* vrees.
30 *geluck:* toeval, noodlot.
31 *noo:* noode.
Priaem: Priamus, koning van Troje.
Frygen Phrygiërs, Trojanen.
32 *torts:* toorts, fakkel.
33 *ongelijck:* onrecht.
geslecht: beslist.
34 *lijfgevecht:* gevecht van man tegen man, tweegevecht.

Hier bij en rust het niet: men smijtme voor de scheenen,
Dat ick de koningen van Sparten en Mycenen
Met al de vorsten, toen men lande op 's vijants kust,
Wou smooren in hun bloet, uit godtvergeten lust,
Naerdien ick, voor den slagh en 't bloedigh oorlogsteken,
Beval de gansche vloot terstont in zee te steecken,
En zelf te schepe ging. 't geleeck wat, wist men niet
Dat Agamemnon 't hooft, dit zelf belaste en riedt,
Die, toen wij 't wijcken der verlege krijgsliên vruchtten,
Hun allen troost en hoop beneemen wou van vlughten,
Elck moedigen tot slaen, wanneer de doot hen deê
Aenloopen op het spits, of 't zwalpen van de zee.
Noch wil men mij te lijve, om dat ick trots en stouter

35 *rust:* blijft.
Smijtme voor de scheenen: werpt mij voor de voeten.
36 „Prins Maurits; hij spreekt hier van den slagh van Vlaanderen." (Brandt).
slagh van Vlaanderen: slag bij Nieuwpoort.
38 *smooren:* dooden.
39 *oorlogsteken:* sein tot den strijd.
40 *in zee te steecken:* weg te doen varen. Dit slaat op Prins Maurits, die voor den slag bij Nieuwpoort de vloot wegzond om een paniek te voorkomen; men schijnt dit Oldenbarneveld te hebben toegeschreven.
41 *te schepe:* scheep. Uitdrukkingen als *scheep gaan, zoek raken,* zijn ontstaan uit ineensmelting (assimilatie) van *te scheep gaan, te zoek raken.*
't geleeck wat: het leek er niet op.
42 *belastte:* gelastte. Zie de noot bij vers 40.
43 *verlege:* in het nauw gebrachte.
vruchtten: vreesden.
45 *moedigen:* aansporen, bemoedigen.
slaen: strijden.
46 *spits:* slagorde.
zwalpen: golven.
47 *stouter:* moediger.

Dan andre, eer Ifigeen noch verfde 't bloedigh outer,
Het offren hinderde, en dit stuck leide in beraet:
Of juist onnozel bloet en Agamemnons zaet
De felle Hekaté most zoenen en verzachten
Dan, of men haer een hinde of wilde geit zou slaghten;
Een laster dat zich schaemt: recht of hij veel verbeurt,
Die Kalchas in zijn drift en schelmsche droomen steurt,
En billijck twijfelt, of oit goden en godessen
In 't gruwzaem moorden van geheilighde princessen
Behaegen naemen, juist gelijck der goden tolck
Dees grove logens veilt voor waerheit aen het volck,
Dat voor hem nedervalt, en lust schept in 't vernielen
En ommebrengen van zoo veel gedoemde zielen.

48 *Ifigeen:* Iphigenia. De vloot kon wegens tegenwind niet uit Corinthe wegvaren en, Calchas, de opperpriester, verklaarde dat eerst Agamemnons dochter Iphigenía aan Diana (Hecate) moest worden geofferd. Op het moment dat zij gedood zou worden, voerde Diana haar weg.
49 *hinderde:* trachtte te weerhouden.
stuck: daad, handelwijze.
leide in beraet: in overweging gaf.
50 *onnozel:* onschuldig.
zaet: dochter.
51 *Hekaté:* dezelfde godin als Diana.
zoenen: verzoenen.
53 *laster:* misdrijf.
verbeurt: misdoet.
54 *steurt:* hindert.
55 *billijck:* te recht. Het huidige gebruik van *billijk* in de beteekenis van *goedkoop* is een germanisme.
godessen: godinnen.
57 *behaegen naemen:* genoegen schepten.
der goden tolck: de priester.
58 *veilt:* verkoopt.
60 *ommebrengen:* ombrengen.
gedoemde zielen: dit slaat op de praedestinatieleer, waartegen Vondel meermalen heftig te velde trok.

Men stroit, om Argos' haet te wetten tegens mij,
Dat ick besnoeien wil de wettige vooghdij
Der twee gebroederen, en d' oppersten van Griecken
Trecke op Achilles zijde, en poogh bedeckt hun wiecken
Te korten, waer ick kan, 't welck uitberst meer en meer,
Nu ick met paerden van 't verovert Lesbos keer,
Met stier en rundren, en een hoop geboeide slaven,
Maer 't gout verlochen, om behendigh 't ondergraven
Hun aengegroeit gezagh, dewijl elck als zijn godt
Dien aenbidt, die hem streckt tot voordeel en genot.
Doch om dien laster plaets te geven, achte ik vorsten

61 *stroit:* strooit het verhaal uit.
Argos: de Grieken.
wetten: scherpen.
„Prins Maurits liet sigh voorstaan, dat Barnevelt zijn authoritijt wilde verminderen, die 't ontkende, maer weinigh tijt voor zijn doodt bekende hij, dat hij gevreest hadt, dat Prins Maurits na de souvereinitijt ofte meerder authoritijt stonde al van 't jaer 1600 af." (Brandt).

62 *voogdij:* heerschappij.

63 *twee gebroederen:* Agamemnon en Menelaus.
oppersten: aanzienlijksten.
Griecken: Griekenland. Dergelijk gebruik van het meervoud van den naam der bewoners voor den naam van het land komt meer voor: Pruisen, Zweden.

64 „Mogelijk siet dit op Prins Philips, want hier wierden de Remonstranten mede beschuldight." (Brandt).
Prins Philips: Philips Willem, oudste zoon van Willem van Oranje; studeerde te Leuven, maar werd door Alva opgelicht en naar Spanje gezonden, waar hij katholiek werd opgevoed. Omstreeks 1605 kwam hij in Zuid-Nederland en trachtte relaties met Noord-Nederlandsche ontevredenen aan te knoopen, evenwel zonder veel resultaat.
hun wiecken te korten: hen te kortwieken, in hun macht te besnoeien.

65 *'t welck:* Argos' haet.

68 *'t gout verlochen:* ontken goud meegebracht te hebben.

Al t' edel van gemoedt, en geen rechtschape borsten
Gevoelen dit van mij, die Menelaus met
Zijn' ouder broeder heb, door mijn beleit, gezet
Tot hoofden van den toght, met raet der bont-genooten.
Ick droegh hun op 't beleit van Grieckens oorloghs-vlooten,
Toen Kalchas op hen smaelde en uitspoogh vier en vlam,
Om datze sproten uit een' godeloozen stam.
Dat ick gebrantmerckt wort van lieden zonder oordeel
Als een die roof misbruick tot eige baet en voordeel,
En Chrions voesterling zoeck hoogh te zetten, neen,

72 *borsten:* mannen.

73 „Want hij heeft Prins Maurits tegens dank van Leicester en der kerkgezinden ingevoerd, hadt Ao. 1585 selfs te weegh gebracht, dat de Staeten van Holland en Zelandt P. Maurits voor Stadhouder aennamen, eer dat Lycester zijn voet op 't landt zette." (Brandt).

74 *zijn' ouder broeder:* Agamemnon. Menelaus en Agamemnon stellen beiden Prins Maurits voor.

75 *met raet:* volgens overleg.

76 *beleit:* bevel.
Grieckens: Griekenlands. Zie de noot bij vers 63.

77 „Van Prins Willem, die Petrus Dathenus te Gendt voor een atheïst op de preekstoel had uitgescholden. Siet Hooft van Anna van Saxen, die haer noemt een wijf potigh, uiter mate, en ongeregelt van leven. Toen men P. Maurits Stadhouder zocht te maecken zei de Calviniste geestelijkhijt van Enkhuizen (om datze t'enemael aen den zuiveren Lijcester hongen), dat hij een hoere zoon was." (Brandt). Anna van Saksen, over wie Bakhuizen van den Brink een zeer goede studie geschreven heeft, verliep zich met Rubens, vader van den schilder, waaarop prins Willem van Oranje zich van haar liet scheiden.

80 *roof:* buit.

81 *Chirons versterking:* Chirons leerling, nl. Achilles. Chiron was een Centaur die zeer geleerd was in wetenschappen. Achilles doelt misschien op Prins Philips Willem, zie noot bij vers 64.
hoogh te zetten: te verheffen.

Ick kan (Jupijn zij danck) 't bijzonder van 't gemeen
Voorzichtigh schiften, en elckeen het zijn beschaffen.
Ick hanthave ieders recht en passe op niemants blaffen,
Elx vrijheit is de mijne : ick weeghze in eene schael;
Wie hier uit vreeze zwicht, ick sta gelijck een pael.
Dreight Palamedes vrij te moorden en te priemen :
Hij blijft de zelfde man, al sneedt ghij hem aen riemen :
Hij draeght zich naer zijn' plicht gehou, en trou, en kuisch,
Men zoecke waer men wil, hier leght d' Eubeër t'huis.
Voort, dat ik Thestors zoon bestrafte, en niet wou schroomen,
Is waer. mij docht, 't was tijt zijn hooverdij te toomen,
Naerdien hij verder dan de kerck en 't outer gaet,

82 *Jupijn :* Juppiter.
gemeen : gemeenschappelijk.
83 *beschaffen :* toedeelen.
84 *passe op :* stoor mij aan.
86 *wie :* wie ook maar.
zwicht : toegeeft.
87 *vrij :* gerust.
priemen : doorsteken.
89 *gehou :* getrouw. De uitdrukking *hou en trouw* wordt door Vondel tot bijvoeglijke naamwoorden omgevormd. *Hou*, eigenlijk *houde* is een nevenvorm van *hulde :* d.i. trouw.
kuisch : eerlijk.
90 *d'Eubeër ;* Palamedes, uit Euboea afkomstig.
hier leght... t'huis : hier is hij te vinden, hiermee houdt hij zich op
91 *voort :* verder.
Thestors zoon ; Calchas.
schroomen : toegeven.
„Ontschuldight sich dat hij de Calvinistische geestelijkheit zoo dikwels heeft tegengestaen en tegengesprooken, namentlijk om datze verder gingen als de kerk en zigh met de policij bemoeyde." (Brandt).
policij : politiek.
93 *outer :* altaar.

En ommesnufflen komt uit staetzucht in den raet.
Hij is een vreemdeling, ja, een Trojaen geboren,
En kent ons zeden niet, en hantvest, dier bezworen,
Noch wat 's lants welvaert eischt. hij spitze zijn verstant
Op 't geen zijn ampt betreft, en kruipe in 't ingewant
Der dieren met zijn geest, en staere op 's hemels lichten,
Hij lette op voglezangk, en droomen en gezichten,
Op godtsspraeck en geheim, en hange'r niet wat bij
Van 't zijne, of, lust hem dit, elck hebb' zijn oordeel vrij.
Maer 't is te schaemteloos, en strijt met al mijn daeden,
Dat ick ben omgekocht om 't leger te verraeden:

94 *staetzucht:* heerschzucht.

95 „Trigland, verloope papen, monniken." (Brandt). Deze niet zeer duidelijke aanteekening van Brandt duidt op het feit, dat Trigland een bekeerde monnik was, en uit Zuid-Nederland afkomstig. Intusschen was het nog niet zeer gewoon, dat men in de 17de eeuw de Zuid-Nederlanders als vreemdelingen beschouwde; eerst de tijd na den vrede van Munster heeft een tegenstelling te weeg gebracht, die tijdelijk van 1814—1830 is overbrugd, maar daarna weer opnieuw is verscherpt. Eerst den laatsten tijd ontstaat een cultureele toenadering tusschen Noord- en Zuid-Nederlanders.

96 *dier bezworen:* met dure eeden bevestigd.

98 *ingewant:* de Grieksche priesters voorspelden de toekomst uit de ingewanden der offerdieren, volgens een diepzinnig en ingewikkeld systeem.

101 *godtsspraeck:* orakel.
geheim: geheime voorteekens.
hange: voege.

102 *lust hem dit:* indien hij dit toch wil.

103 *schaemteloos:* schandelijk.

104 „Beschuldigt van gelt van Spanje genooten te hebben in verscheide pasquillen, maer in sijn sententie wort er niet van gerept, hoewel P. Maurits hem te vooren voor een verrader hadt uitgemaekt, en de rechters naer zijn doodt verclaerden, dat hij zijn ooghe wel nae den vijand moght gehadt hebben."(Brandt).

Dat Paris, om met mij te handlen van dien moort,
Lagh 's nachts met een galeij, vol gout gelaên, aen boort:
Dat ick den oorlogh schorte, en uitstel nam tien dagen,
Om ons 't ontwapenen, en dan het stuck te waegen
Met grooter zekerheit. Apollo, die uw' troon
En klaeren zetel bouwde in 't midden van de goôn,
Met uwe klaerheit dooft de starrelichte lampen,
En van het aerdtrijck vaeght de nevels en de dampen,
Gij ziet in dezen nacht, en voor uw majesteit
Stuit zulck een schennis af op mijne onnozelheit.
Dit is mijn loon, die, met mij zelven te bezwaeren,
Tot heil van Griecken heb geslaeft zoo veele jaeren,
Met wijsheit, raet en daet 't bouwvallig rijck gestut,
De stormen afgeweert en op mijn borst geschut,
Den schalck, vermomt met schijn van godts-vrucht en van heiligheit,
Ontdeckt, en Pelops hof en 't lant herstelt in veiligheit;

105 *handlen:* onderhandelen.
107 *schorte:* uitstelde.
,,Door de Treves." (Brandt).
Treves: bestand.
110 *klaeren:* schitterenden.
111 *klaerheit:* helderheid.
starrelichte lampen: schitterende sterren.
112 *dampen:* duisternis.
113 *nacht:* duisternis.
114 *schennis:* schanddaad.
onnozelheit: onschuld.
115 *te bezwaeren:* in te spannen.
116 *geslaeft:* gezwoegd.
17 *gestut:* gesteund.
118 *geschut:* afgeweerd.
119 *schalck:* boef.
,,Leicester, die 't Land onder schijn van suiver gereformeerd te willen weesen bij naer het onderste boven hadt geholpen. Dit ziet niet alleen op Lijcester, maer ook op al zijn aenhangh, die zigh met den dekmantel van religie behelpen." (Brandt)
120 *ontdeckt:* gelogenstraft.

Uitheemsche ballingen, van have en huis berooft,
Gelockt, gewelkomt, en in mijnen schoot gestooft;
Der steden kreits vergroot, gestreckt met vaster muuren;
Verplicht tot Grieckens hulp gekroonde nagebuuren;
Met kielen ingesleipt den oogst, dien 't oosten las.
Ja, daer de naelde zwijmt, gestaen naer vrijen pas;
Ulysses achterhaelt; het heir, bijkans verlaeten
Door hongersnoot, gespijst; geoefent ons soldaeten;
Achilles gramschap weêr verzoent door mijn beleit;
d' Eilanden en de steên aen Helles strant, ontzeit;

122 *gestooft:* gekoesterd.

123 *kreits:* kring.
,,Onder deeze diensten behoort ook en lossen van de Frontier-steeden van de Engelschen." (Brandt). Veere en Vlissingen waren nl. aan de Engelschen in pand gegeven; door Oldenbarneveld's werkzaamheid zijn deze panden ingelost.

124 *Grieckens hulp:* hulp aan Griekenland.
gekroonde nagebuuren: ,,Sweeden, Engelandt 1585, Frankrijk 1598, Denemarken." (Brandt)

125 *kielen:* schepen.
ingesleipt: binnengehaald.
las: oogstte.
,,De Oostindische Compagnie helpen oprichten." (Brandt)

126 *naelde:* kompasnaald.
zwijmt: weigert. In het Noorden bij de pool werkt de kompasnaald niet meer.
pas: doorgang.
,,In Nova Zembla." (Brandt).

127 *achterhaelt:* van bedrog overtuigd.
heir: leger.
verlaeten: hulpeloos.

128 *gespijst:* van voedsel voorzien.
,,Anno 1592 in een jaer vijfmael de legers besocht en vant jaar 1588 tot 1606 tot 36 mael in de legers ontboden of gezonden." (Brandt).

129 *Achilles gramschap:* Achilles had zich uit toorn uit het Grieksche leger teruggetrokken, waardoor de Grieken zich tallooze rampen op den hals haalden. De Ilias verhaalt dit, maar dat Palamedes de verzoener is, is Vondel's vinding.

130 *aen Helles strant:* aan de Hellespont of Zee van Marmora.
ontzeit: den oorlog verklaard. Dit doelt op Noord-Nederlandsche steden, die de Spaansche partij hielden, als Breda, Groningen, e.a.

Steenrotsen uitgehoolt, en stucken lants vergraven ;
Nu hier een schans geleght, dan gins gediept een haven;
't Abijde in doots gevaer mijn moedigheit gebraght,
Daer ick gewont wert op den aenslagh in den nacht,
En, toen Achilles weeck, als 't naulijx was begonnen,
Noch voor den morgenstont de vesting wert gewonnen ;
En, had ick d'ongunst van ons princen niet gevreest,
Lyrnes, voor mijn vertreck, waer in ons maght geweest.
Maer wat beschuldige ick een wuft en dom gepeupel,
Dat, na den voorgang van zijn' heer, gaet recht of kreupel,
Dewijl Laërtes zoon, die op een grooter bouwt,
Mij met 's rijx wichelaer al deze moeiten brouwt,
En naer mijn leven staet, zijn zinnen weet te spitsen,
Om 't krijghsvolck tegens mij baldadigh op te hitsen.
Zij brullen meer en meer. Waer of ick best verschuil ?

131 *vergraven :* met loopgraven voorzien.
133 *gediept :* uitgediept.
138 *t'Abyde :* Abydus, een plaats in Thracië.
moedigheit : dapperheid.
134 „In krijghssaecken is hij in de toght geweest om Haerlem te ontsetten." (Brandt).
135 *als :* toen.
137 *ongunst :* ongenade.
140 *na den voorgang :* naar het voorgaan.
kreupel : krom.
141 *dewijl :* terwijl.
Laërtes zoon : Ulysses. „François Aerssens steunende op P. Maurits en de Contra-remontrantsche versteurde geestelijkheit." (Brandt).
die op een grooter bouwt : die op een machtigeren steunt.
142 *wichelaer :* priester.
143 *spitsen :* inspannen.
145 *best :* het best.

Wie blijft, loopt lijfsgevaer, wie vlught, dien schoutmen vuil.
Mij docht, den jongsten nacht, dat ick, vóór andren radder,
Des schaeckers burgh beklom en, staende op eene ladder,
Den geest gaf, daer ick trots den vijant bezigh hiel,
En, van een groot stuck muurs geplet, ter aerde viel.
Toen schoot ick op, en, schoon geen wijze op ijdelheden
Van spoock of droomen past, noch leght mij op de leden
Of d' eene of d' andre ramp, mijn strenge dwaelstar oock
Voor Troje, in mijn geboort, zoo vroegh mijne oogen loock.
De wichelaers mij niet dan ongelucken spellen;
Doch een manhafte ziel moet dit ter zijde stellen.
Heer vader, die mij erft den zegen van uw kroon,
Het ga met mij zoo 't wil: ick blijf uw echte zoon

146 *lijfsgevaer:* levensgevaar.
schoutmen: beschouwt men als
147 *mij docht:* ik droomde.
radder: sneller.
148 *des schaeckers:* van Paris, die Helena geschaakt had en zoo de oorzaak van den oorlog werd.
149 *trots:* dapper.
hiel: hield.
150 *van:* door.
geplet: verpletterd.
151 *schoot ick op:* schrok ik wakker.
ijdelheden: beuzelingen.
152 *spoock:* voorteekenen.
past op: acht slaat op, geeft om.
leght mij op de leden: hangt mij boven het hoofd.
153 *dwaelstar:* planeet.
154 Versta dezen regel: (mijn planeet voorspelde mij) bij mijn geboorte dat ik voor Troje de oogen zou sluiten, d.i. sterven.
155 *spellen:* voorspellen.
156 *manhafte:* dappere.
157 *erft:* nalaat.

Van bloet en van gemoedt, en zal u niet ontaerden
In trouwe en vroomicheit, in 't midden van de zwaerden,
In 't barnen van den nijt en lasteringen, daer
Mijn goeden naem en faem van wort gedruckt zoo zwaer.
Ick weet, waerop ick steun. mijn ongekrenckt gegeweeten
Geene ontrouw is bewust, noch heeft zich oit vergeeten
Aen eenigh schendigh stuck. indien ick hierom lij,
Zoo wassch' mijn edel bloet een anders schelmerij.

REIJ VAN EUBEËRS. REIJ VAN ITHAKOIZEN.

REY VAN EUBEËRS.

Wij krijghsliên passen op ons' beurt
Rontom Neptunus muuren,
Terwijl den hemel starloos treurt,
En telt de sleipende uuren.
De naere lucht nu schreijt en zucht
Hoe lange zal het duuren?

159 *u niet ontaerden:* uw aard niet beschamen.
160 *vroomicheit:* dapperheid.
161 *barnen:* branden.
nijt: afgunst.
162 *van wort gedruckt:* daar wordt aangetast.
163 *ongekreuckt:* zuiver.
164 *ontrouw:* trouweloosheid.
zich vergeeten: begaan.
165 *schendigh:* schandelijk.
stuck: misdrijf.
166 *schelmerij:* misdaad.
167 In de rey *van Eubeërs* spreken de Remonstranten; in de *rey van Ithakoizen* hun tegenpartij. Euboea is het land van Palamedes, Ithaca van Ulysses.
passen op ons' beurt: wachten tot wij worden afgelost.
169 *starloos:* zonder sterren.
170 *slepende:* langzaam voorbijgaande.
171 *naere:* duistere.

De middernacht herhaelt haer scha
Met dicker duisternissen.
Slaghregens decken Cynthia,
Dies wij haer aenschijn missen.
Wiens vroomheijt zal met Trojes val
't Begonnen oorlogh slissen?

REY VAN ITHAKOIZEN.

d' Eubeër afkomst zal met dwang
Mars teugelen ten lesten,
Doch niet met Trojes ondergang
En 't storten van dees vesten,
Maer onvervaert, door Hektors zwaert,
Den gront met Griecken mesten.

REY VAN EUBEËRS.

Die zwanger gaen van schelmerij
Ons prins hier me betighten,
Om datze minder zijn als hij,
En niet vooruit en lichten.

173 *herhaelt:* haalt in.
174 *dicker:* nl. dan de voornacht.
175 *decken:* bedekken.
Cynthia: Diana, de maan.
176 *dies:* daardoor.
aenschijn: aanblik.
177 *vroomeheit:* dapperheid.
178 *'t oorlogh:* oorlog is bij Vondel zoowel mannelijk als onzijdig.
slissen: beslissen.
179 *Eubeër afkomst:* Palamedes.
180 *Mars:* oorlogsgod. *Mars teugelen:* wil dus zeggen: den oorlog eindigen.
182 *storten:* vernietigen.
vesten: vestingwerken.
183 *Hektor:* aanvoerder der Trojanen.
184 *mesten:* bezaaien.
185 *zwanger:* vervuld.
schelmerij: boeverij.
186 *betighten:* beschuldigen.
188 *vooruit lichten:* vooruitzien.
en: een ontkenning, gelijk aan het Fransche *ne. en niet:* is dus: niet.

Zoo pooght de nijt de deught, van spijt
Veel logens op te dichten.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Wat zucht hij in zijn' boezem draeght,
Is lang aen hem gebleecken,
Die 't heir op vijants bodem waeght,
En dan van vere wil spreecken;
Die veinst en sluipt, en onderkruipt
Alle oppersten der Greken.

REY VAN EUBEËRS.

Aen hem, wiens tong van honingh douwt,
En draeght vergift inwendigh,
Wort eer dees schalcheit toebetrout,
En wat men acht voor schendigh;
Die hof en zael, met logentael
Stoffeeren kan behendigh.

Ons vorst wil op geen ledekant
Mycenes eer beschermen;
Hij ploeght niet langs onvruchtbaer strant,

189 *nijt:* afgunst.
190 *logens:* leugens.
opdichten: toe te dichten.
191 *zucht:* verlangen.
192 *lang:* reeds lang.
193 *'t heir:* leger. Deze regel slaat op de beschuldiging, dat Oldenbarneveld den tocht naar Duinkerken in 1600 had doorgedreven tegen de raadgevingen van Maurits in, die bij Nieuwpoort het leger in zeer hachelijke positie op schitterende wijze wist te redden, maar daarna terugkeerde.
194 *vre:* vrede.
195 *onderkruipt:* tegenwerkt.
197 *van honingh douwt:* honingzoete woorden spreekt.
199 *schalcheit:* boosaardigheid.
toebetrout: toegedicht.
200 *schendigh:* misdadig, schandelijk.
201 *zael:* raadzaal.
202 *stoffeeren:* vervullen.
205 Deze regel slaat op Ulysses.

Op dat hij magh verwarmen
Zijn bedgenoot, die in haer schoot
Hem kust, en neemt in d' armen.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Het log geslacht van Ithaka,
Dat achter leght gekroopen,
Is niet zoo vierigh nergens na
Om hopliên op te loopen
Gelijck uw heer, die met zijn speer
Komt achter aen gedroopen.

REY VAN EUBEËRS.

Wat Palamedes durf bestaen
Dat bleekc, toen hij in 't landen
Het volck hiet in slaghorde staen,
En redde van verbranden
En strandensnood ons trotse vloot,
Daer 't leger weeck met schanden

REY VAN ITHAKOIZEN.

't Is waer, wij kennen 's mans bedrijf:
Het bergen van de kielen
Was 't bergen van zijn eigen lijf,

207 *bedgenoot:* echtgenoote.
209 *log:* kalm.
210 Versta: dat langzaam achteraan komt.
211 *vierigh:* begeerig.
na: naar.
212 *hopliên:* kapiteins.
op te loopen: te verwerven.
Deze regel slaat op de waardgelders.
215 *bestaen:* ondernemen.
216 *in 't landen:* bij het landen.
217 *hiet:* beval.
219 *strandesnoot:* gevaar van te stranden.
220 *daer:* toen.
221 *bedrijf:* daden.
222 *bergen:* redden.
kielen: schepen.

Daer zoo veel helden vielen,
Daer hij de Doodt den rugge boodt
Met wiecken aen zijn hielen.

REY VAN EUBEËRS.

Hoe d' onverbiddelijcke Thrax
Hem leende gunstige ooren
Bleeck, toen hij 't heir vertrooste strax
Met maght van graen en koren,
Daer hij 't uw vorst ontzeggen dorst,
Als 't leger scheen verloren.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Ulysses droegh men geen ontzagh.
Wat was aen hem bedreven,
Die niet uit Argos schatkist magh
Zijn paerden voeder geven,
Noch aen den disch der Grooten is
Gezien, en hoog verheven?

REY VAN EUBEËRS.

Hij is te vrede met zijn erf
En zijn heer vaders leenen

225 *den rugge boodt:* zich vluchtende omwendde.
226 *wieken:* vleugels.
227 *Thrax:* Thraciër. Dit schijnt te slaan op den koning van Denemarken, die geen koren wilde zenden voor het leger van Prins Maurits, maar ten slotte toestemde toen Oldenbarneveld zich borg stelde.
229 *heir:* leger.
vertrooste: hielp.
strax: aanstonds.
231 *daer:* terwijl.
ontzeggen: weigeren.
232 *als:* toen.
233 *droegh men:* droeg men toe.
234 Versta: wat voor belang stelde men in hem.
235 *Argos:* Griekenlands.
239 *hij:* Palamedes.
erf: erfgoed.
240 *leenen:* landgoederen.

Al bet dan hij, die roemen derf
Op Ithaka, van steenen
En klippen woest en groot, wiens oegst
Is slechter dan wij meenen.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Maer waerom stoft dit volck aldus
Op zijne erfkoningrijcken?
Heeft niet de vader Nauplius
Voor princen moeten wijcken,
En tot zijn heil de vlag en 't zeil
Voor minder moeten strijcken?

REY VAN EUBEËRS.

't Was Nauplius, wiens wijzen raet
Veel koningen verzochten,
De vorsten stutte en hunnen staet
Op veel manhafte toghten,
Toen zij wel eer, van heind en veer,
Geschencken tot hem broghten.

241 *bet:* meer.
derf: mag.
243 *klippen:* rotsen.
oegst: oogst.
244 *dan wij meenen:* dan men wel zou denken.
245 *stoft:* pocht.
247 *Nauplius:* Palamedes' vader.
250 *minder:* zijn mindere.
252 *verzochten:* zochten.
253 *stutte:* steunde.
staet: macht.
254 *manhafte:* dappere.
255 *wel eer:* weleer.
heind en ver: heinde en ver. Vondel verstaat deze uitdrukking reeds als wij: van alle verre kanten. *Heinde* beteekent echter niet *ver*, maar *dichtbij;* het hangt samen met *hand*, en beteekent eigenlijk: voor de hand liggend.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Waer 't vreemt, dat Palamedes dan
Ons heirkracht ging verraeden,
Dewijl hij muilen stallen kan,
Met schatten zwaer geladen,
Gelijck de stam, daer hij af quam,
Geen giften wou versmaeden?

REY VAN EUBEËRS.

Is hij met recht een brantmerck waert,
Die zich vergaept aen gaven,
Zoo brantmerckt eerst den snooden Aert,
Aertsvijant van de braven,
Die vilt en stroopt, een' staet verkoopt,
En 't volck misbruickt als slaven.

Steil Neritos, vol klippen, heeft
Noit woester dier ontfangen
Als hij, die schelmsch en onbeleeft
Betrouwt zijn slimme gangen,
Die lieght, en stout zijn verf behoudt,
Schoon hij 'r in wort gevangen.

257 *waer:* ware.
258 *heirkracht:* legermacht.
259 *muilen:* muildieren.
260 *geladen:* beladen.
261 *af:* van.
263 *hij:* diegene.
264 *zich vergaept:* moeite doet.
gaven: geschenken.
265 *snooden Aert:* misdadigen inborst. De hoofdletter wijst op een woordspeling: Ulysses stelt voor François Aerssens.
269 *Neritos:* Ithaca.
271 *als:* dan.
onbeleeft: ruw.
272 *betrouwt:* vertrouwt op.
slimme gangen: listige streken.
273 *stout:* vermetel.
verf: gelaatskleur.
274 *schoon:* ofschoon.
'r in wort gevangen: hij in zijn eigen netten verstrikt raakt.

REY VAN ITHAKOIZEN.

Ulysses, die op Kalchas steunt
En ons gebroederheeren,
Zich deze laster niet bekreunt;
Zijn vroomheit zal men eeren!
Maer wie den helm voert als een schelm,
Dat zal de tijt ons leeren.

REY VAN EUBEËRS.

Drael lange, ô blonde Febus, drael,
Schuw eeuwigh onze kimmen!
d' Ondanckbre Grajen niet bestrael
Die meer en meer verslimmen.
Waer vlieden wij? wat Razerij
Komt uit den afgront klimmen?

HET TWEEDE BEDRIJF.

SISYFUS. MEGEER.

SISYFUS.

Waer ben ick, Sisyfus, gemat van op te stijgen?
Nu schep ick weder lucht, nu kan ick adem krijgen.

275 *gebroederheeren:* Agamemnon en Menelaus, broeders, die het Grieksche leger aanvoerden.
277 *zich bekreunt:* geeft om.
278 *vroomheit:* dapperheid.
279 *den helm voert:* het krijgsmanskleed draagt.
281 *Febus:* zon.
282 *kimmen:* gezichtseinder.
283 *Grajen:* Grieken.
284 *verslimmen:* slechter worden.
285 *Razernij:* furie.
286 *afgront:* hel.
287 *Sisyfus;* Sisyphus, figuur uit de Grieksche mythologie, zou de stichter zijn geweest van Ephyra (Corinthe); hij vertoornde de goden voor zijn verraderlijkheid en misdadigheid, en werd daarom na zijn dood veroordeeld in de onderwereld

Waer ben ick? In wat nacht? Megeere, die mij jaeght,
Nachtmerri, oude kol, hoe hebt ge mij geplaeght
Met uw bebloede zweep en peckstock onderwegen,
Eer ick een' doorgang heb naer 't bovenvolck gekreegen!
Waer ben ick? in den dagh, of in een blijder nacht
Dan d' onderaerdsche poel? waer magh ick doolen? zacht!
Waer vind ick Hecaté? waer flonckeren de starren?
Wanschepsel, die geen grijns behoeft, noch kunt ontwarren
Uw hair, dat gruwzaem krielt van zwarte slangen zegh,
Waer dwael ick? op wat spoor? waerheen leit ons de wegh?
Mij dunckt, ick hoor gebas van honden, die ons riecken.
Zwijgt rekels! luistert! sus! help Cerberus, 't zijn Griecken.

tot een eindeloos werk: hij moest een steen tegen een berg oprollen, maar als deze bijna boven was, rolde hij van zelf weer naar beneden en kon Sisyphus weer van voren af aan beginnen.

gemat: afgemat.

289 *Megeere:* een der furiën of Wraakgodinnen.

jaeght: voortjaagt.

290 *kol:* heks.

291 *bebloede zweep:* zweep met schorpioenen.

pekstock: fakkel.

294 *doolen:* dwalen.

295 *Hecate:* godin der onderwereld, hier de onderwereld zelf. Sisyphus tracht zich te orienteeren.

296 *wanschepsel:* wangedrocht.

grijns: masker.

298 *leit:* leidt.

299 *gebas:* geblaf.

riecken: ruiken. Het onderscheid tusschen ***rieken*** en ***ruiken***, dat thans wel wordt gemaakt, is kunstmatig en beantwoordt noch aan het oude, noch aan het huidige spraakgebruik.

300 ***rekels:*** honden; eig. is ***rekel*** synoniem van ***reu***.

sus: stil.

Ick ben in Pelops rijck, of in mijn out gebiet
't Ephyren: dat gaet wel, momaenzicht, hoort gij niet?
Wij zijn t' Ephyren, daer de menschen van mijn treken
En schellemstucken met een groot afgrijzen spreecken,
En Minos vloecken, als zij hooren dat mijn straf
Niet zwaerder weegt als 't wight eens steens berg op, berg af,
Bezweet te wentelen in onderaerdsche kelders.
Kolrijster, raede ick recht? zegh op, of zijn wij elders?

MEGEER.

In Troas staenwe, niet in Isthmos, in 't gezicht
Van Ilium, daer nu het Dorisch leger light

301 *Pelops rijk:* de Peloponnesus.
mijn out gebiet t' Ephyren: Corinthe, vgl. de noot bij vers 287.
302 *momaenzicht:* mombakkes.
303 *treken:* misdaden. De woorden *treek* en (kwajongens-) *streek* komen beide in dezelfde beteekenis voor. Het zijn echter geheel verschillende woorden, die alleen toevallig in beteekenis en vorm overeenstemmen.
305 *Minos:* een der rechters die vonnis velden over de afgestorvenen. Het waren Minos, Aeacus en Rhadamanthys.
vloecken: vervloeken.
306 *als:* dan. Het onderscheid tusschen *als* (bij een gelijkheid) en *dan* (bij een ongelijkheid) is kunstmatig en eerst in de 17de eeuw door spraakkunstschrijvers ingevoerd. De volkstaal, en zelfs de taal der beschaafden, kent heden ten dage nog niet dit verschil en gebruikt bij voorkeur *als*, ook waar de correcte schrijftaal *dan* eischt.
wight: gewicht. Men vergelijke de noot bij vers 287.
307 *onderaerdsche kelders:* de onderwereld.
308 *kolryster:* tooverkol.
recht: juist.
309 *Isthmos:* de landengte van Corinthe, de de Peloponnesus met het overige Griekenland verbond.
310 *Ilium:* Troje.
Dorisch: De Doriërs waren de Grieken van den Peloponnesus. De Grieken zelf verdeelden hun volk in drie stammen: Ioniërs, Doriërs en Aeoliërs. De huidige taalkundige weten-

In 't vlacke en open velt, van waer wij korts
vernamen
De bleecke schimmen, die ons treurigh tegen
quamen,
Besprengkelt van veel bloets, gehouwen en gekapt,
Mishandelt en mismaeckt, gezengt, gequetst,
gekrabt.

SISYFUS.

Wat 's d' oirzaeck van 't geschil?

MEGEER.

Een vorst, vervoert van minne,
Heeft tot zijn bruit geschaeckt de schoone koninginne
Van Menelaüs, die zoo zeer niet op de deught
Als op de schoonheit vlamt, en 't bloeisel van haer
jeught,
En hooger die waerdeert als veeler princen leven.

schap, die de oude dialecten nauwkeurig heeft onderzocht, heeft aangetoond, dat deze indeeling niet voldoende is, en dat tot de Aeoliërs ook stammen gerekend werden, die een eigen karakter hebben, nl. de Arcadiërs, met wie de Cyprioten verwant zijn, de Eleers en de Achaeërs of Noord-Doriërs. De Achaeërs waren waarschijnlijk oorspronkelijk niet inheemsch, maar uit het Noorden afkomstig, zij veroverden het land en vormden de regeerende klasse. De Trojanen zijn misschien van hetzelfde ras, maar waren reeds eerder gekomen of verder gegaan. Deze „verschuiving" van het Noorden naar het Zuiden was n.l. niet op een bepaald tijdstip geschiedt, maar de eene groep volgde in tusschenpoozen van vele jaren op de andere, zoodat het zeer goed mogelijk was, dat vroeger uitgetrokken stammen, die tot hetzelfde volk behooren, zich later als wettige verdedigers opwierpen van het land wat ze eerst zelf veroverd hadden tegen hen die later kwamen.

311 *korts:* onlangs.
vernamen: zagen, in de onderwereld nl.
314 *mismaeckt:* verminkt.
316 *een vorst:* Paris.
317 *koninginne:* Helena.
318 *vlamt:* verliefd is.
319 *waardeert:* schat.
als: dan. Vergelijk de noot bij vers 306.

SISYFUS.

Een slimmer Sisyfus is noch na mij gebleven.
Wat uitkomst staet ons eens te wachten van 't gevecht?

MEGEER.

Men zal geëffent zien en tot den gront geslecht
't Hof van Laõmedon, en dees benijde veste,
Als Inachus' geslacht die 't krijghsvolck geeft ten beste,
Dat, overwinner noch, den tienden zomer zal
De Goôn verschricken met dien ijsselijcken val.
Dan zal het overschot der vlughtige Trojaenen
Met handenwringen en afbiggelende traenen
Beschelden Paris, die zoo reuckeloos onkuisch,
Veroorzaeckt het bederf van zijn doorluchtigh huis,
En liever zijne faem en glorie uit wou wissen
Dan boels aenminnigheit en kittelingen missen.

geëffent: vlak gemaakt.
geslecht; eigenlijk hetzelfde als *geëffent. Slecht* beteekent laag, nederig, vlak, zoowel letterlijk als overdrachtelijk.
Laõmedon: koning van Troje.
benijde: veel omstreden.
veste: stad.
Imachus' geslacht: De Grieken.
die: de stad.
geeft ten beste: als buit geeft.
overwinner noch: toch nog als overwinnaar.
den tienden zomer: het beleg van Troje duurde tien jaren.
val: de val van Troje.
vlughtige: vluchtende.
beschelden: verwijten slingeren naar.
reuckeloos: roekeloos, vermetel.
bederf: ondergang.
faem: goede naam.
uit wou wissen: wilde vernietigen.
boels aenminnigheit: de lieftalligheid van zijn minnares.
kittelingen: liefkoozingen.

SISYFUS.

Gij en uw zusters, als hem Venus had verlockt,
Hebt verre een grooter quaet gesponnen en berockt,
Toen gij der Doren vloot de zee gingt overvoeren,
En om een geile vrou gansch Asië beroeren.
Eumenides, welaen, recht haestigh overent
Uw slingerslangig hair, en brant, en blaeckt, en schent,
En schuimbeckt, raest en moort, daer ziet men 't leger krielen;
Daer laedt men Charons schuit tot zinckens toe met zielen;
Het is 'er drock aen 't veer. zoo wraeckgodinnen, voort,

333 *Venus:* De godinnen Venus, Diana en Juno hielden een schoonheidswedstrijd met Paris als scheidsrechter. Toen hij geen keuze kon doen, trachtten zij hem om te koopen, en Venus kreeg den prijs, daar zij hem de schoonste vrouw van Griekenland beloofde. Dit was Helena, vrouw van Menelaüs, die Paris daarna schaakte.

334 *berockt:* op touw gezet. De uitdrukking *op touw zetten, spinnen, berokkenen* zijn aan de textielnijverheid ontleend, vgl. spinrokken.

334 *Doren:* Doriërs, hier algemeen genomen voor Grieken.
overvoeren: over doen varen.

336 *beroeren:* in beroering brengen.

337 *Eumenides:* Wraakgodinnen, Furiën.
recht: richt.

338 *slingerslangig hair;* de Furiën hadden slangen in plaats van haar.
blaeckt: verbrandt.
schent: vernielt.

339 *krielen:* krioelen.

340 *Charon* was de veerman, die de zielen over den Styx, de rivier die de bovenwereld van de onderwereld scheidt, moest zetten. De Grieken vertelden, dat men voor dezen overtocht 1 obool (ongeveer een dubbeltje) moest betalen, en een doode kreeg dan ook steeds een obool in zijn mond mee. Voor een veldslag namen de soldaten voor de zekerheid ook een obool in den mond mee. Kon men het veergeld niet betalen, dan moest men aan den oever blijven wachten tot er iemand kwam die het wilde betalen.

341 *drock:* druk.
zoo; elliptische uitdrukking voor: gaat zoo maar door.

Spoockt door de benden heen; verzadigt u met moort;
De messen zijn 'er op gewet en scherp gesleepen;
Beschildert uw gewaet met bloet en paersse streepen;
Vernist uw troniën met brein, versch uitgespat.
Ziet toe, gij sneuvelt licht; het is 'er slibbergladt.
Zoo, dochters van de nacht! maer als gij hier met lijcken
De stroomen hebt gedamt, en d' overzeesche rijcken
Tot puin en gruis verplet, en uit hun plaets beweeght,
Den adeldom en 't puick der vorsten uitgeveeght,
Zal dan de wraeck, vernoeght door 't bloet van zo veel helden,
Het woeden staecken?

MEGEER.

Neen, dan wil 't Europe gelden.
Gij, Grajen, huilt; zet vrij uw dootverf, droef en bang;

343 *gewet:* geslepen.
344 *met bloet en paersse streepen:* met bloedroode streepen.
345 *vernist:* blanket.
troniën: gezichten, bij Vondel zonder minachtende bijbeteekenis.
brein: hersenen.
346 *ziet toe:* let op.
sneuvelt: struikelt, valt.
347 *zoo:* zie de noot bij vers 341.
348 *d' overzeesche rijcken:* Troje.
349 *verplet:* vernietigd.
uit hun plaets beweeght: van hun plaats verzet. *Beweeght* is het verleden deelwoord van *bewegen*, overgankelijk gebruikt, *bewogen*, indien het onovergankelijk is. Thans maken wij geen onderscheid meer tusschen deze twee vormen, en gebruiken bijv. *hij bewoog* en *hij bewoog* (*eig. beweegde*) zich met vrijwel dezelfde beteekenis door elkaar.
350 *uitgeveeght:* vernietigd.
351 *vernoeght:* verzadigd.
352 *wil:* zal.
353 *Grajen:* Grieken.
zet uw dootverf: wordt bleek.
vrij: gerust.

Wij komen om een' wegh tot uwen ondergang
Te baenen, zwanger van voordachte schellem-
stucken,
En hechten Argos ramp aen Trojes ongelucken.

SISYFUS.

Wat middel is 'r om te rockenen dit quaet?

MEGEER.

Den fenix daer hun heil en zegen in bestaet,
Te helpen aen d'een zijde, op datze met zijn
sterven
Oock zijn manhaftigheid, en raet, en wijsheit
derven,
En vallen overhoop, wraeckgierigh van gemoedt,
En voeren burgerkrijgh om zijn onschuldigh
bloet.
Ick zie de vorsten al gespouwen en verbolgen,
De volcken van één taele elckanderen vervolgen,
Eilanden in 't geweer, het vaste lant in roer.
Hier wort men vlam gewaer; daer hoort men een
rumoer
Van steden tegens steên en vlooten tegens vlooten;
d' Een ramp uit 'd andere wast, wat wordt' er
bloet vergooten!

zwanger: vervuld.
voordachte: van te voren bedachte.
hechten aan: vereenigen met.
Argos: Griekenland.
rockenen: op touw zetten, zie noot bij vers 334.
fenix: phoenix, fabelvogel, die 500 jaar leefde en aan het bestaan waarvan Vondel, blijkens zijn Warande der Dieren, geloofde. Hier is met den phoenix Palamedes bedoeld.
te helpen aen d' een zijde: van kant helpen.
vallen overhoop: te hoop loopen.
gespouwen: verdeeld.
in 't geweer: in de wapenen.
vlam: brand.
wast: vloeit voort.

Eubea loopt 't gedeilt Peloponnesus af,
En Scyros, Ithaka. Thessaelje licht tot straf
Van Lokres oorlogshvolck, de Kykladijners slijpen
Hun speer, om onderling elckanderen aen te grijpen.
De lastren klimmen op ; d'een draegth des anders schult ;
Der vorsten hoven zijn met gruwlen opgevult,
Met bloetschande, overspel, met moort en vuilichheden ;
Men luistert noch naer recht, naer billijckheit noch reden.
De koninginnen en princessen zijn bijkans
Al schuldigh aen den moort en neêrslagh van haer mans,
En eer- en trouweloos ; elck is om 't felst verwoeder.
De zoon wreeckt 's vaders leet, de dochter wreeckt haer moeder.
't Vertwijflen aen den stam en wettige afkomst splist
Het volck, en voedt den veede en endeloozen twist,

369-370 Versta : Euboea doet invallen in den onderling verdeelden Peloponnesus, en Scyrus in Ithaca.
370 *licht oorloghsvolck :* verzamelt krijgsvolk.
371 *Kykladijners :* inwoners der Cycladen.
373 *aen te grijpen :* aan te vallen.
373 *lastren :* misdaden.
klimmen op : nemen toe.
376 *reden :* redelijkheid.
378 *al :* allen.
neêrslagh : doodslag.
379 *verwoeder :* wreeder.
381 *vertwijflen :* twijfelen.
stam en wettige afkomst : wettigheid van de nakomelingen van den vorstelijken stam.
splitst : verdeelt.
382 *veede :* veete.

En 't woeden, dat zóó lang beschreielijck zal duuren,
Tot dat men endlijck zie de steden zonder muuren,
De stroomen onbezeilt, de kampen onbeploeght,
En d' onderaerdsche Styx bevolleckt en vernoeght.
Rampzaligh spoock, gij zijt tot mijnen dienst gekoren
Voor andre zielen ; ga en noop uw neef met sporen,
Wiens schalckheit hapert, om bedriegelijck en valsch
Den zoon van Nauplius te brengen om den hals.
Hij sluimert; in zijn' droom en slaep zal hij u hooren,
En wat u geest verdicht, dat vezel hem in d'ooren.
Ga heen, rampzaligh spoock.

SISYFUS.

Ben ick de beste dan,
Dien d' afgront tot dit snoot bedrijf uitbraken kan?
Is niemant meer bequaem tot schelmerij gevonden?
Dit is mijne afkomsts tent ; ick moet zijn hart doorgronden.
Hij heeft de leus al wech. Megeere, 't is beschickt.

383 *woeden:* strijden.
beschreielijck: jammerlijk.
385 *onbezeilt:* zonder schepen.
386 *Styx:* de onderwereld in het algemeen.
vernoeght: verheugd.
387 *spoock:* schim.
388 *voor:* boven.
noop met sporen: spoor aan. *Nopen* beteekent letterlijk: slaan.
neef: nakomeling, d.i. Ulysses.
389 *schalckheit:* misdadigheid.
hapert: te kort schiet.
390 *zoon van Nauplius:* Palamedes.
392 *verdicht:* bedenkt.
vezel: fluister.
393 *spoock:* schim.
394 *afgront:* onderwereld, hel.
396 *afkomst:* nakomeling.
397 *leus:* wachtwoord.
wech: beet.
beschickt: in orde.

Als hij mijn' geest vernam, toen wert zijn geest
verschrickt;
Het zweet brack uit van angst; zijn hairen
schichtigh rezen.
Ick heb hem naer zijn' wensch den kortsten wegh
gewezen.

MEGEER.

Zoo is het reizens tijt. gedoemde ziel, ga schuil.
Duick in den donkren poel en noit bescheenen
kuil.
De nacht is op zijn droefste, en Febe wijckt de
spoocken.
Ulysses gaept en geeut: ghij hebt zijn rust gebroken.
Daer treet hij uit zijn tent, gaep aerdtrijck, zwelgh-
ze heel
En raeu, die gij terstont gebraeckt hebt uit uw
keel.

ULYSSES. (LIJFKNECHT.) DIAMEDES.

ULYSSES.

Een dunne Slaep beschoot noch nauwelijx mijne
oogen,
Of mijn onruste geest beguijghelt wert bedrogen
Van eenen droom, of schim, die me in den droom
verscheen,

398 *vernam:* bemerkte.
399 *schichtigh:* angstig.
401 *gedoemde:* verdoemde.
402 *noit bescheenen:* waar nooit licht schijnt.
403 *droefste:* duisterst.
Febe: Phoebe, Artemis of Diana, de maangodin.
404 „F. Aerssens, een ondankbaer mensch, aen Barnevelt door veel weldaden gebonden." (Brandt). De houding van Vondel en Brandt tegen Aerssens is wel zeer eenzijdig en fanatiek:
406 *terstont:* pas geleden.
407 *dunne Slaep:* lichte slaap.
beschoot: bezwaarde.
408 *beguyghelt:* betooverd.

Mijn wit begunstighde en den aenslagh holp bekleên,
En 't stuck met zulck een list besteecken en vermommen,
Dat Nestors wijze tong hier tegens moet verstommen.
Het zij dan schim, of droom, of wat het wezen wil,
Het is geen marrens tijt. mijn lijfknecht, ga al stil
Naer Diomedes tent. Zegh dat ick hem verbeide
Zoo daetlijck hier ter ste. flus toen hij van mij scheide,
Wert d' aenslagh opgeschort tot wijder overlegh;
Dan was' er 't een, en dan wat anders in den wegh;
Nu gaet hij gladt, en 't magh een rijpen raet verstrecken;
Doch dick schijnt ruim in 't eerst, 't geen scharp valt in 't voltrecken.
Maer d' aenslagh nietemin moet eenmael zijn gewaeght.
Mijn vijant staet versuft, en dut, en is versaeght.
Hij vint zich radeloos om zich van lastermonden

410 *wit:* doelwit. Ontleend aan de schietschijf, in wier midden een witte punt staat.
holp bekleên: hielp inkleeden.
411 *besteecken:* verbloemen.
414 *marren:* talmen.
416 *daetlijck:* dadelijk.
flus: zoo pas.
417 *wijder:* verder.
419 *gladt:* vlot.
magh: kan.
verstrecken: zijn.
420 *dick:* dikwijls.
ruim: gemakkelijk.
scharp: moeilijk.
423 *vint zich:* is.
radeloos: niet in staat.
lastermonden: „Gelijk als waren alle de siditieuse libellen, die bij menigte uitquaemen." (Brandt).

En logenen t' ontslaen, waerme hij wort geschonden.
Hoe hij zich meer verweert en naer zijn onschult tracht,
Hoe 't lastren stercker groeit. hij is en blijft verdacht.
Het krijghsvolck is gedeelt : d' een looft hem als een' vader,
En d'ander lastert hem gelijck een lantverraeder.
Het lasteren wint velt, dewijl der Goden tolck
Die vuile schennis queeckt en koestert onder 't volck.
Mijn wraecklust zal eer lang hem zijnen trots verleeren,
En d' oude leemten gantsch tot etter uit doen zweeren.
Hij, ziende dat zijn pleit en rolle liep naer 't endt,
Den veltheer gistren noch quam smeeken in zijn tent,
En bad, hij wou hem toch zijn gunstige ooren leenen,
Ophaelende, wat dienst ons Argos en Mycenen
Ontfingen door zijn zorgh en overtrouwen plicht.
De koning beet vergramt hem toe in 't aengezicht:
„Ick heb gedienstigheên, ick ken 't, door u genooten,

424 *logenen:* leugens.
geschonden: aangevallen.
425 *onschult:* verontschuldiging, rechtvaardiging.
tracht: streeft.
427 *gedeelt:* verdeeld.
429 *der Goden tolck:* Calchas.
430 *schennis:* schanddaden.
queeckt: steunt.
431 *eer lang:* weldra. Letterlijk beteekent de uitdrukking *eer lang:* voordat er lange tijd verloopt.
432 „Graef Willems woorden, die gesproken hadt van de etterbuilen eenmaal uit te zweeren." (Brandt).
433 *pleit en rolle:* de rol van zijn pleidooi.
439 *ick ken 't:* ik erken het.

Maer eene ontfange spijt mij schendigh heeft verdrooten
Het hof van Argos zal u morselen tot gruis,
Of gij zult hen tot stof verdelgen met hun huis."
Dat dreigen trof hem, doch hij antwoorde onverslagen:
„Het hof van Argos heeft zich noit onheusch gedraegen,
Maer met genade altijt zijn vijanden ontmoet;
Dies bidde ick, dat uw wraeck niet al te hevig woed'."
Dus scheide hij, beducht, zoo 't bleeck aen zijn manieren,
Voor Agamemnons wrock en 't spits der helbardieren.
Nu, 't ga hier me hoe 't wil, 't kan anders niet als wel.
Wij hebben op ons zij de weereltlijcke maghten
En priesterlijcken arm, gesterckt met dommekrachten;
En noodeloos is hij beducht voor veel gevaers,
Die tot zijn voorspraeck heeft de tong des wichelaers.

440 *ontfange spijt:* wrok tengevolge van iets wat mij door u is aangedaan.
„Dit zei Prins Maurtis daeghs voor Barnevelts doodt tegens Walaeus den Predicant." (Brandt)
schendigh: hevig.

441 *hof van Argos:* Menelaüs en Agamemnon.
„Prins Maurits had gesproken van malkanderen de kop te breeken; ook had hij gezeit, qu'il y en auroit encore des pourpoints percés; ook had hij gezeit, Barnevelt soo kleen te willen maeken als de minste in Hollandt. Prins Maurits had ook gezeit, dat hij den Advocaet en de zijnen zoude vermaelen als stof." (Brandt)

443 *onverslagen:* niet uit het veld geslagen.

445 *ontmoet:* tegemoet getreden.

447 *beducht:* bevreesd.
manieren: gelaatstrekken.

448 *'t spits:* de lans.
anders niet als wel: niet anders dan goed.

452 *priesterlijcken arm:* de macht der predikanten.
domme krachten: de domme menigte.

45 *noodeloos:* ten onrechte.

DIOMEDES.

Ick kom op uw ontbodt, geheimste vriend en macker.
Wat onrust drijft uw' geest? wat houdt uw zinnen wacker
In 't midden van den nacht?

ULYSSES.

Noch Venus, noch haer vier,
Maer zaecken van gewight, de rechte tijt is hier
Om onzen aenslagh nu terstont in 't werck te stellen.

DIOMEDES.

Mijn raet is hier te kleen.

ULYSSES.

Daer wil u niet me quellen.

DIOMEDES.

Ick kan geen' doorgang zien, en blijf' er noch voor staen,
Zoo lang ick niet begrijp, hoe dat het toe kan gaen.

ULYSSES.

Hij brack door 's krijgsraets last zijn tent op gistren morgen,
En sloeg zich elders neêr, waerom men kan verborgen

454 *die:* wanneer hij.
455 *wichelaer:* priester.
455 *ontbodt:* bevel.
457 *vier:* vuur.
460 *kleen:* gering.
daer wil u niet me quellen: maak u daar niet bezorgd over.
461 *ick kan geen' doorgang zien;* ik zie er geen gat in.
blijf er noch voor staen: begin er nog niet mee.
463 *door:* op.
464 *verborgen:* verbergen.

In d' eerste legerplaets een zeker wicht van gout,
Recht of zijn zorgh dien schat aen d' aerde had vertrout.
Als hij nu wort betight van zijne ontfange gaven;
Zoo zal de krijgsraet flux dien rijckdom op doen graven,
Dan schijnt hij schuldigh aen het opgedicht verraet.

DIOMEDES.

Het heeft niet schijns genoegh.

ULYSSES.

Dit komt ons noch te baet:
Ick zal in Priams naem een' brief aen hem doen schrijven,
Die, meldende van 't gout, hem zoekt ter daet te stijven.

DIOMEDES.

Wie zal de bode zijn?

ULYSSES.

Een slaef uit Priaems stadt,
Mijn krijghsgevangene, als gij de ronde doet, zoo vat
Den bode bij den hals, en help hem voort om 't leven.

wicht: gewicht.
„Dusdanigh gout en brief heeft int proces van Barnevelt niet gedient en behoort eigentlijk tot de historie van Palamedes." (Brandt).
recht: juist.
opgedicht: verdicht.
schijn: waarschijnlijkheid.
te baet: te hulp.
stijven: aansporen.
de ronde: inspectie van de wacht.
help: breng.

Dan Agamemnon flux den loozen brief gegeven.
Hoe kan d'Eubeër toch ontworstelen dien strick!

DIOMEDES.

't Is recht Ulysses vont; maer, als ick 't overwick',
Het stuck is vol gevaers; laet dezen raet besterven.

ULYSSES.

Ick vrees uw blooheit zal de gansche zaeck bederven.
Hoe stouter aengevat, hoe lichter uitgevoert.
Men wage slechts de kans.

DIOMEDES.

Waer 't schaeckspel, waer het boert!
Best dat men 't wat vertreck: de tijt is niet geboren.

ULYSSES.

Daer is met sammelen tot noch toe meer verloren,
Meer schade als winst gedaen.

476 *flux:* terstond.
loozen: listigen.
478 *recht:* precies.
vont: list.
overwick': overweeg.
479 *besterven:* bezinken.
480 *blooheit:* bangheid. *bloode* beteekent vreesachtig, schuchter. Verg. ons spreekwoord: beter bloò Jan dan doò Jan. Een nevenvorm met umlaut, uit een Saksisch dialect afkomstig is *bleu*, dat bij ons in de beteekenis van *schuchter* gebruikt wordt.
481 *stouter:* vermeteler.
482 *waer 't:* ware het slechts.
boert: scherts.
483 *best:* het is het beste.
vertreck: uitstelt.
tijt: gunstige tijd.
484 *sammelen:* talmen, aarzelen.
485 *als:* dan; vgl. noot bij vers 306.
gunst: aanhang.

DIOMEDES.

De man heeft groote gunst
Bij 't volck en bij den Raet.

ULYSSES.

Vermomde logenkunst
Heeft zijn gezagh verkleent door 't lang en stadig knaegen.

DIOMEDES.

Al die hem zijn verwant van vrienden en van maegen
Begunstigen zijn zijde, en dreigen ons met wraeck.

ULYSSES.

Geen maegh of bloetverwant magh tuigen in zijn zaeck.
Noit man van dreigen storf.

DIOMEDES.

Ick zie hem triomfeeren,
Daer Ajax en Achil zijn zaeck in 't recht verweeren,
Door 's grijzen Nestors tong.

ULYSSES.

De veltheer draeght de kling.
De veltheer is de ziel en stuurman van 't geding.

486 *vermomde:* verborgen.
487 *stadig:* voortdurend.
488 *vrienden:* aanverwanten.
maegen: bloedverwanten.
490 *tuigen:* getuigen. Volgens het Romeinsche recht, zooals dat in de 17e eeuw gold, mochten geen verwanten in een strafzaak getuigen.
491 *noit man:* niemand. Wij zien hier hoe het woord *niemand* ontstaan kan zijn uit *nie* (d.i. nooit) *man*.
storf: stierf.
492 *in 't recht:* in rechte.
verweeren: verdedigen.
493 *kling:* zwaard.

's Rechts uitspraeck staet bij hem. hij kiest bequame mannen,
En kipt de rechters uit, die 's legers vierschaer spannen.

DIOMEDES.

Zoo d' aengeklaegde zich beroept op 't Griecksche recht?

ULYSSES.

't Geschil wort naer de plaets gewezen en geslecht.
Wij staen op 's vijants boôm. wij kennen hier geen wetten,
Dan die 's veltmaerschalcks mont en lippen zullen zetten.
Zijn wil is wets genoegh ; die spreecke, een yeder zwijgh'.
Des oppervorsten zwaert is rechter in den krijgh.

DIOMEDES.

Of d' Oppervorst bezweeck, als d' aenslagh waer begonnen?

496 *kipt uit:* zoekt zorgvuldig uit.
vierschaer spannen: rechtbank vormen. *Spannen* doelt oorspronkelijk op het spannen van een touw om de zetel van de rechtbank heen.

497 „Dat heeft hij dikwels gedaen, maer vergeefs." (Brandt).
Oldenbarneveld beriep zich er namelijk op, dat hij als Utrechtsch edelman niet veroordeeld kon worden voor een rechtbank van de generaliteit. (privilege *de non evocando*, zie inleiding). Het is onjuist om hier meer achter te zoeken dan een van de middelen van den beklaagde, om de rechtbank te wraken. Deze kwestie is inderdaad moeilijk doordat er zeer weinig gevallen zijn van een berechting van een ambtenaar wegens hoogverraad; de rechtbank verklaarde na lange beraadslaging zich zelf bevoegd.

498 *naer de plaets:* volgens het landrecht.

499 *boôm:* bodem.

500 *zetten:* instellen.

501 *die:* zijn wil.

502 *krijgh:* oorlog.

503 *of:* indien.
bezweeck: over stag ging.

ULYSSES.

De weerelt lijdt geenszins twee schitterende zonnen;
Zoo dult geen heerschappij twee hoofden in één rijck,
Geen vorst zijn wederga, geen koning zijns gelijck.
d' Eubeër is te hoogh in mogentheit gesteegen
En aenzien bij 't gemeen; dit 's Agamemnon tegen;
Die heeft wel duizentmael geklopt op zijn rappier,
Gevloeckt bij alle Goôn, gezworen hoogh en dier
Bij zijnen gordels draeck, bij 't krunckelen der slangen,
Waermê de Gorgon van zijn beucklaer is behangen,
En bij den staf des rijx, van Mulciber gesmeet,
Dat hij zich wreecken zal van al 't ontfangen leet,
's Eilanders krijghsgezagh niet lang in 't heir gehengen,
Al zou hij d' oppergoôn met d' onderaerdsche mengen.

DIOMEDES.

Met Agamemnons wrock is 't leger niet gepaeit.

UYLSSES.

't Is waer, maer dat is vol oneenigheit gezaeit.

504 *lijdt:* verdraagt.
507 *d'Eubeër:* Palamedes.
mogentheit: macht.
508 *'t gemeen:* het volk.
dit is A. tegen: dit staat hem tegen.
510 *dier:* duur.
511 *zijner gordels draeck:* het monster dat aan zijn gordel hangt.
slangen: de Gorgonen hadden slangen in plaats van hoofdhaar.
512 *beucklaer:* schild.
513 *van:* door.
Mulciber: Vulcanus.
515 *'s Eilanders:* van Palamedes. Het bedoelde eiland is Euboea.
gehengen: toestaan, gedoogen.
516 Versta: al zou hij hemel en hel onderste boven keeren.
517 *gepaeit:* overgehaald.

De meeste hoop is blint om d' oirzaeck van dit wrocken
Te zien met onderscheit; oock heeftm' er in betrocken
Het kerckelijk geschil, de macht van 't wichelhof,
En 't geen den dienst betreft der Goden, deze stof
Zoo kitligh is van aert, dat allerleij krackeelen,
Dat zucht tot eige baet en staet hier onder speelen;
En alle schelmerij, die slechts een schijn gestalt
Van heiligheit ontleent, licht door dien trechter valt.
Men hitst 's volcks harten op tot razernij door 't krijten.
En d' aldersterckste past den zwacksten uit te bijten.

DIOMEDES.

Maer wacht u, als de tijt de waerheit eens ontdeckt.

ULYSSES.

Al hebtghe 't heiligdom met vadermoort bevleckt,

519 *de meeste hoop:* de meerderheid.
wrocken: vijandschap.
520 *onderscheit:* onderscheidingsvermogen.
521 „'t Verschil van de Contraremonstranten en Remonstranten over de praedestinatie, ook het gevoelen der Contraremonstranten van dat de Polityken int geestelyk niet te seggen hebben." (Brandt).
wichelhof: de Synode der wichelaars (predikanten).
523 *kitligh:* gevoelig, precair.
krackeelen: twisten.
524 *zucht:* liefde.
baet: voordeel.
staet: macht.
hier onder speelen: hier hun invloed doen gelden.
525 *schelmerij:* misdadigheid.
schijn gestalt: uiterlijke schijn.
526 *licht door dien trechter valt:* gemakkelijk daarvoor door gaat.
527 *krijten:* schreeuwen.
528 *past:* streeft er naar.
uit te bijten: te vernietigen .
529 *wacht u:* past op.
ontdeckt: aan den dag brengt.

Uw zusters schaemte ontbloot in 't aenzicht van uw' zwager,
Den blixemdrager zelf gekroont tot horendrager,
Verkracht zijn bedgenoote, en schencker Ganimeed,
Het wort niet eens gemerckt, als maer een outerkleet
Die gruwelen bedeckt; het strecken dan geen zonden.

DIOMEDES.

En of de Priesters 't pleit met Palamedes stonden?

ULYSSES.

Dat is onmogelijck, want hoe men 't went of keert,
't Schort even Kalchas daer het Agamemnon deert.
Zijn hoogheit is geraeckt en heiligheit, die stedes
Door d' onderkruipingen en list van Palamedes
Allengs gemuilbant wort, en van zijn' glans berooft;
En 't was zoo verr' gebroght, dat geen gemijtert hooft
Zou spreecken in den raet, of met de vorsten stemmen,
En toom om naer zijn' wensch de wichelaers te temmen.

532 *blixemdrager:* Jupiter.
534 *outerkleed:* altaarkleed.
535 *strecken:* zijn.
536 *of:* indien.
't pleit met P. stonden: in de rechtzaak P.'s partij kozen.
538 *'t schort:* mankeert.
even: juist.
539 *stedes:* steeds.
540 *onderkruipingen:* geheime machinaties.
541 „Barnevelt bekent selfs, dat hij de authoritijt der Staeten over kerkelijke personen en zaecken altijt heeft voorgestaan." (Brandt).
542 *gemijtert hooft:* priester.
544 *wichelaers:* priesters.

Dit steeckt hem in den krop, behalve dat hij steef
De vorsten tegens hem, die zoo godtijvrigh dreef,
Dat elcke Griexe stadt zou leggen nieuwe drempels,
Om 't noodlot op 't altaer, in Godgewijde tempels,
Te vieren met den reuck van 't gulden wieroock-
vat,
Een dienst, daer 't priesterdom een' koninclijken
schat
En rijcken oogst afmaeit. hoe geestigh zagh men
schaecken
Den tabbert en de kap; met onbeschaemde
kaecken
Dreef Kalchas, naer zijn' wensch, met luttel
stemmen door
't Besluit des tempeliers, en gaf geen reên gehoor.
d' Eubeër heeft zijn kans in Aulis oock verkeecken.
Daer riep hij: ,,schoon de vloot door storm niet
af kan steecken,

545 Versta: dit maakt hem (d.i. Kalchas) zoo prikkelbaar. Wij spreken nog van iemand dien ,,de broodkruimels steken."
steef: stijfde.
546 *tegens hem:* tegen Kalchas.
godtijvrich: vol godsdienstijver.
dreef: doordreef.
,,Dat hij de onderlinge verdraegsaemheit aengaende de praedestinatie heeft zoeken door te drijven." (Brandt).
548 *'t noodlot:* bedoeld is de gereformeerde praedestinatieleer.
549 *vieren:* vereeren.
551 *afmaeit:* binnenhaalt.
geestigh: geestdriftig.
schaecken: strijden.
552 *tabbert:* rechterlijke macht.
kap: priesterlijke macht.
kaecken: gelaat.
554 *tempelier:* priester, predikant.
reên: redelijkheid.
555 *zijn:* Kalchas.
verkeecken: in de war gestuurd. Het beeld ,,verkijken" is hier niet juist gebruikt. Men kan zijn eigen kans verkijken, d.i. door te blijven toekijken laten voorbijgaan, maar dat kan men met een andermans kans niet.
556 *afsteecken:* van wal steken, uitvaren.

Men magh zoo reuckeloos niet plengen konings bloet
Men stell' den neerslagh uit; misschien is oock de vloet
Hier mede niet gepaeit; wilt u der joffer jammeren;
Houwt liever af den hals van witgewolde lammeren."
Daer schon hem 't priesterdom de krijghsliên op het lijf.
Elck vloeckte en scholt om 't felst. zij kreeten even stijf:
„Het zaet van Nauplius, van Godtsdienst gansch verbastert,
Viert tempel noch altaer; Diana wort gelastert.
Verworght den vrijen geest, of stoort hem van een' rots.
Dees smaelt op wichlerij en droomen, stout en trots.
Hij twijfelt aen Godts dienst, en zal het heir verwarren,
Hij acht noch voglezangh, noch ingewant, noch starren."

557 *reuckeloos:* roekeloos.
558 *neerslagh:* offer, nl. het offer van Iphigenia, Agamemnon's dochter, die in Aulis volgens de uitspraak van den priester Kalchas moest worden geofferd aan Diana, maar door Diana zelf gered werd.
vloet: zee.
559 *gepaeit:* tevreden gesteld.
wilt u der joffer jammeren: wilt medelijden hebben met het meisje.
561 *schon:* zond hem door opruiïng.
562 *stijf:* fel.
563 *zaet van Nauplius;* Palamedes.
verbastert: vervreemd.
564 *viert:* vereert.
565 *vrijen geest:* vrijgeest, godloochenaar.
566 *wichlerij:* de kunstgrepen der Grieksche priesters.
stout: vermetel.
567 *Godts dienst:* godsdienst.
heir: leger.
verwarren: in oneenigheid brengen.
568 *acht:* eerbiedigt.
voglezangh: enz. voorteekens, geduid uit het zingen van vogels, uit de ingewanden van offerdieren, uit sterren.

Ick rep van geen geheim: gij, Diomedes, zaegt,
Wat hij te lijden had om 't redden van de maeght.

DIOMEDES..

Zijn aengewende vlijt tot Ifigeens verschooning
Te lichter hem in gunst kan brengen bij den koning.

ULYSSES.

't Blijft tusschen u en mij; 't is Agamemnons aert,
Dat zijn gedachtenis geen weldaet lang bewaert,
Maer 't leet, hem aengedaen, en eens gelede smarte
Schiet diepe wortelen in zijn wraeckgierigh harte
Al t' onverzoenelijck. 't was Atreus, die voorheen
Bij opdraght onderkroop 't out recht der Griexe steen.
De zoon vlamt op de vrucht van deze perckementen,
En hoopt zijn' laurentelgh op dezen boom te enten.
Maer Palamedes oogh zijn gangen onderschept,
En is voor hem gereet, en waeckt, eer hij zich rept;

569 *rep:* spreek.
gij: gij zelf.
570 *maeght:* Iphigenia, vgl. noot bij vers. 558.
verschooning: redding.
577-578 „Prins Willem, Maurits vader, die de saeck soo ver hadt gebracht, dat de Staeten van Hollandt en Zelandt hem de souvereinitijt opdraegen, Ao. 1584." (Brandt)
578 *onderkroop:* zich toeëigende.
steen: steden.
579 *vrucht:* resultaat.
deze perckementen: de brieven die aan Agamemnon's vader de souvereiniteit verleenden.
580 *laurentelgh:* lauriertak, zinnebeeld van een overwinnaar.
581 *oog:* hier voor: opmerkzaamheid.
onderschept: verijdeld.
582 *voor hem:* eerder dan hij.
hij: Agamemnon.

Dies raest 's krijgsvorsten wraeck, die, om hem te betraepen,
Misbruickt den ouden haet der Griexe legerpaepen.
Bedienaers van de noot en noit verbeden dwang;
Die doen hem 't koude zweet afloopen door 't gedrang
Der lasteraeren, en staêgh liegende onverboden
Geen misdaet reknen 't quaet, 't geen streckt dienst der Goden;
Doch 't gelt ons evenveel, wij doelen naer ons wit,
Hetzij dan slinx of rechts, waerom ick ernstig bid,
Dat uwe dapperheit dit heldenstuck verzelle.

DIOMEDES.

Ick vint den aenslagh nut, 't is waer, maer, dat ick stelle
Mij zelven in gevaer, is overweegens waert.
Ick ben een man in 't velt, om op een moedigh paert
Dat schuimbeckt, briescht en krapt, en stof worpt met zijn voeten,

583 *betraepen:* overrompelen.
584 *legerpapen:* priesters van het leger.
585 *noot en noit verbeden dwang:* de praedestinatieleer, waartegen Vondel altijd gestreden heeft.
586 *afloopen:* uitbreken.
gedrang: aandrang.
587 *staêgh:* voortdurend.
onverboden: zonder dat het hun verboden wordt.
588 *geen misdaet reknen:* niet tot misdaad rekenen.
't geen: dat.
streckt: dient.
589 *'t gelt ons evenveel:* het komt er voor ons niet op aan.
wit: mikpunt.
590 *slinx of rechts:* letterlijk: op linksche of rechtsche wijze; hier overdrachtelijk: op slinksche of rechtvaardige wijze.
591 *verzelle:* helpe.
592 *nut:* nuttig.
593 *is overweegens waert:* is waard er nog over na te denken.
595 *voeten:* hoeven.

Mijn vijant voor de vuist met zwaert en speer t' ontmoeten;
Maer 'k heb uw veinzerij, Ulysses, lang verleert;
Ick stem het niettemin, dewijl gij 't zoo begeert.

ULYSSES.

Ay, Diomedes, laet die zorgh aen mij bevolen:
Het moet er doncker zijn, daer d' Ithakois zal doolen.

DIOMEDES.

Welaen ick ben 't getroost; doch eer wij 't stuck bestaen,
Zoo zal het noodigh zijn ons rijper te beraên,
Op dat men 't schandelijck ten halve niet laet steecken.
Vernieu mij anderwerf den voorslagh van uw treken.

ULYSSES.

Tre met mij in mijn tent, 't zal wel zoo veiligh zijn.
Men handelt van die zaeck best achter ons gordijn.

596 *voor de vuist:* openlijk.
598 *stem het:* stem er in toe.
599 *die zorgh:* die taak.
bevolen: toevertrouwd.
600 *d' Ithakois:* Ulysses.
doolen: verdwalen.
601 *ben 't getroost:* ben er mee tevreden.
't stuck: de onderneming .
bestaen: op touw zetten.
602 *beraên:* beraadslagen.
603 *schandelijck:* tot zijn schande.
604 *vernieu:* herhaal.
anderwerf: voor de tweede maal.
treken: listen.
606 *handelt van:* behandelt.
best: het best.

REY VAN PELOPONNESERS EN ITHAKOISEN. EURYPILIUS.

REY.

Komt laet ons bij de donckre maen
Eendraghtelijck ten reie gaen,
En ijvrigh storten deze beê
Voor ons dreijaenzicht, Hekaté:

„Dat ze Atreus zoonen toch bewaer',
Die voor ons haertstede en 't altaer
Zoo rustigh waegden lijf en goet,
En troosten 't volck in tegenspoet;

Dat geen verraeder zich verstout',
Om 't flickeren van Priams gout,
Hen 't overlevren aan den Frijg,
En ons in 't heimelijck bekrijgh',

En smoor half doôn op doôn gehoopt
In 't bloet, dat uit ons wonden loopt,
En steeck, ten schrick van Grieckenlant,
Door Hektors torts de vloot in brant;

607 „Haer gebedt tot het Noodlot of predestinatie." (Brandt).
haer: hun.
609 *beê:* gebed.
610 *dreyaenzicht:* godin met barsch gelaat (eig. afgewend, gedraaid).
613 *rustigh:* dapper.
616 *flickeren:* schitteren.
617 *t' overlevren:* over te leveren.
Fryg: Trojaan.
618 *bekrijg':* bestrijde.
619 *half doôn:* halfdooden.
620 *ons:* onze, gelijk zeer vaak bij Vondel en thans nog in het Vlaamsch.
622 *torts:* fakkel.

En geeve uitheemsche gasten stof
Te roepen: „Hier is 't kerreckhof,
Daer Troje, godloos en te droef,
Mycene en al het heir begroef;

Daer stont Achilles tent weleer,
Hier lagh de veltheer; ginder veer
Wert dagh op dagh zoo fel gestreên
Om Menelaüs bruit, Heleen;

Hier lagh de vloot, om dezen hoeck."
Godin, ay keer dien zwaeren vloeck,
Bewaer uw zuivre kercken oock,
Dat elck u tempel pleghtigh smoock';

Dat al uw reuckwerck opwaerts rijs'
Naer d'eenmael aengenome wijs,
Den eenmael voorgeschreven plicht,
Het zij gij droef of heller licht.

Begunstigh toch Apolloos zoon,
Den taelman van den oppertroon,
Die zich op Godts geheim verstaet,
En alle tekens gade slaet;

623 *gasten:* vreemdelingen.
stof: reden, gelegenheid.
625 *te droef:* op zeer droevige wijze.
626 *heir:* leger.
628 *veer:* ver.
632 *vloeck:* ramp.
633 *bewaer:* bewaak.
634 *smoock':* bewierooken.
635 *reuckwerck:* wierook.
636 *wijs:* gewoonte.
638 *droef:* duister.
heller: lichter.
licht: schittert.
639 *Apolloos zoon:* de priester.
640 *taelman:* vertolker.
oppertroon: hoogste hemel.
641 *zich verstoet op:* verstand heeft van.
642 *tekens:* voorteekenen.

Die klaer kan spellen 't ongezienst,
En wien de zuivre Godesdienst,
De waerheit, zoo ter harte gaet,
En achtze een pijler van den staet;

Een pijler daer de staet op leunt,
En om deze oorzaeck zich bekreunt
Met 's konings weereltlijcken staf,
Al neemt men hem 't zoo qualijck af;

Keer van ons alle nieuwicheen,
Bevrij voor vleck uwe outerkleên,
En neem de priesters in uw scherm
Die uwe altaren houden warm."

EURYPILUS.

Zij heeft u toegeknickt. nu zing een andere wijs;
Hef aen een nieuwen dans, en geef het nootlot prijs:

REY.

O kracht, van niemants maght t' ontvlien,
Gewelt, dat tusschen uwe knien

643 *klaer:* duidelijk.
spellen: voorspellen.
't ongezienst: het onzichtbaarste.
646 *pijler:* steunpilaar.
647 *leunt:* steunt.
648 *om deze oorzaeck zich bekreunt:* zich met deze zaak bezighoudt. Onderwerp van dezen zin *Apoolloos zoon* uit vers 639.
649 *staf:* macht.
650 *neemt ... af:* neemt.
651 *keer:* wend.
652 *vleck:* smet, ketterij.
outerkleên: altaarkleeden.
653 *scherm:* bescherming.
652-654 Men late dezen volzin rijmen door een uitspraak met ae (als in ons: *kaerel, waereld*), dus schaerm — waerm.
656 *geef het nootlot prijs:* spreek niet meer over het noodlot.
657 „Beschrijving van de praedestinatie." (Brandt).
van: door.

Beklemt de diamante spil,
Daer 't al op draeit naer uwen wil;

Die hebt van eeuwigheit gezaeit
't Zaet, daer de tijt zijn vrucht af maeit;
O dwangbestuurster van al 't werck,
Die Goôn en menschen stelt een perk;

Houvast en ancker van 't gesticht
Der weerelt, die in tegenwight
De hooftstof houdt; ô zuil, die zelf
Draeght onbezwaert dat zwaer gewelf;

Met uwen ijsren scepter heerscht,
En blijft 'er lest, en waert 'er eerst;
Die hemel, aerde en hel bestierf,
En eischt, dat elck u Godheit viert;

Die op haer beurt de starren riept,
En meerdre en mindre Goden schiept,
En blijft versteenight en verstockt,
En hebt al 't nodigh quaet berockt:

659 *beklemt:* vastklemt.
660 *'t al:* het heelal.
naer: volgens.
661 *van eeuwigheit:* voor alle eeuwigheid.
662 *af:* van.
663 *dwangbestuurster:* tyrannieke bestuurster.
al 't werck: alle menschelijke handelingen.
664 *Goôn:* goden.
stelt een perk: een grens stelt.
665 *gesticht:* gebouw.
666 *tegenwicht:* evenwicht.
667 *de hoofdstof:* de elementen.
670 *lest:* het laatste.
waert: bevindt zich.
eerst: het eerste.
671 *bestiert:* bestuurt.
672 *u Godtheit:* uw goddelijkheid.
viert: vereert.
673 *riept:* in het leven roept.
675 *versteenight en verstockt:* hard als steen en hout.
676 *nodigh:* door het noodlot beheerscht.
berockt: op touw gezet.

Saturnus, die zijn vader lubt,
De zoute zee met bloet bedrupt,
Een oirzaeck, dat 'er Venus quam
Met hare onkuische minnevlam

Jupijn, ontvonckt door Cypris strael,
Voort walghde van zijn eegemael;
Die bleef verschupt; een schoone boel
Of jongen was zijn minnedoel.

Merkuur wert d'allerslimste dief,
En Bacchus kreegh de kruicken lief,
En, struickelende na den dronck,
Zong heilge vaerzen dat het klonck.

Mars groeide in bloet en menschenmoort;
De reuzerot quam fel aen boort
Den Donderaer, met smaet en schimp,
Toenze Ossa perste met Olymp,

677 *lubt:* verminkt.
679 Venus zou zijn geboren uit het bloed van Saturnus, dat in de zee was gevallen.
681 *Jupijn:* Juppiter.
Cypris: Venus.
strael: pijl.
682 *eegemael:* echtgenoote.
683 *verschupt:* verstooten.
boel: minnares.
685 *Merkuur:* Mercurius, god van handel en diefstal.
686 *Bachhus:* god van den wijn.
689 *Mars:* god van den oorlog.
groeide: verheugde zich.
690 *reuzerot:* troep reuzen.
quam fel aen boort: viel hevig aan.
691 *Donderaer:* Juppiter.
690_691 Versta: de Giganten (reuzen) vielen Juppiter aan.
692_693 *Ossa, Olymp, Pelion:* drie Grieksche bergen. De Giganten trachtten de goden in den hemel te bestormen, en omdat de berg Pelion te laag was, wentelden zij eerst de Ossa, er op en vervolgens daarop weer de Olympus, totdat Juppiter met een bliksemschicht de heele stellage in elkaar wierp.

En weer met Ossa Pelion,
Eer haer een stercker overwon;
Dat Minos bruit, dat hitzigh dier
Zich liet bespringen van een stier;

Dat d' Afrikaen zoo wreet als sterck
Van menschenhoofden boude een kerck,
Zijn kerckgewijde priester hadt
Een dootshooft tot zijn wieroockvat;

En, eer hij noch gebeden sprack,
Een' menschenongeltoorts ontstack,
En plengde met een' heilgen schijn
Root menschenbloet in plaets van wijn;

En offerde, den Goôn tot brant
Halflevend menscheningewant,
Terwijl de menschendarrem sluit
Om 't lijf zijn taeie menschenhuit,

695 Doelt op den Minotaurus, geboren uit de vrouw van Minos, koning van Creta, en een stier, en daardoor half stier, half mensch. Tegenwoordig neemt men aan, dat een groot aantal Grieksche sagen een kern van geschiedkundige waarheid bevatten. In den godsdienst op Creta speelt de stier een groote rol en de koning was wellicht tegelijk hoogepriester. Minos is dan ook waarschijnlijk niet den naam van een bepaalden koning maar een titel evenals pharao in Egypte. Het in verband brengen van koning en stier is dus niet zoo verwonderlijk, zoodat de meer phantastische verklaring overbodig blijkt. Wel schijnt bij dezen cultus het menschenoffer gewoonte te zijn geweest, waar dan ook de sage van Theseus en den Minotaurus op wijst.

697 *d'Afrikaen:* een Afrikaansche koning. Op welken koning Vondel doelt is onzeker.

699 *kerckgewijde:* tot de Kerkdienst gewijde.

702 *ongel*: vet.

703 *schijn:* gelaat.

705 *brant:* brandoffer.

707 *darrem:* uit darm gedraaid koord of snaar.

Zijn offerkleet en feestcieraet,
En zong en schreeude zonder maet
Uit perckement, vol bloetrood schrift,
Verruckt door innerlijcke drift;

En hiet weêrgalmen op elck vaers
Een' reij van woeste moordenaers,
Wier wapen zwaert noch kortelas
Maer kaeckebeen of schinckel was;

Dat Tantalus, noch vuil bemorscht
Van verschen moort, opschaffen dorst
Zijn' eigen zoon op Jovis disch
Niet bij geval gebeurt en is:

Gij, nootlot, nimmer gruwlen moe,
Waert d' oirzaeck, u (komt) d'eere toe,
Die dubbeltroni Janus slacht,
Van achter grimt, van vore lacht.

Zoo noch 't verraet smeult in zijne asch,
Ontdeck het toch uw' priestren ras,
Scherp Argos sabel meer en meer,
En smijt den Troischen standert neêr.

710 *zonder maet:* onmatig.
713 *hiet:* beval.
weêrgalmen: nazingen.
715 *kortelas:* korte sabel.
716 *kaeckebeen:* onderkaaksbeen.
schinckel: dijbeen.
717 *bemorscht:* bezoedeld.
718 *opschaffen:* opdienen.
719 *Jovis:* Juppiter's.
720 *bij geval:* bij toeval.
721 *nootlot:* voorbeschikking.
722 *dubbeltroni Janus:* Janus (een Romeinsch godheid) met twee aangezichten.
slacht: evenaart, gelijk zijt.
723 *grimt:* boosaardig kijkt.
726 *ontdeck:* vertoon.
727 *Argos:* Griekenland.

EURYPILUS.

Hou op, gij hebt voldaen: het noodlot heeft volkomen
U danssen en gezangh genadigh aengenomen.

HET DERDE BEDRIJF.

DIOMEDES. SCHILTWACHT. AGAMEMNON

DIOMEDES.

Hou schiltwacht, hou!

SCHILTWACHT.

Wie daer?

DIOMEDES.

Ick moet den veltheer spreken.

SCHILTWACHT

Wie zijt ge? melt uw' naem, of geef het legerteken.

DIOMEDES.

't Is Diomedes zelf.

SCHILTWACHT.

Koom, weck hem, daer hij leit.

DIOMEDES.

Grootmeester van ons heir, die uwen leger spreit
Van drooge en dorre blaên, op op, 't is tijt te waecken.

731 *hou:* halt.
732 *legerteken:* wachtwoord.
734 *leger:* slaapplaats.

AGAMEMNON.

Wel Diomedes, vrient, zegh op, wat zijn 't voor zaecken?
Wat brengt gij ons bij nacht? is Hektor op de been?

DIOMEDES.

'k Heb een Trojaenschen spie den hals versch afgesneên,
Als ick de ronde sloot, hij is belast met brieven.
Ick sleip den booswicht hier, het zal den vorst believen
Te vorschen naer 't geheim.

AGAMEMNON.

Kom, hou de torts wat dicht,
Opdat ick dezen gast beschouwe in 't aengezicht.
Dit 's waerlijck een Trojaen van kleedinge en van wezen.
Dit's Priaems zegelrinck. ick moet het inhout lezen.
Op mannen, 't is verraet, mijn dienaers, flux gaet heen,
Behalve Palameed, roept al den reat bij een.

AGAMEMNON, ULYSSES, DIOMEDES, NESTOR. AJAX.

AGAMEMNON.

Gij die voor kroonengout en vorstelijcke banden
Den kopren hellem voert, en met uw dappre handen

738 *spie:* verspieder.
versch: pas.
739 *als:* toen.
sloot: beëindigde.
741 *dicht:* dicht bij.
742 *gast:* kerel.
743 *wezen:* gelaatstrekken.
747 *voor:* in plaats van.
banden: hoofdbanden.

Uit stael van Asiën het vier klinkt, schilden kerft,
En Simoïs met brein en bloet vermengt, en verft,
Hoort toe; wij zullen u de reden gaen verklaeren,
Waerom men buiten tijts den krijgsraet laet vergaêren.
De Frygiaen, (die, 't heir bespiedende bij nacht,
Van Diomedes hant zoo versch is omgebragt,
Als hij de ronde sloot, verbaest hem quam gemoeten,
En sleipte doot en warm voor uwer aller voeten,
Daer gij hem leggen ziet), was met een brief belaên,
Dienme' uit zijn' boezem trock, en yemant schijnt raên
Tot gruwelijck verraet. men zal u laten hooren
Het inhoudt van dit bladt, een donder in onze ooren:
„Neptunis waerde zoon, die uw grootvaders stadt
Begunstigt, waer gij mooght, de letters van dit bladt
Getuigen mijne gunst, waer door ick ben genegen
Te strecken over u mijn' koninckliycken zegen.

749 *stael van Asiën:* de metalen wapenrusting der Trojanen.
klinkt: slaat.
750 *Simoïs:* riviertje bij Troje.
brein: hersenen.
verft: kleurt.
752 *buiten tijts:* op ongewonen tijd.
vergaeren: bijeenkomen.
753 *Frygiaen:* Trojaan.
754 *van:* door.
755 Vgl. noot bij vers 739.
verbaest: verschrikt.
quam gemoeten: ontmoette.
757 *belaên:* belast.
758 *dienm':* dien man.
trock: haalde.
raên: aan te raden.
760 *het inhout:* onzijdig, gelijk vaker bij Vondel. Vgl. bijv. vers 744.
761 *Neptunis zoon:* Palamedes.
762 *mooght:* kunt.
763 *gunst:* genegenheid.

Dat gij ontfangen hebt het jongst gezonden gout,
Verstont ick uit den spie, wiens mont gij toe-
betrout
't Geheimste van uw harte. ick heb alreê genooten
De vruchten van 't bestant, voor luttel tijts
besloten,
En wacht op 't uiterst vast, is ergens gunst te koop
Om gout, zoo spaer geen munt, ick, Priam, leve
op hoop."
Daer is 't geheim des briefs, wat dunckt u,
Griexe vorsten?

ULYSSES.

Verdelghze, ô Juno, toch, die naer ons leven
dorsten.

DIOMEDES.

Ontdecktze, ô Hekaté, die naer den ondergang
Van onze tenten staen.

767 *alreê:* reeds.

768 *bestant:* dit doelt op het twaalfjarig bestand, door Oldenbarneveld tegen den zin van Maurits doorgedreven. Wanneer men het verdere verloop van de geschiedenis weet, moet men inzien, dat Maurits gelijk heeft gehad; het twaalfjarig bestand is voor de Republiek ongunstig, voor Spanje gunstig geweest. Er schijnen praatjes geloopen te hebben, dat Oldenbarneveld zich heeft laten omkoopen, wat natuurlijk onjuist is. Vondel laat het voorkomen, alsof bij de rechters dit ook een kwestie van overweging is geweest, maar ten onrechte; zoo al deze zaak ter rechtzitting te sprake kan zijn gebracht, dan is in de motiveering van het vonnis toch niets daarvan vermeld.

luttel tijts: korten tijd.

769 *'t uiterst:* het resultaat.

vast: steeds.

770 *leve op hoop:* blijf vol verwachting.

771 „Dese raetslaghingh slaet meest op Palamedes en ook ten deele op de zaeck van Barnevelt, want toen Prins Maurits raedslaegde om Barnevelt vast te zetten, doen geschiede dit met eenighe gecommitteerden van de Generalitijt, daer veelen van Barnevelts vijanden, als Paauw etc. onder waeren, en geen vrienden." (Brandt).

773 *ontdecktze:* toont ze.

NESTOR.

Ontdeck de waterslang,
Gescholen onder 't gras.

AJAX.

Saturnus, breng de waerheit
Ten leste eens aen den dagh.

AGAMEMNON.

Wie twijfelt aen de klaerheit
Van 't goddeloos verraet?

AJAX.

Ick twijfel, met verlof
Die alle treken ken en saussen van het hof.

AGAMEMNON.

Nu Ajax, geef gehoor en spreeck niet ongeregelt.

NESTOR.

Is 't koning Priams werck?

AGAMEMNON.

De brief was toegezegelt
Met 's konings eigen ringk, doch 't wapen is misluckt
In 't zeeglen, en de hant in 't schrijven wat gedruckt.
Mistrout gij aen mijn woort, geloof uwe eigen oogen.
Daer vader, lees den brief.

gescholen: verborgen.
klaerheit: duidelijkheid.
treken: listen.
saussen: knoeierijen.
ongeregelt: buiten de orde.
mistrout: wantrouwt.

AJAX.

Een dochter van de logen,
Een vondeling van 't hof, een bastert van den nijt
En overjaerden wrock, 't uitbraeckesel van de spijt.

NESTOR.

Dit zwijmt naer Priams hant, gelijck de druk van 't wapen.

AJAX.

Zoo paeit men 't slechte volck, zo leght men kinders slapen,
Maer Ajax nimmermeer.

AGAMEMNON.

't Zij hoe men dit verschoon',
De koning Nauplius is godt Neptunus zoon.

AJAX.

Ja, Palamedes is 't, ick hou het u ten beste.

AGAMEMNON.

Neptunus eige stadt is Trojes hooge veste.
d'Eubeër draeght ze gunst met al zijn heiloos zaet.

784 *dochter:* product.
785 *vondeling en bastert:* duiden op de onzekere afkomst van den brief.
786 *overjaerden:* jarenlang opgespaarden.
spijt: vijandigheid.
787 *zwijmt:* zweemt.
druk: afdruk.
788 *paeit:* overtuigt.
slecht: eenvoudig, dom.
leght men kinders slapen: maakt men kinderen in slaap.
789 *nimmermeer:* nooit.
790 en 792 zijn een verklaring van den brief.
791 en 794-795 zijn ironische uitingen van Ajax.
793 *d'Eubeër:* Palamedes.
zaet: bloedverwanten.

AJAX.

Ja, Palamedes is 't, die brout ons dit verraet;
Die booswicht moet van kant.

ULYSSES.

Beschut ons, goede Goden!

DIOMEDES.

Dat treff Laomedon!

AJAX.

Of eer bij tijts gevloden.

DIOMEDES.

Zoo groot een onheil treffe ons tenten nimmermeer.

AGAMEMNON.

Hier gelt geen loochenen, want hoe men 't wende of keer',
't Is Priams tekening. wij twijflen nu niet langer,
Of Palamedes gaet van deze boosheit zwanger.

AJAX.

Dit heeft men lang gezocht en onder 't volck gestroit,
En nu met dezen brief het schelmstuck opgetoit.

NESTOR.

Gij heeren, ziet wel toe; 't zijn zorgelijcke zaecken.
Hij vangt wat wightigs aen, die tot een schelm zal maecken

794 *brout:* brouwt.
795 *beschut:* bescherm.
796 *Laomedon:* vader van Priamus.
799 *tekening:* handteekening.
800 *gaet . . zwanger:* is vervuld met.
801 *gezocht:* nagestreefd.
opgetoit: voltooid.
804 *wightigs:* belangrijks.
schelm: misdadiger.

Een' welgeboren vorst, een' man van groot bewint.
Dies wensch ick, dat geen wraeck uwe oogen en verblind'.
Men overweeg' de zaeck, en vell' geen onrijp oordeel.

AGAMEMNON.

Waer hoogheit wort gequetst heeft niemant eenig voordeel.

NESTOR.

Of hoogheit is gequetst, dat hangt hier in geschil.

AGAMEMNON.

Hij merckt de misdaet licht, dieze anders mercken wil.

NESTOR.

Wie yemant haetigh is zeer licht een' brief kan dichten.

AGAMEMNON.

Nabootsen hant en merck, onnozelheit betichten?

NESTOR.

Dat is wel eer gebeurt.

805 *bewint:* heerschappij.
808 *hoogheit:* majesteit.
voordeel: bedoeld wordt: voorrecht aan stand ontleend.
809 *hangt in geschil:* is nog niet beslist.
811 *haetigh is:* haat. Een dergelijke constructie is een overblijfsel uit den rederijkerstijd.
licht: gemakkelijk.
dichten: verzinnen.
812 *merck:* zegel.
onnozelheit: een onschuldige.
betichten: beschuldigen.
813 *eer:* eerder.

AJAX.

Al waer het noit geschiet,
Zoo durf men 't nu bestaen.

AGAMEMNON.

Die 't leger heeft bespiet,
Met brieven afgerecht, leght hier voor u verslagen.

AJAX.

Indien hij levend waer, men moght hem ondervraegen.

AGAMEMNON.

De doode melt de zaeck : het is een Frygiaen.

AJAX.

Een slaef, die korteling in 't oorlogh wert gevaên.

AGAMEMNON.

Zoo zou men alles wel in twijffel konnen trecken.

AJAX.

Zoo zou men altijt wel des vroomen naem bevlecken.

AGAMEMNON.

Die man was lang verdacht.

814 *durf :* durft.
bestaen : ondernemen.
815 *afgerecht :* afgezonden.
verslagen : gedood.
816 *moght :* kan.
817 *melt :* bericht.
818 *korteling :* voor kort.
820 *des vroomen :* van den brave.
821 *zo was :* dat was ook.

AJAX.

Zo was de valsche tong
Des grooten logenaers.

AGAMEMNON.

Gij, Ajax, zijt te jong
Om Agamemnons mont zoo kort te heeten liegen,
Of lust het u, zoo wil uzelven niet bedriegen,
Maer dat u degen passe op 't koninglijcke stael.

AJAX.

Zoo doet hij.

NESTOR.

Houdt gemack, gij heeren, laet de schael
Van waere billijckheit beslechten d'ongelijcken.
Hoe kan een toornigh zwaert een wettig vonnis strijcken?
Wie 't recht heeft op zijn zij dick sneuvelt door het spits;

822 *des grooten logenaers:* „Hoe grooten logenaer (om de woorden des Poeëts te gebruiken) Prins Maurits is geweest, enz." (Brandt).
823 *kort:* ronduit.
825 *passe:* acht geve.
koninglijcke stael: zwaard van den koning (Agamemnon).
„Van dit geweer trekken in den Raedt, vind ik geen blijk, maer wel dat Heeren van Schaegen en van Asperen, toen de Hr. van Oldenbarnevelt al gevangen was, met haar geweer tot aen de gevangenkamer waren komen indringen door de waght van Prins Maurits, begeerende dat men Barnevelt ontsloegh: maer dat Maurits op dat rumoer uitcomende de gemelde Heeren haer geweer hadt doen afneemen." (Brant).
(*geweer:* wapenen).
826 *schael: weegschael.*
827 *d'ongelijcken:* de geschillen.
828 *strijcken:* vellen.
829 *dick:* dikwijls.
het spits: het zwaard.

Laet reên u scheiden : 't zwaert is oordeeloos en bits
Het zwaert zij op Dardaens meineedigh zaet ver-
bittert,
Drijf Hektor op de vlught, als 't in zijn oogen
schittert
En blixemt. Jupiter noch geen der Goon geheng',
Dat d'eene bontgenoot het bloet des anders pleng',
Het Dorisch leger rijt' zijne eigene ingewanden,
Geweer en wapens meng', verwarre zwaert en
handen.
Wat had de vijant stof te lachen in ons doot!
Hoe zou hij vier en torts in ons gedeelde vloot
Dan slingeren met maght, en met bebloede sabels
Doorhouwen, voor de vuist, ons anckertouw en
kabels,
En zenden brandende de kielen zeewaert in,
In 't aenzien van de stadt en Priams hofgezin.
Verblijft de zaeck aen mij. vertrout mijn zilverhairen
En grijzen ouderdom, wien veel is wedervaeren.

AGAMEMNON.

Al waer 't mijn eigen bloet, zoo wil ick, dat men straff'
De stichters van 't verraet.

reên : redelijkheid.
oordeeloos : zonder oordeel.
bits : wreed.
Dardaens zaet : de Trojanen.
drijf : drijve.
geheng' : gedooge.
rijt' : verscheure.
geweer : wapenen.
meng', verwarre zwaert : doe de zwaarden kruisen.
stof : reden.
vier : vuur.
torts : brand, toorts.
gedeelde : in partijen gesplitste.
voor de vuist : gemakkelijk.
kielen : schepen.
hofgezin : hovelingen.
verblijft : laat over.
stichters : aanstichters.

AJAX.

Ick, dat een open graf
Hen levendigh verzwelg'.

NESTOR.

Wij stemmen 't al te zaemen,
Maer waer de boosheit schuilt valt doncker om te raemen.

AGAMEMNON.

De godelooze neemt de scheemring tot zijn wijck.

NESTOR.

Men stell' dan 't oordeel uit, tot dat het ieder blijck'.

AGAMEMNON.

Ontbeert dit schijn en blijck?

NESTOR.

Het is te twijfelachtigh.

AGAMEMNON.

Wat eischt gij voor bewijs? hoe bondigh? of hoe krachtigh?

NESTOR.

Dat klaer en helder licht gelijck de middagh doet.

847 *levendigh:* levend.
stemmen 't: stemmen daarmee in.
848 *doncker:* duister.
raemen: gissen.
849 *scheemring:* duisternis.
wijck: verblijfplaats.
850 *blijck':* duidelijk is.
851 *schijn:* waarschijnlijkheid.
blijck: bewijs.
853 *licht:* schittert.

AGAMEMNON.

Hij quetst het vaderlant, die booze stucken voedt.

NESTOR.

Ick voe geen quaet, maer vrees onschuldig bloet te storten.

AGAMEMNON..

Gij vreest niet eens den staet door slapheit te verkorten.

NESTOR.

De rechter handelt wijs, die veel quaetdoenders spaert,
Om een onnoosle ziel te vrijen van het zwaert.

AGAMEMNON.

Zoo kan geen rijck bestaen.

NESTOR.

Zoo kan het eeuwig duuren.
Gerechtigheid bouwt steên en koningklijcke muuren,
Daer onrecht en gewelt paleizen ommeruckt.
Van elcken druppel bloets, door onrecht onderdruckt,
Gedoemt door 't schendig stael, ontspruiten duizent wrocken;
Die bersten uit tot wraeck, wiens zwaert eens uitgetrocken

quetst: bedreigt.
voedt: steunt.
te verkorten: te kort te doen.
onnoosle ziel: onschuldig mensch.
vrijen: vrijwaren.
daer: terwijl.
ommeruckt: omverwerpt.
gedoent: veroordeeld.
schendigh: vernielend.
wrocken: wraakgevoelens.
wiens: slaat terug op *wraeck:*

Keert langzaem in zijn scheê. wie heilig bloet vergiet
Tergt Nemesis. zie toe, en roer dees Hydra niet.
't Is licht een hooft gevelt in reuckeloozen toren,
Maer kunst is 't, groote kunst, den wortel gansch te smooren,
Wanneer de hals in plaets van één, veel hoofden teelt.

AGAMEMNON.

Mijn oordeel van het uw hierinne niet verscheelt.
Ick kniel voor Themis troon; mijn daeden dat betuigen.
't Waer razernij het recht uit haet en nijt te buigen.
Ick zal niets wetteloos bestaen door onbescheit.
Wie tegens 't vaderlant en d'oppermajesteit
Zich zelven schandelijck noch eerloos heeft vergreepen
Die loopt geen lijfs gevaer.

66 *Nemesis:* godin van de wraak.
zie toe: pas op.
roer: breng in beweging.
Hydra: een fabelmonster met zeven koppen. Wanneer men een kop afhakte, dan groeiden uit de wond onmiddellijk twee nieuwe koppen aan, tenzij men, gelijk Hercules deed, de wonden dichtschroeide.
867 *licht:* gemakkelijk.
reuckeloozen: roekeloozen, overmoedigen.
868 *wortel:* nl. van de aangroeiende koppen van de Hydra.
smooren: vernietigen.
869 *teelt:* voortbrengt.
870 *verscheelt:* verschilt.
871 *Themis:* godin van het recht.
betuigen: bewijzen. Wij spreken alleen nog van dank betuigen.
873 *wetteloos:* onwettig.
bestaen: ondernemen.
onbescheit: onnadenkendheid.
874 *oppermajesteit:* hoogste macht, koning.
876 *lijfsgevaer:* levensgevaar.

AJAX.

Och, waren noyt mijn schepen
Verzeilt van Salamin zoo verre aen Tenedos.

AGAMEMNON.

Gevalt het u, zoo ruck uw anckertouwen los;
Het steeckt den Grajen niet op tien of twalef kielen.

AJAX.

Maer toen twee Ajaxen 't gantsch leger tegenhielen,
En redden uwe vloot, daer 't al scheen overmant,
Daer Hektors fackel ree de zeilen stack aen brant,
Toen stackt 'er nau genoegh, hoe of dit uit wil vallen?
Mijn vader Telamon was d'eerste, die de wallen
Van Troje zelf beklom, en Herkles steef met kracht;
Een van de vijftigh oock, die om de gulde vacht
Door 't klinckende gedruisch der Cyaneesche rotsen

877 *Salamin:* Salamis, haven in Griekenland.
Tenedos: haven bij Troje.
878 *gevalt:* gelieft.
879 *kielen:* schepen.
880 *twee Ajaxen:* Ajax en zijn broeder.
hielen: hielden.
881 *'t al:* alles.
882 *ree:* reeds.
883 *stackt 'er nau genoegh:* kwam het er zeer precies op aan.
hoe of dit uit wil vallen? waar deze redeneering naar toe gaat?
885 *steef:* steunde. Ajax' vader Telamon, had met Hercules Troje veroverd en huwde daarop met de Trojaansche koningsdochter Hesione, die hij geroofd had.
886 *de vijftigh:* de Argonauten.
de gulde vacht: het gulden vlies.
887 *'t klinckende gedruisch:* gedruisch ten gevolge van het tegen elkaar slaan van de rotsen. Deze Cyaneesche rotsen sloegen nl. op regelmatige tijden tegen elkaar, waardoor het voor schepen bijna onmogelijk was, er onbeschadigd doorheen te varen.

Naer Kolchos togen, en den Zeevooght gingen trotsen.
Ick, volgende den aert van zulck een braven helt,
Heb Helles vloet gekruist, en hier in 't vlacke velt
Mijn tent gespannen, nam met ernst het leet ter harte
Van Menelaüs en 't verongelijckte Sparte.
Dit's mijn besolding nu; dit's Ajax, al uwe eer.
Wat drael ick? 'k heb verlof, men guntme, dat ick keer'.

AGAMEMNON.

Uw vader Telamon, de terger der Trojanen,
Was oirzaeck van veel bloets en veler Griecken traenen,
Was oirzaeck, dat de vloot der Frygen overwoei;
Dat Alexander, in vergoeding van zijn moey',
Mijn broeders bedgenoot en dierbaer pant vervoerde,
En door dien roof Europe en Asië beroerde.
Wat uwe reis belangt, gij stoft al t'onbedocht,

888 *Kolchos:* plaats waar het gulden vlies verborgen was.
Zeevooght: Neptunus.
889 *braven:* dapperen.
890 *Helles vloet:* de Hellespont of Bosporus.
891 *nam ter harte:* gevoelde mee.
893 *besolding:* belooning.
al uwe eer: alle eer die gij oogst.
894 *guntme:* verguntme.
895 *terger:* uitdager.
897 *overwoei:* over de zee zeilde.
898 *Alexander:* Paris.
moey: tante; vgl. noot bij vers 885. Paris was een zoon van Priamus, Hesione, de vrouw van Telamon, was Priamus' zuster. Vader van Priamus en Hesione was Laomedon.
899 *mijn broeders bedgenoot:* Helena, vrouw van Menelaos, door Paris ontvoerd. Deze daad was de aanleiding van den Trojaanschen oorlog.
vervoerde: ontvoerde.
900 *beroerde:* in beroering bracht.
901 *belangt:* betreft.
stoft: beroemt u.
onbedocht: onbedachtzaam.

Alsof aen u alleen, hing d'overzeesche toght.
Neen, Ajax, staeck dien roem, en wil het mij vergeven,
Om éénen Ajax waer de toght niet nagebleven.

NESTOR.

Gij heeren, waertoe dient dit onderling verwijt?
Het baert afkeerigheit, als 'deen den ander bijt.
Ick bid den oppervorst, hij wil zijn' gramschap sussen,
En niet den oorlogsmoedt van dezen krijgshelt blussen,
Wiens braeve daeden volght d'onsterffelijcke naem.
De mont van yeder een gaet zwanger van zijn' faem.
Een veltheer, die met hoon zijn hopliên loont na 'et strijden,
Ontziet zijn heirkracht niet de zenuw af te snijden.

AJAX.

Daer leght 't vervloeckt geweer! de Goden straffen mij,
Indien ick oit hierna het zwaert gorde op mijn zij.

902 *aen u hing:* van u afhing.
903 *roem:* verwaandheid.
904 *nagebleven:* achterwege gebleven.
906 *afkeerigheit:* vijandschap.
bijt: verwijten doet.
908 *blussen:* te niet doen.
909 *braeve:* dappere.
naem: roem (die volgt op de daden).
910 *gaet zwanger:* is vervuld.
faem: roem.
911 *hoon:* verwijten.
hopliên: onderaanvoerders.
912 *heirkracht:* legermacht.
zenuw: kracht.
913 *geweer:* zwaard.

Geen helt behaelt hier lof, hoe dapper, hoe rechtschapen,
Hoe vroom hij zit te paert; dat zich een ander wapen'!
Ick dien geen dwingelant, noch geen vermeten hooft,
Dat niets prijswaerdigh acht dan 'tgeen zijn harssen looft.

NESTOR.

Nu, Ajax, toom den moedt; beweer uw zaeck met reden.

AGAMEMNON.

Wij zijn dit lang gewoon; 't zijn d'oude oploopentheden.
Best dat hij eerst bedaer.

NESTOR.

't Is heftigh gekrackeelt.
Het druckt me de gemoên aldus te zien gedeelt.
Ick wenschte, dat die twist geslecht waer en bevredight.

AGAMEMNON.

Ick wensch het desgelijx.

915 *lof:* eer.
917 *vermeten:* eigenzinnig.
918 *harssen:* hersenen.
919 *moedt:* gemoed.
beweer: verdedig.
met reden: met overleg.
920 *oploopentheden:* vlagen van toorn.
921 *best:* het is het beste.
gekrackeelt: getwist.
922 *druckt me:* hindert me.
gemoên: gemoederen.
gedeelt: verdeeld.
923 *geslecht:* beslecht.

NESTOR.

Als elck het zijn verdedight
En treckt zijn' streng naer maght, is 't bijster ongezien.

AGAMEMNON.

Wat Agamemnon drijft moet eerst voor al geschiên.
Het voegt den minderen voor meerder maght te duicken.

NESTOR.

Een koning kan zeer licht d'ontfange maght misbruicken.

AGAMEMNON.

Dat oordeel staet aen hem.

NESTOR.

En ook aen zijn gemeent,
Van wie hij zijne maght en heerlijckheit ontleent.
De koning is om 't volck. de wijze kan zich voegen
Naer tijts gelegentheit, en yeder een vernoegen,
Inzonderheit de ziel van zijn' geheimen raet,
De leden van het rijck en pijlers van den staet.

925 *zijn streng:* zijn touw. De zin beteekent: als ieder aan het langste eind wil trekken.
is 't bijster ongesien: is het niet om aan te zien.
926 *drijft:* wil doordrijven.
927 *voegt:* past.
meerder maght: grootere macht.
duicken: bukken.
929 *gemeent:* volk.
930-931 Nestor verdedigt hier de leer van de volkssouvereiniteit. Het is merkwaardig dat Vondel, waar het Hollandsche toestanden betreft, deze leer huldigt, maar elders (bijv. in Maria Stuart) in tegendeel het goddelijk recht der koningen hooghoudt.
931 *voegen:* schikken.
932 *tijts gelegentheit:* omstandigheden.
vernoegen: tevreden stellen.
934 *leden van het rijck:* rijksvorsten.

Ick wenschte, dat men zwichte en ongeval verhoede.

ULYSSES.

Ick spreeck'er zooveel in, men houd 'et mij ten goede:
Dat elck den vorst verschoone, en quaet vermoeden schort',
Zoolang naer luit des brief geen gout gevonden wort
Omtrent de legerplaets van Palamedes tenten.
Men onderzoeck' het stuck en staeck' dees dreigementen.

DIOMEDES.

Die raet gevaltme wel.

AGAMEMNON.

Wat zegt 'er Nestor van?

NESTOR.

Oprechte munt de proef gewilligh lijden kan.
Zoo zal 't navorschen oock geen' eerlijck' man beschaemen.

ULYSSES.

Wie neemt dien last op zich?

935 *zwichte:* toegeeft.
ongeval: ongeluk.
936 *ick spreeck 'er zooveel in:* ik wil dit alleen zeggen.
937 *den vorst:* Palamedes.
verschoone: spare.
schort': opschorten.
938 *luit:* bericht.
940 *het stuck:* deze zaak.
941 *gevaltme:* bevaltme.
942 *oprechte munt:* een echt munstuk.
gewilligh: gemakkelijk.
lijden: doorstaan.
943 *beschaemen:* te schande brengen.

AGAMEMNON.

U beide zal 't betaemen.

ULYSSES.

Het waer ons aengenaemst, indien het andren deên.

AGAMEMNON.

Men volge mijn bevel; verricht dit met u tween.

KALCHAS. EURYPILUS.

KALCHAS.

Onsterfelijcke Goôn, wier overgroot vermogen
Uw priesterschap beschermt als d' appel van uwe oogen,
Uit uwe stoelen daelt, beschaduwt van een wolck,
En handhaeft uw gemeente, uw eerophoudend volck
En waerde speelgenoots, die over hunne waeien
De zoomen van hun kleet en mantels laten zwaeien;
Wier langgebaerde kin van hairen hangt vermast,
Wier winckbrau en gebaer niet lochent, hoe hun past
Een wetteloze maght, die prat op vorstenbanden
En keizers kroonen treet; wier hoeden, breet van randen,

944 *betaemen:* passen.
947 „Is de vergaderingh der Calvinistische geestelijkheit in de synode van Dordrecht." (Brandt).
overgroot: zeer groot.
vermogen: macht.
948 „Beschrijvingh van ambitieuse predicanten." (Brandt).
950 *handhaeft:* beschermt.
gemeente: volk.
951 *waeien:* kuiten. Vgl. Duitsch *Waden*.
953 *vermast:* zwaarbeladen. Dit duidt op Trigland, op wien Vondel erg gebeten was.
955 *wetteloze:* niet door wetten ingeperkte.
prat: trots.
vorstenbanden: koningskronen.

Gebogen van ter zij, voor spits en achter spits,
Beschaduwen 't gelaet, daer 't liefelijck en bits
Zich in het staetigh mengt, tot stijving van geboden
En tucht van zielen; ô onsterfelijcke Goden,
Die onze ootmoedigheit gebeurt hebt uit het stof
Op uwen tempeltroon! ô Goden, u zij lof,
Dat gij uwe eere wreeckt, en straft ze, die vermetel
Opdraegen 't kerckenrecht den weereltlijcken zetel,
Te vast en zeker staen op 't slibberigh en steil,
En buigen 't heilighdom ten dienst van burgerheil.
Dat Palamedes ons nu muilbande, en ten spot maeck'
't Gezagh des tempeliers, de zekerheit der Godsspraeck;
Dat hij op 't outer nu zijn nieuwe gruwlen zett,'
En wuft en onbesuist onze outerkleên besmett'!
Nu zal hij leeren wat het inheeft, dus 't ontijde

958 *'t liefelijck:* de vriendelijke trekken.
't bits: de scherpe trekken.
959 *het staetigh:* de plechtige houding.
stijving: steun.
961 *gebeurt:* opgenomen.
962 „Die sich verheugen over de tegenspoet van Barnevelt, die de oppermacht uit geestelijk aen de politijke socht op te dragen." (Brandt).
963 *wreeckt:* verdedigt.
964 *zetel:* macht.
965 *'t slibberigh en steil:* de wankele wereld.
966 *buigen:* dwingen.
968 *tempelier:* priester.
Godsspraeck: moet hier doelen op de H. Schrift.
969 *outer:* altaar.
nieuwe gruwlen: „De leer der Remonstranten, die zij nieuwigheen noemen." (Brandt).
970 *wuft:* lichtzinnig.
outerkleên: altaarkleeden.
971 *in heeft:* beteekent.
dus 't ontijde: zoo ten onrechte.

Dus stout, de hant te slaen aan 't priesterlijck gewijde.
Wij staen met Goden in een noit gekrenckt verbont;
Al wie ons wederspreeckt die wederspreeckt Godts mont;
Wij zijn Godts beelden, zijn gewettighde gezanten,
Beroepen en gestelt tot Jupiters trouwanten
En stoet, en draegen zijn lievreij. Wie raedt zoeckt, gaet
Door onzen mont alleen bij Jupiter om raet.
De wereltlijcke stoel, die ons durf tegenwroeten,
Moet nederzijgen, staet op wanckelbaere voeten.
Een blixem is ons wenck, een donder ijder woort.
Wij zijn een muur om 't rijck, de sleutels van stadts poort,
De fackels om een lant in lichten brant te stellen.
Wij geven, aengeterght, d' uitbraexelen der hellen
En vloecken vrijen toom, en geen Monarch zoo gaeu

dus stont: zóó vermetel.
't priesterlijck gewijde: het door den priester gewijde.
„Uitenbogaert verhaelt in zijn leven, p. 306, dat een seeker rechter des Advocaats die de quaetste niet en was, maer voor seer kerkelijk gehouden wiert, tegens een van zijn vrienden zoude gezeit hebben: dat de Hr. Advocaet een seer treffelijk man was, maer dat de Heere hem hadde willen straffen, omdat hij de handt aen 't heylige had geslaegen buiten zijn beroep." (Brandt).
noit gekrenckt: nooit verbroken.
wederspreeckt: tegenspreekt.
beelden: afbeeldsels.
beroepen: benoemt.
trouwanten: dienaars.
stoet: gevolg.
stoel: macht.
tegenwroeten: tegenstreven.
nederzijgen: vallen.
wanckelbaere: onvaste.
ons wenck: onze wenk.
in lichten brant: in lichte laaie.

Zijn heir brengt op de been als wij het woeste graeu.
Daer komt Eurypilus. Wel zoon, mijn zinnen hangen
In twijfel tusschen vrees en hartelijck verlangen
Hoe is het spel vergaen? is 't boschzwijn eens gejaeght?

EURYPILUS.

O eer des priesterdoms, men heeft te recht gedaeght
Den vijant onzes naems, zoo ras men Priams gaven
Hadde uijt het aerdtrijck, daer zijn tent stont, opgegraven.

KALCHAS.

Mijn hart van blijdschap zwilt, en geeft den geest weer bots.

986 *heir:* leger.
„Gelijck bleek int huisplonderen op de Montelbaensburgwal." Bij de Montelbaanstoren stond het kerkgebouw van de Remonstranten, die door een troep volk, door de heftige preeken der Contraremonstrantsche predikanten aangevuurd, is geplunderd. In de Hekeldichten zegt Vondel hier meer van.

989 *gejaeght:* geschoten.

991 *onzes naems:* van onzen stand.
gaven: geschenken.

992 *het aerdtrijck:* de grond.

993 *bot:* ruimte.
„Aengaende de blijdschap der Predicanten over Barneveld's ongeluk vertelt men van eenen Jan Berensz. Mercator, Predicant tot Alphen, dat hij naer zijne onthoofdingh op een tweede Pinxterdagh zijne toehoorders tot blijdschap over deeses mans doodt opwekte onder andre zeggende, dat men wel victorie placht te branden, als er wat voor 't Land gewonnen was, maer dat men nu vreugde vieren behoorde te ontsteeken. Hier op gebeurt het, dat er 's avonts een brandt int dorp ontstak, die de helft van de kerk en wel 50 huizen wegh nam, waeronder des Predicants huis, Bibliotheek etc. Dit heb ik uit den mondt van sulken, die 't hebben uit de geene, die toehoorders der voorgaende predicatie geweest zijn. Daerom siet men de meeste huizen te Alphen gerekent met het jaer 1619." (Brandt).

Mijn ingewant springt op en juicht van vreught,
nu Godts
Erfvijant is beknelt in d' Ithakoische stricken.
Dit's nootlot en Godts werck, geen menschelijck
beschicken.

EURYPILUS.

Maer of dees schalcke noch het lijfsgevaer ontsprong
Door zijn ervaren brein en honinghzoete tong?

KALCHAS.

De zaeck lijdt geen gevaer. Wij zullen 't zoo be-
stellen,
Dat zijn dootvijanden en haters 't oordeel vellen,
Na dat men 't oude en langvergeten uit den hoeck
Gehaelt hebbe, en wel naeu doorzocht zijn levens
boeck
Van dingen, die hem zijn ontschooten door de jaeren.
En waer de logen gelt, daer zal men waerheit
spaeren,
En geven 't valsch een' schijn van oprecht, en
een verf
Van bloetbadt van liên- en lantbederf.

994 *ingewant:* hart.
995 *beknelt:* gevangen.
Ithakoische stricken: de val, door Ulysses (koning van Ithaka) uitgezet.
998 *beschicken:* beslissen.
997 *schalcke:* misdadige.
999 *lijdt:* verdraagt.
gevaer: onzekerheid.
bestellen: inrichten.
1000 Deze beschuldiging, door Vondel tallooze malen geuit, en zonder verder onderzoek door bijna alle latere schrijvers aangenomen is onjuist. Men vergelijke het in de inleiding hierover meegedeelde.
1004 *gelt:* waarde heeft.
1005 *oprecht:* waarheid.
verf: schijn.
1006 *liên:* burgers.
bederf: verderf.

Zijn vonnis bovenaen zal in het voorhooft voeren,
Hoe godtloos hij bestont het heilige aen te roeren,
En brack met eenen bant, 's rijx banden altemael
Het heir verwarrende met een gedeelde tael,
Verweckende een gedroght en Hydra van geschillen,
Van noot, gebeurlijckheit, van moeten en van willen,
En eischte in dit geschrey, dat slechts zijn bovenzang
Alleen zou zijn gehoort in kerck- en priesterdwang;
Ja, wetten smedende, waernaer wij, outerknechten,
Een hemelsch Godtvrij volck, ons zouden moeten rechten.
Hij steef het onderscheit van noodigh en van nut,
En streckte door gezagh der nieuwicheden stut,

1008 *bestont:* waagde.
aen te roeren: aan te grijpen.
1010 *heir:* leger.
een gedeelde tael: twistgesprekken.
1011 *verweckende:* te weeg brengend.
Hydra: monster.
noot: noodzaak.
gebeurlijckheit: mogelijkheid.
1012 „Geschil van de predestinatie." (Brandt).
1013 *in dit geschrey:* te midden van dit geschreeuw.
bovenzong: boventoon. Vgl. de uitdrukking „iemand een toontje lager laten zingen."
1014 *zijn:* worden.
1015 *smedende:* makende.
outerknechten: dienaren des altaars.
„Dit siet op der Staeten resolutie tot onderlinghe verdraeghsaemheit." (Brandt).
1016 *rechten:* richten.
1017 *steef:* ondersteunde.
noodigh: noodzakelijke geloofspunten.
nut: nuttige geloofspunten.
1018 *streckte:* was.
stut: steun.

Afslaende een wettige verzaemeling van paepen,
En brengende om zijn tent vreemt krijgsvolck in hun wapen,
Zelfs buiten 's maerschalcks last; en duizent dingen meer.
Maer gaen we binnen, want de raet vergadert weer.

PALAMEDES.

O Nacht, wiens doncker kleet beschaduwt alle menschen,
Zo wel die heerlijck zijn als die om nootdruft wenschen,
Wat boosheit decktge toch met dicke duisterheên?
Wat laegen zoecktge met uw schaduwen te kleên?

1019 *afslaende:* afwijzend.
verzaemeling: vergadering.
paepen: priesters.
„De Synodus nationael." (Brandt). Oldenbarneveld meende, dat de kerkorganisatie en zelfs de kerkleer moesten worden geregeerd door de regeeringen der provinciën, en hij verzette zich tot het uiterste tegen een nationale vergadering van predikanten uit alle gewestne om de geloofsgeschillen te beslissen.

1020 *vreemt krijgsvolck:* „Waertgelders." (Brandt).
Het leger van de Republiek kwam volgens vastgestelde verhoudingen ten laste der verschillende provinciën (stonden ter repartitie van die provinciën, zooals de uitdrukking luidde), maar het opperbevel was bij den door de Staten-Generaal aangestelden kapitein-generaal, in dit geval Prins Maurits. De provincie Holland echter nam voor eigen rekening zelfstandig soldaten in dienst, die niet aan den kapitein-generaal, maar aan de Staten van Holland moesten gehoorzamen. Dit beschouwden de Staten-Generaal en Maurits als onwettig en gevaarlijk voor de eenheid van den staat. Dat de waardgelders „vreemd krijgsvolk" waren, doet er niet zooveel toe, daarin de 17e eeuw de soldaten gehuurd werden, en meestal vreemdelingen waren.

1021 *zelfs:* zelfstandig.

1024 *heerlijck:* aanzienlijk.
nootdruft: noodzakelijke levensbehoeften.

1026 *laegen:* hinderlagen.
kleên: verbergen.

Men vordertme in den raet ; hoe durf ick mij betrouwen?
Het is op mij gemunt; daer is wat quaets gebrouwen.
Men mompelt allerleis men stroit een valsch gerucht.
Mijn vrienden zijn bezorght, men raetme, dat ick vlught.
Hoe kan een vroom gemoedt, gij kent het, hemellieden,
Van geen verraet bewust, verstaen tot eerloos vlieden?
Hoe kan een edel hart verzwelgen dat men zegg ;
Die droop voor schellem deur voor Troje in 't zwaer belegh,
En dorst zijn zaeck, voor recht gedaghvaert, niet verweeren,
Dewijl hij 't halsrecht, dat hem dreighde, niet kon keeren.
Neen Palamedes blijf ; ontzie geen ongeval,
Al schiet men pijlen uit, gedoopt in bittre gal,
Noch brantmerck door uw vlught, uit ijdele vervaernis,

1027 *vordertme :* dagvaardt mij.
betrouwen : toevertrouwen.
allerleis : van allerlei.
1030 „De Raadsheer Berckhout en nog een Heer waarschuwden den Advocaat, daags voor zijn gevangenneming, tegen het dreigend onweder, en raadden hem te vluchten ; 't geen hij weigerde." (van Lennep).
1031 *vroom :* zuiver.
hemellieden : goden.
1032 *verstaen :* er in toestemmen.
1033 *verzwelgen :* verkroppen.
zegge' : zou zeggen.
1034 *droop deur :* droop af.
voor schellem : als een boef.
1035 *recht :* rechtbank.
1036 *halsrecht :* veroordeeling.
keeren : afwenden.
1037 *ongeval :* tegenspoed.
1039 *noch :* toch.
vervaernis : vrees.

Uw naem en glori niet, u zelven tot bezwaernis,
Uw magen tot verwijt, uw vijanden tot vreught;
Maer hef het hoofd omhoogh, en toon, dat waere deught,
Als 't eedle pallemboom, geen' last te draegen weigert,
En tegens 't zwaer gewight der lasteringen steigert.
Het onverbreeckbaer recht van 't oude Griecken-lant,
Ons hantvestboeck, geschat een dier en heiligh pant,
De gulde vrijheit, die vast treurt en slaet aen 't quijnen,
Ick reis op reis dus lang heb tegens 't onder-mijnen
Der boozen voorgestreên; ick blijf haer schutsheer noch
En voorspraeck tegens list en uitgemaeckt bedrogh,
Zoolang een druppel bloets zal uit mijne adren leken,
Zoolang mijn zuivre tong kan zuivre waerheit spreecken.
De maght ontbreeckt me niet om dit gevaer t' ontvliên.

1040 *bezwaernis:* bezwarende omstandigheid.
1041 *magen:* bloedverwanten.
1044 *steigert:* zich opricht.
1045 „De voorrechten en vrijheden van Hollandt." (Brandt).
1046 *geschat:* geacht.
dier: kostbaar.
1047 *vast:* steeds.
slaet aen 't: begint te.
1048 *reis op reis:* keer op keer.
1049 *voorgestreên:* verdedigd.
haer: hun, nl. van het „hantvestboeck" en van de „vrijheit".
1050 *uitgemaeckt:* onmiskenbaar.
leken: vloeien.

Jupijns en Peleus zoons mij hulp en bijstant biên,
Verbinden zich om strijt, met hooge en heilige eeden,
Te keeren 's maerschalcks wrock en ongerechtigheden,
Mijn zuivre onnozelheit in spijt van logentael
En ziedendheete wraeck, door wapens en door stael
Te vrijen wettelijck; maer, als ick 't overweege.
't Is beter dat ick lij dan mijnen naem en zege
Met burgermoort bevlecke, en om hun onverstant
Grieck tegens Grieck en standers tegen standers kant';
't Is beter, dat men één' verdelge hier op aerde,
Als 't euvel uitwasch' met den schitterenden zwaerde.
Van dat men mij verkoor tot aller vorsten mont,
En als verdadiger, aen ons gebiet verbont

1054 *Jupijns zoon:* Ajax, die weliswaar geen *zoon,* maar dan toch een afstammeling van Juppiter was.
Peleus zoon: Achilles.
„Prins Frederik Hendrik die men meent dat genegen is geweest om Barnevelt te helpen: Dat hij zijn saak gunstigh was heeft naderhand gebleeken aan 't goed onthael, dat hij te Antwerpen aan Wtenbogaert heeft gedaen, inzonderheit in den franschen brief aan de Groot naerdat hij uit Loevestijn was geraakt." (Brandt.)
1056 *keeren:* afwenden.
1057 *onnozelheit:* onschuldigheid.
1058 *ziedendheete:* kokend heete.
1059 *vrijen:* beschermen.
1060 *zeege:* overwinning.
1062 *standers:* vaandels.
kant': opheffe.
1064 *als:* dan.
't euvel uitwasch': het kwaad vernietige.
1065 *van dat:* van het oogenblik af dat.
verkoor: uitkoos.
mont: advokaat.
1066 *verdadigher:* jurist, advokaat.
gebiet: land.

Met zulck een dieren eedt, verstont ick, zoo ick 't huiden
Hooghnodigh voor den staet (hoe schendigh zij 't misduiden)
En tot verzekering der vorsten in 't gemeen
Noch oordeel: dat 't gezagh op 't heilighdom alleen
Den sceptren toebehoort en vorstelijcke banden,
Geen reuckloos tempelier zijn vingers en zijn handen
Zal schenden aen dien toom en teugel, als een recht
En hoogheit aen 's lants staet onscheibaer vast-gehecht;
Het is van aenvang oock bij alle bontgenooten
Eenparigh zoo verstaen, verdadight en beslooten;
Zoo drijf ick dan niet nieus of zeldzaems, zoo men 't noemt;
Gelijck d' Aertswichelaer, die 't weereltsdom verdoemt.

1067 *dieren:* duren.
verstont ick: oordeelde ik.
zoo: zooals.
huiden: heden.
1068 *schendigh:* schandelijk.
misduiden: verkeerd uitleggen.
1069 *verzekering:* beveiliging.
1070 *op:* over.
't heiligdom: de kerk.
1071 *banden:* kronen.
1072 *reuckloos:* overmoedig.
tempelier: priester.
1073 *schenden:* slaan.
1074 *staet:* macht.
1075 *bij:* door.
1076 *verdedight:* verdedigd.
1077 *drijf:* streef na.
niet: niets.
1078 *Aertswichelaer:* opperpriester.
't weereltsdom: de wereld.

Genomen ick waer stom, en liet dien teugel slippen,
Tot wroeging mijner ziele en schennis mijner lippen,
Zou niet te duchten staen gewetens scherpen dwang,
Waeraen gekentent is der steden ondergang,
Na 'et bannen van de deught, het gruwelijck bestormen
Van raethuis en van kerkc, na 'et endeloos hervormen
Van tempel, tempeldienst en wat aen 't outer kleeft?
Wat raetsheer is zoo jong die dit niet heeft beleeft?
De kerckers galmen noch. de kussens en de zaelen,
Ontbloot van grijzen raet, het roocken van de paelen
Beschreien hun gewelt, en 't zwaert, van bloet bespat.
Hun dolheit roockt en spoockt van d' eene in d' andre stadt.
Het heiligh perckement, met heerlijck wasch bezegelt,

1079 *genomen:* aangenomen.
ick waer stom: ik zweeg.
slippen: losglijden.
„Gevoelt hier, dat bij aldien men de kerk de meester liet worden dat daer door conscientie dwangh en 's Lands ondergangh op volgen zoude." (Brandt).
1080 *schennis:* schande.
1081 *te duchten staen:* te vreezen zijn.
gewetens scherpen dwang: scherpe gewetensdwang.
1082 *geketent:* verbonden.
1083 *bannen:* verdrijven.
1085 *kleeft:* verbonden is.
1086 *die:* dat hij.
1087 *zaelen:* vergaderzalen.
1088 *ontbloot van grijzen raet:* missend oude raadslieden.
paelen: brandstapels.
1089 *beschreien:* bejammeren.
1090 *roockt en spoockt:* laar haar sporen achter.
1091 *heerlijck wasch:* zegel van den heer.

Betuight hun razernij te woest en ongeregelt.
Vergeeft het mij, indien mijn ouderdom vermast,
Na zoo getrou een' dienst, u raeckt en zich ontlast.
De Goden zullen, tot gerechtigheit bewogen,
Verdruckte waerheit eens hanthaven, als de logen,
Van Schalckaert ruw gesmeet, gevijlt van Kalchas tong,
Gelijck een vuile damp verdwijnt bij out en jong.
Men maeckt den veltheer diets, om ons als kaf te wannen,
Als waer' men tegens hem met ijver ingespannen,
Schoon niemant meer dan ick zijne eer gevordert heeft,
Hoewel getrouwe dienst mij qua belooning geeft.
't Is waer, ick dulde 't noit, noch zal het niet gehengen
Met mijn bestemming, dat men reuckeloos ga mengen
't Bijzonder en 't gemeen, 't welck groot verschil verweckt.
Het opperste gezagh, als hij te velde treckt,

1092 *betuight:* bewijst.
te: zeer.
1093 *vermast:* overstelpt.
1094 *raeckt:* treft.
1096 *hanthaven:* verdedigen.
logen: leugen.
1097 *van:* door.
Schalckaert: Ulysses.
1098 *verdwijnt:* in het nietz inkt.
1099 *wannen:* wegwerpen.
1100 *ijver:* vijandige gezindheid.
ingespannen: saamgezworen.
1101 *gevordert:* bevorderd.
1102 *qua:* kwade, slechte.
1103 *gehengen:* dulden.
1104 *bestemming:* toestemming.
reuckeloos: vermetel.
mengen: vereenignen.
1105 *gemeen:* gemeenschappelijke.
verschil: geschil.
1106 *opperste gezagh:* opperbevel.

Is met gemeenen raet zijn' scepter opgedraegen,
Niet om 't bijzonder recht der Vorsten te belaegen,
En deze maght zoo wijt te trecken, dat' er een
't Bijzonder eigendom zou smilten in 't gemeen,
Zich als een dwinglant in den hoogen zetel zetten,
En schenden van outs bezwore Griexe wetten.
Hoe kan ick schaemteloos dat onrecht met hem staen,
En tegens eer en eedt mijn vaderlant verraên?
't Bezetten van mijn tent met grooter tal van wachten
Geen wettigh voedsel geeft tot allerleij gedaghten,
Dewijl het is geschiet door Nestors wijzen raet.
Ick was alree gebroght in veeleer hopliên haet;
Men zagh noch hoorde niet dan blixemen en donderen;
Men mompelde van moort, bloetstortingen en plonderen.
Wat vorst vermagh dit niet? wat raeckt het yemants kroon,

1107 *gemeenen raet:* gemeenschappelijk overleg.
1109 *wijt:* ruim.
1110 *smilten:* doen opgaan.
gemeen: gemeenschappelijke.
1112 *Griexe wetten:* wetten der Grieken.
1113 *schaemteloos:* zonder mij te schamen.
staen: toestaan.
111 „Spreeckt hier van de Waertgelders, die ijder stad van Hollandt vrij stont aen te neemen." (Brandt). Evenwel: „Dit ziet op 't aannemen van waardgelders in 't jaar 1617 in verscheiden Hollandsche steden en te Utrecht, zoo 't heette, om oproer voor te komen en gewelddadigheden te keeren; doch altijd het minst verdedigbare van al de punten van beschuldiging." (v. Lennep.)
1116 *voedsel:* steun.
1117 *door:* volgens.
„Met advijs der Edelen." (Brandt).
1118 *alree:* reeds.
1119 *niet:* niets.
1121 *wat vorst:* welke vorst.
raeckt: hindert.

Dat ick voorzichtelijck verzeker mijn persoon?
Dit maeckt geen' staet in staet gelijck ze lastren darren,
Noch streckt niet om het heir door tweedracht te verwarren,
Maer eer tot eenigheit, dewijl mijn lijfwachts eedt
Noch tegens 't algemeen, noch 's konings hoogheit street.
Dat wij de schatkist van 's lants middelen uitputten,
Waerdoor zich 't weerloos heir niet langer kan beschutten,
Ja, loopt geen klein gevaer van droeve nederlaegh,
Ten zij men met Priam zich schandelijck verdraegh,
Is logen en verziert; 't zou waerheit bet gelijcken
Waer dit geduit op hen, die eerloos zich verrijcken.
Maer daer en deert het niet. 't is niet zoo zeer om mij:
Men pooght den vrijen staet te quetsen door mijn zij.
Men roept tot slaefschen dienst het vrijgevochten Griecken,
En treckt bedecktelijck slaghveren uit zijn wiecken.

1122 *verzeker:* beveilig.
1123 *staet in staet:* staat in den staat.
darren: durven.
1124 *streckt:* dient.
heir: leger.
verwarren: in verwarring brengen.
1125 *eenigheit:* eenheid.
1130 *zich schandelijck verdraegh:* een schandelijk verdrag sluit.
1131 *verziert:* verzonnen.
bet: beter.
1132 *geduit:* uitgelegd.
„Aerssens" (Brandt).
1133 *deert:* mankeert.
1135 *Griecken:* Griekenland.
1136 *wiecken:* vlluchten.
„Dit is geschiet door het afsetten der magistraeten, Staeten, etc. (Brandt).

Men gaet de vroomsten na, opdat men 't recht
verstomm'.
De Godtsdienst streckt een grijns, het schelm-
stuck gaet voor mom.
Wat arm en bijster is tot Agamemnons voordeel
De zaecken hanthaeft, niet uit wetenschap en
oordeel,
Maer puur uit eige baet. 't geraes, 't gedrang, 't
gewoel
Is om den Heiligh niet, maer om den heilgen
stoel.
Ick zal gedaghvaert dan voor Agamemnon treden,
En tegenwoordigh zelf den loozen raet bekleeden;
En uitstaen met geduldt, het zij oock wat het zij
Kom lasters, logentael, ick ken mijzelven vrij.
Koom overjaerde wrock, koom langgedreigde
wraecke!
Ick steun op mijn gemoedt en mijn gerechte
zaecke.
Ick stap mijn' doodt te moet; zij streck' 't gemeen
tot baet,
Als ick mijn bloet vergiet ten offer voor den staet.

1137 *gaet de vroomsten na:* belaagt de braafsten.
verstomme: doe zwijgen.
1138 *streckt een grijns:* dient als voorwendsel.
gaet voor mom: gaat vermomd.
1139 *bijster:* berooid.
1140 *hanthaeft:* steunt.
1142 *den Heiligh:* het heilige.
stoel: zetel.
1144 *tegenwoordigh:* door mijn tegenwoordigheid.
loozen raet: listige beraadslaging.
bekleeden: bijwonen.
1146 *ken:* weet.
1147 *koom:* kome.
1149 *te moet:* tegemoet.
't gemeen: het algemeen, de staat.

PALAMEDES. AGAMEMNON. NESTOR. DIOMEDES. ULYSSES.

PALAMEDES.

Ick ben op uw ontbodt, beheerscher van Mycenen
En overste van 't heir, hier in den raet verscheenen.
Wat onrust steurt uw rust en daghvaert ons bij nacht?

AGAMEMNON.

Gij, Palamedes, waert van overlang verdacht,
En 't quaed vermoeden groeit, als of gij met de Frijgen
Had heimelijck bestant.

PALAMEDES.

Onnooslen te betijgen
Is kleene kunst, en die geen braeve heeren past.
Dat lastren eischt bewijs; daer is wat meer aen vast.
Wij hebben niet gemeens met dat meineedigh Trojen.

AGAMEMNON.

Hoe komt gij dan berucht?

PALAMEDES.

Dat vraegt hen, die dit strojen
Tot schennis mijnes naems.

1151 *ontbodt:* dagvaarding.
1152 *heir:* leger.
1153 *steurt:* verstoort.
1154 *van overlang:* reeds sinds lang.
1156 *bestant:* verstandhouding.
onnooslen: onschuldigen.
betijgen: beschuldigen.
1157 *braeve:* dappere.
1159 *niet:* niets.
1160 *berucht:* beschuldigden.
strojen: uitstrooien.
1161 *schennis:* vernietiging.
naem: goede naam.

AGAMEMNON.

Gemeenlijck wilt zoo gaen,
Waer ijemant wort belast, daer is een weinigh aen.

PALAMEDES.

Zoo maeckt de lastering dan vroome lieden schuldigh?

AGAMEMNON.

Dat volght niet, maer 't geroep is nu zoo menigvuldigh
In aller krijgsliên mont en zelfs in Priams stadt,
Zoodat men vast gelooft, hier hapert dit of dat.

PALAMEDES.

Onzeker lantgerucht moet logen zijn of waerheit.
Dat elck 't bedencken schorte en wacht op meerder klaerheit.

AGAMEMNON.

De staet en lijdt het niet; het leger loopt gevaer.

PALAMEDES.

Wat eischt dan d' oppervorst, dat ick de waerheit spaer'
En logentael verdichte, en valsche stricken breide,
Mijne eige ziel verworge, en zoo van 't leven scheide?

1162 *belast:* beschuldigd.
is .. aen: is van aan.
1163 *vroome:* brave.
1164 *volght niet:* volgt er niet uit.
1167 *lantgerucht:* praatjes die door het land verspreid worden.
1168 *bedencken:* overweging.
schorte: uitstellen.
1169 *lijdt:* gedoogt.
1170 *spaer':* achterwege laat.
1171 *breide:* vlechte.

AGAMEMNON.

Spreeck waerheit; melt ons flux, wat in dien boezem steeckt.

PALAMEDES.

Een vroom en oprecht hart, een ziel die deughden queeckt,
En noit zich kreucken liet door koninglijcke giften.

AGAMEMNON.

Gij, zoon van Naupluis, men zal uw woorden ziften,
Bedriegh uzelven niet, noch hael geen zwaerder straf
Uw misdaet op den hals; men heeft' er tijding af.
Heeft Paris met een glaij u niet aen boort gelegen?
Ziet daer, hij staet verstomt; hij heeft 'erop gezwegen;
Hij zet zijn dootverf; hij besterft in 't aengezicht;
Het quaet geweeten wroeght, het schellemstuck betight
Zijn' eigen meester. zoo, zoo zal ick 't kluwen krijgen;
Wij hebben 't ende alreê; hij staet het toe met zwijgen.

1173 *flux:* terstond.
dien: uw.
1174 *queeckt:* onderhoudt.
1175 *kreucken:* omkoopen.
1176 *ziften:* nauwkeurig overwegen.
1177-78 *hael enz.;* versta: laat uw misdaad niet door een nog zwaardere straf gevolgd worden.
1178 *af:* van.
1179 *glay:* galei.
1181 *zet zijn dootverf:* wordt doodsbleek.
besterft: verbleekt.
1182 *betight:* klaagt aan.
1183 *'t kluwen:* de kluwen. Agamemnon gebruikt het beeld, dat hij een kluwen moet opzoeken, terwijl hij het eind van den draad ('t einde) al in de hand heeft.
1184 *alreê:* reeds.
staet het toe: erkent het.

PALAMEDES.

Niet schellems sta ick toe, noch ben in 't minst bewust
Van meineedt of verraet, noch in 't gemoedt ontrust.
Neen Agamemnon, neen, maer sta al heel verwondert
Om dees beschuldiging, die in mijne ooren dondert.
Ick zie, gij dingt uit wraeck naer mijn onnozel bloet;
Dat kunt ge storten, maer 't vrijspreeckende gemoedt
Noit blusschen, neen voorwaer. mijne onschult 't hooft zal heffen
Ten golven uit, hoe fel haar lasterbuien treffen.
Is 't om mijn doot gedaen, zoo spaer deze ijdle reên.
Kom, koel u moedt aen mij en leime daetlijck heen.

AGAMEMNON.

Gij maeckt zichzelven t' zoeck, ja, durf den koning tergen,
Ontkent 't bekende stuck, en waent het te verbergen.

1185 *niet:* niets.
schelms: schelmsch, misdadig.
sta ick toe: erken ik.
1186 *ontrust:* verontrust.
1189 *dingt:* streeft.
onnozel: onschuldig.
1190 *storten:* vergieten.
1191 *blusschen:* onderdrukken.
1192 *ten golven uit:* uit de golven.
lasterbuien: aanvallen door laster.
1193 *is 't gedaen:* is het te doen.
reên: nuttelooze redeneeringen.
1194 *moedt:* woedde.
1195 *hij maeckt zich zelven 't zoeck:* verbergt zich zelf.
1196 *bekende:* aan ieder bekende.
stuck: misdrijf.
waent: meent.

Wij moeten strenger gaen, men breng' de pijn-
banck hier,
En perss' de waerheit uit met water en met vier:
Het is hardneckigheit. brengt herwaert haire
koorden,
En reckt hem kruisgewijs: hij past op niemants
woorden.
Wij hebben dat wel eer halsstercker hooft verleert.

PALAMEDES.

Dit 's strijdigh tegens recht.

AGAMEMNON.

Geen wettigh krijghsrecht keert
Zich aen het burgerrecht, de vorsten, vol en
droncken,
Hantvesten nu en dan de Griexe steden schoncken.

1197 *gaen:* te werk gaan.
1198 *vier:* vuur.
1199 *haire:* haren.
1200 *past op:* geeft om.
1201 *halsstercker:* halsstarriger.
1202 *keert:* stoort.
1203 *vol en droncken:* na een drinkgelag, wanneer ze dus niet meer wisten wat ze deden.
1204 *hantvesten:* handvesten, privilegiën, vrijheden. Men verstaat daaronder geschreven en bezegelde oorkonden, waarbij een vorst aan een stad een zgn. stadsrecht gaf. Dit stadsrecht verschilde in middeleeuwsche steden zeer sterk: in de eene stad beperkte het zich tot enkele strafrechtelijke en privaatrechtelijke bepalingen, in de andere stad gaf het volledig zelfbestuur, eigen financiën en belastingheffing, enz. In het oude Griekenland bestond niets van dien aard; deze tirade over de stadsrechten behoort in Oldenbarneveld's tijd thuis.
Bij de ontwikkeling der absolute monarchie trachtten vele vorsten vroeger gegeven rechten weer in te trekken. De Hollandsche staatsrechtschrijver Philips van Leiden (±1400) geeft al als zijn meening te kennen, dat de vorst verplicht is alle vrijheden in te trekken, indien ze ten onrechte gegeven waren. Dit laatste hebben de Bourgondische en

Hij neemtze, die ze gaf den volcke in eigendom,
't Is heerengift; een heer die eischtze wederom.
Indienze ons dienstigh zijn, wij willen datze spreecken,
Maer zwijgen, zoo ze ons 't hooft met tegenstribben breecken.

PALAMEDES.

Men heeft 'er dan vergeefs den oorlogh om gevoert,
Vergeefs 't aenpalend rijck des nabuurs om beroert,
En ijdel op gestoft. uw vader in zijn leven
Sprack dickwijl: „waertoe 't recht in perckement geschreven,
Met letters, root van gout, gesterckt met heerlijck wasch,
Indien geen burger oit deszellefs vruchten las,

Oostenrijksche vorsten zeer ruim geïnterpreteerd, vooral Philips II, die naar Spaansch voorbeeld zonder de steden er in te kennen, belastingen hief in strijd met de stedelijke privilegiën: een van de redenen van de opstand der Nederlandsche gewesten.

1205 *neemtze:* neemt ze terug.

1206 *heerengift:* geschenk van een heer.

1208 *'t hoofd breecken:* aanvallen.

1209-1215 „Dit ziet op den oorlog, zoo 't heette om 't verbreeken der privilegiën gevoerd." (van Lennep)

1210 *aenpalend:* aangrenzend.
beroert: in beroering gebracht.

1211 *ijdle:* voor niets.
gestoft: zich op beroepen.
uw vader; bedoeld is Prins Willem van Oranje.

1213 *root van gout:* van rood goud. Dit moet overdrachtelijk bedoeld zijn, want stadsrechten met gouden letters geschreven zijn in de geheele wereld onbekend. Een enkel zeer belangrijk privilegie is met een verguld zegel voorzien (zoo de bekende „Gouden Bul" van Keizer Karel IV, die de keuze van den Duitschen keizer regelde.)
gesterckt: bevestigd.
heerlijck wasch: het zegel van den heer. Zegels waren van was gemaakt. De schrijfwijze *wasch* berust op een vergissing.

1214 *las:* plukte.

Noch deel had aen 't genot". och, overheerde Argiven!

AGAMEMNON.

Wij staen op 's vijants boôm; mijn willen, mijn believen
Is aller Griecken wet. acht iemant mijne stem
Een' krachteloozen galm, dees degen geeft ze klem.
Nu antwoort op ons vraegh: hier gelt geen tegenstreven.

PALAMEDES.

Ick ben, heer koning, u noit antwoort schuldigh bleven.

AGAMEMNON.

Nu rant den booswicht aen, gij, pijnigers, komt voort!
Wat voer ick woordenstrijt met dezen schelm! hij hoort,
Noch luistert naer mijn reên. men legg' hem 't vier wat nader,
Daer is niet aen verbeurt, al sneuvelt de verraeder.

PALAMEDES.

Gij heeren ziet voor u; ick ben in uwe maght;
Gebeurtme leet of smaet, dat is gewelt en kracht.

1215 *overheerde:* getyrraniseerde.
Argiven: Grieken.
1218 *galm:* klank.
1220 *bleven:* gebleven.
1221 *rant aen:* grijpt aan.
voort: voor den dag.
1223 *reên:* woorden.
vier: vuur.
1224 *niet:* niets.
sneuvelt: sterft.
1226 *smaet:* schande.
gewelt en kracht: overweldiging.

Gij mooght met luit gebaer de ruime lucht vervullen,
Maer denckt daer leven 'er, die 't van u eischen zullen.
Belijdens, door pijn uit iemants mont geperst,
Wort zelden vast gelooft, en schoon gij 't heelt, het berst
Ten dicken muuren uit. hij overtreet de paelen
Van billijckheit, die zoo waent iemant t' achterhaelen.

NESTOR.

Indien het u gevalt, ô veltheer, ga met mij,
Op datwe ons onderling bespreecken, aen d'een zij.

AGAMEMNON.

Wat zeght de vader goeds?

NESTOR.

Ick zal, ô groote koning,
Van u niet bidden 't geen magh dienen tot verschooning
Van oproer of verraet; is hier de minste schult,
Hij draegh' verdiende straf en peenen met gedult.
Maer dat gij geensins pooght, door pijnigen en recken
Een misdaet uit den mont van dezen vorst te trecken

1227 *gebaer:* geschreeuw, misbaar.
1228 *'t van u eischen zullen:* rekenschap van u zullen eischen.
1229 *belijdenis:* bekentenis.
1230 *heelt:* verbergt.
berst: barst.
1231 *paelen:* grenzen.
1232 *billijckheit:* rechtvaardigheid.
achterhaelen: van schuld overtuigen.
1233 *gevalt:* goeddunkt.
1234 *ons bespreecken:* met elkaar bespreken.
aen d'een zij: terzijde.
1235 *de vader:* Nestor, de oudste der Grieksche vorsten.
1328 *peenen:* straf.

Tot quetsing van de grootste, en van 't bijzonder recht
Des vorstelijcken naems, en zoo uzelf bevecht.
Men heeft oock op dit stuck nu lang genoegh gedrongen.
Misschien is 't giftigh spogh van bitse lastertongen;
Maer is 'er anders yet, men legg' hem dat te last,
En geef zijne onschult plaets.

AGAMEMNON.

De booswicht is al vast.
O roem van Neleus stam, het schelmstuck zal ons scheiden.
Wij vonden goet hem dus een weinig om te leiden,
Maer of hij 't lochnen dorst, al waer hier blijck en schijn,
Zou dan de pijnbanck niet ons jongste toevlught zijn?

1241 *quetsing:* ondergang.
1242 *des vorstelijcken naems:* van den vorstelijken stand.
uzelf bevecht: u zelf nadeel berokkent.
1243 *dit stuck:* dit punt.
gedrongen: aangedrongen.
1244 *spogh:* speeksel.
bitse: vijandige, eig. scherpe.
1245 *yet:* iets.
1246 *onschult:* gelegenheid onschuld te bewijzen.
plaets: ruimte.
vaste: overtuigd.
1247 *Neleus:* vader van Palamedes.
zal ons scheiden: zal bewijzen wie gelijk heeft.
1248 *vonden goet:* besloten.
om te leiden: om den tuin te leiden.
1249 *of:* indien.
blijck en schijn: wettig en overtuigend bewijs.
1250 *jongste:* laatste. Volgens het Romeinsche recht had men voor wettig bewijs noodig twee onderling onafhankelijke getuigen à charge of de bekentenis van den beklaagde. Was een bekentenis niet aanwezig, en waren de rechters op goede gronden overtuigd van de schuld van beklaagde (een geval waarin tegenwoordig een veroordeeling mag volgen), dan gebruikte men om alsnog een bekentenis te krijgen de

NESTOR.

't Geen blijckt, dat spreeckt van zelf; wie vuil is moet zich schamen,
Daer vele tekens klaer een zaeck bestemmen t' zamen.
Men neem' zoo kort een' wegh alsme immer neemen kan.

AGAMEMNON.

Sleipt hier den dooden spie, wat dunckt u van dien man?

PALAMEDES.

Het is een zielloos lijf.

AGAMEMNON.

Dat is 't niet, datwe vraegen.
Is 't niet de spie, die nu het leger quam belaegen?

PALAMEDES.

't Waer mooglijck.

AGAMEMNON.

't Is hij zelf, die dikwijl was gewent
Te sluipen door het heir in Palamedes tent.

PALAMEDES.

Mijn aengezicht dien mensch met kennis noit aenschoude.

pijnbank. Hiervan is echter groot misbruik gemaakt, en de pijnbank werd aangewend bij onvoldoende bewijs, of wel om den beklaagde te dwingen tot het noemen van medeplichtigen, of zelfs als verzwaring van de straf.

1251 *blijckt:* bewezen is.
1252 *klaer:* helder, duidelijk.
bestemmen: beslissen.
1253 *immer:* in het algemeen.
1254 *spie:* spion.
1258 *heir:* leger.
1259 *met kennis:* met mijn weten.

AGAMEMNON.

Uw oogen zagen hem, toen gij hem toebetroude
't Geheim van brief op brief, wanneer hij van Priaem
U schriften braght en groette in 's grijzen konings naem.

PALAMEDES.

Mijn hair moet als Megeer van zwarte slangen krielen;
Mijn schim gevoele alleen de plaegh, die alle zielen
In 't onderaerdsche hol van Dis is toegedoemt,
Mijn naem een vloeck zij, waer dees ergens wort genoemt,
O als Prometheus moet ick 't leverpicken lijen,
Indien ick kennis heb aen die verraederijen.

AGAMEMNON.

Spaer uw meineedigheit, ô boos verraders hart!
Want hoe gij hooger zweert, hoe dieper gij verwart.
Lees zelf den loozen brief, van 's konings ring gezegelt,
Getekent met zijn hant, en vloeck niet ongeregelt.

toebetrouwde: toevertrouwde.
schriften: brieven.
Megeer: een der furiën.
plaegh: straf.
Dis: Hades of Pluto, God van de onderwereld.
toegedoemt: bij vonnis opgelegd.
't leverpicken lijen: Prometheus was volgens vonnis van de goden veroordeeld om op den Kaukasus te worden vastgebonden, terwijl een gier hem de lever uit het lichaam scheurde, welke lever voortdurend weer aangroeide.
hoe gij hooger: hoe hooger gij.
loozen: listigen.
van: door.
vloeck: zweer.
ongeregelt: ongegrond.

PALAMEDES.

Het schrijven is Priaem noch Hektor niet verboôn,
Noch strecktme tot geen vleck. gij weet het, goede Goôn,
Zoo verre van bedrogh in uwen troon gezeten,
Hoe onbevleckt ick ben en zuiver van geweten.

AGAMEMNON.

Nu Diomedes, tuigh.

DIOMEDES.

Wat eischt men voor bescheet?

AGAMEMNON.

Tuigh wat u wedervoer, als gij de ronde deed.

DIOMEDES.

't Was over middernacht; de bleecke starren vielen.
Eerst ging ick strandewaert bezichtigen ons kielen,
Maer alles was in stilt; toen namen wij ons padt
Naer Ida, tusschen 't heir en tusschen 's vijants stadt;
Van derwaert hoorden wij geruisch van iemants voeten,
En hielden stant, belust wat of ons zou gemoeten,

1274 *vleck:* schande.
1275 *troon:* hemel.
1277 *tuigh:* getuig.
bescheet: bericht.
1278 *wedervoer:* overkwam.
1279 *vielen:* gingen onder.
1280 *strandewaert:* strandwaarts.
kielen: schepen.
1281 *stilt:* stilte.
1282 *Ida:* berg bij Troje.
heir: leger.
1284 *hielden stant:* bleven stilstaan.
belust: nieuwsgierig.
gemoeten: ontmoeten.

Of spoock, of dier, of mensch, 't gerucht quam nader aen.
Mijn oor begeerigh ving het ritselen der blaên,
Van 't lisch, en groene kruit, bij schemering ten leste
Word ick de schelm gewaer (het dien' al 't heir ten beste)
En roep : wie daer? hij zwijght, en ruckt gezwint voorbij.
Ick volgh met blanck geweer en quets hem in zijn dij,
En vat hem naer den kraegh ; hij duickt, en, of het Godt gaf ;
Steeck ick den loozen spie met mijnen dolck den strot af.
Hij sneuvelt op het velt als ick hem dootlijck grief ;
Men ruckt zijn' boezem op en vindt 'er dezen brief,
Waeruit de boodschap blijkt, aen wien hij was gezonden.

AGAMEMNON.

Tot meerder zekerheit, om alles te doorgronden,
Zoo heeft men nagevorscht, wie deze laegen brout ;
Wie schelms genoten heeft het vijantlijcke gout,

1285 *nader aen :* naderbij.
1287 *lisch :* riet.
1288 *dien' ten beste :* strekke tot heil.
1290 *geweer :* zwaard.
1291 *vat :* grijp.
kraegh : keel.
1293 *sneuvelt :* valt neer.
grief : wond.
1294 *op :* open.
1297 *laegen :* listen.
brout : op touw zet.

En 't loos geheim ontdeckt. Ulysses, doe ons open,
En toon ons, hoe men pooght den krijghsraet om te koopen.

ULYSSES.

Ick bidde ontschuldigh mij.

AGAMEMNON.

Nu toon ons flux den schat,
Op dat de zaecke blijcke, eer iemant ons bekladd'.

ULYSSES.

Daer zietge, ô vorsten, 't gout tot ons bederf beschoren,
Wiens glans het oogh verblinde, en schendigh kost bekooren
De lang beproefde trou tot zulck een gruwzaemheit,
Als in Europa oit droef en deerlijck wiert beschreit.
't Meineedigh Troje voedt met zulck een lockaes wolven
En tijgers in ons heir. dit heeft men opgedolven,

1299 *loos:* listig.
ontdeckt: is verleden deelwoord, men vulle aan uit reg. 1297: ,,zoo heeft men ..."
doe ons open: laat ons zien.
1301 *ontschuldigh:* verontschuldig.
1302 *bekladd':* belastere.
1303 *beschoren:* bestemd.
1304 *wiens:* welks.
verblinde: verblindde.
schendigh: schandelijk.
kost: kon. Het middel-nederlandsch kende van het werkwoord kunnen twee vormen voor den verleden tijd: *conde* en *conste*. Het eerste is blijven voortbestaan in ons *kon*, het tweede in *kost:* dat dialectisch nog wel voorkomt.
bekooren: verleiden.
1305 *gruwzaemheit:* gruwelijke daad.
1306 *droef:* droevig.
beschreit: betreurd.
1307 *voedt:* kweekt.
1308 *heir:* leger.
opgedolven: opgegraven.

Daer Palamedes korts zijn leger had gespreet.
Och, dat een groote ziel zichzelve dus vergeet!

AGAMEMNON.

Hij schat het gout te hoogh, die 't ijdel weerelts goet schat
En inhaelt om een heir te stellen in een bloetbadt.

PALAMEDES.

Ick hoor, ick denck, ick zie. Jupijn, gij kent mijn wit,
Zoo doetge, ô Themis, die 'er voor zijne voeten zit,
Wiens Godspraeck ick bezweer in deze mijn verkleening,
Datze in Boeotië van mijne oprechte meening
Getuigenisse geef, zoolang haer Godheit spreeckt,
En langs haere heilge kerck Cefisus stroomt en leeckt.

AGAMEMNON.

Wij neemen 't voor bekent. 't Verraet is ons gebleecken.

1309 *korts:* onlangs.
leger: slaapplaats.
gespreet: gespreid.
1310 *dus:* aldus.
1311 *hij:* diegene.
weerelts goet: wereldsch goed.
schat: hoog schat.
1312 *stellen:* brengen.
1313 *Jupijn:* Juppiter.
wit: oogmerk.
1314 *zoo doetge:* gij evenzoo.
Themis: godin van het recht.
1315 *Godspraeck:* orakel.
bezweer: aanroep.
verkleening: vernedering.
1316 *Boeotië* het land waarin Delphi de plaats van het bekendste orakel van Griekenland lag.
1318 *kerck:* tempel.
Cephisus: rivier in Boeotië.
1319 *wij neemen 't voor bekent:* wij nemen aan alsof een bekentenis heeft plaats gehad (dat is dus het wettig en overtuigend bewijs).

Ga voort in hechtenis, totdat 'er word' gestreecken
Een vonnis over u. legh af 't meineedigh zwaert.
Legh af. ontwapent hem: hij is deze eer niet waert.

PALAMEDES.

Dit 's openbaer gewelt.

AGAMEMNON.

Scheit dezen van de vroomen
Door scherpe vangenis. laet niemant bij hem koomen,
Opdat hij 't rechte loon naer zijn' verdienste ontfang'.

NESTOR.

Een die niet dencken durf is wonder bloode en bang.

REY VAN EUBEËRS.

Het dun gezaeit gestarnt verschiet
Zijn' glans, en gloeit zoo vierigh niet.
De schaduwe is aen 't overleenen.
De morgenstar drijft voor zich heenen
De benden van het hemelsch heir.
De voerman van den grooten Beir,

1320 *voort:* aanstonds.
gestreecken: geveld.
1323 *vroomen:* welgezinden.
1324 *vangenis:* gevangenis.
1326 *durf:* durft.
wonder: buitengewoon.
bloode: vreesachtig.
„Toen de plakkaeten tegens de Remonstranten uitquamen kocht 'er Burgemeester C. P. Hooft een bij W. J. Blaauw en zeide: hij is een bloodt man, die niet denken derft." (Brandt).
1327 *verschiet:* verliest.
1328 *vierigh:* schitterend.
1329 *overleenen:* verdwijnen.
1331 *benden van het hemelsch heir:* de sterrebeelden.
1332 *grooten Beir:* ook Wagen genaamd. Vondel blijft in dit beeld van den wagen, waarop hij een voerman zet.

Opdat hij zijne beurt verwissel',
Vlught heen met omgekeerden dissel.
De goude Titan rijst alree
Met blaeuwe paerden uit der zee,
En schittert over bosch en duinen,
En Idaes bladerrijcke kruinen.
O wellekoome morgenstont!
Gij voert hem spelen in den mont
Van endelooze zalighede,
Die lustigh, rustigh, wel tevrede
Beschouwt, al wat natuur ons geeft;
Wat schoonheit in haer aenschijn zweeft;
Wat Godlijck wort door al haer leden
Van 't diep verwondren aengebeden.
Die in een liefelijcke streeck,
Bij 't ruischen van een klare beeck,
Zijn lanthuis sticht en ackerwoning,
Wat is dat een gezegent koning!
Die nimmer vlamt op ijdlen lof,
En zijne lusten met zijn hof'
Bepaelt, en indrinckt met zijne ooren
Den voglezang, die zich laet hooren,
Daer morgendau, als perlen, leit
Bij druppels hier en daer gespreit

1333 *beurt verwissel':* plaats met een ander ruilt.
1334 *omgekeerden:* van den zon afgewenden.
1335 *Titan:* Apollo, de god der zon.
alree: reeds.
1336 *blaeuwe:* zinspeling op het blauw ôf van de zee, ôf van den hemel.
1340 *voert in den mont:* geeft.
spelen: genoegens.
1345 *haer leden:* verschillende deelen der natuur.
1346 *van 't diep verwonderen:* door hen die in diepe bewondering zijn.
1347-1366 „Deze regels bevatten een volkomen schildering van de omstreken niet van Troje, maar van de Beverwijk." (van Lennep).
1351 *vlamt:* aast.
1353 *bepaelt:* begrenst.
1355 *daer:* waar.

Op roozebladen, versch ontloocken,
Wanneer zich opdoen duizent roken
En duizent kleuren, voor het oogh,
Van bloemen, als een regenboogh,
Als Iris bruiloftskleet geweven,
Een schilderij, vol geest en leven.
Hij plant, hij poot, of hij verzet,
Belaegt de voglen met zijn net,
Of, overleenende met ijver,
Treckt spartelvisschen uit den vijver
Met zijn geboge hangelroe;
Of is hij zulcke spelen moê,
Hij spant zijn paerden in voor 't daegen,
En gaet met honden 't knijn belaegen;
Of rijdt bij klaeren zonneschijn
Door wegen, die gestrengelt zijn
Als voormaels der Kretenzen doolhof.
Hier bloeit een afgetuinde koolhof;
Daer lacht een beemt, een klaverweij,
Omcingelt met een' boomenreij;
Men melckt der koeien uiers wacker;
Hier zwoeght en ploeght men op den acker,
En ginder hoopt men op 't gewas;
Daer zaeit men boeckweit, ginder vlas;
Hier groeit en bloeit het weeligh koren,
Omheint met steeckelige doren;
Daer spoeit een speeljacht over 't meer;

1358 *zich opdoen:* zich vertoonen.
roken: geuren.
1361 *Iris:* godin van de regenboog.
1365 *overleenende:* voorover buigend.
1367 *hangelroe:* hengelstok.
1369 *daegen:* aanbreken van den dag.
1370 *knijn:* konijn.
1372 *gestrengelt:* verwart.
1374 *afgetuinde:* omheinde.
koolhof: moestuin.
1377 *wacker:* ijverig.
1381 *weeligh:* rijk.
1383 *spoeit:* snelt.

Hier roockt een dorrep, ginder veer
Wil in 't verschiet een slot verflaeuwen,
En hooger op 't geberghte blaeuwen.
Verr' dwaelt hij van dit leven af,
Dien d' onrust nagaet tot in 't graf,
En tot den avond van den morgen
Geknaeght, geplaeght wort van de zorgen,
De zorgh, die nimmer rusten laet
Den slaef van eenen vrijen staet,
Die tot gemeene best zal raemen,
Verbinden zoo veel hoofden t' zaemen.
Hij wort gebeten van den nijt,
Hoe vroom en eerlijck hij zich quijt.
De tabbert, ick beken 't, is eerlijck,
En 't kussen deftigh en raetsheerlijck,
Maer och, wat is 't een lastigh pack;
Wat moeite nestelt onder 't dack,
Daer ieder vlamt op hooger stoelen,
En allerleij gebreken woelen!
Die ramp vermijt mijn burgerboer.
Hij drinckt uit gout noch parlemoer
Geen akonit, noch spogh van draecken,
't Welck 't hart de ziel doet quijnend braecken.

1385 *verflaeuwen:* zich onduidelijk afteekenen.
1386 *blauewen:* zich onduidelijk vertoonen.
1387 *hij:* diegeen.
1393 *gemeene best:* algemeen welzijn.
raemen: overleggen.
1395 *nijt:* afgunst.
1397 *tabbert:* toga.
eerlijck: eervol.
1399 *lastigh pack:* zware last.
1400 *nestelt:* woont.
1401 *vlamt op:* begeert naar.
1402 *woelen:* bijeenkomen.
1403 *mijn burgerboer:* de gewone boer, die ik zooeven heb beschreven.
1405 *akonit:* vergif (aconitum).
spogh van draecken: vergif.
1406 *quijnend:* wegstervend.

Oock schuilt hij voor de ponjaerts vrij,
Die, achter een tapisserij,
Den man van staet het lijf ontzeggen,
En zijne voorspoet laegen leggen.
Geen vreeze maeckt hem 't leven zuur.
De gunst des volx, dat, wispeltuur
En wuft, nu streelt, nu steeckt zijn heeren,
Hij zonder hartzeer magh ontbeeren.
Hij wort van 't bed niet opgeklopt
Half suizebollend, noch men stopt
Zijn hant vroeghmorgens niet vol schriften.
Men zal zijn' ommegang niet ziften.
Zijn huisgoôn niemants wrock bespiet.
Men mat hem door veel aenspraex niet,
Daer hij beschanst zit met papieren,
Die door de slaefsche zinnen zwieren.
Hij siddert niet voor 's priesters stem,
Die al zijn vuilnis vaegt aen hem,
Zijn' lantsheer schelt soo bits en snoode,
En veinst zich Godts gezant en bode.
Door zoo veel klippen en gevaers,
Door 't onweer, dat de wichelaers

1407 *schuilt vrij:* is hij beschermd.
ponjaert: korte degen.
tapisserij: behang, kleed.
1409 *man van staet:* staatsman.
lijf: leven.
ontzeggen: trachten te benemen.
1410 *laegen:* hinderlagen.
1412 *wispeltuur:* wispelturig.
1413 *streelt:* vereert.
1417 *vroeghmorgens:* 's morgens vroeg.
schriften: brieven.
1418 *zijn' ommegang:* de menschen met wie hij omgaat.
ziften: becritiseeren.
1419 *huysgoôn:* binnenste van zijn woning.
1420 *mat hem:* vermoeit hem.
1421 *beschanst:* omringd.
1422 Versta: waarvan de inhoud hem door zijn geknechte gedachten gaat.

En lastertongen wecken stedes,
Drijft d' afgeslaefde Palamedes.
Men ziet 's mans schipbreuck te gemoet,
Ten zij Neptuin zijn wettigh bloet
Verschoone, en, aengebeên om bijstant,
Dees zee bezadig' met den drijtant.

HET VIERDE BEDRIJF.

OATES. AJAX.

OATES.

O Chalcis, die uw strant bekleet met pracht van huizen,
En t'elckens zevenwerf hoort in een etmael bruizen
Euripus pekschuim, zoo dick met zant gemengt,
Hij uit d'Egeesche zee gewelt van golven brengt,
De horens steeckt omhoogh, en komt uw hooge muuren,
Den oever van weêrzijde, en Aulis haven schuuren;
O vaderlijcke stadt, hoe luttel voeltge noch,
Hoe Argos wrock en wraeck en 't Cefaleensch bedrogh
Mijn' ongerusten geest afmatten en vermoeien;

1429 *stedes:* steeds.
1430 *afgeslaefde:* afgematte.
1432 *bloet:* nakomeling.
1434 *bezadig':* kalmeere.

1435 *bekleet:* versiert.
1437 *Euripus:* zeeëngte tusschen Euboea en Boeotië.
pekelschuim: zeeschuim.
dick: dikwijls.
1439 *horens steeckt omhoogh:* roerig wordt.
1440 *weêrzijde:* overzijde.
1441 *vaderlijcke stadt:* stad van mijn vader.
1442 *'t Cefaleensch bedrogh:* het bedrog van Ulysses.
1443 *ongerusten:* rusteloozen.

Hoe hoop en vrees in mij nu ebben, nu weêr vloeien.
Och, vader Nauplius, uwe afkomste is in noot;
Men dingt heur naer den hals. zij worstelt met de doot.
Men toetst de lasteringe en schouwt hem vroom, en echter
Betight den vroomen, stelt zijn' vijant tot zijn' vechter.
Hij die de schilt van 't recht, de mont der vrijheit is
Ontbeert zijn' vrijdom in een zwaere vangenis.
Hoe kan Ulysses toch een wettigh vonnis spreecken,
Wiens haet niet lievers wenschte als zich aen hem te wreken,
Van dien tijt dat hij sleipte, in schijn van dol, het spoor

1445 *afkomste:* nakomeling.
1446 *dingt naer den hals:* staat naar het leven.
1447 *toetst:* onderzoekt.
schouwt hem; beschouwt hem als.
hem: Dit is natuurlijk Palamedes. Maar in den vorigen regel staat *zij* d.i. uwe afkomste. In de eerste uitgave van 1625 schreef Vondel: Men dingt hem na den hals: hij worstelt met den dood. Dit is een zgn. constructie ad sensum: *hij* slaat niet op niet op *afkomste*, maar op Palamedes. In zijn tweeden druk wilde Vondel de grammaticale regels nauwkeurig volgen en schreef in regel 1446 *heur* en *zij*, wat de poëtische schoonheid van het gedicht niet verhoogt. In regel 1447 liet echter *hem* staan, waardoor ten slotte een inconsequentie is gebleven.
1448 *betight:* klaagt aan.
stelt: benoemt.
1449 *de schilt:* mannelijk, gelijk meestal bij Vondel.
1450 *vangenis:* gevangenschap.
1451 *spreecken:* uitspreken.
1452 *aen hem:* op hem.
1453 *sleipte:* trok.
in schijn van dol: alsof hij krankzinnig was.
spoor: vore.
Ulysses wilde niet mee naar Troje trekken, en hield zich toen men hem kwam halen krankzinnig. Hij ging het strand beploegen. Palamedes vermoedde echter dat hij simuleerde en legde toen Telemachus, Ulysses' zoontje, voor het ploegijzer, waarna Ulysses zich verried.

Aen strant, toen Palameed het kint leide in de voor,
Dies hij zijn halve ziel, Penelopé, most missen,
Om, Sparte ten geval, de schandvleck uit te wissen
Van Menelaüs bedde; en sedert, toen de Thrax
Hem afsloegh zijn verzoeck, en mijnen broeder strax
Afvaerdighde met graen, als 't schier was omgekomen,
Heeft d'ooude wrock allengs in felheit toegenomen.
'k Verzwijgh al 't overigh, wat Tydeus zoon belangt,
Men weet hoe een soldaet aen Agamemnon hangt
En van zijn handen vlieght; maer keert voor al, ô Griecken,
Dat toch de razebul, die geen van allen riecken
Noch luchten magh, en pas twee woorden spellen kan
Geensins ter vierschaer ga, en over zulck een' man
En zijn manhaftigheit een onrijp oordeel stamer'.
Die domme wort bereên van onzen vogelraemer:
Thersites buldert uit wat Kalchas denckt of droomt;
d'Onweetenheit doorgaens is stout en onbeschroomt.

1454 *in de voor:* onjuist gezegd, immers het kind werd gelegd vóór den ploeg, waar dus nog geen vore was.
1455 *halve ziel:* wederhelft.
1456 *ten geval:* ten pleziere.
1457 *bedde:* huwelijk.
de Thrax: de koning der Thraciërs.
1458 *strax:* aanstonds.
1459 *'t:* het Grieksche leger.
1461 *Tydeus zoon:* Diomedes, d.i. Graaf Willem, stadhouder van Friesland.
1463 *van zijn handen:* op zijn wenken.
keert: verhindert.
1464 *razebul:* dolle stier, Thersites. „Gerrit Beukelsz. van Zanten." (Brandt).
riecken noch luchten magh: wij zeggen: luchten noch zien kan. *luchten* beteekent *ruiken:*
1465 *pas:* nauwelijks.
1467 *stamer:* stamele.
1468 *bereên:* aangespoord.
vogelraemer: vogelwichelaar.
1470 *stout:* vermetel.

In 't kort, loftuiterij en baetzucht zien wij heden,
En haet en dommekracht den rechterstoel bekleeden;
Dit spelt mijn' geest niets goets. mijn broeder is veraên.
De dwinglant stelt de wet; hoe kan dit wel vergaen?
Maer gins komt Ajax aen; men kent hem aen zijn schrede;
Het aenzicht is vol viers. hij mort, en schijnt t'onvrede.
Best zoeck ick heul aen hem. O zoon van Godt Jupijn,
Wat tijding brengt gij ons? zal heden, onder schijn
Van recht, mijn broeder dus onnozel sneven moeten?

AJAX

De noit verdiende schult zal hij onschuldigh boeten,
Tenzij het wert geschut.

1471 *baetzucht:* egoïsme.
1472 *bekleeden:* bezetten.
1473 *spelt:* voorspelt.
1474 *wel vergaen:* goed afloopen.
1475 *kent:* herkent.
schrede: gang, loop.
1476 *vol viers:* gloeiend rood. „Dit kon geduid worden op den heer Van Schagen, die, rood en opdrachtig, een gezwollen ontsteking op 't gelaat vertoonde." (v. Lennep). Wij laten deze uitlegging geheel voor rekening van Van Lennep.
t'onvreden: ontevreden.
1477 *best:* het best.
heul: steun.
Jupijn: Juppiter.
Verg. voor dit vers de noot bij vers 1054.
1478 *schijn:* voorwendsel.
1479 *onnozel:* onschuldig.
1480 Dit vers is niet in orde: een schuld kan niet onverdiend zijn, maar wel een straf. Dit stond ook in de eerste uitgave, maar dan is boeten weer niet te verklaren, want men kan kan wel een schuld of misdrijf boeten, maar geen straf. De eenige oplossing schijnt ons toe, dat men eerst *schult* in de beteekenis *beschuldiging* neemt, en daarna in de eigenlijke beteekenis die wij er aan hechten.

OATES.

Wat raet? de tijt is kort,
Ick raedeloos, wat raet?

AJAX

De zoon van Peleus wort
Te Lesbos nu verlet; het zijn Ulysses streecken.
Men heeft door Atreus zoons met voordacht dit besteecken;
Maer zonder dit, wij twee doorhieuwen met ons stael
's Gevangens ijsren bant, in spijt van logentael
En valscheit, die doortrapt dit naer heur' wensch bestellen,
Het recht van dezen vorst verdrucken, en hem knellen
Door openbaer gewelt. zij willen 'er me voort.
Foey, dat, nu Atreus zaet de vorsten ringeloort,
Een man van groot gezagh voor zulck een snoode vierschaer

1481 *wert:* wordt.
geschut: verhinderd, gestuit.
1482 *ick raedeloos;* versta: ik ben radeloos.
zoon van Peleus: Achilles.
1483 *verlet:* opgehouden.
„Hier wort de gunst en het onvermogen van Prins Hendrik te kennen gegeven." (Brandt). Prins Hendrik is Frederik Hendrik, ook wel Hendrik Frederik genoemd.
1484 *Atreus zoons* Agamemnon en Menelaüs.
besteecken: beraamd.
1485 *wij twee* enz.: zie de opmerking bij vers 826.
doorhieuwen: zouden doorhouwen.
1486 *bant:* keten.
1487 *bestellen:* inrichten, volbrengen.
1489 *er me voort:* er mee voortgaan.
1490 *Atreus zaet:* zie noot bij vers 1484.
1491 *snoode:* onaanzienlijke.
vierschaar: rechtbank.
„Een partij van de Rechters waeren jonge en onervaerne mannen die Zijn Ed. zelfs voor edellieden gedient hadden in zijn ambassade." (Brandt).

Betrocken, sterven moet, zijn bloet stort, dat zoo dierbaer
Geschat zal werden, als de naklaght komt te spa,
Heel Grieckenlant de lucht met droeven weêrgalm sla
En jammerlijck geschal, wanneer de vlechten hangen,
De handen gaen in 't haer, de traenen langs de wangen
Afbiggelen bedruckt, het schelmstuck wort verfoeit.
Maer dat d'aertswichelaer geveinst hier onder roeit
Met zijn doortrapte tonge, en koestert onze plaegen,
En baeckert ons bederf, is schande te verdraegen;
Dat een verloopen Frygh, gansch Griecken tot verdriet,
In zulck een' fellen brant al juichende oli giet.

1492 *betrocken:* gebracht.
dierbaer: kostbaar.
1493 *naklaght:* naberouw.
spa: laat.
1494 *weergalm:* echo.
sla: doet weerklinken.
1495 *jammerlijck geschal:* geweeklaag.
de vlechten hangen: en de haren heeft losgemaakt; bij de Grieken een teeken van rouw.
1497 *bedruckt:* droevig.
1498 *aertswichelaer:* opperpriester.
roeit: bezig is.
1499 *doortrapte:* misdadige.
koestert: aankweekt.
plaegen: rampen.
1500 *baeckert:* aankweekt.
bederf: ondergang.
schande: schandelijk.
1501 *Frygh:* Phrygiër.
Griecken: Griekenland.
„Fabricius, verlopen monnik, Trigland, eertijds jesuitsche student." (Brandt).
1502 *brant:* vuur.

Het lustme nu beknopt zijn leven door te loopen.
Zijn vader Testor had van kintsbeen af doorkroopen
't Halflevende ingewant der dieren, zo hij zeij.
Hij noemde zich een' zoon van Febus en Aglay;
Nam acht op voglezang, op spoock, op ijdle droomen,
Op drift van God en geest, op 't ruischen van de boomen,
En 's hemels aengezicht, in 't allernaeste dorp,
't Welck roockte bij het leck, omtrent een slingerworp.
Hier queeckt hij Kalchas brein, en leert hem buldren, trappen,
En droomen mengen in lantnutte weetenschappen,
Oock raemen op een haer de haeren van een dogh',
De korlen van een vijgh, de biggen van een zogh,
Eer zij geworpen had, en 't maecksel van haer jongen.

1503 *beknopt:* kort.
door te loopen: te doorloopen.
1504 *doorkropen:* doorwroet.
1505 *halflevende ingewant:* de Grieksche priesters deden voorspellingen uit de ingewanden der dieren onmiddellijk nadat deze gedood waren, dus nog niet bestorven.
1506 *Aglay:* Aglae, een der drie Gratiën.
1507 *nam acht:* lette op.
spoock: voorteekenen.
1508 *drift:* inspiratie.
1509 *aengezicht:* uiterlijk.
1510 „Het lac van Geneve, doch Trigland meynde, dat het op hem sloegh, omdat hij tot Lexmonde gestaan hadt." (Brandt).
roockte: slaat waarschijnlijk op den brandtapel van Michael Servet, waarover Vondel den Calvinisten vaak zeer hard viel.
1511 *queeckt hij:* voedt hij op. Testor is blijkbaar Calvijn.
1512 *droomen:* hersenschimmen.
antnutte: voor het land nuttige.
1513 *raemen:* schatten.
dogh': hond.
1514 *zogh:* zeug.
1515 *maecksel:* uiterlijk, vorm.

Hij spitste zijn vernuft op drij- en zevensprongen,
Het wettige gebruick van woorde- en letterkracht,
Zeef, becken en gebeent. hij leit den zoon bij nacht
Op hemelhoogh geberghte, en starrende in de starren
Geeft diepe raetzels uit, en laet hem kloeck ontwarren
Verwarde vraegen, en ontstricken knoopen, daer
Een Godtschalck Arabier, of out Egyptenaer,
Of Indiaensch Brachman van zweeten zoude en hijgen.
Hier snackte Kalchas mede, om noodrufts eisch te krijgen,
En bedelde achter lant, gelijck hij was gewent,
Tot dat Laokoön en Panthus in het end
Hem kruiden in het hof; dit wist hij zoo te smeecken,
Te vleien met zijn tonge, en naer den mond te spreecken,
Dat hij gewijt wert tot Aertswichelaer van 't rijck.
Toen blies de staet hem op. hij zat vergult, gelijck

1516 *hij:* Testor.
zijn: Calchas'.
1517 *wettige:* juiste.
woorde- en letterkracht: magische kracht, die in woorden of letters zou schuilen.
1518 *gebeent:* beenderen.
1519 *starrende:* strak kijkende.
starren: sterren.
1520 *uit:* op.
kloeck: flink.
1521 *verwarde vragen:* strikvragen.
ontstricken: losmaken.
1522 *Godtschalck:* priester.
1523 *Indiaensch:* Indisch.
1524 *snackte:* bedelde.
noodrufts eisch: noodzakelijk levensonderhoud.
1525 *achter lant:* door het land.
1527 *kruiden:* protegeerden. Wij spreken nog van een „kruiwagen."
smeecken: vleien.
1529 *Aertswichelaer:* hoogepriester.
1530 *staet:* machtige postite.

Een Godtheit op 't altaer, en die noch koorts gaet bedelen
Regeert de tempeliers, en ringeloort 's lants edelen.
Die rechte schijndeught borst tot booze stucken uit,
Zagh Godt noch menschen aen, schoffeerde een jonge bruit,
Dorst stroien, dat geen ziel voor Minos hoeft te schroomen,
Voor Cerberus, noch Styx; al Molocken en droomen.
Eurypylus bedeckte al 't overige vuil,
Tot dat zijn meester, bang voor straf, gelijck een uil,
Van elck verpickt, het hof van Priam most begeven.
Toen quam de balling naeckt in Griecken aengedreven,
In Agamemnons hof, en vlamde op 't out genot,
Verhaelde hoe hij 's nachts, door inspraeck van den Godt
Apollo, wiert vermaent uit Trojes slot en wallen
Te wijcken, om 't ontvliên de driegende ongevallen,

1531 *korts:* pas geleden.
1532 *tempeliers:* priesters.
1533 *rechte:* waarlijke.
borst uit: kwam.
stucken: misdrijven.
1534 *zagh aen:* gaf om.
1535 *stroien:* verkondigen.
Minos: rechter van de onderwereld.
schroomen: vreezen.
1536 *Cerberus:* driekoppige hond, wacht van de onderwereld.
Molocken: vogelverschrikkers.
1539 *van:* door.
verpickt: verstooten.
begeven: verlaten.
1540 *naeckt:* zonder bezit.
Griecken: Griekenland.
1541 *vlamde:* vlaste.
1542 *inspraeck:* ingeving.
1543 *vermaent:* aangespoord.
1544 *ongevallen:* ongelukken.

Die 't stamhuis van Dardaen nu hingen over 't hooft.
Dit nam ons priesterschap dus in, en 't wert gelooft
Van 't volck; waer op de Faem door alle steên ging strojen,
Hoe Kalchas zagh bij nacht den hoogen burgh van Trojen
Verweldight, d'oude wacht in 't sluimeren gedoot,
Minervaes kerck van heil en heilighdom ontbloot,
De Sceesche poort berooft van wijlen 's konings asschen,
Het hof in lichten brant, het Griexe zwaert verrasschen
De stadt, in wijn en slaep verdroncken, op haer feest,
En tot een klaerder blijck, hoe zijn verlichte geest
De Goden. vijantlijck op Ilium gebeeten,
Zagh waeren. Pallas op de kruin van 't slot gezeten
Met helm en beuck'laer, schoot en drilde haere lans
Of stack de krijghstrompet van tin en hoogen trans.
Der Goden vader, afgestegen uit de wolcken,
Steef zelf de zenuwen en arm der Griexe volcken,
Dreef al wat Troje haet op d'afkomst van Dardaen,

1545 *Dardaen:* Dardanus, voorvader van Priamus.
over: boven.
1546 *nam .. in:* aanvaardde.
1547 *van:* door.
strojen: uitstrooien.
1549 *verweldight:* ingenomen.
sluimeren: slaap.
1550 *ontbloot:* beroofd.
1551 *Sceesche poort:* een der poorten van Troje.
1552 *in lichten brand:* in lichte laaie.
1553 *verdroncken:* gedompeld.
1554 *klaerder:* duidelijker.
blijck: bewijs.
1556 *waeren:* ronddwalen.
1557 *beuck'laer:* schild.
1558 *tin:* borstwering.
1561 *op:* tegen.
d'afkomst van Dardean: het geslacht van Dardanus.

Den vloecken toegedoemt, met ernst en ijver aen.
Zijn wreede Juno, met den aengegorden degen,
Bezet de waterpoort, en houdt alom de wegen
En straeten veiligh, langs de zee en waterkant,
Verdaghvaert overluit de krijghsliên van het strant.
De vloot gaf drommen uit, den anderen tot bijstant.
Neptunus schudde vast met zijnen scherpen drytant
d'Aeloude grontvest, die zoo diepe wortels schoot.
De priesterschap, verbaest en wit bestorven, vloodt
Om troost naer d'outers toe en godtgewijde drempels.
Maer ijdel en vergeefs. zij vonden alle tempels
Verlaeten van de Goôn, geen heiligdom in 't koor.
Zij wierookten te spa: geen Godtheit gaf gehoor.
Daer spoockten met haer torts de wreede Razernijen
Met slingerslangigh hair. men zagh aen alle zijen
De stadt ten val gedoemt. zoo raeckt hij in zijne eer:
Wat Ilium ontnam, gaf hem Mycene weêr.
De veltheer most zijn tong met groote kosten huuren,
En d'eerste in Ifigeen zijn huurlings wrock bezuuren,
Toen hij, op dat de vloot van Aulis raeckte in zee,

1562 *vloecken:* Furiën.
toegedoemt: voor straf toegewezen.
1563 *Juno* of Hera, vrouw van Juppiter.
1564 *houdt veiligh:* verdedigt.
1566 *verdaghvaert:* roept te wapen.
1567 *gaf uit:* zette aan land.
1568 *vast:* steeds.
1569 *grontvest enz.:* fundeering van den muur, die zoo diep lag.
1570 *bestorven:* verbleekt.
1571 *troost:* hulp.
outers: altaren.
1574 *spa:* laat.
1575 *Razernijen:* Furiën.
1576 *slingerslangigh hair:* haar van kronkelende slangen.
1577 *hij:* Kalchas.
eer: eereambt.
1579 *tong:* woorden.
1580 *d'eerste:* als eerste.
in Ifigeen: in zijn dochter Iphigenia.

Haer overgaf door dwang, ten zoen van Hekaté.
Een eerlijck burger, die dit aenzagh met verwonderen,
Most vlughten, en bedrukt zijn huisgoôn noch zien plonderen
Van 't krijghsvolck, heimelijck door Kalchas opgeruit;
Die riep noch dat dees plaegh hem trof door Godts besluit.
De veltheer lochent niet, dat Thestors zoon een schelm is,
En evenwel, dewijl hij hem gelijck een helm is
Bij dees gelegenheit, misbruickt hij 's wichelaers dienst
En boosheit tot zijn wit, maer zal op 't ongezienst
Dien booswicht, die hem op den hals leght, noch verschoppen,
Gelijck het kint, na 'et spel, zijne afgesleurde poppen.

OATES.

Mijn broeder heeft den schalck gekeecken door en door,
Van voetzool tot de kruin, en quam zijn laegen voor,
Tot aller Griecken heil, en hiel met kracht den teugel,
Tot dat de wichelaer den voet kreegh in den beugel,

1582 *ten zoen:* als zoenoffer.
1583 ,,Dit slaet op het plonderen van R. E. Bisschopshuis." (Brandt).
1584 *bedruckt:* bedroefd.
huisgoôn: huis.
1585 *van:* door.
1588 *helm:* steun, verdediging.
1590 *wit:* doel, oogmerk.
't ongezienst: het onverwachtst.
1591 *op den hals leght:* hindert.
verschoppen: verstooten.
1592 *afgelsuerde:* vuilgemaakt door het sleepen.
1593 *schalck:* boef.
gekeecken door en door: geheel doorzien.
1594 *quam zijn laegen voor:* voorkwam zijn listen.
1596 *beugel:* stijgbeugel.

En door 's veltmaerschalcks heup de steun der stegelreep.
Nu leert hij 't Dorisch paert heendraeven naer zijn zweep,
En wacker luisteren naer 't pricklen van de sporen;
Nu rijdt hij die hem reedt, en heeft alree gezworen
Bij Palamedes doodt. wat raet? de tijt is kort,
En hoe men langer wacht, hoe 't quaet noch erger wort.

AJAX.

De raedelooze neemt het reedtste tot zijn voordeel,
Niet zoo hij wil, maer magh. zoo Nestor over 't oordeel
Moght zitten, mogelijck viel 't vonnis niet zoo zwaer.
Al winst genoegh, indien wat tijts gewonnen waer;
Zoo hem de vierschaer sloegh voor eeuwig in de boeien.
Achilles midlerwijl moght kloeck hier onder roeien,
d'Oploopentheit des volx verkoelen, 's maer-schalcks haet
Bedaeren. Nauplius zou spreecken voor zijn zaet
En eersten erfgenaem, en zienze eens onder d'oogen,
Die zich behelpen met deze uitgestroide logen.
Oates, 't voeght u eerst te dingen voor uw bloet.

1597 *stegelreep:* riem van den stijgbeugel.
,,Dit siet op het inruimen van de kloosterkerk." (Brandt).
1598 *Dorisch:* Grieksch.
1600 Versta: nu is hij meester over zijn vroegeren meester.
1602 *hoe men langer:* thans: hoe langer men.
1603 *reetste:* meest voor de hand liggende.
1604 *magh:* kan.
1605 *zitten:* rechtspreken.
1607 *vierschaer:* rechtbank.
1608 *kloeck:* stevig.
hier onder roeien: zich hiermee bezig houden.
1609 *oploopentheit:* woede.
verkoelen: kalmeeren.
1610 *zaet:* zoon.
1611 *zienze onder d'oogen:* hen aan den tand voelen.
1613 *dingen:* strijd.
bloet: bloedverwant.

Rant Agamemnon aen, en grijp hem in 't gemoedt.
Betuigh hem hoe het strijt met 's rechters stijl en orden,
Dat een betighte zal van zijnen vijant worden
Veroordeelt, en hou aen, en drijf het door, dat hij
Den zoon van Neleus laet' met d'overige drij
Ter vierschaer gaen, misschien zal hij u dit vergunnen
Uit schaemte, en oock, dewijl drij rechters stemmen kunnen
Vermeestren 's vierden stem. dit's naeste, dat ick weet.

OATES.

Ick ga, och, Atreus hof en aert is veel te wreet;
Dies ben ick hoopeloos, en vinde mij verlaeten.

AJAX.

Jupijn bescherme uw broêr, en schenze, die hem haeten.

AGAMEMNON. OATES.

AGAMEMNON.

d'Eubeërs krijten vast; wij maecken 't daeglijx grover.
Het moet 'er evenwel nu onder door of over;

1614 *rant aen:* spreek aan.
1615 *stijl en orden:* gewoonte.
1616 *betighte:* beschuldigde.
van: door.
1617 *hou aen:* houd vol.
1618 *zoon van Neleus:* Nestor.
1621 *vermeesteren:* overstemmen.
naeste: meest voor de hand liggende.
1622 *Atreus hof en aert:* de aard van de Atreïden, d.z. Agamemnon en Menelaüs.
1623 *hoopeloos:* zonder hoop.
1624 *Jupijn:* Juppiter.
schenze: straffe hen.
1625 *vast:* voortdurend.
wij maecken enz.; versta: dat wij het dagelijks erger maken.
1626 *onder door of over:* er op of er onder.

Hier gelt geen deinzen, neen, de kans is nu gewaeght.

OATES.

Gij, die als hooft van 't heir, de bijl van 't leger draeght,
En zijt gebooren tot den troon en 't scepter-zwaeien,
Wil door uw heuscheit toch ons ongenoegen paeien.
De rechters spannen vast de vierschaer, 't valt mij zwaer.
Mijn broeders leven hangt in 't uiterste gevaer.
Zij weegen, altemael op hunnen vijant nijdigh,
De zaeck niet naer den eisch, maer draegen zich eenzijdigh.
Schut deze onbillijckheit, en toomze door uw maght.

AGAMEMNON.

Gij spreeckt te spa; de zaeck is nu te verr' gebraght.
De rechters zijn gelot; hij zalze kennen moeten.
Doch vint gij 't goet, men zal de strengheit wat verzoeten
Met eene vierde stem. wij stellen 't aen uw keur.
Vermeerder het getal, en draegh ons iemant veur.

1627 *deinzen:* aarzelen.
1630 *heuscheit:* vriendelijkheid.
ongenoegen: ontevredenheid.
paeien: geruststellen.
1631 *vast:* reeds.
1632 *gevaer:* nood.
1633 *weegen:* oordeelen.
1634 *draegen zich:* gedragen zich.
eenzijdigh: partijdig.
1635 *schut:* weersta.
1636 *spa:* laat.
1637 *gelot:* door het lot aangewezen.
kennen: erkennen.
1638 *verzoeten:* verzachten.
1639 *keur:* keuze.
1640 *veur:* voor.

OATES.

Dit ampt voeght Nestor.

AGAMEMNON

Voort, mijn schiltknaep, zonder beiden,
Zegh Nestor, dat hij in het recht den twist help' scheiden,
Dry stemmen stercke met zijn wijsheit, om de maet
Te raemen, als het past, en zonder gunst of haet.
Zij waenen ons dit werck met loosheit t'onder- kruipen,
Maer 't is de dootsnick, 't zijn d'Eubeërs leste stuipen.
Het recht is zoo doornaeit en zoo bezet in all's,
Hij raeckt 'er eer niet af, of 't kost hem zijnen hals.
De sabel moet 'er deur, het zij men 't recht of krom houwt,
En eer de rechtbanck zweegh, ick goot een tong van stom gout.
Dat hondertooghde hooft, die wachter ben ick moe,

1641 *voeght:* past.
beiden: aarzelen.
1642 *recht:* rechtbank.
scheiden: beslissen.
1643 *maet:* strafmaat.
1644 *gunst:* voorkeur.
1645 *waenen:* hopen.
loosheit: slimheid.
onderkruipen: verhinderen.
1647 *doornaeit en bezet:* in elkaar gezet.
1649 *houwt:* acht.
1650 Versta: ik zal met geld meer zien trachten te krijgen.
1651 *hondertooghde hooft:* Argus had honderd oogen; hij moest voor Juppiter een koe bewaken, maar werd door Mercurius bedrogen.
„Speelt hier op de historie van Argus, die met zijn 100 ooghen de koe bewaerde; en Hollandt wert ook gemeenlijk bij een koe geleeken, en genoemt om zijn vruchtbaerhijt. Staet te te letten, dat toen Argus onthooft was, de Pauwen staart met zijn ooghen, dat is ampten en officiën wiert verciert." (Brandt).

Als Argos Argus haet, al was' t maer om de koe,
Die tot den buick toe treet in groene klaverweide.
Ick zie het scherprecht 't zwaert al trecken uit de scheide
Den ouden suffer bang staen sidderen voor den slagh.
Daer leght het grijze hooft, 's lants uitgedient gezagh.

ULYSSES. NESTOR. THERSITES. DIOMEDES. REY VAN PELOPONESERS EN ITHAKOISEN KALCHAS.

ULYSSES.

Gij heeren, die, ten dienst van 't Griexe leger, heden
Om Palamedes zaeck ter vierschaer zijt getreden,
U allen is bekent het gruwelijck verraet,
Gebrouwen tot bederf van 's lants gemeenen staet,
En hoe d'Eubeër vorst, uit Nauplius gesproten,
Het toegezonden gout meineedigh heeft genoten
Van koning Priams spie, de hopliên omgekocht
In 't heimelijck, en 't heir van langer hant gebroght
In 't uiterste gevaer van onder Trojes wallen,
Voor 't kriecken van den dagh, te worden overvallen;

1652 *Argos:* Griekenland.
1654 *scherprecht:* beul.
scheide: scheede.
1655 „Men zeit dat Prins Maurits siende uit de reedt van een venster Barnevelt opt schavot komen, zou gezeit hebben; hoe staat den ouden hondsvot soo en beeft? hij vreest voor den slagh, dogh ik vind deese woorden in geen authentique historiën." (Brandt).
1660 *gebrouwen:* gesmeed.
bederf: ondergang.
gemeenen staet: algemeen welzijn.
1661 *d'Eubeër vorst:* Palamedes.
1663 *spie:* spion.
hopliên: officieren.
1664 *heir:* leger.
van langer hant: langzamerhand.
1666 *kriecken:* aanbreken.

Dewijl de misdaet dan geen schijn ontbeert, noch blijck,
Ontbreeckt 'er dat men voort een wettigh vonnis strijck',
En naer 't bedreven stuck den schuldigen leer' boeten
Het geen zijn schult verdient. gij, rechters, zult dan moeten
Aenwijsen met uw stem, wat hem te lijden staet
Die zich vervoeren liet tot zulck een lantverraet.
Dat Nestor zich verklare.

NESTOR.

Ick wensch, doorluchtste heeren,
Dat wij den Griexen staet, gewoon te triomfeeren,
In 't recht niet quetsen, maer 't gerecht veel liever hell'
Tot maetigheit dan al te straf een vonnis vell'.

THERSITES.

Wat zeght de grijze man? gij suft, ô oude vader,

1667 *dewijl:* aangezien.
schijn: overtuigend bewijs.
blijck: wettig bewijs.
1668 *ontbreeckt 'er:* ontbreekt alleen nog slechts.
voort: aanstonds.
strijck': velle.
1669 *naer:* in overeenstemming met.
stuck: misdrijf.
boeten: de straf ondergaan.
1671 *hem te lijden staet:* hij moet ondergaan.
1672 *vervoeren:* verleiden.
1673 ,,Deese Nestor is de Raadshéer Ad. Junius — ook d'Ambassadeur Maurier." (Brandt).
doorluchtste: zeer geachte.
1675 *quetsen:* te kort doen.
hell': neige.
1676 *maetigheit:* gematigdheid.
straf: zwaar.
1677 ,,Thersiten spreekt hier in den persoon van Gerret Beukelsz. van Zanten, die, voordat hij Rechter was gemaeckt, op

Geen strengheit is te hardt. het is een lantverrader.
Verschoontge noch een' schelm, die 't leger heeft verraên?
Betrouwme 't scherprecht toe; laet mij met hem begaen.
Ick heb al lang gewenscht dien booswicht aen te randen,
En, tot elx schouspel, hem te villen met mijn tanden.

ULYSSES.

Thersites, hou gemack, en spreeck op uwe beurt.
O vader Nestor, dat gij 't leger ongesteurt
En ongewont bewaert, is aller eere waerdigh.
Dit zal gebeuren, zoo wij heden heel rechtvaerdigh
Den rechterstoel bekleên en Themis eere biên,
Geen hoogheit, bloet noch stam verschoonen noch ontzien,

de markt te Delft in een ring van volk hadt gezeit, dat men Barnevelt den Landverrader met 4 paerden van malkander behoorde te trekken, maer dat een van de omstanders tot hem zeide: neen mijn heer, ik zou hem nogh al anders doen straffen; gevraeght zijnde hoe? zeide: ik zou hem met 4 eezels laeten van een trekken, dan zout ghij ook te werk kunnen raeken." (Brandt).

1680 *betrouw:* vertrouw.
scherprecht: beulsambt.
1681 *aen te randen:* aan te grijpen.
1682 „Van Zanten was verzien met seer groote baktanden, fo slaghtanden." (Brandt).
1684 *ongesteurt:* onaangetast.
1680 *betrouw:* vertrouw.
scherprecht: beulsambt.
1681 *aen te randen;* aan te grijpen.
1682 „Van Zanten was verzien met seer groote baktanden, of slaghtanden." (Brandt).
1684 *ongesteurt:* onaangetast.
1685 *ongewont:* niet beschadigd.
1687 *bekleên:* bezetten.
Themis: godin van het recht.
eere biên: eeren.
1688 *bloet:* bloedverwantschap.

Want zoo men 't heiligh recht wil kreucken door verschooning,
En door de vingers zien, die 't outer en de wooning
Uit goutzucht laegen leght, en draegen zich als tolck
En voorspraeck van dit stuck, gewisselijck al 't volck
Zal t'saemenrotten en vergaderen bij hoopen,
En momplen, dat men laet de grootste schelmen loopen,
En, die hantdadigh zijn aen kleene misdaên, hardt
Ter straffe vordert, en de goe gemeente sardt,
En haer bij d'ooren treckt.

DIOMEDES.

Laet hem zijn schult betalen,
Eer wij op onzen hals al 's legers ongunst haelen.
Ick zie veel zwarigheên, betrouwme naulijx hier,
En vrees, niet zonder reên, dat duizenthoofdigh dier
Bij dees gelegenheit, en onder Trojes veste.

THERSITES.

De vader was lang kintsch; men hou hem dit ten beste
Wat uitspraeck hoeft men hier? hij brengt zijn vonnis me.

1689 *kreucken:* buigen.
verschooning: genade.
1690 *outer:* altaar.
„De Religie en Staet te perturbeeren." (Brandt).
1691 *goutzucht:* begeerte naar goud.
draegen: gedragen.
1692 *voorspraeck:* verdediger.
stuck: misdrijf.
1693 *t'saemenrotten:* samenscholen.
vergaderen: te hoop loopen.
1695 *hantdadigh:* schuldig.
1696 *sardt:* tergt.
1697 *ongunst:* vijandschap.
1699 *zwarigheên:* moeilijkheden.
betrouwme: waag me.
1700 *duizenthoofdigh dier:* het leger.
1701 *bij dees gelegenheit:* op deze plaats.
1702 *lang:* reeds lang.
1703 *hoeft:* behoeft.

NESTOR.

Om 't heil van 't vaderlant, vergunme deze be,
En overweeght, of 't niet geraên is den mistrouden
Eubeër eeuwigh in gevangenis te houden,
Op dat men 't out geslacht het uiterste niet verg',
En zulck een' aenhang niet tot blinde wraeck-
zucht terg'.
Hij heeft een' langen sleip van hooghgebore
maegen.
De vader Nauplius, toen wij in Aulis laegen,
Eich in gedienstigheên niet luttel queet, en boodt,
Zl wat hij bieden moght, tot redding van ons vloot;
En Palamedes dienst ging boven elx vermoeden.

ULYSSES.

Voorgaende deughden met een schellemstuck
vergoeden
Is Griecken ongewoon. één schandelijcke daet
Wischt alle weldaên uit. voorlede vroomheit baet
Geen' mensche, die van aert verandert en verwan-
delt,
't Oogh naer den vijand went, en heimelijck met
hem handelt.

1704 *be:* bede. „Deze woorden sien int generael op alle de voorbiddingen, die voor den gevangen Heere zijn geschiet, in zonderheit door den Gezant van Vranckrijk." (Brandt).
1705 *mistrouden:* gewantrouwden.
1707 *out geslacht:* den ouden man.
verg': eische.
1708 *terg':* verlokke.
1709 *sleip:* aanhang.
maegen: bloedverwanten.
1711 *luttel:* weinig.
1712 *moght:* kon.
1713 *ging:* stond buiten.
vermoeden: argwaan.
1714 *vergoeden:* opwegen.
1716 *weldaên:* goede daden.
voorlede: verleden.
1717 *verwandelt:* verandert.
1718 *handelt:* onderhandelt.

Geen rij van out geslaght, noch stam, noch adeldom
Wort aengezien in 't recht, noch buight de wetten krom,
Want raeckte dit in zwang, en was die dagh geboren,
(Wat zoude'r tegenstaen?) zoo liep de staet verloren;
En om door kerckers zich 't ontslaen van Palameed,
Dit heeft bedencken in, en strijt met onzen eedt,
Die ons zoo dier verbint, naerdien de man moet sterven,
Die schult heeft aen verraet en 't algemeen bederven;
Oock geenen burgh noch huis verzekeren genoegh
Een' heer van groot gezagh; men houdt of spade of vroegh
Om zijn verlossinge aen. men zoeckt de wacht te krencken;
Men houdt al 't vaderlant in onrust en bedencken;
Men graeft de muuren door, of draeght hem in een kist
Voor boecken uit. men veinst, men hangelt en men vischt
Om torens en om graft, en, eer 't de wacht kan riecken,
Krijght een gevangen heer, gelijck een vogel, wiecken,

1722 *tegenstaen:* beletten.
liep: ging.
1724 *heeft bedencken in:* heeft bezwaren.
1725 *dier verbint:* zware verplichting oplegt.
naerdien: volgens welken.
1726 *bederven:* ondergang.
1727 *verzekeren:* bewaken.
1729 *krencken:* omkoopen.
1730 *bedencken:* bezwaren.
1732 *voor:* in plaats van. Dit doelt natuurlijk op de geschiedenis van Hugo de Groot.
hangelt: hengelt.
1733 *graft:* gracht.
riecken: ruiken, bemerken.
1734 *wiecken:* vleugels.

Zweeft over zee en zant door vrije en ope lucht;
Zoo gaf de Cekroper Dedael zich op de vlught.
Dan van zijn vangenis, waerin hij zat gesteecken,
Ontbonden, past zijn leedt en ongelijck te wreecken,
Het geen hij t' onrecht droomt, dat hem is aengedaen,
En durf al wat hij denckt uit wederwraeck bestaen.
'k Verzwijgh meer rampen, die den Grieken staen te zorgen.

NESTOR.

Ontslaet u van die vrees door vaste en wisse borgen.

DIOMEDES.

Wat borghe is mans genoeg?

NESTOR.

Achilles geeft zijn woort,
En Ajax, wel wat 's dit? Wie komt ons hier aen boort?

1736 *Dedael:* Daedalus, uit Cecrops (Athene) afkomstig, bouwde het labyrinth, maar werd daarin zelf opgesloten. Hij ontvluchtte met zijn zoon Icarus door middel van vleugels. — Het vers deugt niet, want de klemtoon moet op *er* vallen, hetgeen in strijd is met den werkeijlken klemtoon.

1737 *vangenis:* gevangenschap.
gesteecken: opgesloten. De oudere vorm *gesteken* is juister dan de latere vorm *gestoken:* oorspronkelijk behoorde het werkwoord tot de groep waartoe ook bijv. geven behoort.

1738 *ontbonden:* bevrijd.
past: draagt zorg.
ongelijck: onrechtmatige behandeling.

1739 *t'onrecht:* ten onrechte.

1740 *durf:* durft.
wederwraeck: wraakzucht.
bestaen: ondernemen.

1741 *zorgen:* vreezen.

1742 *wisse:* zekere.

1743 *mans:* machtig.

1744 Hier komt blijkbaar de *Reij van Ithakcisen* op.

THERSITES.

Het is de goe gemeente.

NESTOR.

O godelooze treken!

THERSITES.

Wat zeght gij? 't is het volck, dat heeft 'er in te spreecken.
Wat zeght 'er 't leger toe? ontvouwt uw oordeel, dra.
Zal Palameed, de lantverraeder, sterven?

REY.

Ja.

KALCHAS.

Dat is Godts eige stem, gij rechters, opent d'ooren,
En stemt met Godts gemeente, of vreest der Goden toren.

ULYSSES.

Men lever' hem den volcke.

DIOMEDES.

Ick stem 't.

THERSITES.

Thersites oock.

NESTOR.

Argivische landouw, mijn oogen zien den roock

1745 *treken:* listen.
1747 *ontvouwt:* zegt.
dra: terstond.
1749 *Godts eige stem:* zinspeling op de democratische gedachte Vox populi vox Dei: de stem van het volk is de stem van God.
1751 *stemt 't:* stem er voor.
1752 *Argivische landouw:* Griekenland.

Nu opgaen voor den brant, en Kalchas onder-
tusschen
Wieght Griecken noch in slaep, in ste van 't vier
te blusschen,
Dat heimlijck in zijne asch vast smeult, ontvonckt
en smoockt,
En die u hoên zoude is de stoockebrant, die 't stoockt,
En voedt, uit lust tot wraeck, die schrickelijke
vlammen.
Nu roemt op geene rij van vaderlijcke stammen,
Op hoven, schoon van bouw, noch steden, trots
van muur;
Men sloopt en slecht het al in eene onzalige uur;
Men velt met éénen slagh wat langsaem is
geklommen.
Gaet, Griecken, ruck om verr' die zuil der vorsten-
dommen,
Den Atlas, die 't gebiedt met zijne schoudren
schraeght,
En onverwrickbaer zulck een groot gevaerte draeght;
Den helt, die onlangs vrijde uw dier verpande
steden.

1753 *opgaen:* opstijgen.
1754 *Griecken:* Griekenland.
vier: vuur.
1755 *vast:* steeds.
ontvonckt: weer opflikkert.
smookt: rookt.
1756 *hoên:* besturen.
1757 *'t:* het vuur.
1758 *roemt:* beroemt u.
1760 *het al:* alles.
uur: is hier vrouwelijk, gelijk het oorspronkelijk was.
1761 *geklommen:* omhooggekomen.
1762 *zuil:* steunpilaar.
1763 *Atlas:* de god die den hemel op zijn schouders droeg.
1765 *vrijde:* inloste.
dier verpande steden: Vlissingen, Veere, fort Rammekens en Den Briel waren aan de Engelschen verpand voor financieelen steun; in 1616 werden deze steden, vooral door de werkzaamheid van Oldenbarneveld, ingelost.

Gaet, Griecken, smoort de ziel van uw gerechtigheden,
Verworght uw' trousten raet in zoo veel ongevals.
Ruckt vrijheits voorspraeck fel de tonge uit zijnen hals.
Mijn ziel verdwijne aen lucht; dat Pylus mijne beenen
Ontfange, eer ick den val van Griecken hoor beweenen.

REY VAN EUBEËRS.

Och waerom of der Goden onbescheit
Befaemde deught hier rust en vrede ontzeit,
En, zonder staf, en omzien, dwingt te gaen
Zoo steil een padt, zoo ongebaende een baen

Door kreupelbosch, door streecken ruigh begroeit
En onbestraet, daer ieder stap vermoeit
Een' arbeitzaem', hartvochtig' man, geteelt
Om barrevoets geschoeit te gaen met eelt;

1766 *smoort:* doodt.
de ziel van uw gerechtigheden: Palamedes.
1767 *raet:* raadsman.
ongevals: tegenspoed.
1768 *voorspraeck:* verdediger.
1769 *aen:* in.
Pylus: „Nestors geboorteplaats." (Brandt).
beenen: beenderen.
1770 *ontfange:* in een graf nl.
Griecken: Griekenland.
1771 *onbescheit:* onrechtvaardigheid.
1772 *befaemde:* beroemde.
ontzeit: weigert.
1773 *omzien:* aarzelen.
1774 *ongebaende:* ruw, woest.
Men kan zien, dat de uitdrukkingen *zoo steil een pad e.d.* reeds bij Vondel voorkomen, en dus niet in onze tegenwoordige taal uit het Engelsch ontleend behoeven te zijn.
1775 *ruigh begroeit:* met hakhout begroeid.
1776 *onbestraet:* zonder wegen.
1777 *hardvochtig:* gehard.
1778 *geschoeit met eelt:* met eelt in plaats van schoenen.

Daer vrou Natuur gezaeit heeft scherp gesteent,
Dat zweet uitperst een' berghreus, lang gebeent;
Daer niemant hem de rechte lantstreeck wijst,
Geen spits van vleck of stadt voor 't oogh verrijst.

Zoo zwaer een' wegh, van 's hemels hoogen trans
Dreef Junoos wrock den bastertzoon haers mans
Geweldigh in. 't geklater van haer zweep
Van kintsbeen af zijn grove krachten sleep.

Het teder kint voor d' eerste proeve greep
Twee slangen aen, die 't voort te berste kneep;
De voedster schept haer dootverf en ziet stom,
's Kints vuistje zwart van adderen rontom.

Sijn stiefmoêr raest, op schoone Alcmene beus,
Als zij hem ziet van poelslang, leeuw en reus,
Van Diomeed, Busyr, en stiersgedruisch,
En Kakos moort met zege komen t'huis;

1780 *zweet uitperst:* zweeten doet.
lang gebeent: met lange beenen.
1782 *vleck:* dorp. In Vondels tijd verstond men onder een vlek een groot dorp, zoo groot als een stad, maar zonder omwalling, zooals bijv. den Haag.
1783 *trans:* toren; eigenlijk de ommegang boven op den toren.
1784 *Juno:* vrouw van Juppiter.
basterdzoon: dit is Hercules.
1785 *geweldigh:* met geweld.
1786 *sleep:* versterkte.
1787 *proeve:* proefstuk. Hercules, naar de sage meedeelt, geboren met een volledig gebit en mannelijke kracht, werd in zijn wieg door twee slangen aangevallen, die hij beide doodkneep.
1789 *schept haer dootverf:* wordt lijkbleek.
1791 *stiefmoêr:* Juno.
Alcmene: moeder van Hercules.
beus: boos.
1792-1794 De werken van Hercules, die hij in dienst van koning Eurystheus moest verrichten. Het waren:
1°. het dooden van den Nemeïschen leeuw, wiens huid onkwetsbaar was, en dien hij daarom worgde; de huid gebruikte Hercules als schild;

En gespen, tot een wonder van zijne eeuw,
Om zijne borst de slang en fieren leeuw,
Geharrenast, als een uitstekend helt,
Met die hij trots ter neder had gevelt.

Wat gruwelijck, wat schrickelijck gedroght,
Van lucht, en zee, en aarde voortgebroght,
Leght niet gekneust? elck looft Alcides deught,
Zoo wijdt en zijt de zon het oogh verheught.

De Faem 's helts naem voert over alle zeen.
Hij wordt gelijck een Godtheit aengebeên,
Van daer de zon de beide Mooren verft,
Tot daerze daelt en in de baeren sterft.

2°. het dooden van de hydra van Lerna, een draak met veel koppen;
3°. het vangen van een aan Artemus gewijde hinde;
4°. het levend vangen van een zwijn dat den berg Erymanthus onveilig maakte;
5°. het reinigen van de stallen van Augias;
6°. het dooden van de Stymphalische vogels, met koperen klauwen en snavels;
7°. het vangen van een woedenden stier in de kudde van koning Minos, die aan Poseidon behoorde;
8°. het vangen van de menschenetende paarden van Diomedes;
9°. het halen van den gordel van Hippolyte, koningin der Amazonen;
10°. het halen van de runderen van Geryon, een uit drie lichamen saamgegroeiden reus;
11°. het rooven van de gouden appels der Hesperiden;
12°. het halen en terugbrengen van Cerberus, den helhond.

1789 *die:* die wezens, die.

1801 *gekneust:* doodgeslagen.

Alcides: Hercules.

deught: dapperheid.

1805 *van daar:* van de plaats waar.

de beide Mooren: Mauretania is in den Romeinschen tijd in twee provinciën gesplitst. In den Trojaanschen tijd hoort deze verdeeling echter niet thuis.

verft: zwart kleurt. Phaëton had een dag de zonnewagen mogen besturen met noodlottige gevolgen: boven Afrika was de zon zoo laag gekomen, dat alle menschen daar zwart verbrand waren.

Maer endtlijck breeckt hij met zijn harde knods
Ter nachtpoorte in des onderaerdtschen Godts;
Der schimmen wijck naer boven open lagh;
Elck sprietoogh, blint geslagen van den dagh.

Hij dondert op van 't noit verlichte spoor,
En jaeght, vol moedts, den zwarten rekel voor,
Viert kort en voert de keten met zijn hant,
Waer mede hij drij hoofden leide aan bant.

De zon bezweem; de nacht viel uitgespreet
Op 't aerdtrijck neêr, zoo vlack gelijck een kleet,
Van schrick en vrees, hij drijft den helhont heen,
En voert dien schrick door alle Griexe steên.

Zoo had de vuist van Herkules geklemt.
Men zagh nu d' aerde en 't onderaerdtsch getemt;
Als hij zijn hooft door 's hemels nave stack,
En onderstut het licht gestarrent dack.

1807 *endtlijck:* ten slotte.
1808 *nachtpoort :* donkere poort.
onderaerdtsche Godt: Pluto of Hades, god van de onderwereld.
1809 *wijck:* toevluchtsoord.
1810 *sprietooght:* ziet dubbel.
van den dagh: door het daglicht.
1811 *dondert op:* gaat weg. Men denke er aan dat *opdonderen* bij Vondel geen platten klank heeft, noch ook de gedachte aan lawaai met zich mee brengt.
1812 *rekel:* reu. *de zwarte rekel:* is de driekoppige helhond Cerberus.
1813 *viert kort:* houdt de keten strak.
1814 *leide:* legde.
1815 *bezweem:* ging onder.
uitgespreet: uitgespreid, vgl. het volgende vers.
1817 *van schrick en vrees:* slaat op *de zon bezweem.*
heen: voort.
1821 *nave:* middelpunt.
1822 *licht gestarrent dack:* het dak met lichtende gesternten.

Alcides deught genoot dit tot haer loon,
Dat hij om hoogh met d' eeuwigheit der Goôn
Verheerlijckt wert, en, slaende 't hooft om leegh,
Roock 't wieroock, dat van 't outer opwaert steegh.

Alkmenaes zoon, die zulck een glori kreeght,
Wat baet het, dat gij 't aerdtrijck hebt geveeght
Van ongedierte en menigen tyran,
En d' oppergoôn u bruicken tot hun wan?

Als sedert uw vergoding d' opperhel,
Naer heuren aert, wat gruwzaem is en fel
Heeft aengeteelt, en rockent enckel quaet,
Als onkruit weêr vertreet het edel zaet?

Och, of gij noit van ons gescheiden waert.
Och, had gij toch gestaeckt uw hemelvaert,
Zoo zouden wij niet zuchten naer om hoogh,
Zoo zou geen traen neêrrollen uit ons oogh.

1823 *Alcides:* Hercules.
1824 *om hoogh:* in den hemel.
d'eeuwigheit de goôn: de eeuwige goden.
1825 *staende 't hooft:* het hoofd wendend.
om leegh: omlaag.
1826 *outer:* altaar.
1827 *Alkmena:* moeder van Hercules.
1828 *geveeght:* bevrijd.
1830 *bruicken:* gebruiken.
wan is een instrument waardoor men het kaf van het koren scheidt.
1831 *vergoding:* tot God verklaring.
opperhel: de machtigsten van de hel.
1832 *gruwzaem:* gruwelijk.
1833 *aengeteelt:* aangekweekt.
rockent: op touw zet.
1834 *vertreet:* vernietigt.
1835 *of gij waert:* waart gij.
1836 *hemelvaert:* tocht naar den hemel.
1837 *om hoogh:* de hemel.

Zoo zouden wij niet derven d' eerste vreught,
Noch treurigh zien, hoe hooghgemelde deught
Dus overvalsch betight wordt en bekladt;
Hoe heiligh bloet 't meineedigh zwaert bespat;

Hoe d' oppervorst en aller schelmen tolck
Dat edel hooft ten roove geeft aen 't volck,
't Welck, opgeruit van 't hof en 's priesters haet,
In zijn bederf met blijdschap weien gaet.

Nu raest en woedt d' onweetende gemeent:
De Griexe staet voorboghtigh overleent;
Flus als ze ontwaeckt en denckt haer dolheit na,
Komt naberouw en klaegen veel te spa.

Flus als 's mans deught, na 's logens mist en damp,
Het hooft opsteeckt, en blinckt als 's hemels lamp,
Zal 's volx gekerm betuigen wie hij was,
Maer al vergeefs bevochtigen zijn asch.

1839 *derven:* missen.
1840 *hooghgemelde:* hooggeroemde.
1841 *overvalsch:* zeer valsch.
1843 *d'oppervorst:* Agamemnon.
aller schelmen tolck: Kalchas.
1844 *ten roove:* ten prooi.
1845 *van:* door.
1846 *bederf:* verderf.
met blijschap weien: zich verlustigen.
1847 *gemeent:* volk.
1848 *voorboghtigh overleent:* lett. helt met een bocht naar voren over, d.i. staat wankel en onvast.
1849 *flus:* aanstonds.
dolheit: dwaasheid.
1850 *spa:* laat.
1851 *damp:* duisternis.
1852 *lamp:* licht.
1853 *betuigen:* getuigen.
1854 *bevochtigen:* nl. met tranen.

HET VIJFDE BEDRIJF.

BODE. OATES. NEPTUIN.

BODE.

Vervloeckte, afgrijselijcke en deerelijcke moort,
Verfoeilijck schellemstuck, waer heeft men oit gehoort
Van zulck een' gruwel? Kan de hemel dit gehengen?
Wie zagh doorluchtigh bloet oit schandelijcker plengen?

OATES.

Verhael dees nederlaegh; vertel van stuck tot stuck.
Mijn broeders uitgang en beklaeghlijck ongeluck.

BODE.

Zoo flux de rechters, na veel overlegs, ten leste
Hem gaven 's krijgshvolx haet en hevigheid ten beste,
Teegh al de Pelopeesche en Ithakoische schaer
Naer 's opperhooftmans tent en legerplaetse, daer
Men Palamedes hiel verzekert en gevangen,
En paep Eurypylus hem sterckte, om zijne gangen

1855 *deerelijcke:* rampzalige.
1857 *gehengen:* gedoogen.
1858 *doorluchtigh:* vorstelijk.
plengen: vergieten.
1859 *verhael:* De tooneelwetten verboden het ten tooneele brengen van sterfgevallen. Daarom moet de dood van Palamedes op het tooneel verteld worden.
nederlaegh: dood.
1860 *uitgang:* sterven.
1861 *zoo flux:* zoo dra.
1862 *hevigheid:* woede.
ten beste: prijs.
1863 *teegh:* ging.
1865 *hiel verzekert:* hield bewaakt.
1866 *zijn gangen te strecken naer de doodt:* hem op zijn dood voor te bereiden.

Te strecken naer de doodt, getroost en wel gemoedt.
En Kalchas spreeckt hem aen: ,,gij ,die ons aller bloet
En leven' op een prijs gezet hebt, en u werckelijck
Bezondight en misgaen aen 't weereltlijck en kerckelijck,
De goedige gemeente eischt billijck u ter straff';
Uw jongste tijt is hier, dies breeck dit marren af"
d' Eubeër vorst rees op, vandaer hij was gezeten,
En sprack: ,,ô mannen, die met onrecht zijt gebeeten
Op mijne onnozelheit, wat is dit voor een wijs,
Dat veertighjaergen dienst en zoo veel slavernijs
Met storten van mijn bloet vergolden wort in 't ende?"
Zij kreeten: ,,lantverraer, dat God Jupijn u schende;
Gij hebt uw vonnis wech." hij zweeg en trat voorheen.
d' Aertsofferwichlaer quam de rechte zij bekleên,
Eurypylus de slincke, en scheenen zich t' ontfermen.

1869 *op een' prijs gezet:* verkocht.
werckelijk: daadwerkelijk.
1870 *misgaen:* vergrepen.
1871 *goedige gemeente:* brave volk.
billijck: te recht.
1872 *jongste tijt:* laatste oogenblik.
marren: talmen.
1874 *gebeeten:* vertoornd.
1875 *onnozelheit:* onschuld.
wijs: manier van doen.
1876 *slavernijs:* zwoegen.
1878 *verraer:* verrader.
Jupijn: Juppiter.
schende: vernietige.
1879 *hebt wech:* hebt ontvangen. ,,Uw sententie is gelezen, sei de Rechter Voocht en wees met de handt, seggende, voort, voort." (Brandt.)
voorheen: vooruit.
1880 *aertsofferwichlaer:* hoogepriester Kalchas.
bekleên: innemen.
1881 *slincke:* linker.

Een Cephaleensch soldaet droegh voor hem op zijne armen
Het Troische gout, zoo 't hiet, in eenen beuckelaer.
Zoo ging hij moedigh en met voeghelijck gebaer,
Omcingelt en bestuwt van krijgsliên en van trossen,
En zette zijnen tret naer Idaes hooge bossen.
Een heuvel rijst 'er aen, den voet des berghs, die schuin
Zich als een schouburgh kromt, van wiens verheve kruin
En toppunt, als de vloot eerst anckerde in dees haven,
Een kerck, de zon gewijt, geciert met rijcke gaven,
Verstreckte een baeck in zee door 't beelt des Godts die korts,
Voor d' ooster gevel braef ten toon stont met een torts,
Wiens goude flonckervlam natuurlijck scheen te lichten,
En neer te straelen op der menschen aengezichten.
Nu leght dat schoon gebou geschonden en gesloopt.
De heilige steenen, hier en ginder opgehoopt,
d' Aeloude heerlijckheit besteenen en beschreien.

1883 *beuckelaer:* schild.
1884 *voeghelijck gebaer:* gepaste houding.
1885 *bestuwt:* omstuwd.
trossen: lieden die tot den tros of intendance van het leger behoorden.
1886 *zette zijnen tret:* begaf zich.
1888 *zich kromt:* een ronding vormt. De schouwburg hier bedoeld is die van de oude Grieken, gevormd in een halve cirkel, amphitheatersgewijze oploopend.
1889 *als:* toen.
1890 *de zon:* Apollo.
1891 *verstreckte een baeck:* tot baken diende.
korts: tot voor kort.
1892 *torts:* toorts, fakkel.
1893 *natuurlijck:* als een natuurverschijnsel. Apollo was de god van de zon; deze fakkel moest blijkbaar de zon voorstellen.
1895 *geschonden:* in ruïne.
1897 *besteenen:* bejammeren.

In dees gewijde kerck ging 's krijghsvolckx moet-
wil meien,
En brande en blaeckte 't al. d' Aertswichelaer
stont stom,
En loegh om 't plonderen van Febus heilighdom,
En grenickte, als hij zagh, hoe 't schuim der
menschen veiligh
Een schouspel maeckte van den Frygiaenschen
Heiligh.
Deze eertijts een gewijde en afgekeurde plaets,
Nu een verspogen vloeck, na 'et woeden des
soldaets,
Ten vadermoort gedoemt met gruwelijcke woorden,
Vast grimmelt van het volck, dat zwart van allen
oorden
Hier dringt, en t' zamenschoolt, en Idaes steilheit
leeft

1898 *moetwil:* overmoed.
meien: zich verlustigen.
1899 *blaeckte:* verbrandde.
't al: alles.
1900 *loegh:* lachte. Het werkwoord *lachen* kende twee vervoegingen: sterk (lachen—loech—gelachen, thans bijv. in het Vlaamsch) en zwak (lachen—lachte—gelacht, thans in het hoogduitsch, en bij ons in de samenstelling geglimlacht). Wij hebben deze twee vermengd en het woord een zwakken verleden tijd en een sterk verleden deelwoord gegeven.
't plonderen enz.: dit slaat òf op den beeldenstorm, òf op de plundering der Remonstrantsche kerk bij den Montelbaanstoren door het Gereformeerde volk. Waarschijnlijk op den beeldenstorm, want de Trojanen (Frygiërs) stellen de Spanjaarden voor.
1901 *grenickte:* grinnikte.
veiligh: ongestoord.
1902 *schouspel:* spotvertooning.
Heyligh: godheid.
1903 *afgekeurde:* afgebakende.
1904 *verspogen:* geminachte.
1905 *gedoemt:* bestemd.
1906 *vast:* voortdurend.
grimmelt: krioelt.
1907 *Idaes steilheit:* de steile berg Ida.

Van menschen, daer de bergh een open uitzicht heeft
Op dezen heuveltop. men ziet ontelbre zielen
In zijn cijpressen en geboge tacken krielen,
En beven in de blaên. wat is 'er een gewoel!
Een ijder heeft zijn wit. dees draeght zich stil en koel
In 't weereltlijck beloop, noch weet, wat hij zal wenschen;
En om te kijcken volght slechts 't spoor van andre menschen;
Die braeckt zijn gal, en scherpt zijn tong gelijck een 'pijl,
En bootst in 't spreecken na den priesterlijcken stijl,
En schelt, en is vol viers, en groeit in 's naesten schennis,
En wort al heel bereên van ijver sonder kennis,
En dorst naer edel bloet. een ander, ruim zoo flaeu
In tegenijveren, uit vreeze van het graeu
Zich intoomt, en met rou het treurspel komt bekijken,
En 't voorspel van 't bederf der Europeesche rijcken.

1908 *daer:* waar.
1909 *zielen:* menschen.
1911 *beven:* schommelen.
1912 *wit:* doel.
draeght: gedraagt.
1913 *'t weereltlijck beloop:* wereldsche zaken.
1915 *die:* een ander.
1916 *priesterlijcken stijl:* predikantenstijl.
1917 *vier:* vuur.
groeit: verheugt zich.
schennis: ondergang.
1918 *bereên van:* gedreven door.
1919 *ruim zoo flaeu:* werd kalmer nl. dan de vorige heftig is.
1920 *tegenijveren:* tegenspreken.
van: voor.
1921 *rou:* droefheid.
1922 *bederf:* ondergang.

Een eenigh zwijger weeght de weerelt in een schael,
's Volx razernij belacht, en zucht om 's lijders kwael.
De domme menighten haer handen t'zamenklappen
Met dat hij als een leeu grootmoedigh aen komt stappen,
En klimt den heuvel op, eer dat hem ijemant verght;
Hij keert, zoo ras hij staet, naer 't rijzende geberght
Dat staetigh aengezicht, waermeê hij onbezweecken
Plagh in Mycenens zael voor 't heiligh recht te spreecken
En voor den Griexen staet te dingen met zijn tong.
't Nieusgierigh volck, door 's mans vrijpostigh wezen, hong,
In twijfel, of hij met den hals zijn schult zou boeten,
Dan of men door gena het vonnis zou verzoeten.

OATES.

Hoe klopt mijn hart! de schrick mijn aendacht breeckt en stoort;
Doch vaer gij niet te min met uw vertelling voort.

1923 *eenigh:* eenzame.
1924 *belacht:* lacht om.
zucht: treurt.
kwael: ramp.
1926 *grootmoedigh:* verheven.
1927 *verght:* vraagt.
1929 *onbezweecken:* standvastig.
1931 *dingen:* pleiten. Zinspeelt op het ambt van Oldenbarnevelt: advokaat van den lande.
1932 *vrijpostigh:* onbevreesd.
wezen: uiterlijk.
hong: verkeerde.
1934 „Veelen meenden, dat Prins Maurits hem gepardonneert zou hebben, ook eenighe Rechters, die daer door bedroogen wierden." (Brandt.) Er is evenwel door Oldenbarneveldt geen verzoek om gratie ingediend.
1935 *stoort:* verstoort.

BODE.

Zoo staende in 't openbaer, met opgerechten hoofde,
„O mannen," zeght hij, „of uw heusheit noit geloofde,
Al 't geen de valscheit heeft van lantverraet gedicht.
Dat was mijn leste wensch. 'k heb volgens mijnen plicht
Gansch vroom, en ongeveinst, en opentlijck handelt,
En sterf een oprecht Grieck, gelijck ick heb gewandelt."
Uit had hij, als daer op van wederzijden hem
De priesters bij de Goôn verboden met hun stem,
En steenden overluit. na 'et sluiten der gebeden,
Zoo weeckenze af verbaest, en gaven zich beneden.
Hij met sijn dienaers hulp, getroost en wel te moe,
Bereide zich ter doot, en tot den middel toe,
Ten halven lijve naeckt, in 't uiterst van zijn lijden,
Den lijfknecht oorlof gaf, die treurigh trat ter zijden
Na dezen jongsten dienst. daer stont de Deught geciert
Met ware onnoozelheit van 't leelijck ongediert

1937 *opgerechten:* opgerichten.
1938 *of .. geloofde:* mocht .. gelooven.
heusheit: rechtschapenheid.
1939 *gedicht:* verzonnen.
1941 *vroom:* eerlijk.
ongeveinst: oprecht.
1942 *een oprecht Grieck:* als een overtuigd Griek.
gewandelt: geleefd.
1943 *uit had hij:* gereed was hij.
als: toen.
1944 *verboden:* voorbaden.
1945 *steenden:* jammerden.
1946 *verbaest:* beangst.
gaven: begaven.
1950 *oorlof gaf:* uit zijn dienst ontsloeg.
1951 *jongsten:* laatsten.
1952 *onnoozelheit:* onschuld.
van: door.

Begreenen en begrimt. de gruwelijcke krijgers,
Van menschen nu veraert in luiperden en tijgers,
Van reedlijckheit ontkleet, bezeten van de Wraeck
En helsche Raserij, beving een grager smaeck
Naer 't goddelijcke bloet. zij knarsten op de tanden.
Men zagh de gramschap uit hun dreigende oogen branden,
Die gloeiden vreesselijck als gloênde koolen viers;
En nu verkropt van toorne, ontzinnigh, vol getiers
En vloeckens, als de haet hun krachten had geslepen,
De vadermoordenaers en vloecken steenen greepen,
En blixemden met maght op dien manhaften vorst.
Ick zagh den eersten steen afstuiten op zijn borst,
Den tweeden van den slaep des hoofts, en hoorden klincken
Den slagh van 't beckeneel. terstont verging hem 't blincken
Van 't eerlijck grijze haer. dat aenzicht van den staet
Wert jammerlijck van bloet besprengkelt en begaet.
Met zeegh hij zwijmend neer, de moordenaers des braven
Vast hagelen zoo lang, tot datze hem begraven,

1953 *begreenen en begrimt:* aangegrijnsd.
krijgers: soldaten.
1954 *veraert:* ontaard.
luiperden: luipaarden.
1955 *ontkleet:* ontbloot.
1956 *grager smaeck:* grooter verlangen.
1959 *vier:* vuur.
1960 *ontzinnigh:* razend.
1961 *geslepen:* versterkt.
1962 *vloecken:* duivels.
1966 *beckeneel:* hersenpan.
't blincken: de zuiverheid.
1968 *begaet:* bevuild.
1969 *met:* meteen.
1970 *vast:* voortdurend.

En smooren door 't gewight van steenen meer en meer.
Gelijck Godt Bacchus reij ging razende te keer
Den zoeten harpenaer, die vogels aen kost locken,
En dieren en geboomt, met tortsen, steenen, stocken,
En morselden zijn vleesch met allerleij geweer,
Zoodanigh was het endt van dezen wijzen heer,
Als 't reuckelooze volck, toevliegende, op ging krabbelen
Het bloedigh puin, en om de wreede steenen grabbelen;
Dees uit nieusgierigheit, en die uit enckel haet,
Op dat zijn dolheit, haet en moortlust wert verzaet.
Veel doopten 'er in 't bloet de vochtbezweete doecken,
En wrongen 't uit in wijn, en zoopen 't op met vloecken,
En nooden juichend tot 'd onmenschelijcke feest
Hun spitsbroêrs, van dien Godt en zelven tuimelgeest
Gedreven en geraeckt. de hemel streele uw zinnen.
Met troost, om door gedult dat onheil t' overwinnen

1972 *Godt Bacchus rey:* de Bacchanten.
ging te keer: aanviel.
1973 *harpenaer:* harpspeler, Orpheus.
kost: kon.
1974 *met tortsen:* met fakkels, dit hoort bij *ging te keer.*
1975 *morselden:* vernielden.
geweer: wapentuig.
1977 *reuckelooze:* overmoedige.
1980 *dolheit:* razernij.
verzet: verzadigd.
1983 *nooden:* noodgiden.
1984 *van:* door.
dien Godt: Bacchus.
tuimelgeest: waanzin.
1985 *geraeckt:* aangetast.
streele uw zinnen: begunstige u.

OATES.

Grootvader, slaeptge nu in zee op uwen stoel,
Noch voeltge 't ongelijck van uwen neve. spoel
En wasch het aerdtrijck weêr van d' oude gruwelvlecken.
Uw gramschap kost weleer der bergen kruinen decken,
En, tot uw broeders wraeck, de menschen en het vee
(Toen Pyrrhe en haer gemael niet zagh als bare zee)
Verdrincken en verdoen; nu 't hoofd om hoogh gesteken,
En toon uw koel noch traegh, om straf en streng te wreecken
U zelven en uw bloets geleden smaet en hoon.
Kom, hanthaef uw geslacht en d' oude sluierkroon
Van koning Nauplius, zoo zal elck een bekennen,
Dat niemant ongestraft het godlijck zaet magh schennen.

1987 *grootvader:* Neptunus, de zeegod, grootvader van Palamedes en Oates.
stoel: zetel.
1988 *ongelijck:* verongelijking.
neve: kleinzoon.
1990 *kost:* kon.
1991 *uw broeders wraeck:* wraak voor het onrecht, uw broeder Juppiter, aangedaan. Juppiter was zoo getroffen door de onheusche en kwade daden der menschen, dat hij Neptunes verzocht de aarde te overstroomen (Grieksche sage, verwant met het verhaal van den zondvloed). Alleen Deucalion en Pyrrha werden gespaard.
1992 *Pyrre:* Pyrrha.
niet: niets.
bare: enkele.
1993 *verdoen:* ombrengen.
gesteken: gestoken.
1994 *straf:* streng.
1995 *uw bloets geleden saemt:* de door uw nakomeling geleden schande.
1996 *hanthaef:* verdedig.
sluierkroon: tulband.
1997 *bekennen:* inzien.
1998 *godlijck zet:* nakomelingen der goden.
schennen: vernietigen.

NEPTUNUS.

Mijn zoon, die 't broederlijck en deerlijck ongeluck
Beklaeght, schep moedt, en toom en machtigh uwen druck.
Zijn doot, zoo onverdient als staet- en lant-bederflijck,
Roept wraeck, en maeckt zijn' naem al 't aerdtrijck door onsterflijck.
De dappere Ajax en Achilles blijven stout
Bewaerders van het lijck, tot dat men namaels houdt
's Mans uitvaert, als zijne asch met traenen wort begooten
Van Kadmus burgerij, de schreiende Beoten,
Wanneer de toeloop van 't bij hem verdadight volck
Zijn' sterflijckheit geleit ter onderaerdsche kolck,
Gewelft met elpenbeen, gedeckt met marmer-zercken,
Daer Themis antwoort geeft, en in haer kerck der kercken
Het wieroock voor haer smoockt. dicht aen de voeten van
d' Aenbiddelijcke maeght, men dezen grooten man

1999 *broederlijck:* van uw broeder.
2000 *druck:* droefheid.
2001 *staet- en lantbederflijck:* verderfelijk voor staat en land.
2003 *stout:* dapper.
2004 *bewaerders:* bewakers.
namaels: later.
2005 *Kadmus:* Thebe.
Beoten: inwoners van Boeotië.
2007 *bij hem verdadight:* door hem verdedigd.
2008 *sterflijckheit:* stoffelijk overschot.
onderaerdsche kolck: de onderwereld.
2009 *elpenbeen:* ivoor.
2010 *Themis:* godin van het recht.
2011 *smoockt:* brandt.

Een gouden pronckbeelt recht. de Griexe Joffers bringen
En schencken tot dees prael haere afgestreecke ringen.
Ick zie alreede staen den Heiligh, hallef naeckt,
Vrijpostigh als een helt, die voor de vrijheit waeckt,
Betekent door den hoedt, bewaert zoo zorregvuldigh
Met d' eene, d' andere hant, aen Trojes gout onschuldigh,
Hantvesten, toebetrout 't gewijde perkement,
En zegels gade slaet, op dat ze niemants schend'.
d' Eerwaerdige Godin 's man deughden schijnt te vieren,
En deckt het grijze hooft met heilige laurieren,
Terwijl hem vreeslijck lijf en leven wort ontzeit
Van 't grimmigh ongedierte op zijne onnozelheit
(Gemat van ouderdom en veertighjaerigh worstelen)
Als op een vetten roof, met opgesteecke borstelen,

2013 *pronckbeelt:* standbeeld.
recht: opricht.
bringen: brengen.
2014 *afgestreecke:* van den armen afgenomen.
2015 *alreede:* reeds.
Heiligh: heilige.
2015-2036 Een beschrijving van de titelplaat.
2016 *vrijpostigh:* vrijmoedig.
2017 *betekent:* gekenteekend.
hoedt: zinnebeeld der burgerlijke vrijheid.
bewaert: beschermd.
2019 *toebetrout:* toevertrouwd.
2020 *gade slaet:* bewaakt.
2021 *Godin:* Themis, godin van het Recht.
vieren: eeren.
2023 *ontzeit:* betwist.
2024 *ongedierte:* ondier.
onnozelheit: onschuld.
2025 *gemat:* afgemat.
2026 *roof:* buit.
opgesteecke: opgestoken.
borstelen: haren.

Met manen versch geschud, en muilen opgespart,
Gebeten en verhit, zijn fiere trotsheit tart
't Vierspuwen van den draeck, eene onrust zijner eeuwe,
Het huilen van den wolf, het brullen van den leeuwe,
't Schuimbeckende everzwijn, het naer geloei des stiers,
Het grimmen van den beer, 't gebriesch des tijgerdiers,
En 's luiperts tantgeknars. zoo leeft zijn faem de jaeren
En eeuwen door, in spijt der vadermoordenaeren,
De Fenix van zijn tijt; en hoe de Nijt meer bast
Hoe minder hij vertsaeght, die altijt hooger wast.
't Is billijck, dat zijn roem en lof ten grave uitzwelle.
Men wijdt hem in Eeolje eene heilige kapelle
En jaergetijdigh feest, en zet op 't hoogh altaer
Zijn gouden beelt, met zang en deftigh kerckgebaer.

2207 *versch:* pas.
opgespart: opengesperd.
2028 *gebeten:* woedend.
zijn: nl. Palamedes?
2029 *vierspuwen:* vuurspuwen.
2031 *naer:* akelig.
2032 *gebriesch:* gebrul.
tijgerdier: tijger.
2033 *luipert:* luipaard.
faem: roem.
2035 *Fenix:* fabeldier, dat iedere vijfhonderd jaar verbrandde, en uit den dood weer jong opstond.
nijt: afgunst.
bast: blaft.
2036 *wast:* groeit.
2037 *ten grave uitzwelle:* zijn dood overleeft.
2038 *Eoolje:* Aeolië.
2039 *jaergetijdigh feest:* jaarlijksche feestdag.
2040 *deftigh:* plechtig.
kerckgebaer: kerkdienst.

De priesters, met hun pracht en blinckende gewaeden
Aen 't offren, haelen op zijn heerelijcke daeden.
Maer groot is 't jammer en beschreilijck 't ongeval,
't Welck om één vroome ziel gansch Griecken treffen zal;
Groot is d' elende daer zijn haeters zich in wickelen.
Mijn neef, uw vader, gaet met geile minne prickelen
Der koninginnen en princessen eenzaem bed,
Wier bruidegoms de krijgh voor Troje houdt verlet;
Wier poezelachtigh vleesch, door 't lang ontbeeren weeligh,
De wellust kiest voor schaemte, en draeght zich overspeeligh,
En heelt zijn kitteling, en lonckt, en streelt, en kust;
En onderlingen brant met zoet omhelzen bluscht;
Versmaet der mannen trou om 't puick der jongelingen.
d' Oneerelijcke galm van spelen, dansen, zingen
Door 't gulden welfsel rolt, en Venus stroiter 't zaet
Om neêrslagh, bloet, en moort, en allerhande quaet,

2042 *aen 't offeren:* bij het offeren.
haelen op: verhalen.
2043 *'t jammer:* de ramp.
beschreilijck: droevig.
2044 *vroome:* eerlijke.
Griecken: Griekenland.
2045 *haeters:* vijanden.
2046 *neef:* kleinzoon.
2048 *houdt verlet:* vast houdt.
2049 *weeligh:* begeerig.
2050 *voor:* boven.
draeght: gedraagt.
2051 *heelt:* bevredigt.
2052 *onderlingen:* wederzijdschen.
2053 *'t puick:* de schoonste.
2054 *oneerelijcke:* onfatsoenlijke.
2055 *welfsel:* gewelf.
2056 *neêrslagh:* doodslag.

Om traenen en gehuil te maeien en te oegsten,
Om vorst en vorstendom en rijcken te verwoesten,
Het doolende overschot met ongerusten stap
Te sollen over zee en zant in ballingschap,
Zoo verre en zoo uitheemsch, dat alle volcken gaepen,
Beducht of 't menschen zijn, of zeker slagh van aepen.
Achilles gramschap slaght Thersites met een vuist.
De moort slaet Diomeed voor Troje. 't water bruist,

2057 *oegsten:* oogsten. Wegens het rijmwoord in den volgenden regel ligt hier voor de hand om te willen uitspreken: oesten. Dit is inderdaad mogelijk. Er zijn nl. twee woorden: *oogst* en *oest*, die beide hetzelfde beteekenen. Door wederzijdsche beïnvloeding (contaminatie) ontstond een tusschenvorm: *oegst*, dien Vondel bij voorkeur gebruikt. Men kan nu vermoeden, dat hij weliswaar steeds *oegst* schrijft, maar somtijds *oest* uitsprak, gelijk hier het rijm schijnt uit te wijzen.

2055-2058 herinneren aan den dood van Agamemnon, na zijn terugkeer door zijn vrouw en dochters vermoord. In vers 2107 wordt dit verder uitgewerkt.

2059 *doolende:* dwalende, zwervende.
ongerusten: rusteloozen.

2060 *sollen:* doen dwalen.

2061 *uitheemsch:* vreemd.
gaepen: verbaasd staan.

2062 *beducht:* in twijfel.
zeker slagh: en of ander soort.

2059-2062 slaan op de omzwervingen van Ulysses.

2063 *slaght:* doodt.
Slaat op alle de vijanden, en die rechters, die een quaede doodt zijn gestorven (ut dicitur)." (Brandt.)
ut dicitur: naar men zegt.
Wij moeten opmerken, dat Vondel (meer dan Brandt) in zijn hartstocht zijn vrienden te wit en zijn vijanden te zwart schildert. Het beeld dat hij hier en elders van Oldenbarneveld's rechters ophangt doet hun onrecht, en de gegevens er voor zijn niet meer dan „naar men zegt," „sommigen meenen," e.d.

2064 *moort:* geweldadige dood.
slaet: treft.
Diomedes viel in dronkenschap van het dak van een huis.

En raeckt aen 't zieden, als mijn grimmigheit verbolgen
Haer vinnen van zich steeckt, waer op de stormen volgen,
Die Agamemnon, in het keeren met zijn vloot,
Afeischen rekening van Palamedes doot
En 't bloet mijns bloetverwants, en pijnigen 't gewissen
Des fellen moordenaers, die enckle duisternissen
Met roode straelen viers en kromme blixems ziet
Gespouwen en geklooft, en met zijne ooren niet
Als schorre donders hoort en ijsselijcke slagen,
En drijft onwetende naer Samos door de vlaegen,

2065 *zieden:* koken.
2066 *vinnen:* beeld voor de gramschap van den Zeegod. *van zich steckt:* uitslaat.
2067 *keeren:* terugkeeren.
2068 *afeischen rekening:* rekenschap eischen.
2069 *gewissen:* geweten.
2070 *enckle:* enkel.
2071 *vier:* vuur.
2072 *gespouwen:* gespleten.
niet: niets.
2073 *schorre:* doffe.
2069_2073 „Men zeit, dat Dr. Jan Fontein, die in Maurits siekte over hem geroepen wiert, sou geseit hebben, dat sich de Prins inbeelde, dat hij een hooft op de taefel zagh en dat hij altemets uitriep: doet het hooft wegh: maer van dit seggen is mij geen bewijs te vooren gekoomen, maer wel dat de Prins op zijn doodtbed zeer bekommert was over zijne zonden en onder andren zeide: dit al is mijn bekommernisse, of mijn berouw groot genoegh is over mijne zonden; ik heb Godt grotelijk geoffenseert. Of de Prins zulke gedachten gehadt heeft staet met reden te twijfelen, of 't is buiten twijfel. 't Is aenmerkenswaerdigh dat Dan. Heinsius sich schaemt de naem van Barnevelt in de lijkoratie over Maurits te noemen, en in de beschrijving van zijn leven, van zijn intrede in de Cloosterkerk en 't heele werk van Barnevelt zwijght." (Brandt.)
2074 *onwetende:* ongemerkt.
vlaegen: stormvlagen.

In 't eeuwigh schuimend graf van Ikarus, en looft
Den zaligen Priaem, voor 't hoogh altaer onthooft,
Vergeet zijn zegefeest, en vangt, in angst des levens,
Met zijn gehoor 't gekraeck van stevens tegens stevens,
Van zijde tegens zij, van kiele tegens kiel.
De vader Nauplius, bedroeft in zijne ziel,
Zal op d' Eubeër kust de wederkomst der Greecken
Zoo ras niet riecken, of hij laet een torts ontsteecken
En licht in zee van 't slot, dat, steil en hoogh gebout
Op 's berghs verheve kruin, van wederzij beschout
Een bare zee, wier diepe en holle watren woelen,
d' Eilanden allesins en vasten gront bespoelen.
De stuurliên van de vloot, verleit door deze toorts,
Zich geven derwaert aen, daerze al te zamen voorts,

2075 *graf van Ikarus:* de Icarische zee, genoemd naar Icarus. Diens vader, Daedalus, was door koning Minos gevangen gezet. Hij wist te ontvluchten met behulp van vleugels, gemaakt van vogelveeren met was aaneengevoegd. Zijn zoon Icarus die met hem op dezelfde wijze ontsnapte, vloog in zijn geestdrift te hoog, waarop door de warmte van de zon de was smolt en hij in de zee viel, die daarop naar hem genoemd zou zijn.

7076 *zaligen:* gelukzaligen.

2077 *zegefeest:* feest ter eere van de overwinning op Troje
vangt: ontvangt.
angst des levens: angst voor zijn leven.

2078 *stevens:* voorstevens.
„Dit kan op 't mislukken des Antwerpschen aenslags zien." (Brandt.)

2081 *wederkomst:* terugkeer.

2082 *ras:* snel.
riecken: bemerken.
torts: fakkel.

2083 *licht:* doet een licht schijnen.

2084 *beschout:* uitziet op.

2085 *bare:* woeste.

2086 *allesins:* rondom, aan alle kanten.

2088 *zich geven:* begeven zich.
derwaert aen: in die richting.
voorts: vervolgens.

In plaetse van de noot en lijfsgevaer t' ontslippen,
Vervallen in 't gedruisch der Kaphareesche klippen,
En 't luidende gehuil van dien verbolgen vloet,
Die stadigh barnende op de blinde klippen woedt.
Daer houdt gerechte Wraeck d' ontrampeneerde schepen
Bezet door rots en plaet, als van haer hant gegreepen,
Of met een' dijck bewelt van zant, dat hallef drijft,
En, bij gebrek van vloet, hun sloopt en stucken wrijft,
Of achter driftigh, voor gestrant op harde kaien,
Of stootse aen splinters, door den draistroom in het zwaeien.
De zeeliên vloecken d' onherbergelijcke ree,
En haeten 't drooge lant, en roepen om de zee,
Wiens heesche en schorre keel, door 't naer gehuil der menschen,
(Dat ijdel en vergeefs met kerckbelofte en wenschen

2089 *lijfsgevaar:* levensgevaar.
ontslippen:: ontkomen.
0290 *Kaphareesche klippen:* het voorgebergt Kapháreus op Euboe.
2091 *luidende:* weerklinkende.
2092 *barnende:* brandende.
2093 *ontrampeneerd:* ontredderd.
2094 *bezet:* overweldigd.
plaet: zandbank.
van haer hant: door hun hand.
2095 *bewelt:* omgeven.
hallef drijft: drijfzand is.
2096 *bij gebreck van vloet:* door ontbreken van water.
stucken: stuk.
2097 *driftigh:* vlot.
kaien: rotsen.
2099 *vloecken:* vervloeken.
onherbergelijcke: onherbergzame.
ree: haven.
2100 *haeten:* vervloeken.
2101 *naer:* vreeselijk.
2102 *ijdel:* nutteloos.

Mijn gramschap paeien wil) wort over 't vlack
verdooft.
Ulysses evenwel en 't prat gekroonde hooft
Ontslippen dit gevaer, gespaert tot droever
treurspel,
Daer gener schipbreuck van het voorspoock is
en veurspel.
'k Zie Klytemnestre alree, geveinsdelijck en blij,
Onthaelen haer' gemael, en Argos burgerij
Den vorst met volle vreught begroeten en ont-
ontfangen.
De lucht wort nu doorgalmt met fluiten en gezangen.
De kercken gaen ter feest. de koningklijcke zael
Wort staetigh toegerust met overdaet van prael.
Men recht bancketten aen, hoedanigh, voor hun
traenen,
De jongste maeltijt was der blijde Frygianen.
Het tafelbedde blinckt van 't Frygiaensche paers
En 's purpers glans, vermeert bij torts en
wassekaars.

2103 *paeien:* kalmeeren.
't vlack: de zeespiegel.
verdooft: overstemd.
2104 *prat:* trots.
hooft: d.i. Agamemnon.
2105 *ontslippen:* ontkomen.
2106 *gener:* van hen.
voorspoock: van hen.
2107 *Klytemnestre:* Clytaemnestra, vrouw van Agamemnon.
alree: reeds.
geveinselijck: huichelend.
2112 *staetigh:* plechtig.
2113 *recht:* richt.
hoedanigh: van gelijken aard als.
voor hun traenen: wat betreft de rampen.
2114 *jongste:* laatste.
Frygianen: Trojanen.
2115 *tafelbedde:* rustbank. De Grieken en Romeinen gebruikten aan tafel geen stoelen, maar rustbanken.
paers: purper.
2116 *vermeert:* vermeerderd (slaat op *glans*).
torts: toorts, fakkel.

't Gout van Assarakus verzwelght de Griexe wijnen
En godenleckernij. de koppen, vol robijnen,
Het sterfelijck gezicht en d' oogen scheemren doen.
't Gout recht 'er wildbraet aen, en Paeu, en Kallekoen.
Hij leght 'er hoogh en prat, munt uit door zijn cieraeden,
Het armelijnen voêr, Laomedons gewaeden.
Noch lest gedraegen aen het lichaem van Priaem.
Zijn bedgenoot bezweert hem bij 's verwinners naem,
Dat hij zijn vijants prael en purper af wil leggen
Ter eere van haer kunst. hij laet zich licht gezeggen,
Onkundigh van 't gevaer der strax aenstaende doot,
Om 't hantwerck aen te doen van zijne bedgenoot.
Verschrickt noch vreest niet, nu een balling om zal brengen
Het hooft der koningen, een overspeler plengen
Het bloet des echten mans. dit offer streckt ten zoen
Van Ifigeen. de disch zal zijner heer zien bloên,
Het roode vocht den wijn bespatten. 's konings leven
Zal nu door d' eige hant der koninginne sneven.

2117 *'t gout:* gouden drinkschalen.
Assarakus: stamvader der Trojanen.
verzwelght: bevat.
2118 *godenleckernij:* nectar.
koppen: drinkbekers.
2119 *sterfelijck gezicht:* oogen der menschen.
2120 *'t gout:* de rijkdom.
recht aen: verschaft.
2121 *leght:* ligt, vgl. noot bij vers 2115.
prat: trotsch.
2122 *armelijnen:* hermelijnen.
voer: bont.
2123 *lest:* onlangs.
2124 *'s verwinners naem:* zijn naam als overwinnaar.
2126 *haer kunst:* door haar geweven kleederen.
2128 *hantwerck:* zie noot bij vers 2126.
2129 *balling:* Aegisthus, die met Clytaemnestra overspel gepleegd had.
2131 *des echten mans:* van den echtgenoot.
streckt ten zoen: is een zoenoffer.

Het aengetogen kleet verraet den heer, ontzeit
De handen doorgang. hoe hij zwoeght, en arrebeit,
En lucht, zoeckt, d' armen noch het hooft geen open vinden.
Egist, de suffer, die van min zich liet verblinden,
Stoot Agamemnon in de lenden, maer de moedt
Bezwijckt in 't wonden, en het moortmes keert bebloet
Ten halve wederom. de koning raeckt aen 't worstelen;
En, als in 't wilde woudt het boschzwijn, ruigh van borstelen,
Gegreepen van het net, ontvlieden wil met maght,
En uitkomst zoekt alom, en woelt met domme kracht
Gansch ijdel, nademael de stricken en de ruiten
Van 't looze jagersnet door 't woelen dichter sluiten,
Zoo woelt en pooght hij oock bedompelt, om het valsch
En loos gebreit gewaet te rucken van den hals;
Maer, in den wijden schoot en mouwen ingewickelt,
Raeckt dieper in 't gevaer van duizend doôn geprickelt.

2135 *verraet:* misleidt.
ontzeit: weigert.
2137 *open:* opening.
2138 *suffer:* lafaard.
van: door.
min: liefde.
2140 *bezwijckt:* weigert.
2141 Versta: het mes werd niet diep genoeg gestooten.
2143 *van:* door.
2145 *ijdel:* nutteloos.
ruiten: mazen.
2146 *looze:* listige.
2147 *bedompelt:* verward.
2148 *loos:* listig.
2150 *van:* door.

De dochter van Tyndaer sterckt razende terwijl
Haer boel, en schiet 'er toe, gewapent met een bijl;
En, als men aen 't altaer om 't plechtigh feest te vieren,
Voor 't slaghten met de bijl, eerst merckt den neck der stieren,
Zoo mickt ze heene en weêr met haere wreede vuist.
De wraeck regeert de bijl. zij neemt het wis en juist.
Hij leght 'er toe, de schelm. hij legt 'er. 't is geklóncken
Met dezen dwingelant, wiens wreetheit heeft gedróncken
Het bloet van Godt Neptuin, zoo gratigh en zoo helsch.
Het hooft hangt aen den hals met eenen sleter vels.
Hier vloeit het schuimend root, daer grijnzen mont en oogen.
Kassandre, vol van Godt, komt razende ingevlogen,
Bewijst den lijcke en romp nocht d' alleruiterste eer
Met haeren roozenhoedt. zij gaetze flux te keer
Met haer bebloede bijl, en deckt den zieleloozen
Met zijnen schoonen buit, die vallende de roozen
En frissche bloemen kreuckt, en verft den elpen stoel.

2151 *Tyndaer:* Tyndarus, vader van Clytaemnestra.
2152 *boel:* minnaar.
2153 *als:* evenals.
2154 *merckt:* met een merkteeken de juiste plaats aangeeft.
2157 *hij leght 'er toe:* hij ligt terneer.
geklóncken: afgeloopen.
2159 *bloet van Godt Neptuin:* bloed van Palamedes, Neptunus' nakomeling.
2160 *sleter vels:* lap vel. De beschrijving is hier rijkelijk plastisch.
2162 *Kassandre:* Trojaansche zieneres, door Agamemnon meegebracht.
vol van Godt: godsdienstig.
2163 *alleruiterste:* allerlaatste.
2164 *roozenhoedt:* rozenkrans.
zij: Clytaemnestra.
gaetze te keer: gaat haar te lijf.
2167 *verft:* kleurt (met haar bloed).
elpen stoel: ivoren zetel.

Legh daer, ô moorderes, legh daer, ô konings boel,
O schantvleck van mijn bedde, ô pest van zuivre zeden.
Dat is de loon der lang gepleeghde vuilicheden.
Het daetlijck juichend hof en vrolijcke palais
Geeft nu een' naeren galm, en is vol moort-geschreis.
Elecktre zwijmt van schrick, en, angstigh voor haer moeders
Verwoetheit, berght gezwint d' onnoozelheit des broeders
Door Strofius, haer neef. zij zelf verstooten, slijt
In 's kerckers duisternis de bloem van haren tijt,
Tot d' overspeelder haer, om achterdocht te schouwen,
Gelijck een lantmaeght dwingt een' ackerman te trouwen,
Zoo lang tot dat de wraeck de moordenaers verrast;
Die, alsze in Pallas kerck de groote Goden vast
Met blijschap offren, om Orestes overlijden,
Besprongen worden, en benart van alle zijden.
De smert geeft wapens aen de dochter en den zoon.
De moedermoort bespat het aengezicht der Goôn,
Die, toornigh en verhit, om 't schendigh kerckontwijen,

2168 *boel:* minnares.
De woorden 2168—2170 zijn woorden van Clytaemnestra.
2171 *daetlijck:* nog voorkort.
2173 *Elektre:* dochter van Agamemnon.
2174 *berght:* redt.
onnoozelheit des broeders: haar onmondige broeder Orestes.
2177 *d'overspeelder:* Aegisthus.
schouwen: vermijden.
2178 *lantmaeght:* boerendochter.
2180 *vast:* vaak.
2182 *besprongen:* aangevallen.
benart: bedrogen.
2183 *smert:* leed.
2184 *Goon:* godenbeelden.
2185 *verhit:* vertoornd.
schendigh: schandelijk.

Daghvaerden staende voets de felle Razerijen
Met biezend slangenhair en ijsselijck gegrim.
De neêrslagh knaeght hun hart. de moederlijcke schim
Stapt met een fackel hen verwoet na door den tempel;
Zij vlieden voor, en zien de Vloecken op den drempel,
Zijn aller menschen vloeck om zulck een gruwel-moort.
De daecken stierenze ongehuisvest altijt voort.
Dat leert naer heiligh bloet van Godenkinders dorsten
Tot in het derde lit. ick ga den val der vorsten
En koningen voorbij. ick zwijgh, hoe Grieckenlant
Veroorzaeckt moort uit moort, en mengelt brant in brant,
En uitroeit stam met stam, geslachten met geslachten,
Door schennis schennis boet, verkrachten met verkrachten,
Aen 't kerckgewijde schent zijn handen onbesuist,
En in zijn' boezem wroet, terwijl Ulysses kruist

2186 *staende voets:* terstond.
Razerijen: Furiën of Wraakgodinnen.
2187 *biezend:* steilstaand.
gegrim: grijns.
2188 *neêrslagh:* moord.
hun: Electra en Orestes.
moederlijcke schim: schim van hun moeder.
2190 *voor:* weg.
Vloecken: Furiën.
2191 *vloeck:* vervloeking.
2192 *daecken:* huizen.
stierenze: zenden hen.
2194 *lit:* geslacht.
2196 *mengelt:* aaneenschakelt.
2198 *schennis:* vernietiging.
boet: wreekt.
2199 *schent:* bezoedelt.
onbesuist: vermetel.

De zeen, veel jaren lang in pekelschuim gedolven,
Gesmeten herrewaert en derwaert met mijn golven,
Gesolt, gerolt door zoet en zuur, door heet en kout,
Geweeckt van 't nat, gebraên van hitte, en zoor van 't zout.
Nadat hij is ontslipt de Kafareesche laegen,
De winden hem aen 'd ongenadige oevers jaegen
Van 't forsche Thracisch volck, daer Hebrus koude vliet
Zijn water loost, en in d' Egeesche baren giet;
Van derwaert wederom naer d' Africaensche kusten,
Daer zijn gezelschap zich ter neêr wil slaen, en rusten,
Verlockt door 't lecker ooft; dan naer Trinakria,
In 't hol van Polifeem, den Cyclops, die te spa
Zijn dronckenschap beklaeght, om dat hij nu, in 't duicken
En rijzen van de zon, niet langer magh gebruicken
Den zienelijcken Godt, het aengebeden licht;
Dan tweemael door Eool zijn' zetel heeft gesticht,
En over buien heerscht, en breidelt dwarrelwinden;
Dan weer naer Antifaet, zoo hongerigh op verslinden

2201 *pekelschuim:* zeeschuim.
2204 *geweeckt:* doorweekt.
zoor: stram, stijf.
2205 *Kafareesche:* Euboeïsche.
laegen: hinderlagen.
2210 *ter neêr wil slaan:* wil neerzetten.
2211 *Trinakria:* Sicilië.
2212 *Cyclops:* Cycloop; reus met één rond oog.
spa: laat.
2213 *duicken:* ondergaan.
2214 *gebruicken:* genieten.
2215 *zienelijcken: Godt:* aangename godheid, d.i. de Zonnegod. Ulysses had hem nl. tijdens zijn dronkenschap zijn oog uitgestoken, zoodat hij niet meer kon zien.
2216 *Eool:* Aeolus, god van de winden, wonende op de Aeolische eilanden.
2217 *breidelt:* bestuurt.
2218 *Antifaet:* Antiphatus, koning der Laestrygonen.

Van 't raeuwe menschenvleesch, waer hij 't bekomen kon;
Dan bij de toveres, een dochter van de zon,
Die haer verspieders loos herscheppen kan in zwijnen,
Den Ithakois verlet driehondert zonneschijnen,
Tot datze in 't scheiden zich met Telegoon vertroost,
In wiens schoon aenschijn zweeft en leeft haer boelschaps kroost.
Van derwaert went hij 't roer naer d' Oceaensche baren,
En daelt daer onderaerdsche en dootse schimmen waeren;
Dan wort zijn dwalend schip aen Circes kust gestiert,
Daer hij de staetsi van Elpenors uitvaert viert;
Van hier langs d' oevers der zoetzingende Sireenen
Die onder navel visch, en boven maeghden scheenen
Ick zwijgh, hoe hij 't gevaer van Scylle en van Charybd,
Haer' draeistroom, barning, kolck, en klip en rots ontslipt,
De rotsen wit van schuim, en grondelooze gronden,
En 't bassende gehuil der blaeuwe en zeegroen honden,

2220 *toveres:* Circe.
2221 *haer verspieders:* die haar bespiedden.
herscheppen: veranderen.
2222 *verlet:* ophoudt.
Zonneschijnen: dagen.
224 *boelschap:* minnerij.
2225 *d'Oceaensche baren:* de golven van den Oceaan.
2226 *dootse:* bleeke.
waeren: ronddwalen.
2227 *gestiert:* gestuurd, gedreven.
2231 *Scylle en Charybd:* twee zeemonsters of draaikolken bij Sicilië.
2232 *haer':* hun.
barning: branding.
2233 *gronden:* afgronden.
2234 *bassende:* blaffende.

En lant daer Faëthuis haer vaders kudden hoedt,
Die 't hongrigh scheepsvolck slaght, welx smet Ulysses boet
Met schipbreucke, als hij naeckt, tot berging van zijn leven,
Na negen dagen, bij Kalypsa komt gedreven,
Die, als hij is ontruckt de kaecken van de doot,
Hem zeven jaeren stooft en koestert in haer' schoot,
En leert den Grieck, met min te stoocken en te lessen,
Hoe zacht een minnaer rust in d' armen der godessen,
Waerbij hij eenen zoon en schoone dochter teelt.
Deze op de moeder treckt, die is zijn vaders beelt.
Na dat hij van haer scheit, en zij 't niet kan ontzeggen,
En ziet Feacië met blijschap voor zich leggen,
Ick mijnen drijtant rep, en breeck zijn nieuwe kiel.
Daer berght Leukothoë zijn half verdroncke ziel.
De strant ontfangt hem naeckt. hier schuilt hij in de bladen.
De koningklijcke maeght bestelt uit min gewaden

2235 *Faethuis:* Phaëthusa, dochter van Apollo.
2236 *welx smet:* wier zonde.
2237 *berging:* redding.
2238 *Kalypsa:* Calypso.
2240 *stooft:* vertroetelt.
2241 *met min te stoocken en te lessen:* door liefde aan te wakkeren en te bevredigen.
2242 *godessen:* godinnen.
2244 *treckt:* gelijkt.
2245 *ontzeggen:* weigeren.
2246 *Feacië:* het land der Phaeaken.
2247 *rep:* beweeg.
kiel: schip.
2248 *Leukothoë:* een zeenymph.
2249 *schuilt:* verbergt zich.
2250 *koningklijcke maeght:* dochter des konings Nausicaä.
bestelt: bezorgt.
min: liefde.

Den naeckten vreemdeling, begaen om Peneloop.
Hij vint zijn bedgenoot ten leste bij een' hoop
Verliefde vrijers, die vast naer heur kuisheit dingen,
Omcingelt en bezet, en durftze stout bespringen,
En stort hen overhoop, en valt, na lange elent,
In d' armen van zijn lief. maer voor het dreigement
Der heilge Godspraeck (die hem waarschuwt voor zijn bastert)
Bevreest, hij razende de groote Goden lastert,
En zich bezijden 's weeghs in eenzaemheid versteeckt,
Zoo lang tot Telegoon, door Circes zorgh gequeeckt,
Belust zijn' vader eens t' aenschouwen buiten, weten,
Hem in zijne adren wont met eenen tack, gereeten
Van doornen, aengeteelt uit een venijnigh zaet,
Waer aen de booswicht sterft, en bluscht Neptunus haet.

OATES.

Grootvader, vlught ge uw' zoon, en laet hem in zijn lijen
Getroost met woorden, en met schoone wichlerijen,

2251 *begaen:* medelijdend.
Peneloop: Penélope, vrouw van Ulysses.
2252 *bij:* door.
2253 *vast:* voortdurend.
2254 *bezet:* bedreigd.
stout: dapper.
bespringen: aanvallen.
2255 *stort hen overhoop:* schiet hen neer.
elent: ellende, ballingschap.
2257 *bastert:* Telegonus, zie vers 2243.
2259 *versteeckt:* verbergt.
2260 *gequeeckt:* opgevoed.
2261 *belust:* begeerig.
buiten weten: onwetend.
2262 *gereeten:* afgebroken.
2263 *aengeteelt:* gegroeid.
2264 *bluscht:* bevredigt.
2265 *vlught ge:* ontvlucht ge.
2266 *wichlerijen:* orakels.

En martghe met uw wraeck? ô vader, wat zal 't zijn?
Het menschelijck geslaght wort weeligh. op, Jupijn,
De hemel wort bestormt, beklommen van de boosheit
Der nieuwe Reuzen ; op, en blixem hun godloosheit.

PRIAEM. HECUBA.

PRIAEM.

Dit ongeluck is hem voor ons te spa beschoren.
Waer dit wat eer gebeurt, noit hadden wij verloren
Zoo veel vermaerde steên, tot nadeel van 't gemein.
Nu Griecksche wijsheit loop, en raeskal zonder brein.
't Huis van Assarakus heeft zellef Pelops handen
Den grootsten vijant der Trojanen aen zien randen,
En, onder deckzel van meineedigh lantverraet,
Zoo schendigh doemen. Vaert nu wel, ô Griecksche staet!
O radelooze maght, die in uw degens strompelt,
Droom van geen Troje meer; waeck om niet overrompelt
Te worden, noch verrast van Hektors bloedigh stael.

martge: talmt ge.
weeligh: overmoedig.
Jupijn: Juppiter.
van: door.
blixem: verdelg met een bliksemschicht.
te spa: te laat.
te gemein: het volk.
brein: hersenen.
Assarakus: stamvader der Trojanen.
Pelops: de Grieken.
aen zien randen: zien aangrijpen.
deckzel: voorwendsel.
schendigh: schandelijk.
doemen: veroordeelen.
raedelooze: onverstandige; hier met de bijbedoeling zonder raadpensionaris.

HECUBA.

Die zegen dout op ons uit 's hemels milde zael.
De Goden tonen zich op heden goedertieren.

PRIAEM.

Ick wil, dat hof en stadt op deze tijding vieren.

REY VAN TROJAENSCHE MAEGHDEN.

Trojaensche wijdberoemde jeught,
Zingt Pallas lof, en juicht van vreught,
En eert met kerckgebaeren
Her drempels en altaeren.

De geestelijcke schaere danss',
En schuld' voor haer den lauwerkrans.
Dat maeghdelijcke pruicken
In groene olijven duicken;

En 't hair met zilver niet vertuit
Noch perlesnoer, maer als een bruit
Den witten hals bekleede,
En deck' naer d' oude zede.

Dat Asiën te zamen school':
Al die op d' oevers van Pactool
't Gout scheemren zien en blincken,
Of die Meander drincken;

2282 *dout:* daalt neer.
milde zael: rijke voorraadschuur.
2283 *vieren:* feestvieren.
2286 *Pallas:* Athene of Minerva.
2287 *kerckgebaeren:* kerkdienst.
2291_1192 Versta: dat maagden haar haren met olijfkransen versieren.
2293 *vertuit:* opgemaakt.
2297 *school':* kome.
Pactool: de Pactolus, een rivier die stofgoud meevoerde.
2300 *Meander:* rivier in Klein-Azië, bekend om haar kronkels.

Of treên Kaijsters boort, die wit
Van langgehalsde zwaenen zit,
Die in de zuivere plassen
Haer blancke pluimen wassen;

Of 't volck van Sagaris besproeit,
Die d' anckers schuurt, en bogtigh vloeit,
Of dat, verdreven balling,
Noch voeder heeft, noch stalling

Voor Griecksche kleppers, en met druck
Most vlieden, om Achilles juck
En heerschappij te schouwen
En veilige landouwen;

En voor Kaïcus Xanthus koor,
En d' Iliasche vesten voor
Lyrnes, wiens zwacke muuren
Geen stormgevaert verduuren.

Weckt heilgen galm, en huwt uw keel
Aen luit en zangerige veêl.
Wilt heldre stemmen paeren
Met spel van wint en snaeren;

2301 *Kayster:* rivier in Lydië.
2305 *van:* door.
Sagaris: rivier in Phrygië.
2307 *verdreven balling:* als verdreven ballingen.
2309 *druck:* ellende.
2311 *schouwen:* ontkomen.
2313 *Kaïcus:* rivier in Mysië.
Xanthus of Skamander: rivier bij Troje.
koor: verkoos.
2314 *Iliasche vesten:* Troje.
2315 *Lyrnus:* stad in Mysië.
2316 *stormgevaert:* stormram.
verduuren: weerstaan.
2317 *huwt:* vereenigt.
keel: gezang.
2318 *veêl:* viool.

En treckt met Goddelijck geluit
De blijde ziel ten ooren uit,
Gelijck met maetgezangen
Gij Paris gingt ontfangen,

Toen op het water reij aen reij
Met vreught ontmoete zijn galeij,
En welkom hiet van harte
De schoone bruit van Sparte,

Die Proteus brande met haer min,
En uitblonck als een Zeegodin;
Zoo Venus quam bepeerelt
In 't perlemoer ter weerelt;

En toen de schoonheit van Heleen
Niet sterflijx, maer een zonne scheen,
Die, cierlijck uitgestreecken,
Het hooft eerst op komt steecken,

En in het zilver van den vloet
Haer goude vlechten schitren doet,
En in 't kristal 't vergulsel
Ziet spieglen van haer hulsel.

O dochter van den Dondergodt,
Minerve, gij bewaeckt het slot
Van uw Godtsdienstigh Trojen.
De vijanden verstroien,

2329 *Proteus:* een zeegod.
haer min: liefde voor haar.
2331 *bepeerelt:* met parelen.
in 't perlemoer: in een cshelp.
2334 *niet sterflijx:* niets menschelijks.
2335 *uitgestreecken:* opgetooid.
2340 *hulsel:* sieraad, nl. haar haren.
2344 *verstroien:* verstrooien zich.

En Agamemnon drinckt verwoet
Zijn trouste raetsmans edel bloet.
Het leger durf zijn speeren
Nu tegens Argos keeren.

Mycene, van verstant berooft,
Haer wijsheits beckeneel doorklooft,
En langs het velt loopt scharssen
Met d' uitgetoge harssen.

Stadts grootste vijant voor de poort
Leght van zijn eigen volck vermoort.
Lof, lof zij u, godesse,
O strijtbre krijgeresse!

Voor u galmt 't vrolijcke geschreij.
Voor u klinckt ruispijp en schalmeij.
Voor u gehuwde vrouwen
En joffers feestdagh houwen,

En met gemengde rein treên,
Naer wit albast en marmersteen.
De priesters op uw drempels
Ontsluiten alle tempels;

Zoo flux 't Godinnebeelt genaeckt,
Dat over Dardans stamhuis waeckt,
De schaeren naer u toghten,
En zijn met loof bevlochten.

2348 *Argos:* Griekenland.
2350 *beckeneel:* schedel.
2351 *scharssen:* spotten.
2352 *uitgetoge:* uitgehaalde.
2354 *van:* door.
2355 *godesse:* godin.
2358 *ruispijp:* doedelzak.
2360 *feestdagh houwen:* vieren feest.
2361 *gemengd:* doorelkaar gaande.
2365 *flux:* snel.
genaeckt: genaderd.
2366 *Dardan:* Dardanus, voorvader van Priamus.
2367 *toghten:* verlangen.

Stockoude grijzerts, levens zat,
Hunn' wensch deelachtig, komen mat
U offerwijnen brengen
En sidderende plengen.

2369 *levens sat:* levensmoede.
2370 *deelachtigh:* bereikt hebbend.
mat: traag.

DE WERKEN VAN VONDEL

Ingeleid en van aanteekeningen voorzien

door

R. BLIJSTRA EN H. BRUCH

HET PASCHA

ofte

DE VERLOSSINGHE DER KIND'REN ISRAELS UIT EGYPTEN

N. V. VAN DITMAR

AMSTERDAM ANTWERPEN

HET LEVEN VAN VONDEL.

„Joost van den Vondel, die door zijn Nederlandsche dichten meest al de Dichters zijner eeuwe te boven ging," zoo verhaalt Brandt, „en alleen met den Drossaard Hooft om den laurier streedt, had een ' vader van den zelven naam, schrander van geest een' Hoedtstoffeerder t'Antwerpen, daar hij geboren was en woonde. Zijn toenaam Vondel beteekent in Brabantsche taale een kleen *brugsken*, 't welk de Hollanders een *vlunder* noemen, en van rijs of tienen gevlochten, gebruikt wordt om de slooten en naauwe vaarten te vloeren, en tot overgang te dienen."

Vondel's grootvader van vaders kant woonde eveneens in Antwerpen en was Katholiek, zijn vader daarentegen werd Doopsgezind en „week om 't vervolgh" naar Keulen.

Vondel's grootvader van moeders zijde was Peter Kraen (eveneens Craen of Cranen genoemd), een knoopenmaker, waarvan Brandt vertelt: „Zijn moederlijk grootvader Peter Kranen, ook een Antwerpenaar, werdt in zijnen tijdt onder de Brabantsche Poëten geteld, die naar de wijze van Cornelis van Ghistele, en van Jan Baptiste Houwaart, de Rhetorica, gelijk men toen de dichtkunst noemde, hanteerende, onder dat slagh van Rijmers in achtinge was: zoo dat de Drossaardt Hooft tot Vondel plagh te zeggen; *dat gij een Rijmer zijt, hebt gij van uwen grootvader Kranen.* Dees was met zijn echtgenoot, ten tijde der felle vervolginge ter oorzaake van de Reformatie, toen men de plakkaaten smeedde, en in de Nederlanden te werk stelde, het gevoelen van de weerlooste der Gereformeerden, de Doopsgezinden toegedaan: zich houdende

aan hunne vergaderingen toen 't halzen kostte. Maar 't werdt haast overgedraagen, en zijne huisvrou, op 't uiterste zwanger, door den Markgraaf van Antwerpen gevangen. Hij ontsprongh 't ter naauwer noodt achter uit het huis. Zijn vrou, op den Steen, de stadts kerker gebraght, kreegh van ontsteltenisse den arbeidt op den hals. Doch haar werdt, op 't aanloopen, en onder borghtocht van eenen Hans Michiels, haaren neve, toegelaaten naar huis te gaan, daar ze baarde en haar kraam uithieldt [1]). Toen most die borg, die zijn' hals voor haar te pandt hadt gestelt, haar weer op den Steen leveren. Als zij daar bitterlijk schreyende, zoude intreeden, troostte haar Hans Michiels met deeze woorden, *Nicht, ik breng u met deeze handt wel op den Steen, maar ik beloof er u met d'andere weêr af te brengen.* Maar sedert uit den Markgraave verstaande, *datze ten vuure was verweezen* [2]), *en met zekeren Leeraar zou sterven,* vondt hij zich in d'uiterste verlegenheit, badt om uitstel, en vraagde, *of men, een haarer kinderen van een Priester Katholykelyk laatende doopen, haar niet zou kunnen redden?* 'T antwoordt was, *Misschien ja.* Op welk hoope men in der ijl een der kinderen (met den vader naar Keulen gevlucht) een dochter, naar Antwerpen ontboodt, daar men 't kindt naar de gewoonte der Roomsche kerke doopte: waar op de verweeze moeder, door veel voorloopers en voorspreekens, ten leste, onder belofte van Katholyk te zullen leven, werdt losgelaaten. Zij begaf zich sedert naar Keulen bij haar' man en kinderen, daar ze 't vervolgh ontschuilden: en de dochter, die, om haar moeder te redden, door een Priester gedoopt was, Sara Kranen genaamt, werdt namaals de moeder van Vondel, onzen Dichter [3])".

---

[1]) Zij kreeg een zoon, Abraham.

[2]) Volgens vele tegenwoordige schrijvers zou men haar alleen gedreigd hebben of zou haar alleen gezegd zijn dat ze groote gevaar liep verbrand te worden.

[3]) Men is het er algemeen over eens, dat niet Sara maar haar jongere zuster Anna naar Antwerpen terugging.

Sara Cranen trouwde in 1585 met den jongen Joost van den Vondel, die om zijn geloof eveneens naar Keulen uitgeweken was. „Uit dit paar", zoo vervolgt Brandt, is „Van den Vondel te Keulen, in de straat genaamt de Wijsgas, daar de viool uithing,[1]) geboren: in die oude vermaarde Rijnstadt, zoo genoemt naar 't woord Colonia of volkplanting, een plante der Roomsche mogentheit, die ook oulinx naar M. Agrippa Augustus schoonzoon, en Agrippina, dochter van Germanicus en gemaalin van Keiser Claudius haar 'eerste stichters, *Agrippina* werdt geheeten. Ook erkende onze Dichter Keulen doorgaans voor zijn geboortestadt, haaren lof in verscheide dichten met groote zucht ten top verheffende; op het spoor der aaloude Grieksche en Latijnsche Poëten, die hunne geboorteplaatzen met dankbaare gedichten vereerden. In zijnen Olijftak aan den Zweedtschen Heldt Gustaaf Adolf, smeekt hij dien Koning, dat hij Keulen, zijn geboortestadt, verschoone. Men leest' er deeze woorden:

Een heymelijke treck
Verleyt het hart na mijn geboortestadt Keulen.
Daer heb ik eerst om honigh uitgevlogen,
Ontrent den blonden Rijn,
Beplant met Rijnschen wijn;
In als een bie violendau gezogen[2]).
Uit dit geboortzogh wort mijn zorg gebooren,
Nu 't Zweedsche vaandel vliehgt,
Daar ik ben opgewieght.

Hier toe diende ook d'opdraght van Sinte Ursuls

---

[1]) Tegenwoordig Grosse Witschgasse in het huis „zur Fyolen". Fyole is hier volgens Leendertsz niet de naam van het muziekinstrument, maar die van de bloem hetgeen zou blijken uit de passage in „Olijftack aan Gustaaf Adolf." en den „Geboortklock":

Komt, Nymphen, breyd een 'stool
Van bloemen hem, die 't licht eerst sagh in een' viool.

[2]) De door Leendertsz bedoelde passage in den „Olijftack" waarbij op het huis gezinspeeld wordt en viool de beteekenis van bloem heeft.

of der Maaghden Treurspel aan Agrippine, die hij onder anderen dus aanspreekt:

D'inboorling is in zijne wiegh gehouden
En bakermat. Hoe kan ick die voorbij?
Al wordt de melk der Moeder niet vergouden
Van 't kindt, dit strekt ten allerminste dy
Een klein bewijs van mijn genegentheden,
En groote zucht tot mijn geboorteplaats;
Daer ik, nu stijf een halleve eeuw geleden,
Eerst rijzen zagh den glans des dageraeds.
Wij volgen dus de leidstar der aelouden.
Wij volgen in hun schaduw, slechts van veer,
De Grieken die hun boortesteden bouden
Zoo lang voor ons met onnaevolgbaare eer.

De doorluchtighste der Duitsche Poëten kreeg dan zulk een treffelyke stadt tot geboorteplaats: zoo dat hij zich haarer, noch zij zich zijns, niet behoefde te schaamen. Zulk een Inboorling voortgebracht te hebben, gaf de stadt, die het te vooren aan geen' glans van eere ontbrak, noch grooter luister. Gelijk Chios en andere steden, tot zeven toe, moedig waren op Homeer, en onderling krakkeelden om elk zich zelve zijn geboorterecht, toe te eigenen: Gelijk Athenen op haren Euripides en Sophokles, Thebe op Pindarus, Mantua op Maro, Sulmo op Naso, Venusie op Horatius, Aquina op Juvenalis, Alexandrye op Claudianus stofte, zoo mogh Keulen roemen op Vondel, haaren ingebooren, die d'oudste en beste Dichters met wijde schreden volgende eenigen zoo na quam, dat hij ze als op de hielen tradt, en anderen voorbij liep.

Het jaar zijner geboorte geeft hij zelf te kennen in d'Opdracht van Maria Stuarts treurspel, zeggende, *dat hij zijn geboortejaar bij Mariaas moordtjaar gedacht.* Hij meent het jaar van MDLXXXVII, waar in die Koningin met de bijl werdt onthooft. Zijn geboortedagh viel op den zeventienden van November, of Slaghtmaandt, een dagh die de Roomsche kerk den Bisschop

Gregorius Thaumaturgus [1]) heeft toegeheiligt. Hierom noemt hij in zeekeren Geboortezangh Thaumaturgus zijnen *Gheboorteheiligh*, en zeght dat zijn Jaargetij op dat feest komt,

Als Slachtmaent, meer dan half voorbij
Den zonring sluit op zijn verjaeren.

Op den dag dan van dien Thaumaturgus, dat is Wonderwerker, quam dit groote Wonder der Dichteren, die sedert, door zijn volmaakte werken, in de schranderste vernuften zijner eeuwe de hooghste verwondering baarde, ter werelt."

In 1586 was reeds een dochter, Clementia, geboren en 17 November 1587 volgde dus Joost. Een derde kind werd eveneens nog te Keulen geboren nl. Sara in 1594.

Brandt vervolgt: „Zijne eerste kindtsheit, daar niet van te zeggen valt, braght hij te Keulen over, tot dat zijn vader geraaden vondt zich naar Hollandt te begeeven, daar de vrijheit, geduurende den oorlogh tegens Spanje, het hooft opstak, en de Doopsgezinden, nevens andere Gereformeerde Christenen, hunnen godtsdienst naar hun gemoedt, en zonder omzien moghten beleven. Dien raadt volgende toogh hij met zijn vrouwe en kinderen eerst naar Frankfoort, van daar met de waagen op Breemen en voorts op Hollandt, zich onderweegen armelijk behelpende, maakende een wiegh tusschen eenige stokken, de luyeren droogende op den waaghen, met teekenen van zoodanige ingetoogenheit en zeedigheit, dat de Voerman, dit eenvoudig paar voerende, tegens iemant zeide: *'t is eveneens als of ik met Joseph en Maria over wegh reize.*"

Vondel vertrok waarschijnlijk omdat men ook in Keulen de Doopsgezinden vervolgde en hij zelfs met het gerecht in aanraking kwam. De reden waarom hij

---

[1]) Gregorius van Neocaesarea, ten tijde van Keizer Decius (gestorven in 265).

zulk een grooten omweg maakte, is niet bekend, gewoonlijk neemt men aan, dat hij het Munstersche gebied wilde vermijden, omdat de Wederdoopers daar niet op groote sympathie behoefden te rekenen.

„In Hollandt gekoomen," zegt Brandt, „sloegh hij zich, met sijn gesin, eerst t'Utrecht, en korts daarna t' Amsterdam, 't welk toen door de zeevaart en koophandel bloeide, ter neder, daar hij zich met koopmanschap van kousen, eerlijk en met goede winst, geneerde: 't welk daar uit blijkt dat een zijner zoonen, Willem van den Vondel, daarna middel vondt zich in taalen en weetenschappen, met naame in de Rechten en dichtkunste, t' oeffenen, ook naar Italië te reizen, om d'overblijfsels van 't neêrgestorte gevaart der Roomsche hooghmoogentheit t'aanschouwen. Maar onze Vondel, die de stof is van dit verhaal, scheen, dat jammer was, slechts tot neering opgebraght, leerende niet dan leezen en schrijven, en lagh ten dien einde eenigen tijdt t'Utrecht ter schoole."

Behalve genoemde Willem, die in 1603 in Amsterdam geboren werd, waren na Sara nog geboren: Rebecca en Peter, waarvan zoowel plaats als jaar der geboorte onbekend zijn; zij leefden echter nog in 1602. Bovendien werd zijn zuster Catharina nog in 1602 te Amsterdam geboren.

De eerste officieele vermelding op het Stadhuis van Amsterdam luidt als volgt:

„Joost vande Vonde van Antwerpen is op huyden den 27 Martii 1597 poorter deser stede geworden. Gedaen hebbende zijn poorter eedt ende voldaen den Tresorieren."

In Amsterdam begon de vader van Vondel een kousenhandel en deze scheen vrij gauw een behoorlijke winst of te werpen. Hoewel de financieele omstandigheden van het gezin dus verbeterden schijnt de jonge Joost niet meer naar school te zijn gegaan. Of hij reeds voor zijn zeventiende jaar dichtte is niet met zekerheid bewezen, het is niet onwaarschijnlijk, maar in ieder

geval is er van de „kindtsche rijmen", die Brandt wel vermeldt, maar blijkbaar ook zelf niet gezien heeft, geen enkele bewaard gebleven.

Het alleroudste gedicht, dat door Van Lennep in 1851 voor het eerst bekend gemaakt werd uit een verzameling gedichten door leden der familie Haesbaert overgeschreven, is een „Schriftuerlijck Bruylofts Reffereyn op 't Houwelijck van Jacob Haesbaert met Clara van Tongerlo. Gecompomeert door J. van Vondel, 1605, in Junio."

Verheucht // o Phoebi jeught // door desen soeten tijdt:
Den Somer door sijn deught//verhoont sijn groene blaren;
t'Geuogeldt sich vervreught//t' ghediert in Bosch verblijdt;
t'Veldt lacht elck toe verjeught//vliet weg alle bezwaren;
Droefheyt neemt floecx v keer//nijdt//strijdt wilt henenvaren;
Voor v de Bruyloft wijckt, zoo ghy daer comt omtrent.
Cleyn, groot, ja wie t'mach sijn, Jongh' jeught, oft gryste hairen;
Sijdt well'com int ghemeen, weest gegroet hier present,
Die om vergad'ren hier, v soo ootmoedich kent:
In Liefd' sticht'lijck verheught, by een met reyn manieren:
Dus seg ik noch, vliet floecx van hier, ghy nijdich tieren.

Laet jonst begeerich syn, gelijk eers Hirts bestieren,
En d'Haas-baart syn cracht snel, om loope d'Hont t'ontwijcken,
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter gelijcken?

Geenszins en laet in sangh//Hymenaeus sijn verhooght
Noch Thalassus geclangh//maer Gode lofs voortbringhen
Hoe hij overvloedt schanck//en t' water gants verdrooght
Sonder yemants bedwangh//bethoond' zoo vremde dinghen,
Wt t'water, wyn seer claermals een fonteyn deed' springhen,
Vervult ses cruycken vol, int Galileetsche landt,

Te Cana in de Stadt, een Brijloft sonderlinghen;
T'eerste teycken Christi, men elck maackte bekandt
Door sulcx ons mercklijk leert, dat int Houwlijckx verbandt
Alleen men eerlijck hoort, te houden goed'geruchten:
Den getrouwden hy meest behoeden sal voor schandt:
Wie hem met lust bemint, en derft voor niemant duchten,
Soo liefd' begeerich haackt, als t' Hirt doorsnelt gehuchten
En d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijcken
Snackend na t'water Claar-ken cant beter gelijcken.

Wat Christus met syn Bruydt//elck-een te kennen gheeft,
Laet ons met goedt beduydt//malcand'ren daer in stichten,
Die hy met zoet geluydt//so vriend'lijck roept beleeft:
Comt ouerschoone spruydt//die myn Hert can verlichten!
Mijn peerl', myn Edelgreyn, ter Weyden comt bedichten;
Schoon bloem en Roos int dal, Noeyt minnaer myns ghelijck,
Voor niemant sijt bevreest, Reyn Duyve wilt niet swichten,
Die wtvercoren sijt, myn jonst sonder afwijck
Al-laeghdy hier veracht, int bloet, op t'velt, in slijck,
Vertreden van elck-een, nochtans v niet begeuen,
Maer wiesch v aenschijn schoon, welrieckend met practijck
Balsemd'v zoeten reuck, bouen al waart verheuen
Als ghy schier waart vernielt, myn liefd'vierich ghedreuen
Als d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont ontwijcken
Snackend 'na t'water Claar-ken cant beter gelijcken.

Godts kercke de Bruyt recht//'t lichaam Christi een paar
Van Christo, haren echt//wert sy salich naar reden,
Seer lieflijck hy beslecht//al haar saacken eerbaar,
Mint, naar reden, en recht//alleen syns lichaams leden,
Die al ter Bruyloftfeest, lieflijck werden ghebeden,

Vercoren vlock alleen, wt goetaardich geslacht,
t' Bruylofts cleedt zy ontfaan door dezen Vorst vol vreden
Syn Bruydt wordt bouenal, Aldaar waardich geacht.
Sittend' in Haar Troon, na de ghenooden wacht,
In witte zijd' gecleet, met peerlen fraay behanghen.
Een croone sy ontfanght, van den Bruyd'gom gewracht,
Een Trouwrinck haar bedacht, Syns gheests, heeft zy ontfanghen.
Hierom spoedt v ter feest begeerich met verlanghen
Als d'Haas-baart syn cracht snel, om loopen d'Hont t'ontwijcken
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter gelijcken.

Prince

Princen, de Bruydt present//voor al die sijn vergaardt
Laet ons voor t'slodt end'endt//T'geluck haer lieflijck bieden;
Dat Godt syn seghen wendt//als Dauidt ons verclaardt,
In syn Psalm maackt bekendt//claarlijck voor alle lieden:
Wel die den Heeren vreest, Geluck zal hem geschieden:
In al syn weghen sal verlynen ouervloet,
V wijf sal ghelijck sijn, den wijnstock na t'bedieden,
Die vrucht draaght t'synder tijt, sy sal ontfanghen spoet
Aan den Disch, als een croon, v kinders lieflijck zoet:
Als Olijfrankcen schoon, sult ghy se claar aanschouwen,
Met veel weldaden meer, van Godt vercijghen goet:
De Heer geef haar doch cracht, om in Liefd' niet te flouwen,
Maar Jonst hen voeghe t'saam, begheerich na vreeds douwen
Als de Haas-baart syn cracht snel om loopen d'Hont t'ontwijcken
Snackend' na t'water Claar-ken cant beter ghelijcken.
Liefde verwinnet al.

Vondel onderteekende het met de spreuk „Liefde verwinnet al." Dit gedicht en het „Nieuw-Jaars

Liedt" voor 1607, dat in dezelfde verzameling bewaard is gebleven, zijn voorbeelden van de oudere rederijkerspoëzie, waarin zoowel de mythologie als de Bijbel met vrucht gebruikt zijn om een poëtische sfeer te scheppen. Het Nieuw-Jaars Liedt is geschreven voor de rederijkerskamer „Trou moet blijcken"; hij was echter lid van de Brabantsche kamer „Wt Leven-der Jonst" en met zijn medeleden naar Haarlem getrokken ten einde een groot feest bij te wonen door het stadbestuur uitgeschreven om „het oude mannenhuis met een loterye te bouwen."

In dezelfde jaren maakte hij een „Dedicatie aen de Jonck-vrouwen van Vrieslandt ende Over-Yssel" en waarschijnlijk ook zijn „Lof-zangh, toe-geeyghent Mr. Willen Bartjens."

Intusschen vond er een groote verandering plaats in zijn uiterlijke levensomstandigheden. In het begin van 1608 stierf zijn vader en zijn moeder zette de zaak voort met behulp van haar oudsten zoon. Kort daarop trouwt Vondel met Maeyken de Wolff, de zuster van zijn zwager Hans de Wolff, die in 1607 getrouwd was met zijn zuster Clementia. Wij lezen hieromtrent.

„20 November 1610. Compareerden als voren Joos vander Vondelen van Keulen oud 23 jaren, wonende (14 ans) [1]) in de Warmoesstrate, geassiteert met Sara Kranen zijn moeder ter eenre, ende Maeyken de Wolff van Keulen, oud 24 jaare, wonende (15 ans) in de Warmoesstraet, geassisteert met Hans de Wolff, haren broeder ter andere zijde."

Niet alleen dat de bruid dus de zuster was van Vondels zwager, ook waren de echtelieden in dezelfde stad geboren en woonden ze in dezelfde straat

In 1613 trok Vondel's moeder zich geheel uit de zaken terug en deed deze aan haar zoon over. Uit den tijd even na den dood van zijn vader zijn slechts twee ge-

---

[1]) Beteekent, dat hij veertien jaar in de stad woonde. Dit is voor degenen, die niet in de stad geboren zijn.

dichten overgebleven nl.: „Op het Twaalfjarige Bestandt der Vereenigde Nederlanden" en „Wtvaert en Treur-Dicht van Henricus de Groote „Koningh van Vranckrijck en Navarre," waarvan wij het eerste hier overnemen:

Den Hemel, krijgens zadt, erbermt, sich onser quaalen:
Kastiljen wort beweegt den Vreede ons aan te biên,
De Staaten leenen 't oor, dies wy verwondert, zien
Het vreedemaakend volk genaaken onze paalen.
Naar onderling gesprek, opschorssing en lang draalen,
Vergunt men haar 't Bestandt voor jaaren twee en tien:
Op hope oft met 'er tijdt een Vrede- zon misschien
Den Nederlanden mocht geduuriglijk bestraalen.
Nassou ontwaapent zich om ruste te verwerven,
Steekt op sijn dreigend staal, geschaart van 't veel door-
kerven,
En 't Bondig Landt geniet de vruchten van sijn zweet.
Van vreugde golven vyers ten hemel opwaart vaaren,
Men offert lof en dank den Heere der Heirschaaren,
Die nu in loutere vreugt doet eyndigen ons leet.

Tegen de algemeen gehuldigde meening dat Vondel zich weinig aan zijn winkel gelegen liet liggen, een meening, die door Brandt uitgedrukt is in de woorden: „maar zijn gedachten liepen op wat anders, op het dichten, zoo dat hij 't koopen en verkoopen op zijn ega liet staan; en zij hem zijn drift liet volgen." verzet Dr. G. Leendertsz zich in zijn „Leven van Vondel," (Meulenhoff en Co. 1910).

„Van de 30 deelen, die de uitgave van Unger telt," zoo zegt Dr. Leendertsz, „zijn er 20 gevuld met gedichten nadat hij zich uit de zaak had teruggetrokken." De gedichten uit de 25 jaren van zijn huwelijksleven vullen nog geen zes deelen, die uit de volgende acht of negen jaar bijna vier deelen. Wanneer hij nu tijdens haar leven zich weinig of niet met de zaken bemoeid had en alles aan haar overgelaten, dan zouden die na haar

dood wel zooveel inspanning gekost hebben, dat er voor dichten weinig tijd overbleef.

Of men zou moeten aannemen, dat zijn zorgeloosheid en onbekwaamheid zóó ver ging, dat dadelijk na haren dood de achteruitgang van de zaak begon. Die veronderstelling echter wordt onmiddellijk gelogenstraft door de boeken van de Wisselbank en door het feit, dat hij later zelf naar Denemarken ging om te trachten de verwarde zaken in orde te brengen. Bovendien is er nog eene bepaalde getuigenis, van den ernst, waarmee hij zijne zaken behartigde. In zijn de *Uitvaert van Joost van den Vondel* zegt Antonides, vs 233:

Gy zult nimmer weêr vertellen, met wat vlijt
Gy 't overschot quaemt uit te woekren van uw tijt.

Ook zegt hij zelf in de opdracht van *Horatius' Lierzangen,* dat hij deze eenige jaren geleden „tot een eerlijck tijdverdrijf en oefeninge, bij wintersche avonden" in proza vertaald had.

De idylle van den droomenden dichter met zijn hard werkende, haast mannelijke wederhelft, mogen wij dus gerust onder de fabeltjes rangschikken. Vondel was in zijn gezin en in de maatschappij dezelfde, brave degelijke, ernstige werker als in zijne kunst.

Hoe komt Brandt dan aan zijn bewering? Om te beginnen wijzen wij er op, dat aan de hier besproken woorden eene andere onjuistheid, al is het een kleine, voorafgaat. Hij zegt daar: Met deeze vrouwe... nam hij de kousneering bij der handt." Hieruit kunnen wij toch wel niet anders lezen, dan dat hij nu de nering *begon,* en wij weten, dat hij die al twee en een half jaar gedreven had. [1]).

In de inleiding van het *Leven* zegt Brandt, na aangetoond te hebben, van hoe groot belang wetenschappelijke ontwikkeling voor den dichter is: „Maar boven

[1]) Dit heeft met het betoog zelf weinig uit te staan, ook kan Brandt het *gezamelijk* voortzetten van den handel als een *begin* opgevat hebben.

dit alles behoeft die Poëetsche geest, en noodige geleerdheid, ook ruimte van ledigen tijdt, en dat men zich in staat vinde van bij zich zelven te kunnen bestaan; op dat men, zich geheel aan de dichtkunst overgevende, gerust en met lust deeze oeffening geduurig voortzette."

Blijkbaar door deze vooropgezette meening misleid, heeft Brandt in hetgeen de dichter hem mededeelde, meer gezien, dan deze bedoelde."

Met het eerste groote dichtwerk „Het Pascha, ofte De Verlossinge Israels uit Egypten. Tragecomedischer wijze een yeder tot leeringh opt tonneel gestelt," is Vondel waarschijnlijk al voor zijn huwelijk begonnen. Het staat onder de invloed van de Fransche literatuur, vooral onder het werk van Du Bartas. Vondels „Pascha" werd in 1612 gedrukt, maar waarschijnlijk reeds in 1610 of 1611 voltooid, want in het voorbericht wordt medegedeeld dat het reeds door de Brabantsche kamer opgevoerd was.

In het jaar 1613 verschenen de „Hymnus, ofte Lofgezangh der Vereenigdeh Nederlanden" en „Den Gulden Winckel der Konstlievende Nederlanders."

De platen van dit laatste werk waren voor het eerst in 1579 uitgegeven met een Latijnschen tekst. De drukker Dirck Pietersz. Pers verzocht Vondel nu bij de illustraties geheel nieuwe gedichten te vervaardigen, hetgeen deze deed. In 1617 verscheen een tweede reeks nl. „De Vorstelijcke Warande der Dieren."

„Tot Vondels naam als dichter te vergrooten," zoo zegt Dr. J. F. M. Sterck in zijn „Leven van Vondel," „heeft deze poëzie niet veel bij gedragen, maar reeds was hij zeer gezien onder zijn medebroeders, zoodat één hunner „Gerbrand Adriaensz Bredero, bij zijn Pascha hem had toegeroepen:

Kroont Vondels weerdich hooft, heylgraege jongelingen.

Deze blijspeldichter, slechts twee jaar ouder dan Vondel, was bij zijn dood in 1628 reeds een beroemd man te Amsterdam, terwijl gene nog slechts één treurspel,

eenige gedichtjes en emblema-werkjes op zijn dichterlijk crediet kon boeken. Vondel ontwikkelde zich langzaam, al tastend en zoekend naar de kennis, die hij nu zich zelf moest eigen maken door gestadige oefening en opmerking bij oudere dichters."

In dezen tijd bemerkte Vondel wat er aan zijn ontwikkeling ontbrak, hij was namelijk geheel onbekend met de oude talen. Hij wendde zich tot een leeraar aan de Latijnsche school en bracht het binnen korten tijd zoo ver, dat hij de klassieke dichters vrij vlot in het oorspronkelijk kon lezen

Van 1616 tot 1620 bekleedde de dichter de waardigheid van diaken in de zg. Waterlandsche Doopsgezinde kerk en stelde levendige belangstelling in den strijd tusschen Arminianen en Gomaristen, Remonstranten en Contra-Remonstranten, waarbij hij partij trok voor de eerste.

Als eerste gevolg van Vondels klassieke studiën moeten wij een nieuw treurspel beschouwen, waarvan de stof grootendeels is ontleend, aan de Historie der Joden van Flavius Josphus „Hierusalem verwoest, Den Joden tot naedencken den Christenen tot waerschuwing als op het tooneel voorgestelt," (1620) opgedragen aan Cornelis Pieterszoon Hooft. In hetzelfde jaar verschenen twee dichtstukken nl. „De Heerlijckheyd van Salomon," evenals „het in 1616 bij Pers verschenen „De Vaderen," een vertaling van een der Sepmaines van du Bartas en de „Helden Godes des Ouwden Verbonds," het laatste bij een serie prenten, die Pers bezat. In dezen tijd teekent Vondel zijn verzen met het anagram „Door een ist nu voldaen." door omzetting geeft dit „Joost van den Vondelen."

Uit een gedicht, „op de geboorte van onze Hollandsche Sappho, Anna Roemers," (1619) blijkt dat Vondel in een kring was opgenomen, die in velerlei opzichten hooger stond dan die der rederijkers van de Brabantsche kamer. Ook uit het feit, dat hij in 1623 „Het Lof der Zeevaert" opdraagt aan Laurens Reael en met hem

de „Troades" van Seneca vertaalt, dat onder den naam van „De Amsterdamsche Hecuba" verscheen (1625). Toch moet men zich den omgang met deze notabelen niet te vriendschappelijk voorstellen, volgens Leendertsz:

„Wij hebben reeds gezien", zoo schrijft hij, „dat Vondel met Roemer Visscher en zijne familie niet onbekend was, ofschoon het betwijfeld mag worden, of hij er een gewone gast was. Eveneens kende hij Hooft maar van een naderen omgang vóór dezen tijd blijkt niets. De groote bescheidenheid en teruggetrokkenheid van Vondel, zullen hem wel, vooral in dezen tijd van zwaarmoedigheid, verhinderd hebben eenigszins vertrouwelijk om te gaan met zulke deftige menschen. Hij bewonderde en prees hen, maar hield zich als eenvoudig burgerman bescheiden op den achtergrond en achtte zich steeds vereerd, wanneer zij hem aanspraken.

Alleen met de familie Baeck schijnt de omgang reeds vrij vroeg hartelijker geweest te zijn. De vader Laurens Joosten Baeck, zelf dichter, was de schatrijke eigenaar der schoone hofstede Scheybeek bij Beverwijk, waar Vondel een welkome gast was en de stof vond voor verscheidene van die bekende gedichten, waarin zijn liefde voor de natuur zich zoo krachtig openbaart. Zelfs heeft men herinneringen aan de omstreken van Beverwijk aangetoond in gedichten, welke met die plaats niets te maken hebben, wanneer hij maar eene natuurbeschrijving wilde geven, bv. in den beroemden rei der Eubeeërs in den *Palamedes*. De grille joligheid in de verzen voor de dochters van Baeck is niet de toon van den deemoedigen beschermeling, maar van den trouwen huisvriend. De zoon Justus trouwde in Mei 1623 met Magdelena van Erp en werd daardoor de zwager van Hooft. Deze beide mannen waren spoedig ten zeerste aan elkaar gehecht en misschien is Vondel op deze wijze in nauwere aanraking met Hooft gekomen. Herhaaldelijk toch zien wij, dat Baeck de tusschenpersoon is „door wien Hooft iets aan Vondel laat weten."

Leendertsz teekent hier echter zelf bij aan: „Anderen zijn van meening, dat Vondel door de opdracht van Hierusalem Verwoest met den jongen Hooft in aanraking is gekomen, dat deze hem spoedig waardeerde en ook in kennis bracht met de familie Baeck, Storm, Scriveriuss, Reael, enz."

De door Leendertsz vermelde zwaarmoedigheid blijkt uit Vondels besluit om ontslag te nemen als diaken bij de Waterlandsche Doopgezinden, maar het meest misschien wel uit zijn „Gebedt, uytgestort tot Godt over mijn geduerige quynende sieckte." (1621).

Gy die de sieckte queect, en doetse weer verdwijnen,
Aensiet een Christen hert, belegert met veel pijnen:
O Vader alles troosts! Gy weet, en ick beken
Dat ick een aarden vat, en broos van stoffe ben.
Aensiet de swackheyt dan van uwen armen dichter:
Myn rouwe wonden slaft, en maect myn qualen lichter:
Of soo 't u dus behaegt om onser sonden schult,
Soo wapent mijne borst bestendich met gedult:
Dit harnas eischt den noot, want jaren sach ick enden;
Maar noyt myn swarigheen, en daeg'lijksche ellenden.
Dit maect my 't leven suur, en mat de geesten af,
En doet ons hemelwaerts vaeck suchten om het graf.
Als ick de Swaluw sie gherbergt aen de Gevel
Van 't overlenend huys, ô die van d'aertsche nevel
Ontslagen, spreeck ick dan, mocht nestlen daer 't gestarnt,
Daer 't gout in 't blau Torkoys soo flonckerende barnt.
Gy weet het, goede God! hoe vyerig uwen siecken
Na een gesonder locht, door 't roeyen van sijn wiecken,
Opstijgen wil geswint, of dat een van u Bôôn
Hem op sijn pennen draet, in uwen rijcken throon.
Als ick, om tijt-verdrijf, met mijne stem ga paren
Den weer-klanck van myn Luyt en sangerige snaren,
Dan dunct my dat u geest met mijne stem ga paren
Dan dunct my dat U geest met mijne geest getuygt
Hoe 't heylig heyrschaer Gods daer boven speelt en juyght.
Dees lust tot 't hoogste goedt, dit Goddelijck verlangen,

Uyt dees quellagie wort geboren en ontfangen.
Wy nemen dan in danck den tijdelijcken druck:
Laet ons, ô Heer! slechts niet beswijcken onder 't juck;
Noch laet d'ellende niet te seer ons broosheyt tergen,
Noch meer als het vermach, wilt niet u schepsel vergen;
Soo sal myn sangeres u roemen onder maen
En 's werelts duystre nacht, en schaduwen versmaen,
Om 't salich licht, tot dat de geest van 't lijf ghescheyen,
Sal weerdich zijn bekent, te juychen met u reyen.

Zijn vriendschap tot de familie Baeck is uitgedrukt in gedichten op de beide dochters Catherina en Debora, waarvan vooral de „Beeckzang aan Catharina" geprezen wordt:

Wijcker Bietje, die by 't Beeckje
Nestelt, en geeft menigh steeckje
Die uw honigh komt te dicht;
Wacker Nymfje, die zoo klaartjes
Met Uw ooghjes op de blaartjes
Flickert, blickert, straalt, en licht;

Zegh my, meisje, die zoo netjes
Poeselachtigh zyt, en vetjes,
Levend, helder, wel gedaan;
Waar van mooghje zoo wel tieren,
Daer al d'andre, arme dieren
Bleeck en treurigh quynen gaan?

Eetje slaatje met een eitje?
Drinckje niet dan schapeweitje?
Pluckje moesjen uit den tuyn:
Backje struyfjes van de kruitjes?
Treckje heen, na zomerbuitjes,
Om lamprey en knyn, in duin?

Slaapje op dons van witten zwaantjes?
Leckje muskadelle traantjes?

Houje een ongemeenen stijl?
Leghje in schim van koele boompjes?
Droomje daar geen andere droompjes,
Als van suicker, uit Brezijl?

Zwemje in lachjes, en genughjes?
Leeft uw geest in zoete kluchjes?
Springt Uw zieltjen in Uw lijf?
Erfje niet als heil, en zegen?
Benje juist van pas geregen,
Niet te los, noch niet te stijf?

Zeght het toch uw medemeisjes,
Vol zwaarmoedige gepeysjes,
Heel Uw speelnoots algelijck,
Redt die diertjes van haar teering
Onderkruip den Haes zijn neering
En wort dockter van de Wijck.

Maar ook met de zoon Jacob en Justus is hij zeer bevriend. De eerste had te zamen met zijn zoozeer geliefden, doch vroeg gestorven broeder Willem, Italië bereisd in gezelschap van drie anderen, waaronder ook Van Erp, broeder van Hoofts eerste vrouw. Ook het feit, dat Baeck hem na het schrijven van Palamedes onderdak verleende, laat hij nog eens uitkomen in zijn „Danckdicht aen Jacob Baeck, Rechtsgeleerde. Voor zijne schoone appelen my met een gedicht gezonden."

Geleerde en heusche Jongeling
Met Uwen appelkorref ging
Mijn hart op, door het groot genoegen
Aan Uw met rym bestroide vrucht
Getuige van d'oprechte zucht,
Die oit de Baecken tot my droegen.

Ghy geeft my weder nieuwe stof.
Om boven Hespers gouden hof

Uw vaders boomgaard te waardeeren;
Waar in mijn ziel zoo menighmaal
Geprickt wiert van een heldren straal,
Om uit de borst te quinckeleeren.

Zoo veelerley genoten goet
Verplicht mijn overtuight gemoet
Uw weder dankcbaar te gemoeten,
En met een schaamroot maatgedicht
En neergeslagen aangesicht
Voor alle weldaen te begroeten.

Uw hofsteê strekt een Helikon:
Uw klaare Beeck een Hengstebron,
Tot laafnis van mijn dorstige ader;
Het zy ick mijn' Duitsche wijs
Het huis vol schrander kindren prijs,
Of hunne moeder of den vader.

Mijn geest, benevelt en verwart,
Vont t'elckens daar een open hart,
Mij noodigende, om toe te tasten
Naar hofbancket en lecker oofl,
En wat de boomgaart meer belooft
Zijn altijt wellekome gasten.

Toen ick vervloeckte waarheit sprack
Verstreckte my uw vaders dack
Een toevlught, als selfs magen weken ,
En deisden, morrende en verstoort,
En weigerden ter noot een woort
Voor mijn onnozelheid te spreken.

Uw broeder schaft my dickwijls kost
Van Huigens, of den Muider Drost,
En blaackt, gelijck zijn gemalinne
In liefde tot de Poëzy,
En zuight haar zuivre borst, en ghy
Laagt jonck en teêr by haar te minne.

Ghy waart mijn broeders reisgezel,
En zaaght de wereld en haar spel,
En holpt hem hooge bergen banen,
En vond Urbaan in 't gulden jaar,
En naamt de grijze alloudheit waar,
En leerde spreecken met Tuskanen.

Uw brein ontwart 't verwarde Recht,
En strijckt krackeelen vlack en slecht,
En heeft de heelzame artsenyen
Doorkropen, niet ter loop noch los;
Oock hangt het aan den mont van Vos,
En smeet een reex van d'oude tyen.

Uw aangename tonge sluipt
Den maaghdeboezem in, en druipt,
Van honingh en bevallickheden,
Ghy schift het wijze van het dwaas,
Wanneerge, met den wijzen Haas
Door gras en bloemen heen gaat treden.

Maar schuwende der steden smet,
Verschalcktge nu met strick en net,
Een vette snip, of slechte lijster;
Terwijl Uw zuster lietjes zingt,
Dan'k wou ghy beide uw zinnen hingt
Aan eenen vryer of een vrijster.

Zoo mogh ick voor u henegaan,
En stroyen, 't pat met roozeblaên
En maaghdepalm, en lauwerieren.
Mijn opgeweckt vernuft, ick wedt
Zou dan uw weeligh bruiloftbedt
Met puick van Poëzy vercieren.

De verhouding tusschen Reael en Vondel was eveneens van zeer vriendschappelijken aard. In denzelfden tijd maakte Vondel ook met kennis Cornelis Gijsbertsz,

Vospiscus Fortunatus Plemp, Mostaert, Huygens, Ant. de Hubert en anderen.

Even voor de voltooiing van de „Amsteldamsche Hecuba" schreef Vondel, „Begroetenis aen Frederick Henrick, Prince van Oranje, op den intree van zijn Stadhouderschap en Landbestierung." In hetzelfde jaar volgde „Palamedes", waarin Oldenbarnevelt verpersoonlijkt wordt in de hoofdpersoon van het drama.[1]).

Vondels levensbeschrijver, Brandt, bericht, dat hij kort na Palamedes weer in diepe zwaarmoedigheid verviel, waardoor hij niet in staat was tot dichten. Over de periode, die hierop volgt, schrijft Brandt: „In de jaaren, MDCXXVI, XXVII en XXVIII heeft hij zijn aanwassende vermaardtheit vermeert door zijn zinrijke en hooghdravende gedichten op Prins Willem van Nassau's geboorte, op de Verovering van Grol, en op de komst des Prinsen van Oranje t'Amsterdam, tot slissing van eenige verschillen. In deeze dichten ging hy met grooten zwier van kunst breedt weiden in 's Prinsen lof: zonder des weegen ooit de minste vereering van den Vorst t'ontfangen; anders zeer mildtdaadigh tegens de Poëten, wanneer ze zijne overwinningen met hunne dichten vereerden. Maar men meent, dat de Prins, wel weetende hoe quaalijck Vondel bij de Predikanten in Contra-remonstranten stondt, hem geen gunst toonde om zelf ongunst te mijden [2]).

[1]) Voor nadere bijzonderheden raadplege men de inleiding tot Palamedes.

[2]) Leendertsz zegt naar aanleiding hiervan:

„Brandt en de velen, die hem dit hebben nageschreven, oordeelen hier uit sympathie voor Vondel onbillijk over den Prins. Deze was er de man niet naar, om zich door vrees te laten leiden. Evenals Maurits en Willem I was hij verdraagzaam en deed wat hij kon, om vervolging en kwelling van andersdenkenden tegen te gaan. Dissenters als Roomschen en Doopsgezinden werden door hen zooveel mogelijk beschermd. Doch zij konden niet alles en moesten vermijden, wat aanleiding kon geven tot strijd. Men overschat echter de positie van Vondel, als men denkt, dat er onlusten of moeilijkheden ontstaan zouden zijn, wanneer de Prins op een of andere wijze dankbaarheid getoond had, voor de tot hem gerichte lofzangen. Er was een andere

Dat onze Dichter in ongunst bij de kerkelijken raakte, was gansch niet vremdt; naardien hij hen dikwils op hun zeer tastte, met heekeldichten, zonder naame.

Als 't eenigsins pas gaf (en 't gaf, zijns oordeels, dikwijls pas) was hy tegens hen doende. In 't jaar MDCXXVI of XXVII schreef hy 't bekende Hanekot, daar hij den kerkeraadt van Amsterdam over 't uitwerpen van den Predikant Kornelis Haanekop, als haanen met scherpe spooren, schendig doorsteek. Van dien aardt was ook zijn liedt van Reintje de Vos, 't welk den Burgemeester Reinier Pauw, ontrent dien tijdt, vinnig stak. Hij toonde in dit, en andere dichten van dat slagh, dat hij al zijn tijdtgenooten in 't schrijven van heekeldichten te boven ging, en d'aalouden weinig toegaf, inzonderheid als het de Kerkelijken goldt. Ook liet hij zich tegens een vertrout vriendt ontvallen; Als ik dat volk mogh aantasten, *dan wordt mijn geest gaande.*

Ontrent deezen tijdt overleed zijn eenige broeder Willem van den Vondel: een verlies, dat hem zeer en lang smertte. 'T welk zoo ver ging, dat ik hem bijna vijftig jaaren daarna heb hooren zeggen; *Ik zou wel schreyen, als ik om mijn' broeder denk. Hij ging my ver te boven.* Dees, zich in de rechten geoeffent hebbende, was in den ouderdom van vijfentwintig jaaren naar Vrankrijk gereist, en hadde t'Orleeans den tytel van Doctor in de rechten verkregen. Van daar toogh hij voort naar Italië, te Siëna, daar hij zich negen

reden, waarom hij geen dankbaarheid toonde, nl. dat hij niet dankbaar was. Al deelde hij in de politiek niet geheel de inzichten van zijn broeder, er is geen grond om te vermoeden, dat hij Maurits haatte. Toch had dat het geval moeten zijn, als hij het aangenaam vond geprezen te worden ten koste van zijn broeder in gedichten,waarin deze zoozeer miskend werd. Die gedichten terugzenden, dat ging niet: hij kon toch niet met een gewone burger gaan redetwisten over de verdiensten van Maurits. Zwijgen, met geen enkel woord antwoorden, dat was het eenige, waardoor hij zijn ontevredenheid kon te kennen geven. Maar Vondel was hoveling noch diplomaat, en voelde dit niet. Hij kon niet begrijpen, dat zijne welgemeende hulde onaangenaam zou zijn, en ging dus door met zijn lofzangen. Eindelijk zag hij het in en heeft toen, na 1632, verder gezwegen."

maande oeffende, om in de geleerdheit te vorderen. Van daar schreef hy een brief in 't Italiaansch, die de Drossaardt Hooft met groote verwondering las, en wel vijf of zesmaal herlas; zeggende: *Ik kan my niet verzadigen zulk een schoon Italiaansch schrijft hy.* In 't jubeljaar MDCXXV was hij te Rome. Men vind noch eenige weinige staalen zijner Poëzye: zijn klinkdicht onder andere op zijn broeders Treurspel van Jerusalem: voorts schreef hij eenige Latijnsche dichten, daar men niet van heeft dan de vertaling, door onzen Poëet onder zijne dichten gestelt: te weeten een aanspraak aan Paus Urbaan, en zijn afscheidt van Italië op d'Alpes genoomen. Dit zijn d'eenige overblijfsels van dien schranderen geest. Men spreekt noch van een dicht op zijn broeders Lof der zeevaart, en van een klepperdicht te Siëna, op 't paardeloopen gedicht: maar die dingen zijn verlooren. Hy was die jaaren buitens landts, en viel, toen hij 'thuis quam, straks in een quynende ziekte, die hem wechsleepte: niet zonder vermoeden van vergift, hem in Italië ingegeven: hetzy dat hy iemant te naa hadt gesprooken, of dat iemant anders een wrok op hem hadde gevat. De geleerde Kornelis Gyselbert Plemp, en een ander, die zijnen naam met drie letteren D.d.B. aanwijst, eerden zijne gedachtenis met Latijnsche lijkdichten, die van zijn' broeder in 't Hollandtsch zijn vertaalt."

Plemp was in die jaren Vondel's beste vriend en Dr. Sterck is zelfs van meening, dat hij den dichter met Hooft in aanraking heeft gebracht, hem zelfs introduceerde in den Muiderkring.

„De Muiderkring heeft Vondel niet dikwijls in zijn midden gezien," schrijft Dr. Sterck echter, „Met zekerheid is zijn aanwezigheid alleen bekend door de voordracht van zijn epos." en verder „In latere jaren heeft Vondel zelf aanleiding gegeven, dat zijn bezoeken aan het Muiderslot den gastheer minder welkom waren. De katholiek geworden dichter had in October 1642 zijn dichtwerk „Brieven der heilige Maeghden en Marte-

laressen" uitgegeven, voorafgegaan door een vroom gevoelde „Opdraght aen de Heilige Maeght," een gedicht, waarin Vondel, zooals Brandt schrijft, „Maria als een Midlaares bij haaren zoon begroet en aanroept" en dat aan „veel opspraaks onderworpen," was. Dit boek zal Vondel, als gewoonlijk aan Hooft hebben gezonden. Blijkbaar is dit vers het onnoozel „Ave Maria", waarom Vondel, zooals hij aan Hooft schreef, meende dat deze hem „zijn geusetafel" verboden had. Immers, dat hiermede het bidden van een „Wees gegroet" bedoeld zoude zijn, is niet waarschijnlijk bij een man met libertijnsche beginselen als Hooft, die ook de katholieken Cornelis Plemp, Anna Roemers en Tesschelschade, Jan Vos, ja zelfs den priester, kanunnik Joan Albrecht Ban aan zijn tafel ontving.

Vondel door Hoofts misnoegen (dat deze later eveneens over Vondel „Altaergeheimnissen" uitte) gegriefd, zocht ook een gelegenheid om op hem verhaal te nemen en vond die, toen eenige katholieken hem aanzetten om van den Muider Drost gedaan te krijgen, dat hij meer vrijheden zou verleenen aan de Roomschen in het Gooi; Vondel had de onhandigheid om bij zijn verzoek aan Hooft als dreigement te voegen, dat het hem anders schade zou doen bij een proces, dat Hooft voerde te Brussel om het majoraatsgoed van zijn vrouw in het bezit te krijgen. Het gevolg hiervan was evenwel, dat Hooft juist strengere maatregelen tegen de Katholieken ging nemen, zoo zelfs, dat hij in 1644 een inval deed bij zijn vriend en Muidergast, den advocaat Bartholdus Ingels, op zijn hofstede „Den Ingelenbrugh," en daar een huiskapel deed uitbreken en sluiten. Sedert is de verhouding tusschen Hooft en Vondel niet meer vriendschappelijk geworden, zelfs niet toen de laatste, bij de aanbieding van zijn Virgilius in 1646 trachtte de breuk te herstellen."

De brief, die Vondel vergezeld deed gaan van het het exemplaar van Virgilius, is merkwaardig genoeg om overgenomen te worden.

Edele gestrenge Heer, mijn Heer Hooft,

Mij gedenckt, dat ick eens eenen Jode' een Musikant, mijn Koningklycke Harp aanboodt, die hij weigerde t' ontfangen, dewijl het zijn sabbath was: nu wil ick evenwel niet hopen dat de staetsabbath onzer onderlinge kunstbroederschap den toegank van uw huis zal stoppen voor onzen Parnasheiligh, die uwe Ed. hier toegezonden wort, in een Nederduitsch pack gestoken. Mishaeght u iet van het mijne, mij zou lief zijn met der tijt iet aengetekent te zien; om het te verbeteren. Behaegt u iet van het mijne, zoo laet het eens Sint Virgilius dagh zijn, en te zijner onsterflycke gedachtenisse den roomer eens omgaan, doch geenen zoo groot als daer Foleus den Lapithen mede dreighde, maer een' berckmeier, die den mensch bij zijn zinnen laet, en gelyck predikant Adamus met den romer op de hant quinckeleerde, Godt en den mensch verheught, als hij siet hoe uit een dor en onnut hout, waervan men niet eenen nagel kan maecken, zulck een kostelijck nat vloeit. Leefde onse vrolijcke Mostert, ick weet dat hij het gaerne op die voorwaerde wachten zoude. Weinige maenden voor zijn overlijden noodighde hij den Joodschen Doctor noch, om met hem te gaen bij den patiënt met den grooten buick. Zij gingen hene, en vonden gennen waterzuchtigen maer het Rynsche wijnvat, en oordeelden stracks het laten geraden, om dien krancken van overtollige vochtigheid t' ontlasten.

Onze Mecenaten smilten vast, Reael leit in de Westerkerck. Plemp, Baeck, Blaauw Victoryn en Mostert leggen in de Nieuwe kerck onder de zercken gekropen, een teken, dat wij volgen zullen: Godt geve ter zalige eere. Onze goede en wijze Grotius is oock al hene. Ick nam noch 's morgens afscheit van zijne Ed. aen stadts herbergh, daer men wat naer packaedje wachte, en seide hem van deze overzettinge. Zijn Ed. zeide mij, hoe de Hartogh van Mantua sijn hof met Maroos schilderijen verciert, t' welck ich noch in mijne voorrede te passe breng. Salmasius kan dit gebeente noch niet

laten rusten. De Borgonions hebben het altijt te Delft op levenden of dooden geladen, Balthassar Geraerts op Prins Willem en dees op Grotius asschen. Nu komt er weder een boeck uit van de Transubstantiatie: doch 't is al crambe repetita. Zu slachten d' eeckhorens die vreesselijck zweeten, zonder wech te spoeden.

Mijn Heer, ick gebiede mij in uwe goede gunste, en sijt met uwe E. gemalinne hertelijck gegroet.

Uwe Ed. dienstwillige
J. V. Vondel

Mijn Heer, ick sende nu eerst de weergade aan den Heer Huigens; alsoo gelieve dit noch wat bij u te houden onder de vertrouwsten, dewijl wij noch acht dagen sullen stil sitten met exemplaren te verkoopen en uit te geven, op dat het Huigens eerst ontfange. Ich heb het sijn E. toege-eigent met die bescheidenheit, dat ick eerst het goetduncken van Brosterhuizen uit den Hage daerop gehoort hebbe: hope niet, dat het zijn E. in zijn staet of ampt quetsen zal. Het is Maro, en geen kerckgeschil.

Hooft's antwoord was beleefd, maar hij nam de aangeboden hand niet aan. Mogelijk, is het dat bij een openhartige bespreking der kwetsie de oude hand weer eenigszins hersteld had kunnen worden, maar zoowel door het feit, dat Vondel het punt, waarom het ging, niet durfde of wilde aanroeren of misschien verwachtte, dat Hooft nu wel verder op de zaak zou gaan door, als door Hooft's eenigszins starre houding, bleef de verwijdering bestaan. Ten slotte, Vondel s karakter, voor zoover het uit zijn dagelijksch leven spreekt is lang niet altijd te prijzen, maar deze brief is toch zoo kinderlijk-vertrouwelijk, dat Hooft zichzelf heusch niet te kort gedaan had wanneer hij hier wat minder „Hollandsch" op had geantwoord. De brief van den Drost luidde als volgt:

Monsr. Vondel,

Mij gedenckt, dat, als eens de H. H. Staaten van Hollandt, hoewel hun werks genoeg ooverschoot, zeer geneeghen scheenen te scheiden, om eenige Helighe daaghen te vieren, de Heer van Oldenbarnevelt, z.g. prijzende hunnen ijver, nochtans om hunne Edele Grootmo, tot blijven te beweegen, daer bij voeghde, Qui non cessat bene facere, non cessat orare. Van geene wet, die zorghden, zoo wettigh, zoo wichtigh, aen zeeckren tijdt van ruste bindt, en daarom van geenen Staatsabbbatth en weet ick dan; maar uwer E. driedubbelen dank; voor den arbeidt besteedt aan 't vertolken van Maroos werken, het toeëighenen van dien aan zoo getrouw een' beminner mijnes vaderlads, en voor 't boek mij vereert. Ik vertrouw dat het veelen te nutte zal dienen. Ued. vertrouwe te weezen

ten dienst van Ued.
P. C. Hooft.

Van den H. te Muide den 27en in
Hooimaandt des jaars 1646.

Indien wij in aanmerking nemen, dat Brandt van Vondel getuigde: „als hij yemant eenighsins meende misdaen te hebben, zocht hij strax te verzoenen, en quam licht om vergiffenis bidden; zoo dat men reeden hadt zich over zijne vernedering te verwonderen," kunnen wij niet veronderstellen, dat Vondel te stijfhoofdig was om zijn leedwezen uit te druckken of zelfs een zekere mate van schuld te erkennen. In dit licht beschouwd kan men Hooft dan ook wel van een zeker gebrek aan soepelheid beschuldigen, al was Vondel's houding even te voren ook niet correct geweest.

Vondel geeft in een brief aan Hooft, waarmee hij toen nog op goeden voet stond een zekere verklaring van het ontstaan zijner Hekeldichten (behalve „Rommelpot in 't Hanekot" zijn de voornaamste „Harpeon" en „Roskam," beide verschenen in 1630) [1]:

[1]) Volgens Leendertsz reeds 1626.

Wat 's d' oorsaeck? Vraeghtmen, wat? De gierigheyd
alleen,
Die 't algemeen versuymt, en vordert slechs haar eygen;
En sprack ick klaerdre spraeck, ick sorg sij soume dreygen
Met breuck en boeten, of te levren aan den beul.
Want waerheyd (dat 's al oud) vind nergens heyl nocht heul;
Dies roemtonen hem voor wijs, die vingen op den mond
leyd.
O kon ick oock die konst: maer wat op 's harten grond leyt
Dat weltme na de keel: ick word te stijf geparst.
En 't werckt als nieuwe wijn, die tot de spon uytbarst.
Soo 't onvolmaecktheyd is, 't magh tot volmaechtheyd dyen
Van dees's ramsalige en beroerelijcke tyen.
Waer in elck grabbelt, tot sijns naesten achterdeel,
Schrijft anderen toe, en en schuyft op hen de schuld
van 't scheel.

Hooft vond de gedichten goed; dit blijkt uit een brief, dien hij aan zijn zwager Baek schreef: „De Harpoen is aardig, al zal hij velen haarig duncken, niet meer dan de Roskam. Mij dunckt hij te genaadiger, om dat hij ieder naageeft dat hem naakomt, en zoo wel voor een goedt betaaler, als voor een scherp maaner gaan magh."

Vondel begaf zich omstreeks 1627 naar Denemarken ten einde eenige schulden in te vorderen en maakte op den terugreis kennis met Jacob van Dijck, gezant bij den koning van Zweden. Bij deze gelegenheid schreef hij „Tot tol van Zijne Majesteit van Zweden betaalt te Gottenburg aan den Heer Jacob van Dijck."

In 1628 verscheen het uit het Latijn vertaalde treurspel van Seneca's „Hippolytus" en in de opdracht bleek duidelijk, dat de dichter zinspeelde op de ontvluchting van Hugo de Groot en de terechtstelling van Oldenbarnevelt.

Omtrent denzelfde tijd verscheen de Boerencathechimus (1629), die door Vossius zeer geestig gevonden werd.

„Op den Roskam en Harpoen volgde in Junius de *Medaalje voor den Gommaristen Kettermeester — en Inquisiteur te Dordrecht,*" zegt Brandt. „Dit ging vrij scherp en sommigen oordeelden, dat hij den Remonstranten, die hij wou begunstigen, met zulk schrijven geen voordeel toebracht; dat men d' onderlinge verbittering slechts meer ontstak, en de quaal verergerde. Ook geleek iemant zulke dichten bij krijgsgranaaten, die zwanger gaan van bederf, en niet baaren om ter werelt te brengen, maar om daar uit te helpen. Maar Vondel meende, dat de zeeren van dezen tijdt, zoo diep waren ingeëttert, dat men er wijn en eedik [1]) in moest wrijven, en den quaaden, of die hij er voor hield, hun eigen bedrijf levendigh voor oogen stellen, om hen, waar 't mogelijk tot schaamte en beternis te brengen. Met dat ooghmerk schreef hij ook het *Papiere geldt,* een gedicht, vol ziels en levens, tegens Schout Bont en anderen, die de Remonstranten te Leiden, zijns oordeels, te hardt vielen. Boven den tytel zagh men de print van 't Leyttsch papieregeldt, in 't beleg gebruikt, met het opschrift, *Hace libertatis ergo, Dit 's voor de vrijheit.* In het slot werdt de Magistraat van Amsterdam gepreezen, die de Remonstranten met oogluikinge lieten preeken, en een kerk bouwen. Dir bewoogh hem ook tot het schrijven van *d' Inwijdinge des Christen Tempels 't Amsterdam:* een deftig en zeedig gedicht, dat met een' cierlijken stijl 't gebruik der tempelen ontvoude; dankende Godt en Amstels Raadt voor die verkreege vryheit. Dit gedicht stondt onder een groote print gedrukt, daar 't nieu gebouw in was afgebeeldt; doch de Wethouders, niet willende, dat men met hunne goetheit zou pronken, terwijl men de Remonstranten noch in zommige steden lastig viel; ook weetende dat 'er zeer werdt gevoeldt om de plakkaaten, tegens hen gemaakt, alomme op nieuw te werk te leggen, lieten niet alleen de print met het gedicht ophaalen,

[1]) Azijn.

maar ook de plaat op 't stadthuis brengen; daar ze ettelijke jaaren bleef leggen, tot dat men ze, na 't verzachten der tijden, den eigenaar ('t was de Boekverkooper Abraham de Wees) liet volgen.

Omtrent dien zelven tijdt dichtte onze Poëet dat aardig boertlied, *Een otter in 't bolwerk:* waar in hij den Predikant Otto Badius, (die meer dan anderen tegens Dr. Samuel Koster, een stout meester in 't aardig heekelen, uitvoer) bits genoeg beschimpte. Over dit liedt raakte Vondel in gevaar van ontdekt te worden. Een der onderschouten, daar, zoo 't schijnt, lucht van hebbende, quam onverziens op de drukkerij, daar men 't zou drukken; maar de drukker hem gewaar wordende, liet de vorm, als bij ongeluk, en uit ontsteltenis over zijne komst, uit de handt, en, gelijk de drukkers gewoon zijn te spreken, in pasteij of aan stukken vallen. Maar niet gaf den kerkelijken bijna meer aanstoot, dan zijn dicht, genoemt *Decretum horribile: Gruwel der Verwoestinge* in 't jaar MDC XXXI uitgegeven. Hier in heeft hij de leere van de verwerpinge, met een stijl vol vuur en kunst, wederleit, een kraamvrou invoerende die zich inbeeldt dat een van haere tweelingen verworpen is."

Omtrent het jaar 1630 kan men den poëtischen strijd tusschen Vondel en de predikanten als geëindigd beschouwen, bij gebrek aan tegenstanders, daar de heftigste predikanten zooals Bogaert, Lenertsz, Cloppenburg, Smout en Trigland van het tooneel verdwenen, hetzij wegens verbanning of om zich daarvoor te beveiligen. Indien wij de straffen, die Vondel voor zijn strijdschriften en later voor zijn Maria Stuart onderging vergelijken met de straffe maatregelen waarmee de onruststokers der andere partij aangepakt werd, moeten wij tot de conclusie komen, dat hij in zekeren zin nogal zachtmoedig behandeld is. Eén der laatste gedichten op dit gebied was het *Vraaghdicht der Amsterdamsche Akademie aan alle Poëten liefhebbers der goude vrijheit,* dat aldus begint:

Apoll, op Helicon geseten,
Vraeght syn heylige Poëten:
Wat beste en slimste tongen sijn?

Van in den zelfden tijd verschenen gedichten noemen wij: *Wellekomst der Heeren Huig de Groot te Amsterdam* en *Maeghdeburghs Lickoffer ontsteecken op het Hoogh Atutaer bij Leipzigh* . In December 1631 was Hugo de Groot in Amsterdam gekomen en Vondel maakte persoonlijk met hem kennis. In April besloten de staten van Holland echter reeds een premie van ƒ 2000,- uit te loven voor dengene, die hem in de handen der Justitie over zou leveren, indien hij na acht of tien dagen nog in het land gevonden werd. In dezelfde maand was de Groot dus gedwongen het land weer te verlaten. De Groot's invloed op Vondel is dan ook moeilijk te bepalen. Waarschijnlijk is zijn letterkundige ontwikkeling wel het meest gebaat bij zijn omgang met den groote geleerde. Tijdens het verblijf van de Groot te Amsterdam werd een school voor Hooger Onderwijs geopend, het Athenaeum Illustre. Het kerkje van het St-Agnietenklooster op den Oudezijds Achterburgwal werd ingericht tot het houden van openbare lessen en Vossius en Baerleus werden als Professoren beroepen; de eerste opende de Doorluchtige Schoole Januari 1632 met een plechtige redevoering.

Vondel schreef naar aanleiding hiervan zijn gedicht *Inwijing der Doorluchtige Schoole.* De beide professoren behoorden later tot zijn beste vrienden.

De jaren, die nu volgden waren voor Vondel een groote beproeving; indien er ooit sprake is van een keerpunt in zijn leven, dan is dit wel veroorzaakt door den dood van zijn vrouw en twee kinderen en het vernietigen (en dus volgens hemzelf mislukken) van zijn groot werk Konstantijn.

Alvorens wij Brandt aan het woord laten kunnen wij niet nalaten hier de ontroerendste gedichten uit dien tijd, helaas alle naar aanleiding van een sterfgeval in zijn naaste omgeving over te nemen.

KINDER-LYCK.

Constantijntje, 't zaligh kijntje
Cherubijntje, van om hoogh,
D'ijdelheden, hier beneden,
Uitlacht met een lodderoogh.
Moeder, zeit hij, waarom schreit gy?
Waarom greit ghy, op mijn lijck?
Boven leef ick, boven zweef ick,
't Geen de schincker alles goets
Schenckt de zielen, die daar krielen,
Dertel van veel overvloets.
Leer dan reizen met gepeizen
Naar pallaizen, uit het slick
Dezer werrelt, die zoo dwerrelt
Eeuwigh gaat voor oogentblick.

UITVAERT VAN MIJN DOCHTERKEN.

De felle Doot, die nu geen wit magh zien,
Verschoont de grijze liên.
Zij zit omhoogh, en mickt met haren schicht
Op het onnozel wicht,
En lacht, wanneer, in 't scheien,
De droeve moeders schreien.
Zij zagh 'er een, dat wuft en onbestuurt,
De vreught was van de buurt,
En, vlugh te voet, in 't slingertouwtje sprong;
Of zoet Fiane zong,
En huppelde, in het reitje
Om 't lieve lodderaitje:
Of dreef, gevolght van eenen wackren troep,
Den rinckeenden hoep
De straten door: of schaterde op een schop:
Of speelde met de pop,
Het voorspel van de dagen,
Die d'eerste vreught verjagen.
Of onderhiel, met bickel en boncket
De kinderlijcke wet,

En rolde en greep, op 't springend elpenbeen
De beentjes van den steen;
En had dat zoete leven
Om geldt noch goet gegeven:
Maar wat gebeurt? terwijl het zich vermaackt
Zoo wort het hart geraackt,
(Dat speelzeck hart) van eenen scharpen flits,
Te dootlick en te bits
De Doot quam op de lippen
En 't zieltje zelf ging glippen
Toen stont helaas! de jammerende schaar
Met tranen om de baar,
En kermde noch op 't lijck van haar gespeel,
En wenschte lot en deel
Te hebben met haar kaartje,
En doot te zijn als Saertje
De speelnoot vlocht (toen 't anders niet moght zijn)
Een krans van roosmarijn
Ter liefde van heur beste kameraat
O krancke troost! wat baat
De groene en goude loover?
Die staatsi gaat haast over.

VERTROOSTINGE AAN GEERAERDT VOSSIUS

Kanonik te Kantelberg, over zijn zoon Dionys.

Wat treurt ghij, hooghgeleerde Vos,
En fronst het voorhoofd van verdriet?
Benij uw soon den hemel niet.
De hemel treckt, ay, laet hem los.

Ay, staack dees ijdele tranen wat,
En offer, welgetroost en blij,
Den aller besten vader vrij
Het puick van uwen aertschen schat.

Men klaaght, indien de kiele strandt,
Maar niet, wanneerse rijck gelaên,

Uit den verbolgen Oceaan,
In een behoude haven landt.

Men klaaght, indien de balsem stort,
Om 't spillen van den dieren reuck:
Maar niet, soo 't glas bekomt en breuck;
Als 't edel nat geborgen wordt.

Hij schut vergeefs sich selven moe,
Wie schutten wil den starcken vliet,
Die van de steile rotse schiet,
Naar haren ruimen boesem toe.

Soo draait de wereldkloot; het sij
De vader 't liefste kindt beweent:
Of' t kindt op vaders lichaam steent:
De doodt slaat huis noch deur voorbij.

De doodt die spaart noch soete jeught,
Noch gemelicken ouderdom
Sy maackt den mont des reedners stom:
En siet geleertheit aan noch deught.

Geluckigh is een vast gemoedt,
Dat is geen blijde weelde smilt,
En stuit, gelijck een taeie schildt,
Den onvermijdbren tegenspoedt.

LYCKKLACHT AAN HET VROUWEKOOR OVER HET VERLIES VAN MIJN EGA.

O Heiligh Koor, dat van den mijnen
Vergaen en onvergaen gebeent
Bewaert, en sachte rust verleent,
Totdat de son vergeet te schijnen;

Nu groeit 't getal van uwe lijcken
Door een, dat meest mijn geest bedroeft,
En met de lijckschroef 't harte schroeft,
Die voor geen jammerklaght sal wijcken.

Nu parst uwe harde serck het kermen
En traenen uit het hart en oogh,
Om mijn Kreuse, die om hoogh,
Gevaren, smolt, in bey mijn armen;

Terwijl ick t' Aquileia streefde
Met Constantijn, den grooten held,
Door swaarden, op de keel gestelt,
Door vlam, die naer de starren sweefde.

Ick wenschte noch om eenigh teecken
Van haar, die als een schim verdween;
Waneerse mij te troosten scheen,
En in den droom dus toe te spreken:

Mijn lieve bedgenoot, dees saacken
Gebeuren geenssins sonder Godt;
Vernoegh met uwe getrocken lot,
En wil uw heldenwerck niet staacken.

Dat ramp noch druck uw dagen korten,
Voor dat ghij siet, naar uwen wensch,
Den vlughtigen tyran Maxens
Bestorven in den Tyber storten.

Dan sal uw siel ten hemel draven,
Wanneer het triomfeerend hoofd
't Gewijde swaard, aen God verlooft,
Ontgord, op der Apostlen graven.

Bestel mijn sterflijck deel ter aerde,
In 't Koor der segenrijcke Maeghd,
Daar sulck een schaar den naam af draagt,
En die mijn naam oock gaf zijn waarde.

'k Verhuis, van 't aardsche juck ontslagen,
Om hoogh, in 't hemelsche gebouw.
Besorgh de panden van ons trouw,
Twee kinders, die ick heb gedragen.

Soo spreekend weeck sij uit dit leven.
Marie al laet ghij mij alleen,
Uw vriendschap, uw gedienstigheen
Staan eeuwigh in mijn hart geschreven.

Hoe veer dees voeten moghten dwalen,
'k Sal derwaart mijn bedruckt gesicht
Noch slaan, daar voor het rijsend licht
Uw bleecke star ging onderdalen.

Wij volgen weer Brandt: „Ontrent deezen tijdt liet de Dichter zijn gedachten gaan op eenigh groot werk: weetende dat Homeer zijne Ilias en Ulysses onder de Grieken, Maro door zijnen Eneas, Lucanus zijne Farsalie, Stalius door zijnen Thebaanschen oorlog, Valerius Flakkus door zijn Grieksche Zeetoght onder de Latijnen, en in de laater tijden Arioste door zijnen Roelandt, en Tasso door zijn verlost Hierusalem onder d'Italiaanen onsterffelijke eere en naam hadden verworven. Derhalven besloot hy hun spoor, zoo ver hem mooghelijk was, te volgen, en den toght van den Keizer Konstantijn den Grooten naar Rome te beschrijven. Hier over heeft hij zich met den Heere de Groot, dien hy voor het Orakel van alle geleerdtheit hieldt, beraaden, en hem den aanvang van 't werk, tot een staal, laaten zien: waar op hy deezen brief ontfing.

Seer geleerde en treffelijke vriendt,

Ik oordeele dat U.E. tot een volkomen Poëma een bequaame stof bedacht heeft, van den togt van Konstantijn naar Rome, 't welk soo grooten gewichte heeft mede gebragt in de zaaken van de werelt. De Grieken roemen Konstantijn seer hoogh en noemen hem den Apostelen gelyk. My dunkt dat hy geen quaadt Prins is geweest sedert hy de Christelyke Religie heeft aangenomen: maar gelyk de Christenen hem tot den hemel verheffen, zoo zie ik dat Zosimus, een blind yveraar in 't Heidensch geloof, alles

opzoekt dat hy kan, met recht met onrecht, om hem te doen klein achten. Doch U.E. zeit wijselijk dat het der Poëten recht is de fouten over te zien, ofte niet te geloven van de geenen, die zy nemen tot stoffe van haar lof, en tot een voorbeelt van deucht. U.E. begrijpt wel dat daar gelegenheit zal zyn om te spreken van de Heidensche en van de Christelijke kerkgewoonten. Van de eerste heeft U.E. genoeg voorschriften by de Grieksche en Latijnsche Poëten, en de oude uitleggers daar op; ook hebben weinigh voor onzen tijdt daar van niet onbequaamelijk geschreven Giraldus en Rosinus. De Christelijke kerkgewoonten van die tijdt kan men zien in de Verdaediginge van Justinus, de werken van Tertullianus, Cyprianus, de Conciliën van Neocesarie, Gangres, Laodicea, Ancyre, en het generaal van Niceen, 't welk, gelijk ook dat van Eliberi in Spanje, en 't eerste van Arles in Walschlandt, zijn gehouden ten tijden van Konstantijn. 'T beginsel staat my wel aan en zoo voortgaande twijffel niet aan het duuren van het werk. Godt wil daartoe zijnen zeegen verleenen, en U E. met zijn gezin neemen in sonderlinge hoede.

U E. gantsch dientwillige
H. de Groot.

Terwijl hij met dat werk beezigh was baarde zijn huisvrou hem een' zoon en men overleide wat naam het kint stondt te geven. Hij zeide, *noem het Konstantijn.* Zij voerde hem tegemoet: Niemant van de vrienden heeft dien naam ooit gevoert, en wilt gy 't naar vremden noemen, zoo geef het een schriftuurlijken naam. Hij daar op, noem het dan Gad, naar den zoon van Jakob uit Zilpa, Leaas dienstmaaght. Maar die naam geviel haar noch minder. Zij stondt dan toe, dat men 't Konstantyn noemde: daar hy zich in verheughde, hoopende, twee Konstantynen naa te laaten, en den eenen alleen voortebrengen. Maar dat zoontje storf in zyne Kindtsheit. Aan dien anderen Konstantyn heeft hy veel jaaren besteedt, en maakt van dat

heldenwerk in zyn Dankoffer aan Davind de Willem, Secretaris des Prinsen van Oranje, aldus gewagh:

Ik zoude Uw heusheit dankbaar zyn,
'T en deetd de groote Konstantijn,
Indien ik dat Godtvruchtigh hooft
Niet zes paar boeken hadt belooft;
En nu het Christaanhangend heir
Niet voerde aan 't Andriatisch meir.

In zyne Lijkklaght over zijn ega, spreekende van de tjdt van haar verscheiden, laat hy zich dus hooren;

Terwijl ik t'Aquilea streefde
Met Constantyn den grooten Heldt
Door zwaarden op de keel gestelt,
Door vlam, die naar de starren zweefde.

Ook doet hy zyn doode echtgenoot hem aldus aanspreeken:

Dat ramp noch druk uw daagen korten
Voor dat gy ziet naar Uwen wensch,
Den vluchtenden tyran Maxens
Bestorven in de Tiber storten.
Dan zal Uw ziel ten hemel draven,
Wanneer het triomfeerende hooft,
'T gewijde zwaardt, aen Godt verlooft,
Ontgort op der Apostlen graven.

Hieruit kan men afneemen, hoe de Dichter yverde om dat groote werk tot zijn voorgesteldt einde te brengen. Doch het overlijden zyner echtgenote benam hem den lust: 't welk uit een' brief aan den Heer Huig de Groot, wat laater gezonden, te bespeuren is, *Myn moedt, schreef hy, heeft sedert de doodt van myn zaalige huisvrouwe een' krak gekregen, zoo dat ik mijnen grooten Konstantyn moet vergeeten, en met iets minders mij zoeken te behelpen. Ik ben aan de treurspelen vervallen, Als ik mijn' lust in treurstoffen heb geboet, magh ik zien.*

of ik weder aan mijnen Konstantyn valle. Ik beveele my ondertusschen in Uw Ed. misgunnen.

Maar in plaats van namaals dat heldendicht te hervatten, liet hy 't leggen, en ten leste handelde hy zijnen Konstantyn, 't geen jammer is, gelijk Maro zijnen Eneas meende te mishandelen. Maro beval dat men zijn overtreffelijk werk na zijn doodt zou verbranden, als niet genoegh overzien en gepolijst: maar Vondel heeft zijnen Konstantyn by zijn leven aan stukken gescheurt. Zulk een weerzin hadt hy, met of zonder reden, in een gedicht gekregen, dat hem zoo veel tijdts hadt gekost. Het schijnt terwijl dit werk lang onderhanden bleef, en hy ondertusschen in de kunst toenam, dat zyn oordeel, meer en meer gesleepen, eindelijk op het voorste 't welk eerst was geschreven lettende, daar misslagen in vondt, die hy met zulke scherpe oogen inzagh, dat hem de lust om voort te gaan verging: daar zulk een ongenadig vonnis, en 't vernietigen van al zynen kostelijken arbeidt, op volgde. Niets bleef 'er van over dan eenige stukken en brokken, die hy sedert in andere werken te pas braght."

Zoo overmoedig de dichter was na het verschijnen van Palamedes, zoo nederig is hij na de tegenslagen, die hem in verbijsterende hoeveelheid binnen een paar jaar tijds troffen. In het begin van zijn loopbaan als dichter leed hij aan melancholie en wij kunnen dit begrijpen bij een trots alles sterke geest als Vondel, die ontzaglijke moeilijkheden had te overwinnen, alvorens hij het begin van zijn „vorm" gevonden had. In dezen tijd echter, nu hij en in zijn werk nogmaals een crisis doormaakt en in zijn omgeving de zwaarste beproevingen moet ondergaan, is hij gewapend. Wij kunnen uit de verschillende stemmingen der zooeven aangehaalde gedichten stuk voor stuk aanvoelen hoe hij zich wapende. Wij kunnen tevens aannemen, dat in dezen tijd den grond gelegd werd voor zijn lateren overgang tot de katholieke kerk, al zijn hiervoor ook nog andere gronden als b.v. zijn omgang met Plemp

en zijn bestudeering der Christelijke Oudheid van Rome voor zijn „Konstantijn" aan te wijzen. Dr. Sterck zegt naar aanleiding hiervan:

„Door de velerlei zware slagen in zijn dierbaar gezin geleden; door de weinige sympathie bij moeder en zuster voor zijn dichtkunst, door de teleurstelling zijn Constantinade niet te kunnen voltooien, door de geringe voldoening, die zijn innig vroom gemoed vond, zoowel in de kerkelijke twisten, als in den afkeer van het tooneel bij de Doopsgezinden: — moet Vondel wel in die dagen in een stemming verkeerd hebben, die zijn edel hart vurig deed verlangen, naar een geloof, dat hem krachtig kon opheffen uit die sombere neêrslachtigheid, die hem overal naar troost deed zoeken, zonder troost te kunnen vinnen.

Zijn zelfbewust karakter had hem vroeger opgezet tot overmoedigen strijd, nu kwam de reactie die hem neerdrukte. Wanneer professor B. H. Molkenboer in de voorrede van zijn voortreffelijke Lucifer-uitgave aantoont, dat het Lucifer-motief, dat in de vernedering van den hoogmoed, door Vondels geheele dichterlijke leven waarneembaar is, zou ik deze opvatting willen verklaren en aanvullen uit het feit, dat de dichter in zijn eigen binnenste ook dezen strijd hevig heeft medegevochten. Nu had hij ervaren, hoe dit kwaad werd bestreden en uitgeroeid door de beproevingen van tegenspoeden en ellenden, waarmee hij zoo veelvuldig bezocht was geworden. Door vernederingen werd zijn hart gelouterd."

Eén der wapenen tegen een volkomen ondergang in zijn verdriet, was zijn werk, dien hartelijken troost van elk kunstenaar, van elk mensch, waarin de elasticiteit van den menschelijken geest ten opzichte van de moeilijkheden des levens zoo duidelijk tot uiting komt. Hij had, niettegenstaande het mislukken van Konstantijn, vertrouwen in zichzelf, en dit vertrouwen hielp hem over de eerste moeilijkheden heen.

De vriendschap tot Hugo de Groot wordt in deze

tijden steeds inniger. Had hij Hippolytus reeds opgedragen, aan den *getrouwen Hollander*, waarmee hij de Groot bedoelde, weldra verscheen een vertaling van dien Sophompaneas, die verscheen onder den titel van *Huigh de Groots Josef of Sofompaneas. Treurspel. Vertaalt door J. v. Vondel.* Later wordt zij ter onderscheiding van de andere spelen, waarin de geschiedenis van Joseph behandeld wordt, gewoonlijk *Joseph in 't Hof* genoemd.

Toen in 1637 de Nieuwe Schouwburg aan de Keizersgracht, die Coster's Academie verving, geopend werd, maakte Vondel voor deze gelegenheid een treurspel *Gijsbrecht van Aemstel.* Hoewel de eerste opvoering bepaald was op 26 December 1637 moest deze uitgesteld worden door het drijven der predikanten tot 3 Januari 1638.

Op den Gijsbrecht volgde een vertaling van Sophocles' *Elektra* (1639) en in hetzelfde jaar een nieuw oorspronkelijk treurspel *De Maeghden*; de treurspelen volgden elkaar trouwens in verwonderlijke snelheid op. Op het eind van 1639 verscheen nog *De Gebroeders* en in Januari 1640 werd al weer een nieuw tooneelstuk van Vondel opgevoerd nl. *Joseph in Egypten*; weldra gevolgd door *Joseph in Dothan*, beide in October van hetzelfde jaar uitgegeven.

In 1641 ging Vondel openlijk over tot de Katholieke kerk. Wij hebben hierboven reeds aangegeven welke redenen tot dezen stap gevoerd kunnen hebben. Velerlei psychologische beschouwingen kunnen er niet aan vastgeknoopt worden, doordat van een dergelijke ingrijpende verandering in 's menschen geest gewoonlijk slechts weinig tot uiting komt. In hoeverre men meent in de hiervoor genoemde tooneelstukken reeds een aanwijzing te zien tot dezen overgang zullen wij daar ter plaatse behandelen.

Zijn eerste groote werk moest wel ter eere van de Katholieke kerk zijn, nog in 1641 verscheen *Peter en Pauwels;* het stuk werd opgedragen „aan Eusebia"

waarmee volgens sommige onderzoekers Tesselschade, volgens anderen zijn dochter Anna is bedoeld, die hem voorging in den overgang tot de Katholieke Kerk. Wij volgen nu weer Brandt, die in zijn beschrijving echter niet kan nalaten zijn eenigszins anti-katholieke gezindheid uit te doen komen.

„Maar hij, om zijnen ijver tot bevordering van 't Roomsch geloof te meer te toonen, stelde zijn pen ook te werk aan een lierdicht op 't *Eeuwgety der Heilige Stede t' Amsterdam:* slaande op het wonderwerk, dat de Roomschgezinden beweeren aldaar, driehondert jaren geleeden, geschiedt te zijn. Dit quam in den jaare MDCXLV te voorschijn, maar verwekte hem veel haats en maakte een heelen hoop van onroomsche Rijmers gaande, die hem, met lamme steekeldichten en krabbelingen, elk om strijdt, te keer gingen, nergens toe dienende, dan om 't graau tegens hem te verbitteren. De Drossaardt Hooft, toonde ook eenig misnoegen over dat Eeuwgety, schrijvende aan den Professor Barlaeus; *Vondel heeft een vaars gemaakt op 't wonder, waar af de Heilige Steê haaren naam draaght: en laat het openbaarlijk voor de boekwinkels ten toon hangen, gelijk de voorvechters de messen in de luifen steeken, om de oogen der voorbijgangers te tergen, als men zeggen, wie 't hart heeft pluike. My deert des man die geenes dings eerder moede schijnt te worden dan der ruste. T' schijnt dat hij noch driehonderdt guldens in kasse moet hebben, die hem dreigen de keel af te bijten. Noch weet ik niet of het hem niet wel dierder moghte komen te staan; ende d'een oft andre heetharsen by ontyde de handen aan hem schenden, denkende dat er niet een haan naar kraajen zoude. Dit spel immers, maakt zulk een brabbeling in de wacht, dat er alle daaghs nieuwe krabbeling uit rijst.* Bij dat Eeuwgety voegde de Poeët het *Kenteken des afvals,* 't welk met fel uitvaren noch meer aanstoots gaf, hoewel er min tegens gedaan wierdt, hebbende de Nakrabbelaars hunnen aêm te einde geloopen.

Doch deeze twee gedichten waaren maar voorloopers van grooter werk, dan de Dichter lang aan hadt gearbeidt; te weeten d' *Alltaargeheimenissen,* die hij in 't naajaar te voorschijn braght. Dit werk, ontvouwende de Misse, was verdeelt in drie boeken. Het eerste handelde van d' Offerspijze, het tweede van d' Offereere, en 't derde van d' Offerhande. Hij hadt zich gedient van den raadt en hulpe der allergeleerdsten en spitsvondighsten der Roomsche kerke, die hij 't Amsterdam kon vinden, en volgens hunne aanleiding, en op hunne gronden, was 't geleerdt en kundstig uitgevoert: Inzonderheit was men verwondert, dat hij de duistre woorden van Thomas Aquinas, en andere Paapsche Schoolleeraaren, omtrent deze stof bedacht, zoo gelukkig in 't Hollandtsch wist te drukken. Maar wat wat de zaake zelve aanging, die bleef niet onbestreden." Jacob Westerbaan schreef een niet onverdienstelijk verweer, waarop Vondel slechts met een achtregelig gedichtje antwoordde. Prof. Molkenboer merkt hieromtrent op: „Het ontbreken van een antwoord mogen wij niet wijten aan Vondel theologische onmondigheid, of aan een soort hopeloosheid om het versprokene goed te maken, maar eerder aan de vaste bewustheid van de bekeerling, dat hij geen blind geborene genezen kan."

In 1646 kwamen eindelijk weer twee groote dichtwerken nl. de Virgilius verlating in proza en „Maria Stuart." Wij vermelden nog dat hij even te voren een bloemlezing had uitgegeven van enkele van de Groot's geschriften onder den titel Grotius' testament. Ter gelegenheid van het vredesverdrag tusschen Spanje en De Nederlanden schreef Vondel „De Leeuwendalers." In hetzelfde jaar publiceerde hij eveneens „Salomon."

Brandt vervolgt: „Hierna vondt zijn heekelpen weêr werk in 't jaar MDCL, naa 't mislukken van den toeleg op Amsterdam. Toen schreef hij verscheidene dichten, die den aanslagh en d' aanraaders mispreezen. Deze quaamen wel zonder naame te voorschijn, maar

yder regel, ja bijkans elk woordt, gaf den Dichter genoegh te kennen: die in drie volgende jaaren niet den eenige korte dichten uitgaf: waar onder d' Uitvaart van den Admirael Marten Harpertzoon Tromp uitmuntte, beide door taal en stof.''' In 1654 verscheen „Lucifer." Zooals men weet werd Lucifer den 2en Februari opgevoerd en daarna nog den 5en maar de verdere voorstellingen werden verboden. De groote schade door het Wees- en Oudemannenhuis, geleden, nu de kostbare toneeluitrusting slechts twee maal gebruikt werd, trachtte Vondel te vergoeden door een ander treurspel te dichten, waarin dezelfde uitrusting nogmaals gebruikt kon worden. Ofschoon hij dit stuk „Salmoneus" spoedig klaar had, werd het eerst drie jaar later opgevoerd. Het werd in 1657 gedrukt, evenals Davids Harpzangen.

In het zelfde jaar ging hij weer naar Denemarken. Deze periode is geheel gekenmerkt door het leed dat Vondel's zoon Joost hem berokkende. Het ging hem financieel zoo slecht, dat hij in 1658 een betrekking aan moest nemen aan de Bank van Leening, waar hij bleef tot 1668. Gedurende zijn verblijf op de bank maakte hij nog verschillende treurspelen, te beginnen in 1669 met Jephta.

„Al die treurspelen stuksgewijs te verhaalen," zegt Brandt, „zou te lang vallen: dies zal ik ze slechts optellen, naar 'd orde der jaaren, als ze te voorschijn quaamen. Koning *Edipus* uit Sophokles volgde kort Jephta, en hier op Koning *David* in ballingschap: voorts *David herstelt: Samson* of heilige wraak: *Adonias* of rampzalige kroonzucht: *Batavische Gebroeders,* of onderdrukte vrijheit: *Faëton,* of reukelooze stoutheit, *Adam* in ballingschap, of aller treurspeelen treurspel *Ifigenie* in Tauren uit Euripides: *Zungchin,* of ondergang der Sineesche heerschappije; *Noah,* of ondergang der eerste werelt: *Euripides Feniciaansche* of gebroeders van Thebe: en eindelijk *Herkules in Trachin* van Sophokles."

„Nu staat ons het overige van des Dichters werken kortelijk te melden. Terwijl hij noch in de Leenbank zat beneepen, gaf hij in den jaar MDCLX den geheelen Virgilius uit, in Nederduitsch dicht vertaalt; en al kon hij dien grooter voorganger niet altijd met gelijke schreden volgen, noch in luister van eere met hem gelijk staan, ('t welk het menschelijke vermoogen, bijkans te boven gaat) nochtans oordeelden de kenners, dat hij hem veel tijdts zeer naa quam, en als op de hielen tredende, geen kleenen lof verdiende. Ook heeft hij, in den jaare MDCLXII en LXIII, drie werken van heilige stoffe, of den Godtsdienst betreffende, in 't licht gebracht: De *Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst* tegens d' Ongodisten, verloochenaars der Godtheit, of Goddelijke voorzienigheit, *Johannes den* Boetgezant en *De Heerlijkheit der Kerke*, haer ingang, opgang en voortgang: boeken, waar in hij verscheide stoffen van Godt geleertheit in zuiver Duitsch met met kunstige welsprekentheid (hoewel, naar 't oordeel der Onroomschen, niet zonder groote misslagen) verhandelt: voornaamelijk in zijne Bespiegelingen, die met groot overleg, en raadt van geleerde mannen waaren bearbeidt.

Eindelijk quam de *Herscheppinge van P. Ovidius Naso* in den jaare MDCLXXI, in 't vierentachtighste zijns ouderdoms, in dicht overgeset, aen den dagh, een werk dat verwonderlijk was, ten aanzien van soo hooge jaaren.

„De leste Gedichten, die men van hem zagh, waaren etlijke bijschriften op den Heer Johan de Wit, en zijnen Broeder den Ruwaart, verfoejende den moordt in den jaare MDCLXXII aan hen gepleegt; een gedicht op de zeege van Groningen, van de Bisschop van Munster in 't zelve jaar vergeefs belegert; een ander op het verkoopen van Italiaansche schilderijen, de zeege der schilderkunst; het grafschrift op den Heer Johan Blaau, en 't bijschrift onder d' afbeeldingh van den Onderadmiraal Johan de Liefde, in 't jaar

MDCLXXIII; en 't allerleste het Bruiloftsdicht op het huwelijk van Sybrant de Flines met Agnes Blok, in Septemberdes jaars MDCLXXIV, toen hij zijn zeven- en tachtigste jaar op weinig weeken na hadt bereikt."

Het einde van den grooten dichter beschrijft Brant als volgt:

„Sedert liet hy de Poëzy rusten: te meer om dat hem de Geneesmeesters verboden yet te doen daar zyn herssens op mosten werken; oordeelende dat het hem in dien ouderdom ten hooghsten zou schaaden. Hy volgde dien raadt, en behielt, tot weinigh tytds voor zyn doodt noch een vaste gezontheit. In den jaare MDCLXXVI zagh ik hem noch etlyke geschreve gedichten leezen, zonder bril, daar hy zich nooit van diende. Het eerste dat in zijnen ouderdom bezweek, waren de beenen; dies most hy, zijn gangh hem begevende, zich in huis houden. Ook begost zijn geheugenis ontrent desen tijdt te verzwakken: want hem bezoekende bevondt ik, dat hy somwyl in 'tmidden van zijn reede bleef steeken, en den draat van zyn gesprek verloor of vergat; maar als men hem indachtig maakte, 't geen hy even te vooren zeide, dan hervatte hy zyn reede, en ging voort. Dit viel hem moeyelyk (want zyn oordeel was noch volkomen) zoo dat hy zomtijts met droefheit zeide: *ik ben niet langer bequaam met menschen te spreken, of een reede te voeren.* In deezen standt echter heeft hy, op myn vraagen, verscheide dingen openhertig gemelt, die hy voorhenen plagh te bedekken: rondt uit bekennende dat *het Hanekot* het liedt van *den Otter*, en *Reyntje de Vos*, met verscheide andere gedichten, in voortijde zonder naam gedrukt, pylen uit zyn kooker waaren. Het Vlaamsch schimpdicht op het geschil der predestinatie beginnende, *Ol es de mensch elacie*, schreef hy den Heere Laurens Reaal toe. Het gedicht op de Haaghlopers, beginnende *'T malle Ventje* was, zeide hy, Mosterts werk: en een ander van *Malle Jan de vent*, het maaksel van Hendrik Hooft broeder des Drossaarts.

In deezen tydt en toen hy niet langer gaan, en naaulyks staan kon, en altydt by den haart moest zitten, strekte hem 't bezoek en d' aanspraak der vrienden tot geen kleen vermaak; die hy in 't scheiden met hertelyke handtdrukkinge, en een *Godt loon 't*, bedankte. Onder de geenen die hem in zijn leste jaaren meest bezochten, was d' Advokaat Plemp en zyn broeder, zoonen van zynen ouden vriendt den geleerden Kornelis Gyselbert Plemp: ook de Dichter Antonides, eer hy naar Rotterdam met den woon vertrok, Geeraard Jakob Leeuwen, en de schilder Flips de Koning, met weinige anderen. In 't jaar van MDCLXXVII, het negentigste zyns ouderdoms, liet hy zich met een slede aan de huizen van twee Burgemeesteren rijden, en zoo zwak van lichaam als van geheugenisse, by hen leiden of dragen: hun, elk in 't bizonder, met half gebrooke woorden biddende, *dat ze zyn zoons zoone, maar hem genoemt, die hun beide, van moeders weegen, in maaghschap bestondt, met eenig ampt of bedieninge willden voorzien: op dat hy, die nu by een Schoenmaker wrocht, en weinigh won, daar van moght leven.* Maar op dat verzoek kreegh d'oude man geen anderen troost dan goede woorden.

Hier na volgde allengs een verval van krachten. Zijn ouderdom was zyn ziekte. Het pit des levens ontbrak oly: de lamp most uitgaan by mangel van voedzel. Ook begaf hem de natuurlyke warmte, en de koude des winters viel hem des te lastiger: zoo dat hy met een' zyner vrienden daar van spreekende, al boertende, verhaalde dat hy een grafschrift op zich zelven hadde gemaakt. Men magh, zeide hy, als ik sterf op myn graf zetten,

Hier leit Vondel zonder rouw,
Hy is gestorven van de kouw.

Dit meen ik was de leste snik zyner Poëzye. Hy verlangde nu naar de doodt, klagende dat d' ouderdom een zwaare last was, maar zeide noch somwijl al boer-

tende, *Ik ben oudt, maar niet geemelijk.* Hy plagh van oudts van de doodt te hooren spreken: en ziende zyn zoons zoon, Willem van den Vondel, in den doodtkist leggen, zeide tot zyn dochter Anna: *Wat is de dood een leelyke pry! daar leit nu die schoone jongeling, en is een lyk, dat rot.* Op een anderen tijdt zeide hy tegens zyn nicht Agnes Blok, *ik heb geen zin in de doodt,* en als zij vraagde, *Hebt gy wel zin in 't eeuwigh leven?* was zyn antwoordt, *jaa daar heb ik lust toe: maar ik wilde 'r wel als Elias naar toe vaaren.* Doch nu begon hy somwyl tot haar te zeggen; *Bidt voor my, dat Godt de Heer my uit dit leven wil haalen,* en als ze hem vraagde, *Wilt gy dan nu dat die leelyke pry koome?* zeide hy in 't lest, *Ja, dat ze koome, of ik langer wachte, Elias wagen zal toch niet koomen, men moet den gemeenen wegh in.* Eindelyk verkreeg hy zynen wensch. By zyne zwakheit quam een weinig ziekte, doch voor hem genoeg. Hy lagh ontrent acht daagen, maar zonder merkelyke pyne, of schyn van benaautheit: zoo dat hy scheen te sterven zonder ziek te zyn. Ook ontging hem zyn adem en geest, zoo zacht en onvoorziens, dat de vrienden, die in huis waaren, om op zyn einde te letten, zijnen uitgang naaulyx merkten. Dit geschiedde den vyfden van Februarius in den jaare MDCLXXIX 's morgens tusschen vier en vyf uuren (na dat hy op zyn doodtbedde, volgens de wyze der Roomsche kerke, was berecht, in den ouderdom van eenentnegentig jaaren, twee maanden en negentien daagen: ontrent zeventien jaaren ouder geworden dan Euripides, en op zeeven jaaren, zoo oudt als Sofokles; de twee vermaardtste Treurspelschryvers, die hy meest poogde te volgen. Hy wordt op den achtsten dagh der zelve maandt in de nieuwe kerk t'Amsterdam, by 't Pausdom aan de Martelaresse Katharina toegewydt, (niet ver van 't Koor, naar de damdeur) toe door veertien Poëten of liefhebbers der Poëzye, ter aarde gebracht. Hier leit hy in de zelve Kerk, daar de Drossaart Hooft, en Barlæus, die groote Poëten; en ook Daniel Mostaart,

Joan Victorijn, Cornelis Gyzelbert Plemp en Jakob Baake, zyn waarde vrienden, in d' aarde rusten. Maar dees voortreffelyke Dichter, die zoo veele graven van groote mannen met zyne vaarzen vercierde werdt hier begraven zonder eenigh grafschrift of het minste gedenkteeken van eere: tot dat, ontrent dry jaaren naa zyn doodt, de heer Joan Six, Heer van Wimmenum en Vromade, Outscheepen en Raadt der stadt Amsterdam, dit tydtvaars op zyn graf-zerk liet houwen.

VIR PHOEBO ET MVSLS GRATVS VONDELIVS HIC EST

'T welk wy dus vertaalen,

HIER RVST VAN VONDEL, HOOGH BEIAARDT, APOLLE EN ZIIN' ZANGBERG VVAARDT.

Doch ten tyde zyner begraafenis werdt zyne gedachtenis met een groot getal lykdichten van Antonides, Vollenhove, Oudaan, en anderen, te veel om te noemen vereert: hem ten toon voerende en betreurende, als den grootsten Poëet zyner eeuwe, die in alle deelen der kunst uitmuntte. Petrus Francius, Professor der welspreekenheit, een uitneemend Latynsch Poëet, schreef ook een grafschrift, kort van woorden, maar ryk van zin. Hij gaf hem den tytel van PRINCEPS POETARUM, *Vorst der Dichteren: zeggende* dat Maro, Horatius en Sofokles met hem waaren begraaven, en dat men zyn graf most vereeren: dewyl het betaamde den ouden te eeren, en voor al dien Poëet, die ze allen te boven ging, in jaaren en in verstandt. Den lykdrageren werd een zilveren gedenkpenningh, vertoonende aan d' eene zyde 's mans beeltenis, en aan d' andre zyde een zingende zwaan, tot zyner gedachtenis, vereert. Hier las men het jaar en den dagh van zijn geboorte en doodt, met dit beschrift, D'OUDSTE EN GROOTSTE POEET."

INLEIDING TOT HET PASCHA.

„Wanneer wij," zegt Van Lennep, „dit eerste voortbrengsel van Vondels tragische Muze toetsen wilden aan de regels, die 't zij Aristoteles, 't zij een nieuwere dichtschool den vervaardiger van een drama gesteld heeft, dan zeker zouden wy ons verwonderen over het gunstig onthaal, dat het by zijn verschijning genoot, en over den lof, die er zelfs door mannen van kunde aan werd toegezwaaid. Maar het is niet naar zoodanigen maatstaf, dat wy het Pascha te beoordeelen hebben. Veeleer moeten wy, in de eerste plaats, vragen: wat heeft de schrijver willen leveren? — en hoe heeft hy zich van zijn taak gekweten?

Het antwoord op de eerste vraag vinden wy in de Voorrede. Zijn doel is geweest „eene oude Historie wederom te ververschen ende voor alde Werelt op 't Tooneel te stellen": en zijn wensch „dat het met soodanighe vruchtbaerheydt ghelesen werde, dat het ghedije tot prijs van den heylighen ende ghebenedijden Name Godts." — Uit deze woorden en uit de ontwikkeling van des schrijvers meeningen en bedoelingen, zoo als wy die in de Voorrede vinden, blijkt genoegzaam, dat hier niet te denken valt aan een dramatisch werk, gelijk de Schouwburgen ze thands opvoeren en waarvan het voorgewende doel leering, het hoofddoel doorgaands niet veel meer dan bloot tijdverdrijf is. Het Pascha is veeleer te rangschikken onder de zoogenaamde „Mysterie-spelen"; het is de voorstelling van eene dier merkwaardige gebeurtenissen, in de H. Schrift vermeld, en waarin Gods macht en leiding meer byzonder openbaar zijn: en wel een zoodanige

voorstelling, welke zich niet bepaalt noch by een dor verhaal, noch by een bloot aanschouwlijk maken van het voorgevallene, doch waarby dicht- en redekunst (toen nog onafscheidbaar van elkander) haar bystand bieden om op het gevoel en op het verstand van hoorder en lezer te werken, en hem, door aandoenlijke schilderijen, beschrijvingen, vermaningen, dialogen, zangen, te boeien, te vermanen, te stichten: waarby al de omstandigheden, die het bezongen feit vergezeld hebben, in een helderder daglicht gesteld, en de lessen die er uit af te leiden zijn, uitgebreid en ontwikkeld worden.

Maar behalve het doel door den Schrijver in zijn Voorrede opgegeven, had hy er nog een, waarvan hy niet uitdrukkelijk gewach maakt, doch dat daarom niet te minder ontwijfelbaar is, het zinspelen namelijk op de verlossing der Nederlanden van het Spaansche dwangjok, eene gebeurtenis, nog versch in 't geheugen liggende, en die reeds het voorwerp van menige dichterlijke uitboezeming geweest was. Het stuk, welken naam hy daaraan ook geven mocht, waarover nader, was in den grond een gelegenheidstuk, en hieraan mag grootendeels de opgang, die het maakte, worden toegeschreven. Wanneer ook wy het uit dat oogpunt beschouwen, wanneer wy het stellen naast de voortbrengselen van andere, in hun tijd zeer geziene, ja zelfs gezachvoerende Leden der Brabantische Kamer, b.v. naast die van Colevelt, Kolm, enz., en het dan vergelijken met de mysteriespelen, die voor Vondel of in zijnen leeftijd opgevoerd zijn geworden, dan zullen wy vertrouw ik, niet kunnen nalaten een meer gunstig oordeel over zijn eersteling te vellen: — vooral, wanneer wy in aanmerking nemen, dat hy in de oude Letterkunde nog een vreemdeling was, en dat hem van de nieuwe, waarschijnlijk, buiten de spellen der Rederijkers, geene dramatische voortbrengselen bekend waren dan die navolgingen uit Spaansche en Italiaansche stukken, waarvan de vorm en samenstelling reeds toen zijn van nature klassieken aanleg tegenstonden, en

welke hy wijs deed niet tot voorbeeld te nemen."

In alle uitgaven wordt het Pascha gevolgd door „Verghelijckinge vande verlossinge der kinderen Israels met de vrijwordinge der vereenichde Nederlandtsche Provincien." Ook in deze uitgave volgt het gedicht op het treurspel. Naar aanleiding van dit gedicht zegt dr. Leendertsz, terwijl hij het in dat opzicht niet met Van Lennep eens is: „Is dan het *Pascha* een politieke allegorie? Geenszins. Tevergeefs zal men ook maar een enkelen regel zoeken, waar de dichter meer aan Nederland dan aan Israël gedacht heeft. Vondel wilde niets anders schilderen dan de verlossing der Joden uit de Egyptische slavernij, om aan te toonen, dat God de zijnen niet verlaat, dat Hij de verdrukten te hulp komt, al moeten zij om hunne zonden eerst de beproeving lijden. Maar evenals zijn kunstenaarsgeest werd medegesleept door het echt tragische in den Pharao, zoodat deze eigenlijk de hoofdpersoon in het treurspel wordt, zoo moest hij ook wel getroffen worden door de overeenkomst in de geschiedenis van Israël en Nederland. Wel was dat geen splinternieuwe opmerking: integendeel werd de vergelijking tusschen die twee volken zóó vaak gemaakt, dat het haast een gemeenplaats was. Maar juist dientegevolge is deze overeenkomst hem misschien eerst volkomen bewust geworden, nadat hij zijn schildering van de verlossing der Joden voltooid had. Doch toen greep zij hem zoo machtig aan, dat hij ze in een „afzonderlijk gedicht duidelijk uiteenzette."

Wij vestigen nog even de aandacht op Van Lennep's beschouwing van het eerste Deel:

„Alvorens wy van dit eerste Deel afscheid nemen, mogen wy niet nalaten onze oplettendheid te vestigen op de menigvuldige anakronismen, welke wy er in aantreffen: tot welke rubriek van anakronismen wy mede mogen brengen, de talrijke fouten, welke de dichter begaat by het schilderen van zeden, gewoonten, godsdienst en wat meer zij van dien aart. 't Is waar,

van de fabelkunde der Egyptenaren was, toen het Pascha geschreven werd, hier te lande nog maar weinig bekend, en het is Vondel niet zoo zeer kwalijk te nemen dat hy er slechts een verward en duister begrip van had, en daarom enkele reizen van Izis, Oziris of Serapis, maar meer algemeen van de personen der Grieksche en Romeinsche mythologie gewaagde. Met dat al „een dichter," zegt Bilderdijk in zijn Aanteek. op Huygens, „moet alles verstaan," en wie zijn stof uit een bepaald tijdvak en by een bepaald volk zoekt, mag in zijn voorstelling niet te pas brengen wat niet in dat tijdvak of by dat volk t'huis behoort. By ons afkeuren mogen wij echter niet vergeten, dat de dwaling, waarin Vondel verviel, door het noemen van Grieksche en Romeinsche godheden in een stuk, dat in Egypte onder de Faraoos voorvalt, nu veertig jaren geleden naauwlijks zou zijn opgemerkt, toen mythologische benamingen als die wy in het Pascha aantreffen, van Ceres (vs. 99), van Lethe (vs. 747), van Phoebus (vs. 754), van Neptunus (vs. 757) van Palinurus (vs. 776), werden beschouwd, het burgerschap ook in onze taal te bezitten en bloote synonymen te zijn van: de Aarde, de Vergetelheid, de Zon, de Westewind, de Zee, een Stuurman in 't algemeen, enz. En dat Vondel zelf, althands meermalen, die benamingen in gemelden zin opneemt, blijkt daaruit, dat hy b.v. Mozes, die zeker niet aan Ceres geloofde, echter van haar spreken laat als van de godin van den oogst.

Maar wat anakronismen zijn van erger natuur, is het vermelden van een *poolster* (vs. 333), die zeker in Egypte niet gezien kon worden, van een *compas* (vs. 506), 't welk Vondel weten kon, dat eerst eeuwen later was uit gevonden, van *twelf Joodsche stammen* (vs. 155), ofschoon nadenken hem by zijn bybelkennis geleerd zou hebben, dat de naam van *Joden* d.i. afstammelingen van *Juda*, eerst na de Babylonische Ballingschap een algemeene volksnaam is geworden. Dan ook zelfs over deze en dergelijke grove misslagen

mogen wy onzen Dichter niet te hard vallen, wanneer wy op de kunstgewrochten letten van andere dichters in zijne eeuw, die het dikwijls nog zoo naauw niet namen, of van schilders, wanneer zy de krijgsknechten van Pilatus in de wapenrusting der zestiende eeuw afbeelden, Hollandsche windmolens te Bethehem plaatsen, of in een voorstelling der besnijdenis aan Simeon een bril op den neus zetten. Zelfs zien wy hoe later een man als Racine zich niet vrijwaart van een onnaauwkeurigheid, nagenoeg gelijk staande aan de hierboven 't laatst aangehaalde van Vondel, wanneer hy Joab laat zeggen tot Abner, den Veldheer der koningen van *Juda:*

> Je vois que l'injustice en secret vous irrite
> Que vous avez encor le coeur *Israélite.*

Wy willen dus toegevend zijn en geen te streng gericht houden over feilen, die Vondel zelf op lateren leeftijd zeker met strengheid veroordeeld heeft."

In later tijd heeft Vondel zelf het Pascha verloochend en „den nacht der vergetenisse toegedoemt."

„Ofschoon," zegt dr. Leendertsz, „Vondel in het voorbericht zich op „D'oude wijse Heydenen" beroept en wij heel wat namen uit de oude mythologie hooren, is toch directe invloed der klassieken in dit drama niet aan te wijzen. Blijkbaar had hij zijn kennis daarvan nog grootendeels uit de tweede hand. Grooter is de invloed geweest der Frnasche literatuur. Dat hij daarmede, met name met de werken van Du Bartas, goed bekend was, en ook het Fransch beoefend had met denzelfden ernst, die hem altijd en overal kenmerkte, blijkt uit de opdracht van het *Pascha.*"

„Deze draagt tot opschrift: „Epistre à monseigneur Jean Michiels van Verlaer, mon singulier Amy." Deze vriend was, evenals Vondels zwager, „koopman in syden laekenen" en woonde eveneens in de Warmoesstraat, In 1608 had hij van Philips Willem van Pranje het slot te Haarsveld gekocht."

DEN DICHTER WENSCHT DEN GOEDT-WILLIGEN LESER HEYL ENDE SALICHEYT.

D' Oude wijse Heydenen aenmerckende den aert ende verdorvenheyt des menschen, ende ziende hoe traegh vast een yeder was om langhs de trappen der deughden op te klimmen, ende om hoogh te stijghen in al het ghene wat loflijck ende eerlijck by hun mochte ghenaemt worden, als zijnde eenen al te steylen bergh; zoo hebben sy in alle manieren ghetracht door zekere middelen een yeder te brenghen tot een goet, zedigh, ende natuerlijck borgherlijck leven; tzij door eenighe Poëtische Fabulen, ende verzierde ghedichten, oft door andere bequame Regulen ende Wetten: dan onder andere hebben sy voor goet inghezien de maniere van eenighe oude Historien ofte vergheten Gheschiedenissen wederom te ververschen, ende voor al de Werelt op 't Toneel te stellen: om alzoo door zekere aerdighe toeghemaecte Beelden ende Personagien, levendich wt te drucken ende na te bootsen tghene tijt ende

1 *aenmerckende:* beschouwende.
3 *vast:* steeds.
5 *eerlijck:* eervol.
by: door.
11 *verzierde:* verzonnen.
bequame: geschikte.
13 *voor goet inghezien:* als goed beschouwd.
15 *ververschen:* op te halen.
16 *aerdighe:* kenmerkende.
toeghemaecte: ingerichte, passende.

outheyt met veel verloopen eeuwen ende afghemaeyde jaren bykans wt tghedacht ghewischt hadde, in voeghen als oft die eerst teghenwoordich geschiedden: waer inne sy betoonden hoe int eynde alle goet syn belooninghe, ende alle quaet syne eyghen straffe veroorzaeckt, opdat zelfs plompe, rouwe ende ongheleerde menschen, die al hoorende doof, ende al ziende blindt waren, zonder bril mochten hun feylen als met den vingher aenghewesen, ende door sprekende Letteren van ghecierde Figuren ghetemt ende ghezedight werden, ende alzoo volghens de spreucke *Horatij* t' proffijt met ghenoechten leeren: Want nademael sy bevonden dat eenighe te kreupel waren, om te graven na de kostelijcke kleynodien der leeringhen en de gheheymenissen die onder de schorsse van ghedroomde Fabulen wech-ghescholen ende verborghen laghen, ende hun van greetighe Zoeckers ende Yveraers gheerne wilden laten vinden; ende dat den eenen op dese den anderen op een ander wijse wilde gheleert ende onderwesen zijn, zoo en ist hun niet ghenoegh gheweest oft schoon de Boecken van schoone lessen al vervult waren, ende gheheel dick op-ghehoopt op malkanderen ligghende eenen heerlijcken winckel maecten, ende oft veel gulden redenen in Koper-platen ende Marbel-steenen konstich ghegraveert alsins int voorhooft van treffelijcke

20 *afghemaeyde:* vervlogen.
thgedacht: het geheugen.
21 *in voeghen:* op de wijze.
22 *betoonden:* den nadruk er op legden.
25 *rouwe:* ruwe.
29 *werden:* worden.
30 *proffijt:* het nuttige.
32 *kreupel:* onvolmaakt.
34 *schorsse:* uiterlijke gedaante.
36 *hun:* zich.
van: door.
44 *Marbel:* marmer.
45 *alsins*: overal.

ghebouwen, de Voorbyganghers al verbaest ophielden: maer sy hebben ooc daer beneffens in groote byzondere schou-plaetsen willen in 't openbaer de schatten der Philosophie inden schoot toe-werpen, de ghene die te achtloos waren om daer naer te arbeyden ende te streven: sy hebben met dit doen oock den gheheelen standt ende conditie der Werelt willen afbeelden, ende die eenen yeghelijcken als een levende schoonverwighe schilderije voor ooghen stellen. Want waer by mach het gheheele Tafereel oft Theatrum deser Werelt beter vergheleken worden, als by een groot openbaer Toneel, daer vast een yeder gheduerende den handtwijlschen tijdt van syn vliende leven, syn eyghen Rolle ende Personagie speelt. D'een vertooght sich daer op als Koningh, ende neemt ghenuechte met synen bepeerlden Scepter ofte Rijcksstaf veel Koninghrijcken ende Landen te ghebieden ende te beheerschen, met een gouden Kroone syn Koninglijc hooft om te drucken, ende bekleedt met een glantzich luysterende purper zich te vertoonen op synen hooghen Troon, voor wiens Majesteyt d'onderdanen met groote eerbiedinghe buyghen ende nedervallen. Een ander volght den Krijgh-Godt *Mars*, ende al blauw ghehelmt steeckt syn peerdt met sporen, hebbende in d'eene handt een twee-snijdende sweert, in d'ander een ghevelde speere, rijdt alzoo midden onder de vijanden, ontziende noch leven noch doodt, om met thien duysent Tropheen triumphelijc weder te keeren,

45 *voorhooft:* voorgevel.
59 *handt-wijlschen:* kortstondigen.
vliende: voorbijsnellende.
60 *Personagie*: persoon, rol.
vertooght: vertoont.
61 *neemt ghenuechte:* verheugt zich er in.
66 *luysterende:* schitterende.
70 *blauw:* staalkleurig.

oft int bestoven velt onder de verslaghen Helden, syn graf al met groenen Palm ende Lauwer bestroyt te hebben. Desen met een verbleeckt ghelaet queelt van liefden, ende doet met syn beweeghlijcke klachten alsins den schallenden *Echo* in 't holle ghewelf van *Veneris* Tempel wedergalmen. Die berijdt den woesten *Ocean* met een ghevleughelt Peerdt, niet ontziende stormen, winden, zeevlaghen, noch syrten, noch klippen, noch diepe afgronden, om vant Oosten in 't Westen te gheraken. Een ander beploeght met een paer Joc-ossen den rugge van onser aller Moeder, om tsynder tijdt de Goddinne *Ceres* d'eerstelinghen syner vruchten toe te wijden, etc. Twijlen dus den eenen in dit, den anderen in een ander bezigh is, ontgaet hun den vlugghen tijt, ende eer den eenen naer den anderen den laatsten zucht gheeft, moeten sy alle met den Wijsen-man roepen, dat alles niet-anders is dan *Al ydelheyt, Al ydelheyt,* ende worden alzoo door onverwachte doodt eer sy hun zelven hebben recht leeren kennen, van het Toneel des Aertbodems achter de Gordijne wech gheruct: daer is den rijcken ende den armen, den wijsen ende den zotten, den schoonen ende den leelijcken, den stercken ende den swacken, d'een d'ander ghelijck; zoo dat met recht over dese onse ydelheyt Heraclitus schreyt, Democritus lacht, ende Timon sich voor de menschen als voor eenen vloeck versteect, op hooghe berghen, in diepe holen, in duystere wil-

76 *bestoven:* stofrijke.
79 *queelt:* lijdt.
80 *beweeghlijcke:* roerende.
alsins: aan alle kanten.
81 *Véneris:* Venus'.
84 *syrten:* inhammen.
86 *Joc-ossen:* in het juk gespannen ossen.
91 *naer:* na.
93 *den Wijsen man:* Salomo.

dernissen, ende andere eensame plaetsen. Dit aldus aenghemerct zijnde, kunnen wy lichtelijc vonnissen wat d'oude wyse Heydenen met dese maniere van doen hebben willen te kennen gheven, ende dat sy daerinne niet te vergheefs zoo vlijtich ende besich gheweest zijn. Ja dat meer is, wie zal dorven ontkennen dat de Wet met al heur ceremonien ende wterlijcke diensten, als offerhanden, reynighinghen, Sabbatthen, nieuwe Maenden, ende al het ghene Aarons Priesterschap, ende den Tempel met alle syn cieragien, ghereedtschappen, ende toerustinghen aenkleeft, zoo ooc het regiment van 't Rijcke Israels? wie zal (zegghe ic) dorven verloochenen dat dit alles yet anders gheweest zij als een voorspel van tghene men inden toekomenden Messias te verwachten hadde? Want doen desen alderheylichsten Hooghenpriester ende Koningh alder Koninghen quam, doen hadden alle wettelijkce letterlijcke Priesteren ende Koninghen Juda hun rolle volspeelt ende wtghedient: want in Christo houden alle beelden, schaduwen ende figuren op. Ja de bloote parabolen ende gelijckenissen die de Heere onsen Zalichmaker inden Euangelio voorstelt; *van den mensche die onder de moordenaers ghevallen was; van den verloren Zone, die al sijns Vaders goet onnuttelijc verquist hadde; van den Rijcken-man die met purper ende kostelijc lijnwaet bekleedt zijnde, leckerlijc leefde, ende Lazarus vergat:* wat zijn 't anders, als naecte Comedien, ende Tragedien, om daer mede te leeren die menschen,

vonnissen: veroordeelen.
cieragien: versierselen.
aenkleeft: toebehoort.
regiment: bestuur.
toekomenden: toekomstigen.
doen: toen.
letterlijcke: schriftgeleerde.
volspeelt: ten einde gespeeld.
naecte: onverbloemde.

de welcke op gheen ander maniere de verborghen misterien van 't Rijcke der Hemelen verstaen konnen? Ic gae voorby de Boecken der Koninghen: daer eenen hoovaerdighen woedenden Saul al rasende ende troosteloos in syn eygen sweert valt; daer eenen vluchtigen David ghedurende syn ballinghschap Hemel ende Aerde te nauw dunckt; daer eenen verwonnen Zedechias ghevanghelijck na Babylonien ghevoert werdt; daer eenen tyrannischen Nebucadnezar Jerusalem ende des Heeren Tempel verwoest, ende tot eenen steenhoop maeckt, etc. Alle welcke Personagien ons van den H. Gheest leerachtighe voorbeelden (als op de Scena) voorghedraghen werden: zo hebben wy voor-henen dese Trage-Comedie voor eens yeders ooghen willen op de Stellagie opentlijck vertoonen: Ende alzo wy bevonden hebben dat vele daer smaec-lustich ende begheerich na gheweest zijn, om tzelve noch eens t'over-lesen, niet vernoeght zijnde dat sy tghezichte ende tghehoor daer van ghenoten hebben, zo hebbe ic ten ernstigen verzoecke van eenige gheoorloft tzelve (hoewel het gheringh is ten aenzien van tghene ick daer in ghedaen hebbe, nochtans groot ende ghewichtich van stoffe) door openbaren druck eenen yeghelijcken ghemeen te maken: te meer, om dat het by velen wt myn originael ghetoghen zijnde, te zeer ghekrenckt, ende van synen luystre te zeer berooft ende onciert werdt: Wenschende dat het met zoodanighe vruchtbaerheydt ghelesen werde, dat het ghedije tot prijs van den heylighen en ghebenedijden Name Godts, ende dat door het

rasende: waanzinnig.
nauw: klein.
leerachtighe: leerrijke.
Scena: tooneel.
Stellagie: podium.
vernoeght: tevreden.
gheoorloft: mij veroorloofd.
ghetoghen: getrokken.

overdencken van dese Trage-comedie ofte dit Blij-eyndich-spel, de droeve Tragedie oft het droevich Treur-spel van ons ellendich leven, mach nemen een vrolijc cynde ende ghewenschten wtghangh:
170 Amen.

In Amstelredamme, 1612, *den* 29 *Maerte.*

Den al uwen
I. V. VONDELEN.

169 *wtghangh:* slot.

EPISTRE.

A MON SEIGNEUR

IEAN MICHIELS VAN VAERLAER,

MON SINGULIER AMY.

L'encensoir odoreux de l'Arabie heureuse,
L'Attique miel sucré, la mine precieuse
De la riche Peru, les perles, les thresors
Que l'Inde orientale a sur ses riches bords,
Ne pouvant presenter à vostre Seigneurie,
Ie vien l'Avant-coureur de mienne Poësie
Sacrer à ton honneur, en toute humilité,
La printaniere fleur de mon aage doré.
Ma Muse rit desia, se voyant amiable
Dessoubs l'ombre d'vn tel Mecœne favorable,
Qui fuyant le pavé des ruës, va les champs
Presser de ses talons: qui l'aage de son temps
Loing, loing hors l'emmuré d'vne Cité redouble,
Laissant des Citadins la peupuleuse trouble:
Qui pour les bords du Leck *et son bord verdissant*
Quitta le bleu Triton de l'Amstel *ondoyant,*
Et estant petit Roy de Iaersveldt, *ne desire*
Changer son libre estat pour vn plus grand Empire
O trois fois bienheureux (a autre fois chanté
Horace et le Gascon du Bartas renommé)
O mille fois heureux! qui voit tousiours Nature
Fleurir parmy les champs en eternel verdure,
Le maniement joyeux d'vn verd sion enté
Le lustre passe d'vn royal sceptre emperlé,
Les feuilles ombrayeux d'vn florissant boscage,
Les doux tirelrants Rossignols en ramage,

Surpassent l'orgueilleux couronnement royal,
Et le chant mesuré des Chantres musical,
Si tost que le Soleil va peindre de dix milles
Couleurs le gay Printemps, par les pleines fertiles,
Le champestre Bourgeois voyt ores sur les fleurs
Aurore distiller les agreables pleurs,
Il voit les fleurs ployer soubs vn mignard Zephire,
Il oyt le doux Echo qui par le ciel souspire,
Il voyt les aime-fleurs d'Hymette bancquetter,
Le sueux Laboureur la terre cultiver,
Et richement semer la nouvelle semence,
Pour moissonner apres les fruicts en abondance.
Le chaleureux Esté (qui brusle tout vermeil)
Luy monstre les espics, la vertu du Soleil
Luy monster le coral des cramoisins cerises,
Et l'Automme a couvert de mille friandises
Son table, riche en fruict, en bled, en grain, en vin,
Verssant le bon Bacchus dedans vn crystalin.
Or estant de tous biens richement couronnée
Il sent desia en l'air les aisles de Borée.
He Dieu! qu'est-ce vn plaisir ainsi en liberté
Parmy les champs seconds en toute seureté
De talonner les pas de nostres premiers Peres,
Loing, loing laissant à dos les passions severes,
Fuyant le bruict mondain: o doux et sainst repos!
Qui de cupiditez n'as point chargé le dos,
Qui ne crains le malheur d'vne gauche fortune,
Ni l'azur ondoyant du barbare Neptune,
Qui portes dans ton coeur ta richesse et thresor,
Et ton bien souverain: qui pour argent ni or
Ne passeras le mer, ne tendras tant de toiles,
Pour borner tes desirs soubs l'ombre de tes voiles,
Qui d'vn Balaine fier ne crains d'estre englouti,
Mais qui dans ton berceau veux estre enseveli.
Durant l'aage doré que nos premiers Ancestres
Faisoint profession des ouvrages champestres,
Astrée florissoit, et la terre à chascun
Estoit avec ses fruicts en partage commun,

Les fifres ni tambours n'esveillerent l'orage
D'vn sanglant eschaffaut, ne Mars aime-carnage
N'exhortoit ses Souldats, on ne trouva Citez,
Chasteaux, ni tours pierreux, ni Remparts terrassez,
Neptune n'eust le dos ni ses ondes falées
Chargées de cent vaisseaux, car du fruict des vallées
Chascun se contentoit, et vivoit à Ceres,
Laquelle abondamment leur provida assez.
O celeste labeur! qui dans ton front empraincte
Portez la saincte loy, la justice, et la craincte
Du grand Dieu Zebaoth, comme Abel vertueux,
Noë, Moysse, Abram, et celuy qui les Cieux
Semble oreillier au son de sa harpe dorée,
Et triomphant se voyt vainceur d'vn Briarée.
Combien d'années des Romains sont sagement
Gouvernez soubs ceux ci, qui du coutre trenchant
La terre ont cultivé, je laisse vn Tite Live
Historier dessus le Tyberique rive.
Ie ne veux, ni ne puis mettre en jeu tous les Roys
Porte-sceptres dorez, Demy-dieux, Donne-loyx,
Qui ont abondonnez leur Couronne invincible,
Pour vivre bien contents parmy le champ paisible;
Loing, loing des vanitez et troubles de l'esprit,
Pour laquelle ses pleurs Heraclite espandit.
La plus part qui cerchoynt les immortelles vivres,
Et qui diligemment ont feuilletté les livres
Du trois-fois sainct Esprit, sont aussi retiré,
Laissant arriere loing l'humaine vanité.
Car le vray Helicon, et Pernasse des Muses
Se plaist d'entre le son des douces cornemuses
Du haubois pastoral, soubs l'arbres ombrageux
Lesquels tous-jours croissant vont menacant les Cieux.
Toy qui d'vn mesme feu et d'vne mesme flame
Bruslez divinement, c'est vers toy que je rame
Avec mon foible esquif, puis qu'vn vif jugement

Accompaigne tous-jours ton hault entendement,
Souffrez que soubs ton nom je vien le vieil Theatre
Icy renouveller, et Pharon l'Idolatre
Presenter obstiné, qui ses derniers sanglots
Et derniers pleurs noya dedans les rouges flots:
Souffrez que je despein icy la delivrance
Des enfans d'Israël, d'Abram juste semence,
Afin que par Zoyle au visage effronté
Les fleurs de mon printemps ne foyent voilé.
C'est la cause pourquoy, Mecene tres-fidelle!
Que ma Muse dessoubs l'ombrage de ton aisle
Se cache volontiers. Ma Muse qui s'en va
Sur la sacre sommet de l'Arabe Sina
Le front pousser au Ciel jusqu'aux bigarres nuës,
Soubs l'Écho de ton nom jusqu'aux astres cornuës
Recevez doncq ces vers, ces vers qu'à ton honneur
Vrayment meritent bien vn plus docte Sonneur.

De vostre Seigneurie les tres-affectionné

I. V. V.

KORT BEGRIJP VAN DE TRAGE-COMEDIE.

Ter wijlen Moses de Schapen syns Sweers Iethro hoedt in Madian by den Berghe Horeb ofte Sinai, verschijnt hem de Heere in de ghedaente eens Enghels wt den vlammenden Bosch, ende stelt tot een Leydtsman, Herder, ende Verlosser over t'Huys van Israël: Moses ontschuldicht sich om syn onbequame tonghe, dies verzelt hem de Heere met synen Broeder den schoontalighen ende Priesterlijcken Aaron. Dese twee Ghebroeders als Ghezanten van Gods hooge Majesteyt verzoecken de verlossinghe Iacobs aenden Koning Pharao met bevestinge vant eerste wonderteecken hun Slangwordende Roede: maer den hooghmoedighen Koning verstockt (zoo door 't ingheven ende goochelerije van syn Droom-bedieders ende Toovenaers, als door syns zelfs obstinaetheyt) verdruct de Hebreen meerder als voor henen: waer op volgden de thien straffen Godts, als roeden ende gheesselen van syne recht

begrijp: samenvatting.
trage-comedie: het stuk is naar stof en uitbeelding een tragedie, een drama, en wil ook aan de eischen van het drama voldoen; een comedie wordt het genoemd, omdat het een gelukkig slot heeft.
1 *sweer:* schoonvader.
4 *stelt:* benoemt.
6 *ontschulicht:* verontschuldigt.
onbequame tonghe: moeielijke spraak.
8 *schoontalighen:* welbespraakten.
Priesterlijcken: het priesterambt bekleedenden.
11 *Jacobs:* Israëls.
bevestinge: bekrachtiging.

vaerdicheyt, dies hy bedwongen is hun te verlaten.
Doch de Heere verstoct hem tot wterste straffe van syne hartneckicheyt, ende tot grootmakinge van synen heylighen Name, dat hy met syn Heirlegher, Ruyters, Paerden, ende Waghenen d'Israeliten achterhaelt aen 't roode Meir, daer de Heere syn wtverkorene drooghs voets door brenght wt tgheweldt Pharaonis, die hun op 't spoor navolghende, syn droevich Treur-spel eyndight, ende alle hooghmoedighe Godt-verachters synen ondergangh als eenen spieghel voor ooghen stelt. D'Israeliten verlost, loven (over hun triumphante verlossinghe) den Heere met Lofzanghen ende Danck-zegghinghen Luystert, toe, etc.

19 *dies:* derhalve.
bedwongen: gedwongen.
te verlaten: los te laten.
20 *wterste:* laatste.
21 *grootmakinge:* verheffing, verhooging.
24 *'t roode Meir:* de Roode Zee.
26 *tgheweldt:* de macht.
29 *spieghel:* voorbeeld.

BEELDEN VAN 'T BLIJ-EYNDICH SPEL.

GODT DE HEERE.
MOYSES, AARON, CORACH, IOSUA EN CALEB, } *d' Outste der Hebreen.*
PHARAO, *den Koningh.*
TIPHUS, SERAX, } *Droom-bedieders ende Toovenaars.*
ALBINUS, *Velt-hooftman met syn Heir-legher.*
DEN REYE DER EGYPTENAREN.
DEN REYE DER ISRAELITEN.
FAMA, *oft t'vlieghende Gherucht.*
CHOOR, *de leerlijcheyt ofte moralisatie van 't Spel.*

beelden: personen.

Tiphus, Serax, Albinus: namen van Romeinsche gedaante, die weinig passen in Egypte. In het algemeen placht men in Vondel's tijd tusschen de volken der oudheid geen onderscheid te maken; in de middeleeuwen is men zelfs zoo naief alle heidenen tot aanhangers van denzelfden godsdienst te maken, zoodat somtijds een Mohammedaan ten tooneele gevoerd wordt, die bij Apollo zweert. Dit moet de toeschouwers hoegenaamd niet getroffen hebben, en men mag Vondel er geen verwijt van maken.

EERSTE DEEL.

MOSES, *hoedende syne Schapen aenden Berghe Horeb, spreect:*

Weydt hier myn Beestiael, weydt hier myn tier'ghe, Vee
Golft hier om dit Gheberght myn wit-ghewolde Zee,
Scheert hier tgroen-hair' ghe loof, spaert kruydt, noch Bloemkens geurich,
T'lacht hier doch altemael, zoet-rokigh en couleurich,
Nu wauwelt zoo veel gras, zoo vet en graegh bedijt,
Tot ghy van Madian de schoonste kudde zijt:
Onnoos'le Lammerkens, verstroyt u wijt noch verder,
Blijft al ontrent den Staf van uwen trouwen Herder,
Den Wolf (waer voor ic u zoo dicmaels heb beschermt)

1 *bestiael:* vee; Fransch bétail.
tier'ghe: rijke.
3 *bloemkens geurich:* geurige bloempjes. Het achterplaatsen van het bijvoeglijk naamwoord geschiedde in den ređerijkerstijd naar Fransch voorbeeld zeer vaak.
4 *zoet-rokigh:* aangenaam geurend.
5 *wauwelt:* kauwt.
bedijt: gegroeid.
6 *Madian:* Egypte.
7 *onnoos'le:* onschuldige.
verstroyt u: verspreid u.
wijt noch verder: niet verder.
8 *ontrent:* in de buurt:
9 *dicmaels:* dikwijls.

Is d'onrust die doch steeds naer u myn Vliesen swermt,
Ontwijffelijc hy light hier al ontrent ghedoken,
Want hy terstondt den snof heeft van syn aes gheroken,
Dus blijft my al ontrent, en loopt zoo niet verdeelt,
Terwijl den *Echo* hier met myn ghedachten speelt.
Och! oft met desen Staf myn Jaren henen slipten,
Dien Staf my weerder als den Scepter van Egypten,
Oft ick myn daghen sleet in dese weyden schoon
Veel heuchelijcker alst ghewelf van Memphis throon:
Veel liever wilde ic hier een zoeten bloem-krans plucken,
Als met de Nylsche kroon myn voorhooft prat omdrucken,
Gheen purper ruylden ick oft Koninclijc ghesmijd,
Met myn omgorden rock, myn herderlijck habijt,

10 *onrust:* het onrustige dier.
mijn Vliesen: mijn schapen.
swermt: rondzwerft.
11 *ontwijffelde:* ongetwijfeld.
ontrent: in de buurt.
ghedoken: verscholen.
12 *snof:* geur.
aes: prooi.
13 *verdeelt:* verspreid.
15 *oft:* indien. Het is hier de inleiding tot een wensch.
slipten: gleden.
15 *weerder:* dierbaarder.
17 *als:* dan. Het onderscheid tusschen *als* en *dan* is van later tijd.
17 *weyden schoon:* zie noot bij vers. 3.
18 *heuchelijcker:* aangenamer.
ghewelf: paleis.
19 *zoeten:* schoonen.
20 *Nylsche:* Egyptische.
prat: trots.
21 *ruylden ick:* de ingevoegde *n* vermijdt een hiaat. Dit komt bij blijspeldichters meer voor; het verschijnsel is o.a. thans eigen aan het Amsterdamsch dialect.
oft: of.
ghesmijd: sieraad.
22 *met:* voor.
habijt: kleed.

Gheen wijnen liet ick in een goude schale ghieten,
Voor eenen koelen teugh gheschept wt dese vlieten,
Veel gragher wt myn mael smaeckt dese spijse grof,
Als al de leckernij vant Koninghlijcke Hof:
Al schijnet Koninghs Hof te swemmen in wellusten,
T'is wederom vermenght met zorghen en onrusten,
Nu zal de Koningh zijn met purper schoon bekleet,
En morghen toegherust met wapens dul en wreedt,
Nu zal syn weerdich hooft de groote kroon bedwelmen,
En morghen t'harde stael en t'blau van eender helmen,
Druct nu syn stercke hant den Scepter hooch en weert,
T' verandert sanderdaeghs licht in een vlammich sweert.
Zit nu syn Majesteyt in syn ghewelfde Salen,
Nu moet hy na de grents en t' wterst van syn palen.
Ick zie niet dan een sweert aen eenen zijden draet

25 *gragher:* lekkerder.
mael: weitasch.
27 *schijnet:* dichterlijke vrijheid, die zich de rederijkers aanmatigden. Later heeft Vondel dergelijke willekeurigheden, die den rijmelaar van den dichter onderscheiden, vermeden.
29 *zijn:* werkwoord.
30 *dul:* hevig.
31 *bedwelmen:* drukken.
32 *t' blau:* kleur van het staal.
van eender helmen: van een helm. *eender* is de derde naamval vrouwelijk.
33 *weert:* kostbaar.
34 *sanderdaeghs:* den anderen dag.
35 *Salen:* paleis.
36 *nu:* dan weer.
na: naar. Het onderscheidt tusschen *na* en *naar* dateert uit later tijd; thans nog wordt in Noord-Holland *na* in plaats van *naar* gebruikt.
wterst: verst. *w* uit te spreken als *ui*.
palen: grens.
37 *niet:* niets.

Steets hanghen boven t'hooft den Koninghlijcken staet.
Ons Vaders hebben dus hun leven laten glijen,
En over 't Vee ghezocht de zoetste heerschappijen:
Abel, en Abraham, Isac en Jacob milt
Zijn wel d'aenvanghers van t'eenvoudich Herderghilt;
Gheen van hun allen heeft ghedreven ander woecker,
Als met de gheylicheyt van t' Vee, hoe langhs hoe kloecker;
Hun Beesten waren meest hun werckingh en hun doen,
Ick volgh hun stappen naer, en langhs de kusten groen,
Dus schuwe ick heel gherust t' ghewoel van groote Heeren,
Doch meer dwinght my den noot als hertelijc begheeren.
T' bloet is noch versch en lauw, waer met ick dese wijl
Eens laefden t' dorstich zant by t'stroomen van den Nyl:

38 *staet:* macht. De zin is gevormd alsof *hanghen boven 't hoofd* één uitdrukking is met de beteekenis bedreigen.
39 *glijen:* verloopen.
40 Versta: de aangenaamste heerschappij hebben zij gezocht in de heerschappij over het vee.
41 *milt:* zachtmoedig.
42 *ghilt:* gilde.
43 *gedreven ander woecker:* andere winst nagestreefd.
44 *als:* dan.
gheylicheyt: vruchtbaarheid.
langs: langer.
kloecker: flinker.
45 *werckingh:* bedrijf.
46 *naer:* na, zie noot bij vers 36.
48 *hertelijc:* van het hart.
49 *t' bloet:* de herinnering aan het bloed.
met dese wijl: omstreeks dit uur.
50 *laefden:* bevochtigde.
t'stroomen: den stroom.

Mocht ick den Pharao zoo lichtelijc begraven,
En rucken Jacobs huys wt dit ghedueric slaven.
Tyran! och! oft ghy eens begrijpen mocht int minst,
Dat herderlijc beroep den Koninghlijcken dienst
Beteecken t' eenemael, ghy bleeft niet zoo versteenight,
Zaeght ghy den Scepter met den Herder-staf vereenight:
Het Herder-ampt vereyscht, dat hy syn kudde hoet,
De Koningh dat hy 't volck heerscht met een wijs ghemoet;
Den Herder moet syn kud voor des wolfs tanden vrijen,
De Koningh weeren al d'uytheemsche tyrannijen,
Dat d'Herder-staf gheen Lam voor d'ander stoot nog sla,
En elck Inwoonder hoort den Scepter even na,
D' een vlies voor d'ander komt de weyde niet ten goeden;
Zoo hoort t'Rijc op te staen, om yeghelijc te voeden:

51 *mocht:* kon.
lichtelijc: gemakkelijk.
52 *ghedueric:* voortdurend.
slaven: zwoegen.
53 *oft:* indien.
uit minst: althans. Een niet fraai toevoegsel.
54 *herderlijc beroep:* het beroep van een herder.
koninghlijcken dienst: functie van een koning.
55 *beteecken:* uitbeeldt.
versteenight: verstokt.
56 Voeg vóór dezen regel: *en.*
vereenight: vergeleken.
58 *heerscht:* beheerscht.
59 *vrijen:* vrijwaren.
61 *voor d'ander:* meer dan een ander.
nog: noch.
62 *hoort:* behoort te zijn.
63 *vlies*: schaap.
64 *op te staen:* open te staan.

Maer Israel, eylaes! gaet op een dorre heyd,
Daer den Egyptenaer int grasigh groene weyt,
D'een is een droeve Slaef, en moet, ocharm!
ontbeeren,
Dat d'ander zal in weelde en overvloet verteeren:
De vloer waer op sich den Egyptenaer verlust
Veel sachter is alst bed van d' Isralijtsche rust:
Pharaos Rijcx-staf hun verstreckt maer eenen
vleghel,
Syn kroon een lastich Joc, dat zonder maet oft reghel,
Den Israliten druckt: syn wedersnijdich stael
Zal den Egyptenaer beschermen t' eenemael,
En al hun vijanden verstrecken eenen prickel,
Maer Jacobs vruchtbaerheyt afmaeyen als een
zickel.
Fij ongherechticheyt! Fij Koninghlijcke haef!
Waer van d' een Borgher is en d' ander eyghen
slaef:
En oft sy schoon met graen al Memphis zolders
vullen
Het kaf is al den loon die sy ghenieten zullen.

65 *heyd:* heide.
66 *daer:* terwijl.
68 *dat:* wat.
70 *Isralijtsche rust:* rust van den Israëliet.
71 *verstreckt:* is.
maer: slechts.
vleghel: knuppel.
72 *joc:* juk.
maet of regel: beperking of wet.
72 *wedersnijdich:* tweesnijdend.
stael: zwaard.
75 *prickel:* afweerwapen.
76 Dit slaat op het dooden van de Joodsche kinderen, waaraan Mozes in zijn biezen kistje ontsnapte.
77 *haef:* grond.
78 *eyghen:* lijfeigen.
79 *oft sy schoon:* ofschoon zij.
Memphis: hoofdstad van Egypte.
80 *den loon:* het loon. Loon is bij Vondel mannelijk.
sy: de Israëlieten.

Myn Israliten die zoo langhe om vrijheydt riept,
Ghy graeft om elcke stadt een grondeloose diept,
Ghy bout syn mueren op, en gaet den Hemel terghen
Met Toornen die hun kruyn tot int Ghesternte berghen,
En hoe ghy bout, en slaeft met Truffel, Spa, oft Ploech,
En arbeyt in het sweet ws aenschijns, spade en vroech,
Des morghens eer de Son met syne stralen luystert,
En 't Manen-zilver met syn gulden Torts verduystert,
Tot dat den swarten Nacht beschaduwt Bergh en dal,
En dat 's doots suster wieght in slaep den grooten Al:
Noch raset den Tyran, Egypten leyt ten woesten,
En zal door ledicheydt van desen swarm verroesten.
Heeft tijdt, en outheydt dus Josephs weldaden groot
Wt u ghemoet ghewischt? denckt, hoe wt synen schoot

83 *terghen:* uitdagen.
84 *berghen:* verbergen.
85 *slaeft:* zwoegt.
86 *ws:* uws.
87 *luystert:* schittert.
88 *torts:* fakkel.
90 *is doots susier:* de slaap. Gewoonlijk is de slaap de broeder van den dood.
Al: heelal.
91 *raset:* raast.
den tyran: eerste naamval. Ook thans nog wordt in het Brabantsch en het Vlaamsch *den* in den eersten naamval gebruikt.
ten westen: woest, ledig.
92 *dezen swarm:* de Egyptenaren.
verroesten: te gronde gaan.
93 *ontheydt:* tijdsverloop.
94 *schoot:* voorraadschuur.

Egypten werdt ghespijst, doen over syn limiten
Zyn hoorenen den Nyl maar Jaerlijcx twelf cubiten
In zeven Jaer verhief, en zelf de Hemel-locht
Dy weygherden soo langh heur tranen koel en vocht,
Doen u vrou Ceres, laes! wat sy ooc ploeghde oft zaeyde,
Met gheene Zeyssen krom in zeven Ooghsten maeyde,
Doen t'elcken inden Ooghst den droeven Ackerman
Vervloecte Ploech en Zeyn, Dorsch-vleghel, Egh en Wan,
Doen t' heele Ceres-ghilt schier niet dan stroo en stoppel
In schooven tsamen bondt, in bondels, en ghekoppel,
Doen loegh elck Joseph toe, doen was hy 's Koninex beelt,
Zoo langh hy vaderlijc het graen heeft wt ghedeelt,
Doen hy zoo vriendelijc de stralen van syn ooghen
Op eyghelijcken wierp, en niemant heeft ontoghen

95 *doen:* toen.
limiten: gewone waterpeil.
96 *hoorenen:* takken.
twelf cubiten: twaalf ellen. De Nijl moest minstens 13 ellen wassen, om een hongersnood te voorkomen.
97 *zelf:* zelfs.
98 *dy:* u.
99 *Ceres:* godin van het koren.
100 *zeyssen krom:* gebogen zeis. Zie noot bij vers 3.
101 *doen:* toen.
t' elcken: telkens.
102 *zeyn:* zeis.
103 *Ceres-ghilt:* landbouwersgilde.
niet: niets.
104 *bondels:* bundels.
ghekoppel: schoof.
105 *loegh:* juichte.
beelt: evenbeeld.
107 *doen:* toen.
108 *ontoghen:* onttrokken.

De vrucht syns overvloets, doen syne volheyt pleyn,
Ghelijc de Sonneschijn, een yder was ghemeyn.
O Joseph! al te slecht hebdy gevoedt te veuren
De Wolven, die nu t'Schaep van Israel verscheuren,
U mildt weldadich hert dat ghy hun hebt betoont,
Wort ons met tyrannije al t'onverdient beloont:
Hadt ghy ons Vaders doch gheweyghert dese gaven,
En langhen tijdt met hun voor onsen tijdt begraven.
Oft schoon Abrahams zaet in vruchtbaricheydt tiert,
Als s'Hemels mantel blau met loovers is gheciert,
Oft schoon Isacx gheslacht in veelheyt goeder-handich
Beklijft alst Roode Meyr opworpt syn baren zandich,
Oft Jacobs Neven sich verspreyen in saysoen,
Alst loof groeyt wt den schoot van dees valleyen groen:

109 *volheyt:* rijkdom.
pleyn: vol; een rederijkerswoord, dat gaarne in het rijm gebruikt werd. (Vgl Pr. plein.)
110 *gemeyen:* gemeenschappelijk.
111 *slecht:* onnoozel, onbedachtzaam.
te veuren: voorheen.
114 *al te:* zeer.
115 *ons:* onzen.
116 *met hun:* met de Egyptenaren.
begraven: doen sterven.
117 *tiert:* opgroeit.
118 *als:* zooals.
loovers: versieringen, sterren.
119 *goederhandich:* allerhande.
120 *beklijft:* groeit.
als: evenals.
't Roode Meyr: de Roode Zee.
opworpt: opwerpt.
121 *oft:* of.
Neven: nakomelingen.
in saysoen: in hun vollen bloei.

Wat batet, als hun dus verheert met tyrannije
T'ondraeghlijc eeuwich joc van droeve slavernije?
O onser Vadren God! wanneer zal eens t'ghesmooc
Van onse Altaren, als een lieffelijcken rooc
Ten Hemel stijghen op? waerwaerts, en in wat landen
Zal u den wierooc van ons heylighe offerhanden
Bevallen? och! ghedenckt aen t' teecken des verbonts,
Bezeghelt met het woort ws Goddelijcken monts,
Dat ghy den Scepter nog zult peerlen in ons handen,
Die overheeren zal den trots van u vijanden,
Bevesticht u beloft, ontreckt ons niet zoo licht
De heyl'ghe stralen van u Hemelsch aenghesicht:
Oft zijn wy dus ghestraft om onse swaer misdaden,
Wascht ons weer inde Borne en Vloet uwer ghenaden,
Zo wijt den morghenstont beschaemt het nacht-zeyl swert,
Toont dat de gunste strect van u Vaderlijck hert:
Treet ons met u ghericht niet altijdts op de hielen,

123 *hun;* het onderscheid tusschen *hun* en *hen* is kunstmatig en dateert eerst uit Vondel's tijd.
verheert: overheerscht.
124 *joc:* juk.
125 *gesmooc:* rooken.
126 *rooc:* reuk, geur.
127 *waerwaerts:* waarheen.
129 *bevallen:* ten deel vallen.
131 *peerlen:* doen schitteren.
overheeren: overheerschen.
133 *u beloft:* uw belofte.
135 *dus:* aldus.
136 *Borne:* bron.
137 Versta: zoo ver de morgenstond den nacht kan overwinnen.
nacht-zeyl: sluier van den nacht.
138 *gunste:* liefde.
139 *gericht:* strengheid.

Worpt uwen Blicxem niet op zoo veel duysent zielen:
Wy zijn dyn handen werck, etc.

GOD *verschijnt Moysi inden vlammenden Bosch.*

MOYSES.

Aenschout dat heerlijc licht!
Hoe blict int sterflijck oogh dit wonderlijck ghesicht!
T'Bosch schijnt in vuyr en vlam te sparcken en te gloeyen,
Nochtans in s'vuyrs ghegolf ghebloemt, en bladers bloeyen.
Ick wil my derwaerts spoen.

GOD.

Zacht, Mose, Mose beyt.

MOYSES.

Hier ben ick.

GOD.

T' is hier van myn teghenwoordicheyt
Een drymael heylich lant, dus wacht u my t' ontmoeten,
Eert my, en dese plaets, ontschoeyt terstont u voeten.
T' Bosch dat hier branden schijnt, en niet en wort verteert,
Daer mede is Israel naeckt af ghefigureert,

140 *worpt:* werpt.
141 *etc.* geeft aan, waar wij... zouden zetten.
Moysi: aan Moyses.
142 *blict:* schittert.
143 *sparcken:* fonkelen.
144 *'s vuurs ghegolf:* het golven van het vuur. Dergelijke constructies zijn bij de rederijkers zeer gewoon.
145 *spoen:* spoeden.
beyt: wacht.
150 *naeckt:* duidelijk.
af ghefigureert: afgebeeld.

T' Vuyr is een beeltenis van mynen Gheest, die leerlijc
De quaedt-doender verteert, de goede loutert heerlijc,
En gh'lijcmen op den touts het edel dierbaer gout
Na dat het is doorvuyrt, veel weerdigher beschout:
Zoo sullen ooc int kruys de twelf Joodsche stammen
Groen blijven, alst gheboomt int golven deser vlammen.
Ick ben Abrahams God, de God die t'al bezielt,
Waer voren sich Isac, en Jacob heeft gheknielt.

MOYSES.

Amy! waer zal ick vlien, in klippen oft in kuylen?

GOD.

Ick was, Ick ben, Ick blijf.

MOYSES.

Waer sal ick my verschuylen?

GOD.

Den Hemel is myn throon, d'Aerd mynder voeten-banck,

151 *leerlijc:* leerzaam.
153 *touts:* toets.
dierbaar: kostbaar.
154 *doorvuyrt:* door het vuur gezuiverd.
weerdigher beschout: kostbaarder geacht.
155 *int kruys:* in tegenspoed.
Joodsche: Israëlitische. Van Joden spreekt men eerst na de Babylonische ballingschap.
158 *voren:* voor.
sich heeft geknielt: heeft geknield. Dat in de middeleeuwen een werkwoord wederkeerend gebruikt werd, en door ons bedrijvend, komt zeer vaak voor. Hier toont Vondel nog een dergelijk overblijfsel.
159 *amy:* ai mij!
klippen: bergen.
kuylen: dalen.
160 *Ick was, Ick ben, Ick blijf:* zinspeling op den Joodschen naam van God: Jahweh, wat beteekent: hij zal zijn.
161 *mynder:* mijner.

En t'Helsche Keyser-rijc t'wit van myn pijlen stranck,
Dit wonderlijc gheheel van Hemel en van Aerde,
Ja tot myn even beeldt den mensche hooch van waerde
Ick in zes daghen schiep, de Son is maer een vonck
Van myne heerlijcheydt, die voor veel Eeuwen blonck:
De God die Abrahams zaet in Isac wilde noemen,
Zo vele als t'zant des meirs oft als de Lentsche bloemen;
Ick ben de zelfde God die Israels troubel Zee
En groot heyrlegher met myn vleughelen bespree;
Worpt slechts op myn beloft den Ancker van u hopen,
Want over Jacobs huys staan steeds myn ooghen open,
Myn oor beluystert hun ghebedt van woordt tot woort,
Ick heb hun leet ghezien, en hun gheschrey ghehoort!
Myn Zeyssen maeyt nu eens den draet van hun ellenden,
Ick zal nu t' wanckel rat van myn beproevingh wenden,
Nu zuldy zien wiens handt den Pharao ontruckt
Myn Lelij, die zoo langh de Doornen heeft ghedruckt:

162 *Keyser-rijc:* Egypte.
wit: doel.
stranck: scherp.
163 *gheheel:* heelal.
167 *zoet:* nakomelingen.
168 *meir:* zee.
lentsche bloemen: lentebloemen.
169 *Israels troubel Zee:* het onrustig Israël.
170 *bespree:* behoed.
171 *worpt:* werpt.
175 *zeyssen:* zeis.
176 *wanckel:* veranderlijk.
178 *doornen:* doorne.

Ghy zult den Leydsman zijn, en brengen hun persoonich
Met uwen Staf int lant dat vloeyt in melck en honich,
Int lant daer Abraham zoo dicwils zach de Maen
Heur hoornen spieghlen in de glasighe Jordaen,
Daer syn ghehoorsaemheyt my over had ghegheven
Syn eenich liefste Kint den Spieghel van syn leven,
Daer hy niet en ontzach op Salems hooghte trots
Te storten t' bloet syns zoons, tot eenen offer Gods,
Daer hy te buyten trat de Vaderlijcke palen,
En zach opt Altaer-plat alree ten Hemel stralen,
(Met ooghen des gheloofs, van wil en van ghemoet)
T' vuyr van syn offerhand, en syn verkoren bloet,
Daer hy in asch en stof opt heylighe ghesteente,
Alree begraven had syn vleesch en syn ghebeente,
Daer hy syn wandelingh ten eynde heeft ghebrocht,
En 't Hemelsch borgherschap hier boven heeft ghekocht,
Daer synen zoon Isac en Jacob bey te gader
Zijn pelgherims gheweest, met hunnen ouden Vader,
Int lant daer ick de kroon hun drucken zal om t' hooft
Die Abraham, Isac, en Jacob is belooft.
Gaet booschapt Pharao wie dat u is verschenen
De wech is al bereydt, dus treckt met vreden henen.

179 *persoonich:* persoonlijk.
182 *glasighe:* glasheldere.
183 *ghegheven:* geleverd.
185 *ontzach:* vreesde.
trots: moedig.
187 *Vaderlijcke palen:* grenzen der vaderliefde.
188 *alree:* alreeds.
190 *offerhand:* offerende.
193 *wandelingh:* loopbaan.
194 *borgerschap:* burgerschap.
195 *te gader:* te zamen.
196 *pelgherims:* zwervelingen.
197 *hun:* den Israëlieten.
200 *bereydt:* voorbereid.

MOYSES.

Ick ben een sterflijc mensch, ick ken my veel te swac.

GOD.

Hy maect u machtig, die noyt stercheyt en ontbrac,
En tot een teecken blij, naer u verlossingh veylich
Doet my op desen Bergh een offerhande heylich
Van lieflijcken reuc.

MOYSES.

O God ghebenedijt!
Hoe zal ick Jacob doch betuyghen wie ghy zijt
Die my ghezonden hebt?

GOD.

Jehova, God almachtich
Die hun met synen erm zal helpen sterc en krachtich:
Ick ben, die ick zal zijn, die u de kroone biet
Met wtghereckter handt, en ghy en grijptse niet:
Ick ben diet al vermach, die uwen Staf bepeerelt,
Den dans-beleyder wijs van d'een en d'ander weerelt,
Ick ben de Heere zelf.

202 *die:* dien.
stercheyt: macht.
en: niet. Men begrijpe dat van de middeleeuwen tot diep in de 17e eeuw deze dubbele ontkenning gebruikt werd: *en... niet; en... nooit; en... nergens*, etc. Somtijds beteekent *en* alleen al *niet*. Hetzelfde is thans nog het geval in het Fransch: *ne... pas*, etc.
203 *tot:* als.
206 *naer:* na.
206 *Jacob:* de Israëlieten.
208 *erm:* arm.
209 *ick ben, die ick zal zijn:* zie noot bij vers 160.
210 *wtghereckter:* uitgestrekte hand.
211 *die 't al vermach:* Die alvermogend ben.
vepeerelt: van parelen voorziet.
212 Versta: Ik ben de bestuurder van hemel en aarde.
den: eerste naamval.

MOYSES.

De vonck van hun gheloof
Is zeer na wtghebluscht in asschen bleeck en doof.

GOD.

Met wonderdaden dan versterckt hun swacheyt teder,
Wat hebdy in u hant?

MOYSES.

Een staf.

GOD.

Wel worpt hem neder.

MOYSES.

Wat krunckelt hier alree? hier wemelt, krolt en drilt
Een slanghe, die my in de hielen bijten wilt:
O Heere staet my by!

GOD.

Wel grijpt den krommen worme.

MOYSES.

Dits mynen zelfden staf, weer in syn eerste forme:
O Heere wonderbaer!

GOD.

Op dat u niets ontbreect,
U rechterhant nu eens in dynen boesem steect
En trecse weder wt.

214 *zeer na:* bijna geheel.
doof: uitgedoofd.
215 *versterckt:* gebiedende wijs.
216 *worpt:* werpt.
217 *alree:* reeds.
wemelt: kronkelt.
krolt: krult.
218 *wilt:* wil.
219 *worme:* stang.

MOYSES.

Myn hant is stijf en kromme
Melaets ghelijc de sneeu.

GOD.

Wel druct nu weder omme
U ongheloovich hert.

MOYSES.

S' is zuyver reyn en klaer.

GOD.

Ghelooven sy dan niet dees teeckens wonderbaer,
Met vochtich water sprenght de vloer die ghy bewandert,
T' wert in rootverwich bloet door myne kracht verandert.

MOYSES.

Om voor den Pharao verschijnen ick my schaem,
Want, Heer, myn tonghe lispt, myn stem is onbequaem,
Kiest elders een Ghezant.

GOD.

Zal my dan yets ontbreken?
Die t' alles schiep wt *Niet*, in d' eerste weec der weken,
Den Hemel die om u met syne Lichten wielt,
En al wat int begrijp van nat oft drooghe krielt,

wederkomme: wederom.
sprenght: besprenkel.
vloer: grond.
bewandert: bewandelt.
wert: wordt.
rootverwich: roodkleurig.
lispt: lispelt.
wielt: draait.
begrijp: massa.

T' ghevoghelt inde locht, dat op de winden swieret,
En 't waterzuchtich aes, dat na 't vloetwater ghieret,
T' viervoetich veldsch ghediert, 't gheboomte dat ghekromt
Van syne vruchten hanght, de dalen vol gheblomt:
Wie heeft den mensch doch eerst t' ghesuysel en t' ghehoore
Van eenen sachten wint gheblasen in syn oore?
Wie heeft den appel kleyn van syn ghezicht bepaelt?
Waer mede hy alsins myn heerlijcheyt bestraelt;
Wie heeft doch gheconfijt syn milde tongh schoon-talich?
Waer met den mont ontvloeyt syn rijpe woorden salich;
En oft ick schoon u tongh ghebreckelijcken liet
Om u hartneckicheyt: wat dunckt u, kan ick niet
Ghebruycken neffens u, voor Israel en Pharon
De zoetvloeyende tael van uwen broeder Aaron?

MOYSES.

Oft Pharo blijft versteent, en drijft met ons den spot.

236 *waterzuchtich:* naar water verlangend.
als: dieren.
ghieret: begeert.
238 *van:* door.
geblomt: gebloemte.
239 *doch:* toch.
241 *den appel kleyn van syn ghezicht:* zijn kleine oogappel.
242 *alsins:* overal.
bestraelt: beziet.
243 *gheconfijt:* zoet gemaakt.
milde: zachte.
244 *syn:* werkwoord.
salich: alleen voor het rijm.
245 *oft ick schoon:* ofschoon ik.
ghebreckelijcken: gebrekkig.
247 *neffens:* naast.
249 *oft:* of.

GOD.

Leeft met hem zo ghy wilt, tot eenen aertschen God
Zijt ghy van my ghesalft.

MOYSES.

En blijft hy onbewoghen?

GOD.

Zo dreyght hem mynen toorn, met myn ghe-
spannen boghen,
Myn pijlen hanghen ree ghescherpt in mynen tros
En naer myn dreyghement, zoo gaen myn pesen los.

MOYSES.

En oft myn haters my noch in Egypten vonden?

GOD.

De doot heeft lang vernielt die naar u leven stonden
Dus spoeyt u.

MOYSES.

Op u woort zal ick my henen spoen,
Myn vliesen zijn hier vast vertroyt, verspreyt
int groen,
Wel op mijn gheylich Vee, loopt thuys-waerts
voor my henen,
Dits voor de laeste mael, den tijt die is verschenen

250 *leeft:* handel.
251 *van:* door.
253 *ree:* reeds.
tros: koker.
254 *naer:* na.
mijn peesen: de pezen van mijn boog.
255 *oft:* indien.
haeters: vijanden.
256 *lang:* reeds lang.
257 *spoeyt:* spoedt.
258 *vliesen:* schapen.
vast verstroyt: overal verspreid.
259 *wel op:* vooruit.
gheylich: dartel.

Dat ick een Herder ben van Jacobs huys bescheert:
Wat schadet dat ick t' aen dees schaepkens heb gheleert?

Binnen.

CORACH, IOSUA, *ende* CALEB.

CORACH.

Hoe langh zal Jacob noch betreden dese pleynen?
Daer hy syn ooghen maect tot schreyende fonteynen?
Hoe langhe zullen noch in syne daghen out
Dees groene velden met syn tranen zijn bedout?
Hoe langhe zullen noch syn klaghelijcke lippen
Beweghen Bergh en Dal, de rootsen en de klippen?
Hoe langhe zal hy hier ghelijcken onghestilt
Een sneeuwen beelt, dat in de sonneschijn versmilt
Hoe blijft hy dus van God verworpen droef en smertich?
Wien heeft den Hemel oyt gheweest zo onbarm-hertich?
O Heere, niet om ons, maer om u vast verbondt,
En drij mael heylghen naem, verstopt den lastermondt
Der Heydenen, die stout en schempich dorven spreken:

261 *bescheert:* bestemd tot.
262 *aen:* bij.
263 *pleynen:* velden.
266 *bedout:* bevochtigd.
267 *klaghelijck:* klagende.
268 *rootsen:* rotsen.
269 *onghestilt:* ongetroost.
270 *versmilt:* smelt.
271 *van:* door.
272 *heeft:* is.
273 *u:* uw.
275 *stout:* vermetel.
schempich: schimpend.

Is dit t' verkoren volck, t' welck voert het Godlijc teecken?
Ghy zijt doch onsen God, wy kennen anders gheen,
Wy hebben doch noyt beelt van koper noch van steen,
Ghesternte, Son noch Maen, noch schepsels creatuerlijc,
Noch noyt gouden Collos noch zilver-beelt figuerlijc
Afgodisch aenghebeen, noch sichtbaer beeltenis.
In vuyr noch in gheboomt wy noyt gheheymenis
Verblint hebben ghezocht, noch u onsterflijc wesen
Den glants benomen van u heerlijcheyt ghepresen,
Wy hebben nemmermeer voor Isis onbezielt
D'Egypter Afgoddin devotelijc gheknielt,
Wy kennen Osiris niet met een blinde zotheydt
Voor yet bezonders, oft een drijvuldighe Godheydt.
Met u straffende handt en druct ons niet altoos
Ghy kent ons swacheyt teer, en ons natuere broos,
Wy zijn doch Aerde en stof, wy hebben niet te roemen,
Wy zijn niet anders dan verganghelijcke bloemen,
Als ghy het stralich licht ws aenschijns van ons went,
Zoo zijn wy arm, en swac, vol kommer en ellent.

279 *schepsels creatuerlijc:* aardsche wezens.
280 *Collos:* kolos.
281 *aenghebeen:* aanbeden.
282 *gheboomt:* bosch.
283 *benomen:* ontnomen.
285 *onbezielt:* n.l. omdat het slechts een afgodsbeeld is.
286 *Egypter:* Egyptisch.
287 *kennen:* erkennen.
Osiris: naar men meende dezelfde god als Apis en Serapis. De klemtoon in het vers is verkeerd en verraadt den beginner.
288 *drijvuldighe:* Osiris, Apis, Serapis. Latere onderzoekingen hebben aangetoond, dat deze opvatting omtrent de Egyptische goden onjuist was.
291 *doch:* toch.
niet: niets.

Ziet, hoe ons Gosen, laes, van droefheyt over vloeyt,
Hoe ons Pharao heeft gheketent en gheboeyt,
Wy zijn t' roockende vlas, wy zijn t' ghekroocte riet,
Een ander eenen vloec, ons zelven een verdriet.
Met dat de ronde Son de Hemelsche gordijnen
Van syne koetse schuyft, en doet den nacht verdwijnen,
Met dat den Dagheraet treet heur slaepkamer uyt,
Die vanden witten Dach den draeyboom open sluyt,
Met dat sy heure vlucht gaet inden waghen spannen,
Soo spant terstont int Joc d' Israelijtsche mannen
Den slaefschen arrebeyt, met een ghesichte leep,
Die steeds ons onvernoecht voort-klatert met syn sweep,
Dat elcken druppel hayrs schijnt eenen stroom te sweeten,
Wanneer het Son-Compas den dach heeft overmeten.
Schelt-woorden is den loon van al ons dienstbaerheyt,
Ons wort nau spijse en dranc om leven by gheleyt.

295 *Gosen:* Egypte.
laes: helaas.
297 *ghekroocte:* gebroken.
300 *koetse:* legerstede.
302 *witten:* helderen.
303 *heure vlucht:* haar vlugge paarden.
304 *joc:* juk.
305 *den slaefschen arrebeit:* de slavenarbeid. Dit is het onderwerp van den zin. Men zij zeer voorzichtig met *den*, dat in dit werk van Vondel — later heeft hij zich naar het Hollandsche spraakgebruik, dat afwijkt van het Vlaamsche en Brabantsche gericht — vaak den eersten naamval aanduidt.
306 *onvernoecht:* ontevreden.
voort-klatert: voortjaagd door het klappen.
307 *dat:* zoodat.
308 Versta: wanneer de zon haar dagelijkschen weg heeft afgelegd.
309 *den loon:* het loon.
310 *nau:* nauwelijks.
om leven: om te leven.
by gheleyt: gegeven.

Och! oft de bleecke doot ons slavernije susten,
Wy hebben hier doch niet daer wy op moghen rusten:
Komt aenghename doot, en helpt ons wt dit krijt,
En overschrijdet perck, het perck van onsen tijdt:
Want onse slavernij schijnt eeuwich en ghedurich,
Ghelijc de Zee d' een baer op d' ander golft azurich,
Een ander roept: o doot! keert elders uwen Boogh,
Maer wy: o zoete doot! komt dwaet ons tranich oogh.
T' is onbestendich al: het planten en het zaeyen
Men weder keeren ziet in plucken en afmaeyen,
Nu ploeghtmen d' aerde swert met t'kouter om end om,
Nu scheertmen weer de vrucht met eene zeyssen krom,
Nu bloeyt de lieve Lent met al heur bloemkens verwich,
Nu is den Herfst bekroont met gulden ayre terwich,
Nu lacht den Somer schoon, nu gnort den Winter grijs,

311 *oft:* indien.
susten: te niet deed.
312 *doch niet:* toch niets.
moghen: kunnen.
314 *perck:* mijlpaal, grens.
316 *d'een baer:* de eene golf.
azurich: blauw.
317 *keert elders:* richt op anderen.
318 *dwaet:* droogt.
319 *al:* alles.
320 *weder keeren:* veranderen.
321 *d'aerde swert:* de zwarte aarde.
kouter: ploegijzer.
322 *nu:* dan weer.
zeyssen krom: kromme zeis.
323 *verwich;* kleurig.
324 *den herbst:* de herfst.
ayren terwich: tarwe aren.
325 *nu gnort enz.:* dan weer grijnst de grauwe winter.

D' een spieghelt sich int groen, en d' ander in het ijs,
Nu rijst de Son int ooft, nu daelt sy neer int westen,
Wanneer de bleecke Maen klimt wt de water-vesten,
De Mane die heur nu in volle ronde stelt,
En weder heuren glants en zilver-schijn versmelt,
Ja zelf der Sterren loop, den Hemel met zyn Spheren,
Met d' Elementen steeds veranderen en keeren:
Maer onsen droeven staet ghelijct een vaste Pool
Die staegh wt een climaet blijft pincken als een kool.
Het gheen God eens belooft, breect God dat wederomme
Door wispelturicheyt?

IOSUA.

Neen, God als een Colomme
En Pyramide sterck blijft altijt vast ghegrondt.

CORACH.

Is hy 't niet die hem aen ons Vaderen verbondt?

IOSUA.

Door ons misdaden is dien Zeghel weer ghebroken.

328 *klimt:* opgaat.
water-vesten: grachten.
329 Versta: die nu vol is.
330 *weder:* dan weer.
versmelt: verliest.
331 *zelf:* zelfs.
332 *keeren:* veranderen.
333 *Pool:* poolster.
334 *staegh:* voortdurend.
climaet: hemelstreek.
pincken: schitteren.
336 *Colomme:* zuil.
337 *vast ghegrondt:* onwrikbaar.
338 *hem:* zich.
239 *zeghel:* verbond.

CORACH.

Hy hevet doch belooft, hy hevet zelf ghesproken,
Ooc heeft hy wel voorzien ons wanckelmoedicheyt,
Een Kroon (gheen lastich Jock) heeft hy ons toeghezeyt,
Noch gheen Egyptenlant, maar Canaan vruchtbarich,
Noch gheen ghehoornden Nijl, maer een Jordane barich.

CALEB.

Hy heeft ons dees beloft in gheenen tijt ghestelt.

CORACH.

En heeft syns waerheyts mont niet Abrams zaedt ghemelt?

CALEB.

Dat strect sich eyndeloos op ons nakomelinghen.

CORACH.

Wat heuchenis ist ons, als onsen tijt gaet springhen?

CALEB.

Hy is in zachte rust, die ondertusschen sterft.

340 *hevet:* heeft het.
341 *wanckelmoedicheyt:* onstandvastigheid.
342 *jock:* juk.
343 *vruchtbarich:* vruchtbaar.
344 *ghehoornden:* met zijtakken.
barich: waterrijk.
345 *in gheenen tijt ghestelt:* aan geen tijd gebonden.
346 *syns waerheits:* tweede naamval vrouwelijk, die ook door Spiegel in zijn Nederduitsche Letterkunst als gewoon wordt vermeld. Later heeft Vondel dergelijke met de spraakkunst strijdige vormen vermeden.
ghemelt: genoemd.
347 *strect sich:* strekt zich uit.
348 *heuchenis:* verheugenis.
gaet springhen: te gronde gaat.
350 *derft:* mist.

CORACH.

Waer toe ist dan belooft, alsmen de vruchten derft?

IOSUA.

God hevet niet belooft die syn ghebodt versmaden.

CORACH.

Waar wt bewijfst ghy dat?

IOSUA.

God bint hem aen gheen quaden.

CORACH.

Is syn belofte niet aen Abrams zaet verklaert?

IOSUA.

T'zaet dat als Abraham oprechte vruchten baert,
In liefd', gheloof en hoop, en in zachtmoedicheden,
In ghehoorsamicheyt, in ootmoet en in vreden:
Dat God nu syn belofte in ons niet en vervult
Daer zijn wy oorsaeck van om onser sonden schult,
Ons ongherechticheyt doet syne liefd' veranderen,
De misdaet scheydet God en mensche van malkanderen
Als eenen stercken muer: want God is onbevlect,
Hy heeft den Hemel heel met wolcken overdect,
Hy went syn aenghesicht, verstoppende syne ooren,
Ons krachteloos ghebedt en wil hy niet verhooren.

CORACH.

Wat staet ons dan te doen?

versmaden: minachten.
hem: zich.
verklaert: gegeven.
oprechte: eerlijke.
ghehoorsamicheyt: gehoorzaamheid.
scheydet: scheidt.
went: wendt af.
krachteloos: n.l. omdat het niet verhoord wordt.

IOSUA.

Tot boete zijn bereut
Voor hem, die overvloeyt rijc van bermherticheyt,
Misschien wy moghen doch syn wijsheyt niet begrijpen,
Op dat in ons ghemoet vruchtbarigher mocht rijpen
De vruchte des gheloofs, heeft hy ons dus beproeft,
God kent ons nutticheyt, en wat den mensch behoeft
Weet hy te voren wel.

CORACH.

Behoudens u propoosten
Beproevingh schijnt nochtans den mensche leyt ten boosten.

IOSUA.

O neen, den rouwe die ons God heeft toegheveucht,
Ontwijffelijc beklimt den steylen bergh van vreucht,
Dat hy ons van hem worpt gheschiet maer wt ontfermen;
Om vaderlijcken ons t'omhelsen met syn ermen:

356 *zyn:* te zijn.
367 *moghen:* kunnen.
doch: toch.
368 *vruchtbarigher:* vruchtbaarder.
mocht: kon.
369 *dus:* aldus.
370 *ons nuttigheit:* wat ons nuttig is.
371 *propoosten:* redeneering.
372 slecht geconstrueerde zin. Men versta òf: beproeving schijnt den mensch tot het slechtste te leiden; òf beproeving leidt, naar het schijnt, den mensch tot het slechtste.
373 *rouwe:* droefheid.
toegheveucht: toegevoegd, gegeven.
375 *van hen worpt:* van zich stoot.
ontfermen: medelijden.
376 *vaderlijcken:* op vaderlijke wijze, vaderlijk.
ermen: armen.

Wy zijn van oordeel blint, want 'sHeeren wil ene ysch
Meer onser zielen rust zoect, dan t'ghemac des vleysch.

CORACH.

En schiep hy lijf en ziel niet inden Paradijse?

IOSUA.

D'een tot onsterflijcheyt, en d'ander tot een spijse
Der wormen in het graf, waerom hem ooc ghewis
Veel weerder onse ziel alst sterflijc lichaem is:
De ziele keert tot God, maer na dit tijdlijc slaven
Wort t'lichaem weder in syn zelfde stof begraven,
En moet ghelijc het graen int aertrijc eerst verrot,
Versterven, eer 't verrijst in heerlijcheydt tot Godt:
Doch ons ziele is een beelt syns heerlijcheydts zelfstandich,
Die gheen Tyran en mach verdrucken, hoe vijandich,
Ghelijc ons teere lijf, ellendich, naect en bloot,
Twelc van den menschen boos wert lichtelijc ghedoot,
Maer d'edel ziele staet alleen in s'Heeren handen,
Al wortse hier beswaert met veelderleye banden,
Terwijlse int aertsche dal ons lichaem tleven gheeft
En in s'lijfs hutte vast heur korte wooningh heeft:

377 *blint:* verblind.
378 *t' ghemac der vleysch:* lichamelijk genot.
382 *weerder:* meer waard.
als: dan.
383 *slaven:* zwoegen.
384 *syn zelfde stof:* zijn eigen stof. Het lichaam in stof, en zal tot stof wederkeeren; of wel, Vondel heeft er aan gedacht, dat Adam uit aarde is gevormd.
387 *syns heerlycheydts:* zie noot bij vers 346.
388 *mach:* kan.
389 *teere:* sterfelijk.
390 *van:* door.
den menschen boos: de booze menschen.
wert: wordt.
lichtelijc: gemakkelij.
394 *vast:* zoo lang.

En oft ons lichaem schoon in alderley wellusten
En duysent weelden swom: wat waert? als niet en rusten
Ons edel ziele in God den Heere Sebaoth?
Wat baten ons dees winst? wanneer wij namaels t'lot
En 't alderhoogste goet, den Hemel, moesten derven?
T'wort hier doch al opt lest gheeyndicht met een sterven:
Ghy ziet, hoe hier het glas van onsen tijdt verloopt.
Gheen ballingh is hy die een borgherschap verhoopt
Hier namaels; zijt ghetroost, het dient ons al ten besten,
Dat wij als wandelaers, ons herte niet en vesten
Op een verganghlijc Rijc; dwaes is hy die verkiest
Het tijdlijc, en daer voor het eeuwighe verliest.

CORACH.

Ons vaders leefden wel voorspoedigh en gheluckich.

CALEB.

God heeftse ooc al ghestelt in syn beproevingh druckich.

395 *oft schoon:* ofschoon.
wellusten: genoegens.
396 *wat waerd:* wat ware het (n.l. ons lichaam).
rusten: rustte.
398 *baten:* baatte.
namaels: later.
t'lot: erfdeel.
399 *derven:* missen.
400 *doch:* toch.
al: alles.
401 *glas:* uurwerk.
402 *borgherschap:* burgerschap.
403 *al:* allen.
404 *wandelaers:* zwervers.
vesten: vestigen.
408 *al:* allen.
gestelt: gebracht.
druckich: zwaar.

CORACH.

Noyt in zo harden proef als nu is Jacobs huys.

IOSUA.

Een yeder dunckt sich t'syn te zijn het swaertse cruys.

CORACH.

Heeft God ons niet opt strenghst ghetreden op de hielen?

IOSUA.

Hy heeft een gheessel noch waer met hy na der zielen
Den mensche harder straft, een onverganghelijc wee
Syn alderscherpste stael steect noch in syne schee,
Dees waerschouwende straf ons ernstelijc te voren
Op een veel grooter wijst, dat niemant gae verloren;
Dus laet ons dese roe waer mede hy ons drieght
Waernemen noch in tijts, eer onsen tijt vervlieght:
Hy zal ons met syn gunst en vleughelen bespreyen,
Indien wy niet te spade ons sonden en beschreyen,
Ghelijc als d'eerste weerlt die Noach al betraent
Had zo veel jaren tot boetveerdicheyt vermaent,

410 *t' syn:* het zijne.
411 *ghetreden op de hielen:* achtervolgd.
412 *met:* mee.
na der zielen: aan de ziel.
414 *strael:* pijl.
415 *te voren:* van te voren.
416 *een grooter:* een grootere straf.
dat: opdat.
417 *drieght:* dreigt.
418 *vervlieght:* voorbijgaat.
419 *bespreyen:* koesteren.
420 *spade:* laat.
421 *d'eerste weerlt:* de wereld voor den zondvloed.
al betraant: zeer weenende.

Sy bleven onbeweeght, al zaghen sy voor ooghen
Zoo vele Wolcken swert, zoo vele Reghenboghen,
Tot 't Goddelijc Compas verloopen was te vroegh,
En s'Hemels groote kloc de laetste ure sloegh,
Doen heeft God op-ghestelt syn groote Water-spuyen,
En alle Sluysen van syn vochte Reghen-buyen,
De Meiren liepen tzaem, met alle Stroomen droef,
Tot eyndelijc een Zee den Aerden-kloot begroef.

CALEB.

Ooc doen t' boos wesen hem begonste te verdrieten
Van die van Gomorra en stoute Sodomiten,
Hy alsins op hun spoogh vuyr-pijlen, damp, en smooc,
Zoo datter niets van hun bleef over als den rooc.

IOSUA.

Int jeghendeel bleef Loth beschaduwt vande vlercken
Van s' Heeren Enghelen, en Noach vander Arcken:

onbeweeght: onbewogen.
Compas: uurwerk.
verloopen: afgeloopen.
op-ghestelt: opengedaan.
waterspuyen: sluizen.
meiren: wateren. Men hoede zich er voor dit woord met *ei* uit te spreken, maar zegge *meren*:. Met *heir* (leger) is het evenzoo.
droef: troebel.
aerden-kloot: aardbol.
t'boos wesen: de boosaardigheid.
begonste: begon.
Gomorra: Hier is wederom de klemtoon in de war.
spoogh: neerstortte.
smooc: rook.
jegendeel: tegendeel.
beschaduwt: beschermd.
van: door.
vlercken: vleugels.
van der Arcken: door de Arke. De *n* is uitgang van den derden naamval. Men merke op, dat *vlercken* op *Arcken* rijmt, en spreke beide woorden uit met *ae*.

Dus bout u hope op hem, die dees twee Heyl'ghen puer
D'een vrijt van s'waters vloet, en d'ander van het vuer.

CORACH.

T'is al vergheefs ghehoopt.

IOSUA.

Vertwijffelt niet in hopen.

CORACH.

Ick zie doch gheenen wech tot ons verlossingh open.

CALEB.

Aen duysent middelen t'hem nimmermeer en schort.
Syn ermen reycken wijt, syn hant is niet verkort:
Doen Ammons vader Loth gheraect was inde handen
Van Kedor Lamors heyr, en schenen niet syn banden
Onbrekelijc te zijn? Maer God de Heere nam
Tot eenich Instrument den ouden Abraham,
Die derwaerts henen met syn knechten is ghetrocken,
Met keyen toegherust; met pijlen en met stocken:
Maer Godt was synen Schildt, den Hemel was syn Vaen,
Waer onder hy dan by den oorsprongh der Jordaen
Syn vijanden aengreep, die alree met vertzaghen

437 *puer:* reine.
438 *vrijt:* vrijwaart.
nimmermeer: nooit.
schort: ontbreekt.
442 *is niet verkort:* reikt overal.
444 *heyr:* leger.
449 *vaen:* bannier.
451 *alree:* weldra.
vertzaghen: angst.

Den grootsten Capiteyn had in de vlucht ghe-
slaghen,
Wie niet ontvlieden mocht, viel in syn eyghen
sweert,
Aldus verlosten d'een den anderen broeder weert,
Die heel verlaten scheen, naer aller menschen
oordeel,
Want die de Heere helpt heeft altijt t'grootste
voordeel.

CORACH.

Wy hebben onsen hast ghetrokken zoo veel jaer.

IOSUA.

Wanneer den tijt verschijnt, zo is Gods hulpe
daer,
De Heere Zebaoth mocht wel Loths kommer
stelpen,
Eer Abram oyt optroc had hy hem konnen helpen.

CORACH.

Waerom en deed hy 't niet?

IOSUA.

Maer vraeghdy den waerom?
Van syn verlossing was de Wijser noch niet om:

452 *den grootsten Capiteyn:* de grootste legeraanvoerder (1e naamval) d. i. God. God had n.l. de vijanden reeds met angst op de vlucht gedreven, voordat Abraham hen aanviel.
453 *mocht:* kon.
viel: stortte zich, deed zich vallen.
454 *verlosten:* verloste.
broeder weert: geliefden broeder.
455 *heel:* geheel.
457 *ghetrokken:* gedragen.
459 *stelpen:* verminderen.
460 *een Abram oyt ootroc:* ook zonder dat Abraham optrok. Weer een verkeerde klemtoon in *optroc.*
461 *maer:* wel.
den waerom: den reden, het waarom.
462 *wijser:* n.l. van het hemelsche uurwerk.

Want Gods voorzienicheyt die eeuwelijc zal dueren
Heeft heuren tijt bestemt, heur daghen en heur uren:
Ghelijc den Ackerman tgoed zaet in d'aerde zaeyt,
Waer van hy tsynder tijt de rijpe vruchten maeyt:
God is den Bouwer oock die teghen ons ghenoeghen
Den acker van ons hert komt door Pharao ploeghen,
Al wat steenachtich is vermorselt hy gheheel,
Eer dat hy in ons zaeyt syn goede zaden eel,
Het aet syns godlijc woorts, daer na begreaft hy wacker
En delvet met syn ech het zaet in onsen acker,
Als nu de troubel Son van boven wt de locht
Heur stralen op ons schiet, op dat te rijcker mocht
Syn inghezaeyde zaet in ons vruchtbarich groeyen,
Hy eenen reghen laet van tranen ons bevloeyen:
Zoo weerdich zijn wy hem, daer omme zijt ghetroost,
Ghelijc den Lantman, die op hope vanden ooghst
Zoo vele kommers lijdt, zoo dicwils moet verzuchten,
Hy bout en slaeft alleen op hope van de vruchten.

CORACH.

Ghy keeret al int best.

IOSUA.

Gheeft ghy ons gheen gheloof,
Zoo proevet by u zelf, en achtet gheenen roof

464 *heuren:* haar (*voorzienicheyt* is vrouwelijk).
bestemt: vastgesteld.
467 *teghen ons ghenoegen:* tegen onzen zin.
468 *door Pharáo:* door middel van Pharao. Klemtoon!
470 *zaden eel:* edele zaden.
472 *ech:* eg.
473 *troubel son:* door wolken omringde zon.
475 *vruchtbarich:* vruchtbaar.
477 *weerdich:* lief.
479 *kommers:* moeiten.
480 *bout:* bebouwt zijn land.
482 *proevet:* onderzoekt.
achtet gheenen roof: houdt het niet voor een schade.

Dat God ons dus beproeft, wy hebben hem te loven,
Al swermen wy, eylaes, in droeffenis verschoven,
Naer slaven volght de rust, naer droefheydt volght de vreucht,
Wij moeten danckbaer zijn, tzy wat ons God toeveucht.

CORACH.

Goe onlanghs ist? dat noch de Koningh had vermeten
Ons te verdelghen heel.

CALEB.

Ghelijc als aen een keten
De Leeu ghesloten staet, die synen Meester viert,
Niet langher dan hy wil, zoo wort van God bestiert
'T voornemen des Tyrans, die niet en kan volbrenghen
Dan tghene God hem zal toelaten en ghehenghen,
Syn voornemen heeft God ten wtersten beperckt,
Die door veel middelen voorsienichlijcken werckt:
Den Prins van Sinear, den Nemrot dacht tyrannich
Met synen Scepter wel te trotzen wederspannich

483 *dus:* aldus.
484 *swermen:* zwerven.
droeffenis verschoven: hevige ellende.
485 *naer:* na.
486 *toeveucht:* toevoegt, geeft.
487 *hoe onlangs:* hoe kort geleden.
vermeten: gewaagd.
489 *gesloten:* geklonken.
die synen Meester: dien zijn meester.
490 *van:* door.
491 *voornemen:* plan.
niet: niets.
492 *ghehenghen:* gedoogen.
493 *ten wtersten:* in het laatste oogenblik.
beperckt: paal en perk gesteld.
495 *den Nemrot:* Nimrod (eerste naamval).
496 *trotsen:* trotseeren.

Het blauwe Firmament: eylacen, maer syn hert
Rees, eer het groot ghebouw, tot boven int Ghestert,
En wert van schaemten root, doen 't Babylons ghestamer
Leem, kalck, voor steenen bracht, de truffel voor den hamer,
Syn willen hingh aen God, ghelijc't hier mercklijc bleec.
God leyt de Koninghen ghelijc een waterbeec:
Niets isser zoo gheringh van al wat hier mach blicken,
Hy heerschet tzamen door syn wijsselijc beschicken
God is alleen het Roer daer t'heele Schip na zeylt,
T' gherechtich Wijs-compas dat nimmermeer en feylt!
Zoo weynich in een zaec ghelt t'Koninghlijcke spreken,
En of hy schoon yet bout, de Heer zal 't weder breken
Zoo 't hem niet en behaecht: hun woorden altemael
Zijn krachteloos en yl, indien sy inde schael

498 *eer et groot gebouw:* eerder dan het groote gebouw (de toren van Babel).
gesternt: gesternte.
499 *Babylons gestamer:* Babelsche spraakverwarring.
500 schoone, levendige voorstelling!
501 *hingh aen:* was afhankelijk van.
mercklijc: duidelijk.
502 *leyt:* leidt.
503 *blicken:* schitteren.
504 *heerschet:* beheersch het.
beschicken: besluit.
505 *na:* naar.
506 *Wijscompas:* compas.
nimmermeer: nooit.
feylt: faalt.
508 *schoon:* al.
bout: bouwt.
510 *yl:* ijdel.
niet even op en weghen: niet gelijk op wegen (met Gods wil nl.)

Des Goddelijcken wils niet even op en weghen.

CORACH.

Ghy spreect u zelven en de zuyver waerheyt teghen.

CALEB.

Waerom?

CORACH.

Het goddeloos bestier van een Tyran,
(Na wtwijs van u reen) daer is God oorzaec van.

CALEB.

Geensins, int minste niet, t'quaet dat hy mach verschaffen,
De goede strect tot heyl, de quade t' synder straffen,
Niemant en is tot quaet ghedwongen, gh'lijc men ziet,
Dat alle quat door Gods toelatingh maer gheschiet:
T'leedt daer ons Pharao met pijnicht ongherichtich
(Op myne woorden let, en oordeelt dan voorzichtich)
Hem t'synder straffe dient: maer ons indien ons vroet
Dees kastijdinghe leydt tot rechte ware boet,
Die God hier mede eyscht, t'is ons zoo nut en salich,
Als sy den Koningh is verdoemelijc en dwalich.

514 *wtwijs:* uitwijzen.
reen: redeneering.
515 *verschaffen;* geven.
516 *t' synder straffen:* tot zijn straf.
518 *maer:* slechts.
519 *met:* mee.
ongherichtich: onrechtvaardig.
521 *hem:* Pharao.
dient: strekt.
vroet: wijselijk.
522 *boet:* boete, *kastijdinghe* in dezen regel is weer verkeerd geaccentueerd.
523 *nut:* nuttig.
524 *is verdoemelijc:* strekt tot verdoemenis.
is dwalich: leidt op een dwaalspoor.

CORACH.

Ghy zeght nochtans, etc.

MOYSES *ende* AARON.

MOYSES.

Ontluyct ghelijc een lustdal schoon
Dat inden morghenstont syn bloemen stelt ten toon.

AARON.

Vervrolijct u, ghelijc de voghelkens met lusten
De Sonne groeten als sy stijcht wt heurder rusten
Ghy die verlaten scheent.

CORACH.

Wie oft met vrolijcheyd
Ons onghewoon begroet?

CALEB.

T' zijn Amrans sonen beyd.

IOSUA.

o Broeders willekom!

MOYSES.

U voorhooft wilt vervroyen.

CORACH.

Waer in? in onsen druc en jammerlijc verstroyen?

525 *etc.* duidt aan, dat de zin afgebroken wordt.
ontluyct: herleeft.
528 *heurder ruster:* haar rust (derde naamval).
529 *oft:* of.
530 *onghewoon:* vroolijkheid was men in deze droevige omstandigheden niet gewend.
531 *vervroyen:* opvroolijken.
532 *druk:* droefheid.
verstroien: verstrooiing.

MOYSES.

Verheft u droef ghelaat, ô Israel! en steect
Nu 't hooft ten Hemel op, die al u banden breect,
De Heer die is met u, die alle u ellenden
En droevich treur-spel komt met vreuchd en blijschap enden.
De God van Abraham, Isac, en Iacob zelf,
Die synen Troon pilaert opt brandende ghewelf,
Is my verschenen in een blixemde klaerheyt.

CORACH.

Ick denck t'is eenen droom.

MOYSES.

Neen broeders inder waerheyt,
Doen ick by Sinai was hoedende myn kud
Met dees ghedoornde mick, myn herderlijcke stut,
Zach ick t'groot Horebs bosch een blickich vuyr omranden,
T'welck heel verteeren scheen, en tzamen te verbranden:
Maer even vrolijc loech blaen, bloemen, kruyt en loof:
Eer desen blixem noch voor myn ghezicht verstoof,

536 *enden:* beeindigen.
537 *Isác:* klemtoon.
538 *troon:* hemel.
pilaert: doet steunen.
't brandende gewelf: de aether.
539 *blixemende:* schitterende.
klaerheyt: helderheid.
541 *doen:* toen.
kud: kudde.
542 *mick:* stok.
herderlijcke stut: herdersstaf.
543 *blickich:* schitterend.
omranden: omringen.
544 *t' welck:* n.l. het bosch.
545 *loech:* lachte. Hier was een meervoud vereischt.
546 *verstoof:* verdween.

Den donder van een stem, o wonderlijc spectakel!
Verklaerde my den sin, en eysch van dit mirakel,
Op dese wijse: T'bosch waer in dees vlamme speelt,
Daer mede is Israel na t'leven afghebeelt,
Die int vervolghinghs vuyr zal als dit Bosch ontluycken,
Ick wil myn Lely schoon nu wt de Doornen pluycken.
Doen dreunden t'heele Bosch, ick stont gheheel bedut,
Drijmalen heeft den Bergh sich bevende verschut:
En als ick niet en wist waer henen te vervluchten,
Met een borstkloppich hert, en met een swaer verzuchten,
En schier van vreesen lach begraven in het gras,
Doen gaf de Heere my te kennen wie hy was,
De God JEHOVA zelf, de God van onsen Vader,
Den Schepper van den Al, alleen des levens ader,
Den Herder Israels, die int beloofde Lant
Ons nu vervoeren wil wt Pharaonis hant,
Wt al ons slavernij.

CORACH.

En deed hy u gheen teecken
Van syn almachticheyt, dat hy ons leet zal wreecken,
Dat hy ontboeyen zal den swerm van zoo veel duyst,
Die onder Pharao dus langhe zijn ghekruyst?

547 *sin:* beteekenis.
552 *Lely schoon:* schoone lelie.
pluycken: plukken.
553 *bedut:* verplet.
verschut: geschud.
555 *vervluchten:* wegvluchten.
556 *borstkloppich:* kloppend.
hert: hart.
560 *den Al:* het heelal.
562 *vervoeren:* leiden.
Pharaonis: Pharao's. Het is een latijnsche tweede naamval.
563 *deed:* gaf.
565 *duyst:* duizenden.
566 *ghekruyst:* gekweld.

MOYSES.

Ja haddy't zelf ghezien, doen ick ontweec zo banghe
Voor desen Staf, die wert een krunckelende Slanghe,
Een serpentijnich dier, int wesen, niet in schijn,
En spooch alsins op my heur doodelijc fenijn
Met heur ghesplitste tongh, en lach int gras ghescholen,
Heur ooghen vlamden als twee gloeyendighe kolen,
Azurich luysterden heur vel, en in myn ooch
Gheleect de Slangh die ons Voorouderen bedrooch
Int weeldich Paradijs, want waer sy henen swerfde,
De groenicheyt vant gras en t'kruyt alsins versterfde:
Als nu de stemme my den Worm te grijpen hiet
Wast weer den zelfden stoc; ghelijc ghy zelver ziet:
Ten bleef hier noch niet by, God smette boven desen
Myn hant met lazerij, en heeftse weer ghenesen,

doen: toen.
krunckelende: kronkelende.
serpentijnich dier: slangachtig wezen.
int wesen: in werkelijkheid.
alsjus: in alle richtingen.
ghesplitste: gespleten.
gloeyendighe; gloeiende.
azurich: blauw.
luysterden: schitterde.
gheleect: geleek het.
weeldich: rijk.
swerfde: kroop.
alsins: overal.
versterfde: ging te gronde.
worm: slang.
hiet: beval.
wast: was het.
ten: het en:
smette: besmette.
boven desen: bovendien.
lazerij: melaatschheid.

En vastelijc belooft, hoe dat ick 't water reyn
Verkeeren zal in bloet, door syne kracht alleyn:
Op dat als elcke daet myn woorden volght warachtich,
U en Pharao maer een sterck gheloove krachtich
En schort: dees boodschap dan brengh ick u met der spoet,
Met mynen broeder die my is op wech ontmoet,
Die zelf de stemme Gods beval tot myn verschooningh,
Te spreken neffens my voor Pharao den Koningh,
En God heeft my ghezalft een Leydsman, en een Hooft
Van syn verkoren Volck.

CALEB.

De Heere zij ghelooft,
Die Jacobs aenschijn nu de tranen wil afwasschen,
En int beloofde lant bedelven eens onse asschen
In ons Voorvaders graf.

IOSUA.

De Heer zij lof en prijs.

581 *water reyn:* rein water.
582 *verkeeren:* veranderen.
alleyn: alleen.
583 *volght:* gevolg geeft.
585 *en schort:* ontbreekt. *en* is de ontkenning, die gewoonlijk met *niet* e.d. verbonden wordt; hier echter met *maer*. Om deze verbinding te begrijpen moet men *maer* omzetten in *niets dan*, en bovendien denken aan het Fransche *ne que*.
met der spoet: met spoed.
586 *is ontmoet:* heeft ontmoet.
587 *die:* dien.
tot mijn verschooning: om mij te helpen.
558 *neffens:* nevens.
590 *verkoren:* uitverkoren.
591 *aenschijn:* gelaat.
592 *bedelven:* begraven.
asschen: stoffelijk overschot.
593 *prijs:* eer.

CORACH.

Wy zullen niet meer zijn der dieren aes en spijs,
Den wreeden Pharao zal ons niet meer verheeren,
Den Stamme Juda nu aenvanghet te regheren,
Komt Juda als een Leeu, klimt nu ten hoochsten staet,
Verciert u met een kroon en Koninghlijc ghewaet,
Den gulden Scepter grijpt, want God is ons Verzorgher,
Wy zijn gheen Slaven meer, elck Hebree is een Borgher
Int zoet beloofde lant, daer de Jordane stroomt,
Daer ick in mynen slaep zoo dick van heb gedroomt:
Ach langh ghewenschte vreucht!

CALEB.

Ach heuchelicke tijdingh,
Nu straelt den blijden dach, den dach van ons verblijdingh.

IOSUA.

En ghy twelf-stammich volck versmoort wel in u vreucht,
Als ghy dit hooren zult.

CORACH.

Hoe zal dan met gheneucht
Den Donder van dees stem zoet in u ooren klincken?
Als ghy alree den glants ziet van u vrijheyt blincken.

594 *als:* voedsel.
595 *den:* de. Zie noot bij vers 91.
verheeren: overheerschen.
596 *den Stamme Juda:* de stam Juda.
597 *ten hoochsten staet:* naar de hoogste macht.
600 *Hébree:* wederom een onzuivere klemtoon.
borgher: burger.
601 *zoet:* schoon, aangenaam.
602 *dick:* dikwijls.
605 *versmoort wel:* zult wel sterven.
607 *zoet:* aangenaam.
608 *alree:* reeds.

MOYSES.

Gaet boodschapt den Hebreen hun wtkomst,
want int Hof
Des Koninghs, gaen wij beyd' verzoecken ons
verlof.

CORACH.

En zoo hy 't u ontzeyt.

AARON.

Ten mach hem gheensins baten:
Want door Gods stercke hant zoo moet hy ons
verlaten.

Binnen.

CHOOR.

Als de Zee vast onghestuymich
Stormt en worpt heur baren schuymich
Na den Hemel al verbaest,
Als de Schipper hoort de buyen
Van den Noord-wind 't strant doorluyen,
Is de stilte eerst aldernaest.

Zoo oc God, wanneer hy droeve
Stelt int hartste van syn proeve

609 *wtkomst:* redding.
610 *verlof,* n.l. om heen te gaan.
611 *ontzeyt:* weigert.
ten mach: het (en) kan.
612 *verlaten:* laten gaan.
613 *vast:* voortdurend.
onghestruymich: onstuimig.
614 *worpt:* werpt.
baren schuymich: schuimende golven.
615 *verbaest:* verschrikt; slaat op *hemel.*
617 *doorluyen:* doorklinken.
618 *aldernaest:* het meest nabij.
619 *droeve:* droevig; slaat op *t' menschlijc schepsel.*
620 Versta: het hardst op de proef stelt.

T' menschlijc schepsel t' eenemael,
Is syn gunste zoo veel nader,
En ghelijc een goedich Vader
Zoo verzacht hy al hun quael.

Na syn toornicheyt ontsteken,
Zal hy weer syn pijlen breken,
En na syn kastijdingh schier,
Na syn straffinghe weldadich,
Worpt hy wederom ghenadich
Al syn roeden in het vyer.

Want in droefheyt en ellenden
Zal de mensch tot God sich wenden:
Maer in weelde en voorspoedt zadt
Zal hy wederom vergheten
's Heeren goetheyt onghemeten,
Wijckende van synen padt.

Dat ons God dan proeft ten lesten,
Dienet al tot onsen besten,
Oftmen 't schoon zoo niet begrijpt:
Zal den Wijngaert vruchtbaer groeyen,
Och, men moet hem wel besnoeyen,
Eer syn gulden vruchte rijpt.

622 *gunste:* genade.
623 *goedich:* goedertieren.
624 *quael:* ellende.
625 *toornicheyt ontsteken:* ontbrande toorn.
626 *breken:* onbruikbaar maken.
627 *kastijdingh schier:* haastig voorbijgaande kastijding.
628 *weldadich:* die een weldaad is.
629 *worpt:* werpt.
630 *vyer:* vuur.
633 *zadt:* verzadigd.
635 *onghemeten:* onmetelijk.
636 *synen padt:* de weg van God.
637 *proeft:* op de proef stelt.
639 *schoon:* al.
641 *wel:* goed.

Naer een bitter sausse schele,
Zal den honich onse kele
Smaken zoeter en belust,
En na t'langh ghedueric slaven
Light den moeden zacht begraven
Inden schoot van stille rust.

Die den Hemel meest beminnet,
Dien hy alderliefst bezinnet,
Meest van droefheyt wert bespoelt:
T' moedich Peerdt dat inden stalle
Is wtmuntich boven alle,
Meest syns Heeren spooren voelt.

Ist dan vremt dat God de Ioden
Inde tranen van veel noden
Heeft ghewasschen reyn en klaer:
Nu den tijt ooc is verschenen
Keert in blijschap al hun weenen,
Nu is hunnen Trooster daer.

Want God voor veel jaren Mosen
Amrams sone heeft verkosen

643 *sausse schele:* wrange spijs.
645 *belust:* lekker.
646 *slaven:* zwoegen.
647 *den moeder:* eerste naamval.
649 Men lette er op dat *die* vierde, *den Hemel* eerste naamval is.
650 *bezinnet:* gezind is.
651 *meest:* het meest.
bespoeld: getroffen.
652 *moedich:* krachtig.
653 *is wtmuntich:* uitmunt. Dergelijke omschrijvingen heeft Vondel in zijn eersten tijd nog overgehouden van de rederijkers.
654 *meest:* het meest.
656 *noden:* ellende.
657 *klaer:* zuiver.
658 *verschenen:* gekomen.
659 *keert:* verandert.
662 *verkozen:* uitverkoren.

Tot een Trooster Israels:
Ziet eens hoe hy hem om-ermde,
Hem omhelsden en beschermde
Voor Pharaos gramschap hels.

Doen d'afgonsticheyt de sonen
Iacobs, zonder te verschoonen,
Sweert en water overgaf,
Doen het moederlijcke herte
Iochebeds zach met veel smerte
Mosis wiech aen voor syn graf.

Doen de moeder heurs soons leven
Moest de baren overgheven,
Als sy had heur kint ghekust,
Doen de moederlijcke zorghen,
Laghen met heur kint gheborghen
In het kistjen ongherust.

Doen sy moest heur zelf verliesen,
Van twee quaden t'best te kiesen,
Met een droef adieu te noo,
Riep, ick hope in dese golven
Meer medooghen is ghedolven
Als in s'Koninghs herte snoo.

664 *om-ermde:* koesterde.
666 *gramschap hels:* helschen toorn.
667 *doen:* toen.
669 Versta: aan het zwaard en het water (om te verdrinken) overleverde.
672 *wiech:* biezen kistje.
674 *overgheven:* toevertrouwen.
675 *als:* nadat.
678 *ongherust:* onvast, onstevig.
679 *verliesen:* opofferen.
681 *te noo:* noode, onwillig.
683 *ghedolven:* begraven.
684 *als:* dan.
snoo: slecht.

God hoe langhs hoe goedertierder
Van dit scheepken was de Stierder
Zelf met eenen wester wint,
Die het blies hoe langhs hoe lochter,
Inden schoot van s'Koninghs dochter,
Voor een Enghel en gheen kint.

T'kint dat zach men weder dorsten
Naer syn eyghen moeders borsten
T'wies in alle schoonheyt op,
In syn voorhooft stont ghelettert
Hoe't den Pharao verplettert
Noch vertreden zou den kop.

T' groeyden op in manlijcheden,
En van herten heel besneden
Voor des Hofs wellusten hy
Koos in ballinghschap te swermen,
En den Hebree te beschermen
In syn droeve slaverny.

Als hy hierom moest vervluchten,
En in Madians ghehuchten,

685 *langhs:* langer.
686 *stierder:* bestuurder.
688 *langhs:* langer.
lochter: sneller.
690 *voor;* als.
691 *dorsten:* verlangen.
694 *ghelettert:* geschreven.
695 *verplettert:* als deze verpletterd was.
696 *vertreden:* vertrappen.
697 *manlijcheden:* manlijkheid.
698 *besneden:* beschaafd.
699 *voor:* boven.
wellusten: uitspattingen.
700 *koos:* verkoos.
swermen: zwerven.
703 *vervluchten:* wegvluchten.
704 *Madian:* Neder-Egypte.

Weyden t'Herderlijcke vee:
Als den tijt nu was voor handen
Dat den Heer syn offerhanden
Eysschen zou vanden Hebree,

Zoo verschijnt hem vanden Hemel
By Sinai t'licht gheschemel
Van des Heeren heerlijcheyt,
God laet hem syn stemme hooren,
Op dat hy syn wtverkoren
In het lant Canaan leyt.

Op dat sy daer zonder smetten
Onderhouden syne Wetten,
En hem leiflijc met Wierooc
Eenen zoeten reuc toebrenghen,
En met Bocken bloet besprenghen
Syn Altaren met ghesmooc.

Op dat danckbaer onverholen
Wijder als tusschen de Polen,
T' Hemel-licht den nacht beschaemt,
Al syn groote wonder-daden,
En syn goetheyt vol ghenaden
Over al mocht zijn befaemt.

705 *herderlijcke vee:* vee des herders (Jethro)
706 *voor handen:* gekomen.
707 *offerhanden:* offer.
710 *Sinai:* lees: Si-ná-i.
t' licht geschemel: het lichtgeschitter.
713 *wtverkoren:* uitverkorenen.
714 *Canaan:* wederom een verkeerde klemtoon om het versrhythme.
715 *sonder smetten:* zonder afgodendienst.
718 *reuc:* reukoffer.
toebrenghen: brengen.
t'licht geschemel: het lichtgeschitter.
719 *besprenghen:* besprenkelen.
720 *altaren met ghesmooc:* rookende altaren.
771 *onverholen:* wijd en zijd bekend.
723 *beschaemt:* vernietigt.
726 *befaemt:* bekend.

Dat den mensche steeds mocht haken,
Om hier boven te gheraken
Daer 't hem alles looft en prijst.
,,Acht het aertsch dan veel gheringher
,,Als het Hemelsch, daer de vingher
,,Van syn zoete wet op wijst.

TWEEDE DEEL.

PHARAO *den koningh*, TIPHUS *ende* SERAX, *droombedieders ende toovenaers*

PHARAO.

Den laeststen gheleden nacht (wat hoef ick my te veynsen)
Heeft my belemmert (waer met veelderley ghepeynsen,
Ghelijc de groote kroon ghemeynelijc aenkleeft
De zorgh, die altijdts met veel zorghen om ons zweeft,
De zorgh, die s'Koninck hooft met heuren zwerm verduyselt,
En met een sterck gheblas steeds in syn ooren suyselt.
Wanneer de schaduw valt, en dat het sterflijc Dal

727 *den mensche:* eerste naamval.
729 *hem:* God.
731 *als:* dan.
733 *my te veynsen:* te veinzen. *Veinzen* beteekent eigenlijk verbergen, zoodat *zich veinzen* eigenlijk juister is dan ons *veinzen*.
734 *belemmert:* gehinderd.
swaer: onrustig.
ghepeynsen: gedachten.
735 *aenkleeft:* gebeurt.
736 *de zorgh:* onderwerp van den zin.
737 *heuren swerm:* haar verwarring.
verduyselt: doet duizelen.
738 *gheblas:* geblaes.
739 *schaduw:* duisternis.
het sterflijc Dal: de woonplaats der stervelingen.

Snachts vleughelen bespreet zoo slaept den grooten Al,
De Son in Thetis schoot, t' ghedierte met vermacken
In syne holen rust, t' ghevoghelt in de tacken
Syn vlercken hanghen laet: maer s'Konincx Majesteyt
Doch nimmer rust omhelst, oft zoo hy wert verleyt
Door eenen zachten slaep, en d' ooghen komt te sluyten,
Zoo waect syn zorghe noch, en sluyt syn ruste buyten,
Als hy int bedde swemt in Lethes stillen stroom,

740 *bespreet:* overdekt.
den grooten Al: het heelal (eerste naamval) De zin is niet in orde. Ten eerste is *dat* in vers 739, in plaats van *wanneer* niet mooi. Ten tweede is *bespreet* òf aantoonende wijs derde persoon enkelvoud, òf verleden deelwoord. In het eerste geval zou *het sterflijc Dal* onderwerp moeten zijn, wat geen goeden zin geeft; de aarde wordt door de vleugels van den nacht overdekt, en niet omgekeerd. In het tweede geval missen wij een hulpwerkwoord bij het verleden deelwoord, terwijl dan *snachts vleughelen* los komt te staan; ook als men zou lezen *vleughelen bespreet* in den zin van: door vleugels overdekt, blijft het bezwaar van het ontbreken van een werkwoord. Men zou geneigd zijn in *dat* een drukfout te zoeken. *Dat* kan ook niet als betrekkelijk voornaamwoord opgevat worden, omdat *schaduw*, waarop het zou moeten terugslaan, vrouwelijk is.
741 *met vermacken:* op zijn gemak.
743 *vlercken:* vleugels.
744 *omhelst:* verkwikt. Men denke er aan, dat *rust* onderwerp is en *'s Konincx Majesteyt* lijdend voorwerp.
verleyt: overmand.
745 *komt te sluyten:* heeft gesloten.
747 *swemt:* drijft.
Lethe: bij de Grieken, rivier in de onderwereld, die vergetelheid bracht. Men valle Vondel niet hard, dat hij Grieksche en Romeinsche en zelfs Hollandsche denkbeelden in Egypte laat uitspreken: de eisch (zie vers 879) van *couleur locale*, die ons zoo gewoon voorkomt, dateert eerst uit den tijd van de romantiek. Zie eveneens Van Lennep's aanmerkingen, geciteerd in de voorrede.

Syn zorghen werden ijl verkeert in eenen droom.
My docht in mynen slaep ick op den grooten waghen
Wert lancks het roode Meyrs schuymzandich strant ghedraghen
In volle wapeningh, en rustingh t' eenemael,
Ghelijc wanneer de Moor ontziet myn bloedich stael,
Den Hemel was ghevaecht blau, helder, en azurich,
En Phoebus zach in Zee syn spieghel stralen vurich,
Het weder loech elck toe, men hoorden gheen gheruys,
Zephyrus nau verblies een golfken met ghedruys,

748 *werden:* worden.
ijl: weldra.
my docht: mij leek, of, vrij vertaald, ik droomde.
waghen: strijdwagen.
750 *het roode Meyrs strant:* het strand van de Roode Zee.
schuymzandich: met schuim en zand bedet.
751 *wapeningh:* bewapening.
t'eenemael; een leelijke „stoplap" om het vers vol te krijgen en een rijmwoord te vinden. De rederijkers werkten veel met dergelijke woorden; Vondel heeft zich in latere gedichten er niet meer aan bezondigd. Voor een eersteling als dit drama is, is het zeldzaam goed van bouw; men vatte onze critiek niet op als een poging om Vondel te kleineeren, maar integendeel als een streven om te laten zien hoe de dichter in dit drama reeds staat op de hoogte van de beste rederijkersstukken, en zeer snel daar mijlen bovenuit is gestegen.
752 *de Moor:* de Nubiërs, met wie de Egyptenaren veel te strijden hadden.
ontziet: wijkt voor.
753 *ghevaecht:* helder.
azurich: hemelsblauw.
754 *spieghel:* spiegelbeeld.
755 *loech:* lachte. Het werkwoord *lachen* wordt of sterk (lachen—loech—gelachen, in andere taal en thans in dialecten, bijv. Vlaamsch) of zwak (lachen—lachte—gelacht, in het Duitsch) vervoegd. Tegenwoordig hebben wij een gemengde vervoeging met zwakke verleden tijd en sterk verleden deelwoord.
756 *Zephyrus:* de Zuidenwind. De klemtoon behoort op den eersten lettergreep te liggen.
Nau: nauwelijks.
verblies: bewoog.

De schepen laghen stil, dat nau Neptunes ghilden
Voor t'windeloose weer een zeyl wtspannen wilden,
T' ghespan van myne koets den breydel gaf ghehoor,
En telden, zoo het scheen, hun stappen op het spoor,
Als op het onversienst het Meyr bestont te bruyssen
Dat gheene kielen sich na t'roer en lieten kruyssen,
Den sturen Boreas begonst flocx wt der Zee.
T' grijs-schuymich baer gheberght te brenghen op de ree,
Den Hemel wert bekleet met droeve duyster wolcken,

757 *dat:* zoodat.
nau: nauwelijks.
Neptunus ghilden: Neptunus' gezellen, de zeelieden. Een *gild* is een kameraad, eig. lid van een gilde.
759 *ghespan:* span.
breydel: teugel.
760 *telden:* meervoud. Een zgn. *constructio ad sensum*, in het oude Grieksch toegestaan, in het Latijn veroordeeld. Wij zijn strenger dan de Grieken maar niet zoo streng als het Latijn en het Duitsch. In een *constructio ad sensum* (constructie naar de beteekeneis) wordt getal of geslacht genomen naar de beteekenis en niet naar den grammaticalen vorm van een woord. *Ghespan* is enkelvoud, maar duidt een veelheid aan. Thans zegt men nog wel: „een groote menigte waren aanwezig," maar de schrijftaal laat dit niet toe. Wel mogen wij het natuurlijk geslacht voor het grammaticaal geslacht stellen, zoodat wij kunnen spreken van „het meisje heeft haar vader vergezeld," hoewel meisje onzijdig is. De Duitschers eischen ook hier strenge congruentie, wat ons dikwijls vreemd aandoet.
761 *onversiert:* onverwachtst.
het Meyr: de zee.
bestont: begon.
762 *kielen:* schepen.
kruyssen: draaien, wanden.
763 *den sturen Boreas:* de brave Noordenwind (eerste naamval).
flocx: aanstonds.
764 *baer gheberght:* golvengebergte.
ree: kust.

En t' voorhooft vande locht omstort met swerte kolcken,
Een doncker nachtzeyl blint beschaduwde den dach,
Dat t'licht alsins verdween, oft zoo men schijnsel zach,
Wast blicxem wederlicht, dat met een slincx gheflicker
Iupijn van boven wierp, met eysselijc gheklicker,
Den donder dreunden met een dommelich gheklac,
Dat Sirt, klip, rots, en strant Neptunus gramschap brac,
Die met syn gaffel scheen den Hemel te beklemmen,
En t' weder t' Firmament int roode diep te swemmen,

766 *voorhooft:* aanzicht.
omstort: omringd.
767 *nachtzeyl:* nachtelijk gordijn.
blint: duister; eig., gelijk vaak elders bij Vondel, blind makend. *Onzichtbaar* beteekent het in ons woord *blinde passagier*, waarvoor de kranten het leelijke woord verstekeling (made in Germany) trachten in te voeren.
beschaduwde: verduisterde.
dach: daglicht.
768 *dat:* zoodat.
alsins: aan alle kanten.
769 *wederlicht:* weerlicht.
slinx: onheilspellend; een vertaling van het latijnsche *sinister*, dat *linksch* en *onheilspellend* beteekent.
770 *Jupijn:* Juppiter, oppergod der Romeinen. Zie noot bij vers 747.
gheklicker: gerommel.
771 *den donder:* eerste naamval.
dreunden: enkelvoud.
dommelich: rommelend.
gheklac: geluid.
772 *Sirt:* Syrte, een inham aan de Noordkust van Afrika.
773 *gaffel:* hier: drietand.
beklemmen: beklimmen.
774 *t' weder:* daarentegen.
't roode diep: de Roode Zee.
swemmen: drijven.

De Tritons trompten op hun groote water-schulp,
Dat yeder Palinur de Goden riep om hulp,
De schepen steghen op ghenade na de Polen
En hadden t' wijs-compas, en t'roer den wint bevolen.
De paerden zaghen nau ooc d'onweers stormen leep,
Den voerman hoefden toom, noch breydel, nochte sweep,
Sy vloghen even dul, een langhdurighe wijle
Als wt een Schijtschen booch den onbedwonghen pijle,
Veel snelder als de wint, veel snelder als de stroom
Schoof op vier raders den beslaghen Disselboom
Hot, hot, al breydeloos den waghen henen glipten,
Ontziende noch de kroon, noch Scepter van Egypten:
Wat s'Koningx Koetser ooc ghebaerde oft luyde riep,

775 *trompten:* bliezen, trompetten.
water-schulp: schelp.
776 *Palinur:* stuurman. „Palinurus was de stuurman van Eneas (beiden waren in 's Faraoos tijd nog verre te zoeken), en zijn naam wordt bij de dichters meermalen in 't algemeen gebezigd om elken (bekwamen) stuurman aan te duiden." (v. Lennep).
777 *na de Polen:* naar de sterren omhoog.
778 Versta: en hadden het gebruik van compas en stuur aan den wind overgelaten (*bevolen*).
779 *nau:* nauwelijks.
leep: dreigend.
780 *hoefden:* behoefde.
breydel: teugel.
781 *dul:* dol.
wijle: tijd.
782 *Schijtschen booch:* boog der Scythen, die als de beste boogschutters bekend waren.
onbedwonghen: onbekemmerd.
784 *den beslaghen Disselboom:* de met ijzer beslagen wagen.
785 *hot, hot:* hort, hort.
breydeloos: teugelloos. De schrijfwijze met één *l* komt overeen met de uitspraak, maar niet met de afleiding.
787 *Koetser:* koetsier.
ghebaerde: te keer ging.

De redeloose vlucht al even swijmich liep,
Nu bin nu buyten spoors, al sonder wech te peylen,
Gheen schip ons volghen mocht met opgheblasen zeylen.
Dus stoof den voortocht vast als eenen water-vliet
Die vant gheberghte valt, tot daer men Pharos ziet
Weerhoudeloos verbaest in hunnen loop ten vollen,
Ghelijc men eenen steen ziet vande klippen rollen:
Hoe t'grondeloose diep meer zants en waters spooch,
Hoe heftigher verschrict elck ros om zeerste vlooch,
Tot door het sotrm gheblas een Crocodille stranden
De grootste die hier oyt ghezien mocht zijn te landen,
Dicht aenden boort des strants, int minst van drijmael vijf
Cubiten, over sterck ghewapent op het lijf

788 *vlucht:* paarden.
swijmich: onvast.
789 *peylen:* bepalen.
790 *volcken:* bijhouden.
mocht: kon.
791 *den voortocht:* de voorsten.
792 *Pharos:* eiland in de Middellandsche zee, waarop een vuurtoren stond.
793 *weerhoudeloos:* zonder dat men ze tegen kon houden.
verbaest: verschrikt.
796 *hoe:* des te.
797 *gheblas:* geblaas.
stranden: strandde.
799 *boort:* rand.
drijmael vijf cubiten: vijftien ellen. Dergelijke rekensommetjes waren bij de rederijkers zeer gewoon, zelfs zeer gezocht, en ook Hooft en Huyghens bezondigen zich er aan. Voor ons schoonheidsbegrip zijn ze leelijk, en ook Vondel heeft ze later vermeden.

Met dobbel schelpen hert, t'hooft zeltsaem om aenschouwen,
Zoo eysselijc en groot dat het elck dede grouwen,
Scherptandich in den mont: zoo haest ons Iacht vernam
Dit zeltsaem monster, twelck heel heftich na hun quam,
Sy hunnen loop op nieus verdobbelden vervolghen,
De koetse mocht gheswint heur op het snelste volghen,
Alst koppel honden heet het Hirt volght op de hiel,
Tot dat een holliheydt den waghen wederhiel,
Waer door sy wt t'ghespan van hun gareelen raecten,
En krac, krac, tot tweemael den grooten waghen kraecten,
Die eyndelijc verswact niet wederhouden mocht
Met my stac op het strant de beenen inde locht!
Hier lach de dissel, ghins het speec en daer de raden,

801 *dobbel schelpen hert:* harde dubbele schaal (schild). Dit schijnt eer op een schildpad te slaan dan op een krokodil.
801 *om aenschouwen:* om aan te zien.
802 *eysselijc:* ijselijk.
grouwen: gruwen.
803 *zoo haest:* zoodra.
lacht; hetzelfde als *vlucht* in vers 788: paarden.
vernam: zag.
804 *na hun quam:* hen achterna ging.
805 *sij:* zie wat wij bij vers 760 opmerkten. Hier is het nog opvallender, daar eerst het werkwoord *vernam* in het enkelvoud staat.
verdobbelden: bijwoord: met verdubbelde snelheid.
806 *mocht:* kon.
heet: begeerig.
Hirt: hert.
807 *hollicheydt:* holte in den weg.
wederhiel: tegenhield.
809 *ghespan:* bespanning.
810 *waghen:* is eerste naamval; *krachten* enkelvoud.
811 *wederhouden:* weerstaan.
mocht: kon.
812 Deze wel zeer plastische uitdrukking past niet in een drama.

Tot ick my smorghens van Morpheus vont verraden.
Den droom bediet wat vremts (hoe wel hy zomtijts liecht,
En met syn Iden als een schaduwe vervliecht),
Want onlancx zijn ghezien de dreyghende Cometen.
Verscheyden beeltsels ooc van bloedighe Planeten,
En tot drij nachten toe een gheestelijc ghespooc
Is voor mijn slaeps ghesicht verswemen als den rooc:
De Pyramiden van de Koninghlijcke graven
Drijmalen zijn beweecht, een vlucht van swerte raven
T'Meyr opgheworpen heeft, graf-voghels die graf graf
Egypten dreyghen gruw met d'een oft d'ander straf,
De grootste Zarcken vande Tomben zijn ghereten,
En t'nare Kerck-hof heeft doods-beenders opghesmeten,
Isidis heylich beelt, tot voorspel van ons leet,
Heeft eenen reghen vocht van bloedich sweet ghesweet!

814 *van:* door.
Morpheus: God van den slaap.
verraden: bedrogen.
815 *bediet:* beduidt.
816 *Iden:* ideeën, inbeeldingen.
818 *beeltsels:* voorstellingen.
819 *gheestelijc ghespooc:* spookverschijning.
820 *slaeps:* slapend.
verswemen: voorbijgegaan.
822 *beweecht:* bewogen.
823 *opgheworpen:* aangespoeld.
graf graf: nabootsing van het geluid van kraaien.
824 *dreyghen:* bedreigen.
gruw: gruwelijk.
825 *tomben:* graftomben.
ghereten: gescheurd.
826 *nare:* duistere.
827 *Isidis;* tweede naamval van Isis, een Egyptische godin.
voorspel: voorteeken.
828 *reghen vocht:* vochtige regen.

Osiris na den Nyl heeft sich ghekeert verbolghen,
Ontwijffelijc hier na moet d'een oft d'ander volghen:
Ghy Sienders, my den gront van dese zaec verklaert.

TIPHUS.

Den Koningh zij hier in bekommert noch beswaert.

SERAX.

Den droom rijst wt een hert beslommert met veel zorghen.

PHARAO.

Hy rijst waer wt hy wil, wat isser in verborghen?

TIPHUS.

Gantsch niet grootmoghent Vorst.

PHARAO.

Nochtans den droom bediet
En wijst op tgheen daer na ghemeynelijc gheschiet.

TIPHUS.

Pilaer vant grootste rijc, de droomen zijn verscheden,
En eensdeels anders niet dan ydelheyt verbreden;
Ten anderen Prophetisch, Voorloopers, diens ghebaer

d'een oft d'ander: het een of ander.
sienders: zieners.
rijst: komt voort.
beslommert: gekweld. Wij kennen thans alleen het zelfstandig naamwoord beslommering.
niet: niets.
bediet: duidt.
ghemeynelijc: gewoonlijk.
Pilaer: zuil.
verscheden: verscheiden, verschillend.
niet: niets.
verbreden: vertellen.
diens: wier.
ghebaer: vertooning.

De komst boodschappen van de zuyver waerheyt klaer;
Ten derden, twijfelijc, en doncker int aenschouwen,
Daer niemant, dan die wil, t'gheloove op hoeft te bouwen:
Nu t'beelt van 's Koninex droom, ten aenzien onghewis,
Van yl, en twyffel tsaem in een versmolten is,
Zoo datter niet en waer yet zekers wt te ramen.

SERAX.

Belanghende t'ghespooc met dees voorteeckens tsamen,
Ten deele schijnet wel tot quaet te zijn gheneycht,
En acht wy werden van de Goden dus ghedreycht,
Om dat wy zuymich zijn, en werden lancx hoe sloffer
Int heylighe ghesmooc en dienst van onsen offer,
Om d'ander Goden straf t' ontslaen en maken quijt
Op den Altaren die den Priesters toeghewijt
Bevolen zijn van outs, den Koningh tot een teecken
Van boet, hun heylich doe het offer-vuyr ontsteken,

841 *twijfelijc:* twijfelachtig.
doncker: duister.
843 *ten aenzien onghewis:* van onzekere beteekenis.
874 *ijl:* ijdelheid.
tsaem: te samen.
845 *niet en waer:* niet waar.
yet: iets.
ramen: gissen.
846 *belanghende:* wat betreft.
ghespooc: geestverschijning.
847 *schijnet:* schijnt het:
gheneycht: overhellend.
848 *acht wy werden:* merk op dat wij worden.
849 *zuymich:* nalatig.
sloffer: nalatiger.
850 *ghesmooc:* reukoffer.
851 *d'ander Goden straf:* verdere straf der goden.
ontslaen en maken quijt: af te wenden.
853 *bevolen;* toevertrouwd, opgedragen.
854 *boet:* boete.

Op dat den Hemel (die ons dreyghen schijnt met wee)
Syn stael mach wederom bekleeden met der schee,
En d'offerhanden als een zoeten reuc ontfanghen,
Wechnemende de straf, die toornich schijnt te hanghen
Ons allen boven t'hooft: dat ooc den Koningh weer
De Godsdienst, die allencx vervallen meer en meer
Is in het gantsche Rijc, op nieus mocht wederbaren
Gheheel opt oud ghebruyc van over vele jaren,
Dat ooc des Heylichdoms Hoochtijt by yeder mocht
Devotich zijn gheviert, en alles wederbrocht
Wert op den ouden voet, etc.

MOYSES *ende* AARON *tot* PHARAO.

MOYSES.

Groot Koningh vande stranden
Des Nyls, den Koningh die den Scepter voert in handen
Van Hemel, Aerde en Zee, die uwen glantz verdooft,
Der Koninghen Monarch, en aller Princen Hooft,
Heeft ons ghezonden hier.

PHARAO.

Wiens Scepter of wiens Kroon is
Ontzienelijcker als den Rijcx-staf Pharaonis?

Versta: het zwaard weer in de schede moge steken.
allencx: allengs.
wederbaren: doen opleven.
over: voor.
Hoochtijt (klemtoon!): feest.
wederbrocht: teruggebracht.
etc. zie noot bij vers. 141.
stranden; oevers.
den Koningh: onderwerp.
ontzienelijcker: machtiger.
Pharaonis: van Pharao. Latijnsche tweede naamval.

MOYSES.

T'onsterflijc wesen zelf, de Heere Zebaoth.

PHARAO.

Wie kenter neffens my een grooter Heer oft God?
Breyt sich myn Heerlijcheyt niet wt aen alle kanten?

AARON.

Van een Almachtich Heer wy beyde zijn Ghezanten,
Van God die synen Troon op s'Hemels vout pilaert.

PHARAO.

Regheert hy in de Locht, ick heersch hier op der Aerd.

AARON.

Hy is die s'Hemels loop stiert op de hooghe Polen.

PHARAO.

Ick denck ghelijc de Nyl omdraeyt de water-molen.

AARON.

Hy is den Donder-god, en t'blixemende licht.

PHARAO.

Den Donder is myn stem, den Blixem myn ghezicht

AARON.

Syn Godlijc woort beweecht de blauwe Firmamenten.

872 *neffens:* nevens.
873 *breyt:* strekt.
875 *vout:* gewelf. Fransch voûte.
877 *stiert:* bestuurt.
Polen: assen van den hemel.
878 „of Farao wel ooit een watermolen mag gezien hebben?" merkt v. Lennep hier terecht op. Men zie de noot bij vers. 747.

PHARAO.

Het Aerdrijc schut en beeft van myne dreyghe-
menten:
Wat ist dat ghy verzoect? Ziet wien ghy rebelleert.

AARON.

De God van Abraham op Pharao begheert
Dat hy van t' joc ontslae en buyten de limiten
Egypti trecken laet de slaefsche Israeliten,
Dat sy hem moghen doen een offerhande, vrij
Vant Heydensche ghezicht, die hem behaeghlijc zij;
Daer Horeb t'voorhooft berght ten Hemel inde
Wolcken,
Dus oorloft nu t'vertrec aen al d'Hebreeusche
volcken.

PHARAO.

Ghenade, o Iupiter! Wie zijt ghy die zoo licht
U hielen teghens my den grootsten Koningh licht?
Help Isis, en Osir! Ick sweere u by de sickel
Saturni, dat ghy t'hooft zult steken aenden prickel:

883 *wien:* tegen wien.
884 *op:* van.
885 *joc:* juk, slavernij.
limiten: grenzen.
886 *Egypti:* van Egypte. Latijnsche tweede naamval.
slaefsche: in slavernij levende.
887 *sat:* zoodat.
888 *Heydensche gezicht:* aanblik der heidenen.
889 *daer:* waar.
voorhooft: kruin of top.
890 *oorlooft:* veroorlooft.
volcken: stammen.
891 *licht:* lichtvaardig.
892 *u hielen licht:* u verzet. Misschien heeft Vondel gedacht aan de uitdrukking: de verzenen (hielen) tegen de prikkels staan.
licht — licht: een geoorloofd rijm, bij woorden die wel in klank, maar niet in beteekenis gelijk zijn (zgn. homonymen).
893 *Osir:* Osiris.
894 *Saturni:* van Saturnus: Latijnsche tweede naamval.
steken: kwetsen.

Wie isser die sich derf opwerpen teghens my?
Dwingh-volck, Kroon-dragher van de grootste heerschappij:
Ick sweer by t'hooch Toneel van myn recht-veerdich leven,
Ghy hebt u eyghen roe my inde hant ghegheven:
Als teghens synen Heer de Slave sich opwerpt,
Nootzakelijcken moet de roede zijn ghescherpt,
Het lastich joc verswaert, den hals hem over-woghen,
En syn hardneckicheyt ghebroken en gheboghen,
Den stouten hoochmoed van syn vleughelen ghekort,
Hoe t' bedde sachter is, hoe hy veel tragher wort,
En hoe men hem meer rechts en voordeels zal aenbieden
Hoe hem veel meer te kort sal duncken te gheschieden:
T'is weelde die u jeuct, al langh ghenoech verschoont,
Best dat men u verdruc en houd in d' ou ghewoont,
De roede is vanden neers en eerst in t'vuyr ghesmeten,
Nu 't langher niet en smert de stramen zijn vergheten,
Ghelijc den gladden henghst die op den stal verkoelt

dwingh-volck: tyran.
Toneel: standpunt.
roe: roede.
overwoghen: zwaarder belast.
hoe... hoe: hoe... des te.
Versta: hoe hij zich veel meer te kort gedaan zal voelen.
heuct: aandrijft.
best: het best is.
ou: oude.
neers: aars. „Evenmin koninklijke als tragische uitdrukking, doch die ten tijde, dat het stuk in 't licht kwam, minder stuitend in de ooren klonk dan zij nu zou doen." (v. Lennep)
smert: pijn doet.
Stramen: striemen.
op den stal: op stal.
verkoelt: afgekoeld.

Syns Heeren sporen niet in langhe en heeft ghevoelt,
Noch toom, noch breydels dwangh, alreede quaedt om temmen,
Te noo laet synen Heer weer op den zadel klemmen,
Het steyghert en het briescht, van weelden onghesont;
Nu schort u ooc t' ghebit van ijser inden mont,
T'is best dat men u weer dees ziecte doet wtsweeten,
En voor een vette sop gheeft slaghen voor u eten:
Gaet henen int gareel, gaet henen bout en slaeft,
Ick wil dat ghy den wech van u vertrec op-graeft.

AARON.

Wy zijn de Boden Gods, dus laet u niet verrucken,
Hoort ghy syn stemme niet, syn hant die zal u drucken,
Daer light de Roede tot een teecken opder eert,
Ziet hoe sy in een Slangh lichamelijc verkeert,
Sy krunckelt en sy kruypt: indien by u ons spreken
Niet eene pluym en weecht, ghelooft ons by dit teecken,
En looft Israels God, die u t'gheloof versterckt,
En door dees wonder-daet zo krachtelijcken werckt:

913 *breydels dwangh:* de dwang van den teugel.
quaedt om temmen: moeilijk om te temmen.
914 *te noo:* noode.
klemmen: klimmen.
915 *van weelden onghesont:* van ongezonde overdaad.
916 *schort:* ontbreekt.
De nadruk in dit vers ligt op *u ooc*.
918 *voor:* in plaats van.
sop: brij.
919 *bout:* bouwt.
920 *op-graeft:* afbreekt.
921 *verrucken:* verdwazen.
924 *lichamelijc:* werkelijk.
verkeert: verandert.
925 *pluym:* veertje.
926 *bij:* door.
928 *krachtelijcken:* krachtig.

Gheloofdy 't niet om't eerst, ghelooft dan met den and'ren,
Het tweede als in root bloet het water zal ver-and'ren,
De Visch versterven zal in der Rivieren stanck,
Die God de Heere slaen zal zeven daghen lanck.

SERAX.

En dynen lieven God vertoont hy sich zo brave,
Om dat hy in een Slangh verandert uwen Stave?
Is dit syn hoochste konst? Loopt, met u Meersche loopt,
En uwe kramerij al elders duer verkoopt,
By ons en gheldtse niet, gaet, gaet, vendtse aende dwasen.

TIPHUS.

Meynt ghy den Koningh zoo in d' ooren wat te blasen?
Meynt ghy dat onsen Prins zoo lichtlijc is ghetrootst?
Wy hebben 't al te dick voor ooghen hem ghebootst:
En of ghy schoon in bloedt verkeert de Vlieten stormich,
Wy zullen t'water ooc couleuren ghelijcformich.

929 *gheloofdy:* gelooft gij.
't eerst: het eerste wonder.
933 *brave:* flink.
935 *Meersche:* marskramerij.
937 *vendtse:* vent haar.
939 *lichtlijc:* gemakkelijk.
ghetrootst: getrotseerd.
940 *dick:* dikwijls.
ghebootst: vertoond.
941 *verkeert:* verandert.
Vlieten stormich: stormachtige rivier.
942 *couleuren:* kleuren.
ghelijcformich: op dezelfde wijze.

AARON.

Ghy toovert, ick herschep, ghy met den schijn bedriecht,
Den schijn, wiens wesen als een schaduwe vervliecht,
U goochel-konst en is maer forma en figure,
En t'mijne lijffelijc verandert van nature:
Want ghy door Satan werckt, en ick door kracht ghewis
Van Gods almachticheyt, die niets onmogh'lijc is:
Schort dees hartneckicheyt, en wilt syn stemme hooren
Die weder desen Staf maect als hy was te vooren.

PHARAO.

Waer toe dit langh sermoon? preect elders al u best,
En Pharaonis eer niet door eens anders quest:
Gaet boodschapt den Heebreen, myn hand is veel gheringher
Voor desen hun gheweest als nu myn kleynste vingher.
Ick voel, ick voel, het joc is hunnen hals te licht,
Dies ick drij dobbel moet verswaren hun ghewicht,
Met Schorpioenen wil ick hun voortaen kastijden,
En alle roeden t'vuyr en uwen God toewijden

943 *herschep:* schep opnieuw.
945 *forma en figure:* uiterlijke gedaante.
946 *lijffelijc:* naar wezen.
947 *kracht ghewis:* zekere kracht.
949 *schort:* staakt.
951 *sermoon:* redevoering.
952 *Pharaonis:* Pharao's.
eens anders: iemand anders eer.
quest: kleineert.
953 *gheringher:* zachtmoediger.
954 *voor desen:* in het verleden.
955 *joc:* juk.
956 *drij dobbel:* driedubbel.
ghewicht: last.
958 Versta: al roeden in het vuur werpen.

Tot eender oferhand. Den Koningh is verleydt
Die d' ondersaten meynt tot sich met zoeticheydt
Te trecken meer en meer, en ziet hy niet te veuren,
Sy sullen syn ghebiedt van hunnen halse scheuren,
En stellen t'Rijc in roer, en roepen tza wel aen,
Laet ons den swaren last van 's Koninck Kroon ontslaen,
Wat roert oft gaen ons aen syn inghestelde Wetten,
Een yeder breec de boey en schakel van syn ketten.

MOYSES.

Verheft u herte niet, want 's Heeren straffe dra,
Volght u alree ghelijc de schaduw t'lichaem na,
Der berghen tzoppen die sich in de locht verheffen,
Afgrijsselijc men ziet de slincxsche blixems treffen:
Heer Koningh, luystert hoe Gods gramschap wederschalt,
Verschuylt, verschuylt u, eer den Hemel op u valt,
Twijl u Gods goetheyt noot, syn straf komt met vertraghen

959 *offerhand:* offer.
verleydt: op het verkeerde spoor.
960 *zoeticheydt:* zachtheid.
961 *ziet hij niet te veuren:* voorziet hij er niet in.
962 *ghebiedt:* heerschappij.
963 *roer:* beroering. Thans nog in de uitdrukking: in rep en roer.
tza': vooruit! Thans nog zeer gewoon in het Vlaamsch.
964 *ontslaan:* afwerpen.
965 *roert:* raakt. Hier behoorde meervoud te staan.
966 *ketten:* keten.
967 *straffe dra:* op handen zijnde straf.
968 *alree:* reeds.
969 *tzoppen:* toppen. Het woord in dezen vorm is uit het Duitsch ontleend (Vgl. Zopf); thans nog in het Vlaamsch in den vorm *sop*.
locht: lucht.
970 *glincxsche blixems:* zie noot bij vers 769.
971 *wederschalt:* weerklinkt.
973 *twijl:* zoolang.
noot: uitnoodigt.

Naer den godloosen toe, maer komt met sware slaghen
Op der Tyrannen kop: dus wt den grootschen tret
Vws obstinaetheyts wijct, en van ustout opzet,
Haelt flocx de zeylen in, ghy moocht hem niet ontslippen,
Oft ghy hem schoon ontvlucht, zoo raecty op de klippen
Van uwen ondergangh, en oft ghy u verschuylt,
Int alderhelschte diep, int donckerste ghekuylt,
Gheen duysternissen daer syn ooch u niet zal mercken,
Gheen schilden moghen u voor synen schicht bevlercken,
Alsins vint ghy u inde kaken opghespert,
Van syn rechtveerdicheyt, en inden strick verwert
Van synen grimmen toorn, die altijdt na der zielen
En na den lichaem u zal treden op de hielen
Van u versteent ghemoedt: wat baet doch, kroon oft Staf,

975 *grootsche tret:* trotschen stap.
976 *obstinaetheyt:* hardnekkigheid.
stout: vermetel.
opzét: verkeerde klemtoon.
977 *flocx:* snel.
moocht: kunt.
978 *oft:* indien.
schoon: al.
raecty: raat gij.
979 *oft:* indien.
980 *allerhelschte:* verborgenste.
ghekuylt: dal.
981 *daer:* waar.
mercken: zien.
982 *schicht:* pijl.
bevlercken: beschermen.
983 *alsins:* overal.
kaken opghespert: opengesperde kaken.
verwert: verward.
985 Versta: spaar ziel en lichaam.
986 *treden op de hielen:* achtervolgen.
987 *doch:* toch.

Als hy u kroone breect, die u den Scepter gaf
Met synen stercken arm, dus neemt tot gheen
verschooningh
V troelelende macht, die steeds den hoochsten
Koningh
Moet onderworpen zijn, want Gods almoghentheyt
Belacht, eylaes! den trots die u omhelst en vleyt
Met een vermomt ghelaet.

PHARAO.

Waer toe dees langhe rollen?

SERAX.

Heer Koningh, laet den zot t'hert met syn tongh
wtbollen.

TIPHUS.

Wat worpt ons Pluto op?

AARON.

Volght tijdelijc den raedt
Des Heeren, die u met ons stemme wecken laet
Wt desen diepen slaep, ontwaect, eer u te spade
De helder Son begheeft het licht van syn
ghenade.

PHARAO.

Help Aerde! wonder ist, dat ghy't u niet en belght,

989 *met sijnen stercken arm:* hoort bij *breect.*
verschooningh: redding.
990 *troetelønde:* die u aangenaam is.
991 *almoghentheyt:* almacht.
992 *belacht:* lacht om.
omhelst en vleyt: vgl. noot bij vers 990.
993 *rollen:* redevoeringen.
994 *wtbollen:* uitspuwen.
995 *worpt ons op:* zendt ons toe.
Pluto: god van de onderwereld.
tijdelijc: tijdig.
998 *begheeft:* ontneemt.
999 *belght:* vertoornt

En dees Trotzeerders in u swerte keel verswelght:
Past flocx het groot ghewelf van Memphis Hof te ruymen,
Eer s'Koningx gramschap als een zee beghint te schuymen,
Hy heeft syn planten swaer op 't Aertrijc neer ghezet,
Verstapt hy, elcken tret een Koninghrijc verplet:
Zoo ghy den blixem zoect, Iupijn is hier te vinden:
Dus wacht u wel den Leeu syn keten te ontbinden,
Schuym-boeven van myn Rijc, gaet bootschapt den Heebreeuw
Dat t'glas verloopen is van synen gulden eeuw,
De laetster ure is langh gheslaghen aen de Wijser,
En in Pharaos Hof is synen Kerf-stoc ijser:
Gaet henen maect hem kont wien dat u syn verstant,
Den stoc om hem te slaen gaf in syn rechterhant,
Gaet brenght dees blijde maer aen al d'wtheemsche Slaven

1000 *trotzeerders:* overmoedigen.
swerte: donkere.
1001 *past:* draagt zorg.
flocx: terstond.
ruymen: verlaten.
1003 *planten:* voetzolen.
1005 *Jupijn:* Juppiter, God van den donder.
1006 *ontbinden:* losmaken.
1007 *schuym-boeven:* geboefte.
gaet bootschapt: gaat berichten.
1008 *glas:* uurwerk.
verloopen: afgeloopen.
langh: reeds lang.
1009 *Wijser:* klok.
1010 Versta: de kerfstok, waarin de schulden werden ingekerfd, is nu van ijzer; er kan dus niets meer worden opgeteekend, en er wordt niets meer voorgeschoten: de schuld moet worden betaald.
1011 Versta: Ga uw verhaal maar vertellen aan hem (den Hebreeuw) wien u verstandige taal (ironisch) den stok om den Hebreeuw te slaan in zijn hand gaf.
1013 *wtheemsche:* vreemde.

Dat langh voor hun vertrec den wech is opghegraven:
En ist dat uwen God niet vast en zit gheschroeft,
Hy doe syn boodschap zelf, indien hy yet behoeft.

Binnen.

MOYSES.

Syn hert is onbeweecht veel grooter als de rotzen.

AARON.

Wie dorst den Hemel doch oyt obstinater trotzen?

MOYSES.

T'hert light hem veel te hooch gheschoten inden krop.

AARON.

Hy worpt den steen die hem zal vallen op den kop.

MOYSES.

Hy heeft God opghewect met syn grootmoedich baffen.

AARON.

Tza gaen wy, want door ons zal hem de Heere straffen.

Binnen.

1014 Versta: dat reeds lang de weg voor hun vertrek is afgesneden.
1015 *ist dat:* indien.
1016 *yet:* iets.
1017 *onbeweeckt:* onbewogen.
1019 *krop:* keel.
1020 *worpt:* werpt.
1021 *opghewechkt:* uitgedaagd.
grootmoedich: overmoedig.
baffen: pocher, eig. blaffen.
1022 *tza!* welaan!

CHOOR.

Steenen Pharao wilt swichten,
Want syn schichten
Haelt den Hemel wt den tros:
Pyramiden wacht u spitsen
Voor syn flitsen:
O daer gaen syn pijlen los!

Nylus schreyt nu al bedolven
In syn golven,
Om de visch die in syn kruyc
Sterft, om dat de waterbaren
Aldus varen
Bloedich over syn parruyc.

Vorschen, Luysen, Wormen krielen
Waer syn hielen
Den Egyptenaer verzet:
Heptapolis groot gheweste
Ooc met peste
Doodelijcken is besmet.

1023 *swichten:* toegeven.
1025 *tros:* pijlkoker.
1026 *wacht:* bewaakt.
1028 Nu volgt een beschrijving van de plagen van Egypte.
1029 *Nylus:* de Nijlgod.
1031 *kruyc:* merkwaardig beeld. De riviergod heeft de rivier dus in een kruik. Men kan vrij vertalen: bedding.
1032 *waterbaren:* watergolven.
1033 *varen:* stroomen.
1034 *bloedich:* als bloed.
parruyc: haardos. De riviergod zit onder in de rivier.
1035 *krielen:* krioelen.
1037 *den Egyptenaer:* eerste naamval.
1038 *Heptapolis* (verkeerde klemtoon): Egypte's.
gheweste: landstreek.
1040 *doodelijcken:* doodelijk.

T' vluchtich voghelken met ijlen
Van heur pijlen
Onversiens wert achterhaelt,
Dat syn vleughels aende sterren
Uyt gingh sperren,
Inde baren nederdaelt.

T' lockich Schaepken sterft int bleyten
En de Gheyten
Vallen voor den Herder-stoc,
Waer de Bouwer ploecht al wacker
Ziet hy 't Acker-
Vee begraven onder t'joc.

Nu druct hun de hant des Heeren
Weer met zeeren,
Met onreynich puyst ghedoornt,
Menschen ende beesten woelen,
En bevoelen
S' Hemels grimmecheyt vertoornt.

Nu dreycht hun den Aether vierich,
Al wraeckghierich

1041 *met ijlen:* ijlings.
1042 *van:* door.
1043 *wert:* wordt.
1044 *aen:* naar.
1045 *uyt ghingh sperren:* wilde uitspreiden.
1046 *baren:* golven.
1047 *bleyten:* blaten.
1049 *voor:* vlak voor.
1050 *wacker:* flink.
1052 *begraven:* stervend.
joc: juk.
1053 *druct:* treft.
1054 *zeeren:* rampen, plagen.
1055 *puyst ghedoornt:* jeukende zweren.
1057 *bevoelen:* gevoelen.
1058 *grimmicheyt:* barschheid.
1059 *vierich:* vurig.

Met syn kromme blixems root,
Nu laet hy Egypten vallen
Van crystallen
Een diluvie inden schoot.

Nu zoo dreycht hy hun afgrijsich
Met een ysich
Donders dommelich gheklac,
Nu jaecht God met haghels ronden
Om hun zonden
Al d'Egypters onder t' dac.

D'Eyc en schijnet nu den Elfen
Niet t' omhelsen,
D' Aerde droef en onbespreedt.
Mist heur rancken en heur noppen,
Mist heur knoppen
En heur groen gheschildert kleedt.

Nu beschaduwt hy hun banen
Met Sprinckhanen,
Die voorts rooven t' eenegaer
Al de vruchten die sy zaeyden
En afmaeyden
Inden schoot vant ronde Iaer.

1061 *sijn:* God's.
1062 *nu:* dan weer.
1063 *crystallen:* hagel.
1064 *diluvie:* zondvloed.
1065 *afgrijsich:* afgrijselijk, vreeswekkend.
1066 *ijsich:* ijselijk.
1067 *donders dommelich gheklac:* rommelend gebulder. van donder.
1068 *haghels ronden:* hagelsteenen.
1070 *onder 't dac:* in hun huis.
1071 Versta: de takken van den eik reiken niet meer, als vroeger, naar den elzeboom.
1073 *onbespreedt:* onbegroeid.
1074 *noppen:* toppen.
1076 *banen:* wegen.
1079 *t'eenegaer:* geheel en al. ..
1082 *'t ronde Jaer:* het geheel jaar. Het jaar wordt rond genoemd, omdat het eind zich weer aan het begin vastknoopt.

Nu houdt Phoebus sich ghescholen
Inde Polen,
En vertrect syn blonde hooft,
T' licht van synen gulden Waghen
Hy drij daghen
Hunnen Horizont berooft.

Noch blijft desen Koningh trotze
Als een Rotze
Die gheen golven en ontziet,
Als een klippe die ghedurich
Klieft azurich
T' schuymsel van Neptunes spriet.

Want God in syn stoutheyt krieghel.
Tot elcx spieghel
Heeft verstoct syn steenich hert,
Niet om met een welbehaghen
Hem te jaghen
In s'doodts stricken al verwert,

1083 *Phoebus:* de zon.
1084 *de Polen:* de hemel.
1085 *vertrect:* verbergt.
1088 *kunnen Horizont:* aan hun gezichtskring.
1089 *Koningh trotze:* trotsche koning.
1091 *ontziet:* vreest.
1092 *ghedurich:* voortdurend.
1093 *klieft:* spijlt.
azurich: blauw gekleurd.
1094 *Neptunus:* de God der zee.
spriet: drietand.
1095 *syn:* Pharao's.
stoutheit krieghel: toornige overmoed.
1096 *spieghel:* voorbeeld.
1097 *verstoct:* letterlijk: van hout gemaakt.
steenich hert: hart van steen.
1098 *welbehaghen:* genoegen.
1100 *al verwent:* waarin hij reeds verward is.

Maer om straffen syn voorleden
Godloofheden,
En om Israel bequaem
Stof te gheven om te zinghen
Zonderlinghen
D' eer van synen heyl'ghen Naem.

DERDE DEEL.

PHARAO, *den Koningh.*

Hoe wel wy op den throon als Aertsche Goden prachtich
Een werelt buyghen schier met onsen Scepter krachtich,
Hoe wel ons goude kroon blinckt met den diadem,
Daer is een grooter Heer, daer is een hoogher stem,
Daer is een Koningh noch die onsen glants verduystert,
En een bepeerlden Staf die heerelijcker luystert,
Daer is een Hemelsch rijc, twelck t'weereltsch rijc omvanght,
Daer alle moghentheyt den Scepter van ontfanght:
T'is hy die boven woont, en heerscht ooc hier beneden,
Die onse Zetels doet verschricken voor syn treden,

om: om te.
voorleden: vroegere.
bequaam: geschikt.
zonderlinghen: in het bijzonder.
buyghen: bedwingen, beheerschen.
schier: bijna.
diadeem: diadeem.
verduystert: overtreft.
bepeerleden: met paarelen bezette.
luystert: schittert.
omvangt: omvat.
moghentheyt: macht.
verschricken: vreezen.
treden: voetstappen.

Der Princen overhooft, der Koninghen Monarch,
Diet alles overziet van synen hooghen bergh,
Die opt verhemelt ront ghebout heeft synen troone,
De louter sterren zijn maer loovers van syn kroone,
Die met syn donder-stem den sterflijcken verschrict,
En met het vuyrich root van synen blixem blict.
Meer pijlen heeft hy op Egyptenlant ghescherpet
Als zants, en barich schuym het roode Meyr opwerpet,
Als koren-aders rijp den vochten Nyl besproeyt,
Wanneer van synen stroom de vliet-kruyc overvloeyt.
Wat baet my nu opt hooft de kroone van Afriken?
Of dat ick't derdendeel van al des weerelts Rijcken
Op mijnen globes zie? Wat baet dat ick alleen

1117 *overhooft:* opperhoofd.
1118 *t' alles:* alles.
1119 *verhemelt ront:* ronde hemelgewelf.
1120 *louter:* zuivere, heldere.
loovers: parelen.
1121 *den sterflijcken:* den mensch.
1122 *blict:* schittert.
1123 *op:* tegen.
ghescherpet: geslepen.
1124 Versta: dan de Roode Zee aan zand en zeeschuim aanspoelt.
1125 *aders:* aren. Verkeerde opvatting. Weliswaar is het woord *aderen* (bloedvaten) in onze taal ook *aren* geworden, maar het hier bedoelde woord *aren* heeft nooit *aderen* geluid.
vochten: waterrijke.
1126 *vliet-kruyc:* zie noot bij vers 1031.
1127 *Afriken:* Afrika.
1128 Men beschouwe het rijm Afriken-Rijcken. Beide zijn òf met *ii*-klank, òf met *ei*-klank te lezen. Nu komt Vondel uit Brabantsche familie (zijn ouders woonden te Antwerpen), en in Brabant was de klankontwikkeling van *ii* tot *ei* reeds in de 16e eeuw doorgedrongen. Zooals men weet is in Noord-Holland, Groningen en het Oosten van ons land de uitspraak nog steeds *ii*.
1129 *globes:* „voor globus of globe, of meer waarschijnlijk voor rijksappel", als 't zinnebeeld van 't gebied. Zonder welk attribuut de dichters en ook vele kunstenaars van dien tijd zich geen heerscher, ja zelfs, niet eens een Jupiter, konden voorstellen; — geweldig anakronisme." (v. Lennep).
baet: baat het.

Maec een triumphe van hooveerdighe tropheen?
Oft dat ick op den boort van mynen vloet doe swieren
Dees vendelen ghecruyst, dees bloedighe banieren?
Oft dat den Arabier oft Moore martiael
Ontziet de puncten scherp en sneden van myn stael?
Wat batet (als ick doe myn oorloochs legher krielen)
Dat d' ander weerelt moet voor desen Scepter knielen?
Dat ick vant oost tot west ghevreest worde en ghe-eert?
Als desen grooten Mars noch boven my regheert?
O Delta, Delta schoon! die met u graf pilaren,
Met u Mausolen schijnt d'wtbreydselen te naren,
Daer Pharos met syn kruyn de Firmamenten doet
Verschricken, en vertreet het Aerdrijc met de voet:
Wat batet oft ghy kont met flitsen en met pijlen
Verdonckeren de locht? oft in zoo korter wijlen

1130 *triumphe:* overwinningsteeken.
hooveerdige: geweldige.
1131 *boort:* oever.
vloet: rivier.
swieren: wapperen.
1132 *vendelen:* vaandels.
ghecruyst: bloedig.
1133 *Moore martiael:* strijdbare Moor.
1134 *puncten scherp:* scherpe punten.
1135 *krielen:* krioelen.
1136 *d'ander werelt:* het twee derde deel dat niet tot Egypte behoort.
1138 *desen grooten Mars:* de god waarover Mozes gesproken heeft.
1139 *graf pilaren:* grafzuilen.
1140 *Mausolen:* graftempels. Thans spreken wij van een Mausoleum.
wtbreydselen: hemel.
naren: naderen.
1141 *Pharos:* vuurtoren in de Middellandsche Zee.
kruin: top.
1143 *flitsen:* werpspietsen.
1144 *verdonckeren:* verduisteren.
in zoo korter wijlen: in zoo korten tijd.

Ghy een bosschagie maect van lancen wtghespeert?
Oft 's weerelts aensicht met u krijghers eclipseert?
Wat batet oft ghy in u wapens voert gheschreven
De teekens van u deucht en vromicheyt verheven?
Wat baet oft uwen Prins met slavernije strangh
Zoo vele volcken druct? oft dat den Ondergangh
Syn roede nederworpt, en offert voor myn voeten,
Oft met syn kroone my den Middach komt begroeten?
Als heel Egypten dus door blixem, wint of storm
Tot eenen Chaos kruypt weer in syn oude form.
Help Iupijn! wie ghy zijt, die met u oorloochs wempel
Ons boven 't hooft braveert, komt over uwen drempel
Int sterfelijc begrijp, en laet den Hemel staen,

1145 *bosschagie:* bosch.
wtghespeert: uitgebreid.
1146 *eclipseert:* bedekt.
1147 *wapens:* Vondel handhaaft hier het in de middeleeuwen zeer gewone denkbeeld, dat ook de volken der oudheid geslachtswapens zouden hebben bezeten. Dit is onjuist: voor ± 1100 komen geen wapens voor. Men ging zich echter de Romeinen, Joden en andere volken van de oudheid voorstellen als middeleeuwsche ridders en wel in dergelijke mate, dat men zelfs aan Christus een wapenschild toe schreef van goud op zilver, welke kleuren (goud-zilver of geel-wit) thans nog door de Katholieke Kerk worden gevoerd.
gheschreven: afgebeeld.
1148 *vromicheyt:* dapperheid.
1149 *slavernije strangh:* zware slavernij.
1150 *den Ondergangh:* het Westen.
1151 *roede:* scepter.
nederworpt: neerlegt.
offert: aanbiedt.
1152 *met sijn kroone:* met het aanbieden van zijn kroon.
den Middach; het Zuiden.
1154 *kruypt weer in syn oude form:* terugkeert tot zijn oergedaante (voor de Schepping).
1155 *Jupijn:* Juppiter.
wempel: wimpel.
1156 *braveert:* trotseert.
1157 *sterfelijc begrijp:* den kring der stervelingen.

Komt plant opt platte velt de stenghe van u vaen;
Gheen Koningh is hier doch die om de beste kansse
Met my kroon teghen kroon derf zetten in balansse:
Ick waech om t'Hemelsch Rijc noch op een goede hoop
Den ronden circkel groot van s' weerelts ommeloop;
En brenghdy my int graf opt hoochste van myn daghen,
Zoo ist my eers ghenoech van u te zijn verslaghen:
Komt slechts opt aertsch toneel zoo ghy tournoyen wilt,
Op dat ick proeven mach de deucht van uwen schilt;
En ist dat ick u sweert noch spere niet ontvliede,
Zoo wensche ick op myn graf gheen schoonder Piramyde.
Oft ghy al schoon d'Hebreen die mynen Scepter druct,
Van hunnen halse scheurt, en Pharao ontruct
T' joc van hun dienstbaerheyt, waerwaerts, wilt gyse brenghen

1158 *stenghe:* stok.
1159 *doch:* toch.
om de beste kanssen: met hoop op slagen.
1160 *derf:* durft.
in balansse: in de waagschaal.
1161 *op een goede hoop:* met goede verwachtingen.
1162 *ommeloop:* kring.
1163 *'t hoochste van mijn daghen:* de kracht van mijn leven.
1164 *eers ghenoech:* genoeg eer.
van: door.
1165 *tournoyen:* strijden.
1166 *proeven:* bepreven.
deucht: kracht.
1167 *ontvliede:* ontkom.
1169 *al schoon:* ook al.
mijnen Scepter: eerste naamval.
1171 *t'joc:* het juk.
waerwaerts: werwaarts.

Dat sy de hoornen van u altaren besprenghen?
Sy raken elders licht in dieper slavernij,
Oft onder een ghebiet van strengher heerschappij.
Gantsch Lybien is woest daer Athlas stijcht om hooghe,
En t' inghezeten volck gheneert sich met den boghe,
En oorloocht met de spriet ghestadich teghen t'wilt,
Daer yder tot nootdruft syn pijlen op verspilt.
Gaen sy hun by den Moor oft Etiopier voeghen,
Die heeft noch t'meeste deel wel van syn Rijc te ploeghen;
Oft hyse schoon ontfanght, en loopt se al int ghemoet,
D'wtheemsche als een Slaef syn ackers bouwen moet.
Den ruyghen Barbaros ooc binnen syn limiten
Gheen vreemdelinghen lijt, noch Meden, nochte Sciten,
Noch over onsen vloet, noch over de Jordaen
En zal de Philistijn ooc gheen Hebreen ontfaen.

1172 *hoornen:* „Wat dit eigenlijk waren en wat zij beteekenden weet men niet zeker." Woordenboek der Nederl. Taal.
besprenghen: besprenkelen.
1173 *licht:* allicht.
1174 *gebiet:* regeering.
1176 *gheneert:* onderhoudt.
1177 *spriet:* speer.
1178 *tot nootdruft:* (verkeerde klemtoon): voor zijn dagelijksche behoeften.
verspilt: gebruikt.
1179 *sij:* de Israëlieten.
hun: zich.
1180 *t' meeste deel:* het grootste deel.
1181 *schoon:* al.
int ghemoet: te gemoet.
1182 *wtheemsche:* vreemdeling.
bouwen: bebouwen.
1183 *ruyghen:* ruwe.
Barbaros: Berber.
limiten: grenzen.
1184 *lijt:* duldt.
1186 *ontfaen:* ontvangen.

Den vrecken Arabier (sy passen op hun stucken)
Is ooc ghenoech bekent noch om syn oude tucken,
Hy vilt, besteelt en pluct wie in syn handen raect,
En die hy borgher zalft hy eyghen Slave maect.
Noch daer den Assyrier der Koninghlijcker staten
Toneel eerst bouwen dorst, by 't stroomen der Euphraten,
Noch nerghens waer het licht de duysternis verdooft,
Oft d' inghezeten is der vremden overhooft.
Oft zoecken sy een Lant oft zoecken sy een wooningh
Daer yder borgher is, daer yder is een Koningh,
Daer yder Rechter is, en t'mes treckt wt der schee,
Diens bodem is ghelijc de diepte vander Zee,
Daer alle baergheschuym oprijset met malkander,
Zoo wil een yder hier ooc heerschen boven d'ander,
En werden sy dan tsaem verdruct in ongheval,
Wat Koningh isser die hun zake rechten zal?
Oft trachtense onder een Climaet zelf te heerschappen

1187 *vrecken:* hebzuchtige.
sij passen op hun stucken: zij (d.i. de Israëlieten) mogen wel op hun zaken letten.
1188 *tucken:* listen.
1190 *borgher zalft:* als burger aanneemt.
eyghen: lijfeigen.
1191-1192 Versta: Ook niet waar de Assyriër de zetel van de koninklijke macht het eerst gevestigd heeft, bij de rivier de Euphraat nl. in Ninive, hoofdstad van het eerste Assyrische rijk.
1193 *verdooft:* overwint.
1194 *overhooft:* meester.
1196 *borgher:* burger.
1198 *diens:* van dat land.
1199 *baergheschuym:* schuimende golven.
oprijset: omhoog gaat.
1200 *boven:* over.
1201 *verdruct:* getroffen.
ongheval: tegenspoed.
1202 *rechten:* leiden.
1203 *zelf te heerschappen:* zelf zich te besturen.

Daer sterflijc mensche noyt het spoor van syne stappen
Gheprent heeft laten staen, daer zonder arrebeydt
De willighe natuer het acker-veldt bereydt,
Sy zullen menich mael noch om Egypten wenschen,
Eer 't tot voldoeningh strect voor zoo veel duysent menschen,
Die buyten Pharao behoeven al ter noot
Tot nootdruft eenen opghehoopten vollen schoot.

MOYSES *ende* AARON *tot den* KONINGH.

MOYSES.

Monarche Misraijns hoe langh zuldy noch konnen
D'ooch-appels sluyten voor de klaerheyt eender Sonnen?
Hoe langhe o Pharao! zuldy beletten dat
Israel smoocken doe het heylich Altaer-plaet
Des drijmael hooghen Gods? Ay blint versteenicht Vorste?
Hoe priemdy op u hert, hoe steldy op u borste
Zoo menich pijl en schicht en welft u stout en trots,

1204 *daer:* waar.
1205 *gheprent:* ingedrukt.
1207 *om:* naar.
1208 *voldoeningh:* bevrediging.
1209 *buyten Pharao:* onafhankelijk van Pharao.
behoeven al ter noodt: noode missen.
1210 *nootdruft:* levensonderhoud.
schoot: voorraad.
1211 *Misraijns:* van Egypte (Mitsraïm).
konnen: kunnen.
1212 *klaerheit:* helderheid.
1214 *smoocken:* rooken.
plat: tafel.
1215 *drijmael hooghen:* driewerf heiligen.
versteenicht: verstokt.
1216 Versta: hoe richt gij tegen uw eigen hart en uw eigen borst zoo-vele pijlen en werpspietsen!
1217 *welft:* hangt.
stout en trots en *hartneckich* hooren bij *u*.

Hartneckich over t'hooft den strenghen toorne Gods,
Die heel Egypten druct, t'ontsterflijc eeuwich wesen
Dus met syn stemme roept: ick heb voor l'laetst mijn pesen
Noch eenmael wtgherect en mynen krommen Booch
Ghespannen, wee! o wee! t'wit van myn grmmich ooch
Is Heptapolis kroon, die trots myn Hemel schichten
Heeft neghen-mael belet den Isralijt te lichten
Syn ancker vanden Nyl: Wee! wee! indien sy stout
Noch dit twelf-stammich heyr van hun vertrec ophout:
Van d' outst gheboren af wt Pharaonis lenden,
Tot d' alderminste toe die van d' Egypters benden
Sich d' eerstgheboren roemt van Vader Moeder lief,
Niet een zal zijn die niet de doot ghelijck een dief
Zal rucken in het graf, gheen hert dat niet zal voelen
Myn koude stralen in syn heete bloedt verkoelen:
Dus loopt noch int ghemoet des Hemels Koningh preuts

1218 *den strenghen toorne;* eerste naamval.
1220 *dus:* aldus.
pesen: pees (van den boog).
1222 *wit:* doelwit, oogmerk.
grimmich: vertoornd.
1223 *Heptápolis* (verkeerde klemtoon): Egypte.
Hemel schichten: bliksemstralen.
1224 *lichten sijn ancker:* vertrekken.
1225 *sij:* de kroon.
1226 *heyr:* leger.
1227-1229 Versta: Van de eerstgeboren zoon van Pharao, tot de geringste van het Egyptische volk, die zich eerstgeboren van zijn ouders noemen mag.
1231-1232 Versta: geen hart dat niet zal voelen hoe mijn koude pijlen zullen verkillen in zijn warme bloed, m. a. w. zijn bloed zullen doen stollen.
1233 *int ghemoet:* te gemoet.
preuts: grootmoedig.

Terwijlen hy u dreycht, zoo hout u buyten scheuts
Van mynen stalen booch, die weder is ghespannen;
En oorloft onsen tocht, dat d'Isralijtsche mannen
Op Horeb smoken doen hun Altaren bebloedt.

PHARAO.

Ghy zinght al eenen zangh, ghelijc de Koeckoec doet,
En oft ghy Slaven troct om uwen God te spijsen,
Daer Horeb met syn spits ten wolcken gaet oprijsen,
En oft myn Majesteyt ghedoochde goedertier
Dat ghy opstijghen deed t' Afgodisch offer-vier
Wt der woestijnen schoot, om ick en weet wat Goden
Vermaken met het bloet des Altaers opghezoden,
Zoudt ghy my sweeren dier te keeren al met vliet
Ter plaetsen die ghy met verlof te rugghe liet:
Oft veynsdy my den tocht die ghy hebt voor-ghenomen?
Zecht waerwaerts hy sich strect.

1234 *scheut:* schot.
1236 *oorloft:* veroorlooft.
tocht: uittocht.
1237 *smoken:* rooken.
1239 *troct:* wegtrokt.
spijsen: offers te brengen.
1240 *daer:* waar.
gaet oprijsen: opstijgt.
1241 *oft:* indien het.
1242 *offer-vier:* offervuur.
1243 *ick en weet:* ik weet niet.
1244 *vermaken:* te vermaken.
opghezoden: opgekookt, behoort bij *bloet.*
1245 *zondt:* moest.
sweeren dier: met een duren eed bezweren.
met vliet: snel; eig.: met vlijt.
1246 *ter plaatsen:* naar de plaats.
verlof: toestemming.
te rugghe: achter.
1247 *veynsdij:* verzint gij.
1248 *waerwaerts:* waarheen.

AARON.

Waer wt zy wy zijn ghekomen,
Het lant van Canaan, recht over de Jordaen,
Daer ons Voorvaders eerst hun stappen lieten staen,
Dat God zelf heeft belooft, dat God zelf heeft ghesworen
Aen Isac synen knecht en Jacob wtverkoren.

PHARAO.

Ghy 't Lant van Canaan verkrijghen int bezit?
V Boghen zijn te slap om schieten na dit wit,
Meynt ghy met lijf en ziel zoo in dit Lant te treden?
Gaet henen, vraecht te deech na syn gheleghentheden;
Hoort Idumae, hoort, hoe acht men dy zoo licht,
Een ander heeft ghenoech en schrict van u gezicht,
Die rondsom afghepaelt light midden inde berghen,
Die met u mueren trotz den Hemel schijnt te terghen,
Waer voor zoo menich Rijc syn wapens heeft gheschorst,
En daer de Philistijn wtsteect syn hooghe borst,
Daer elck Inwoonder stout is eenen Giges hooghe,
En ghy Sprinckhanen teer en Musschen in hun ooghe:

1249 *recht:* juist.
1254 *om:* om te.
na dit wit: naar dit doel.
1256 *gheleghentheden:* toestand.
1257 *Idumea:* Edom.
licht: gering.
1259 *afghepaelt:* omgrensd.
1260 *mueren trotz:* trotsche muren.
1261 *gheschorst:* gestrekt.
1262 *daer:* waar.
1263 *Inwoonder stont:* vermetele inwoner.
Giges: gigant.

Te wijt zydy verdoolt! en timmert inde locht,
En schildert op Neptuns azure golven vocht,
Dy t' Philistijnsche Rijc zoo wonderlijc voor ooghen
Help! t' gheeft my wonder wt wat borsten ghy, ghezoghen
Hebt dees hoochdraghentheyt, en hoe ghy zoo verruct
Dees stoute dwaesheyt in u herssens hebt ghedruct:
Wat Rijc is u belooft? My dunckt ghelijc de Mugghen
Ghy om de kaersse swermt, tot dat ghy Bedel-plugghen
V vleughelen verbrant: ick rade, ick rade u, blaest
Eer ghy dit heete moes wilt proeven met der haest:
Oft wildy bancken inde Philistijnsche koken,
Eer hy u heeft ghenoodt, oft synen haert doen smoken,
Zoo keert dan onverzaedt: ghy Kranen vliecht u mat,

1265 *wijt:* ver.
verdoolt: gedwaald.
timmert in de lucht: bouwt luchtkasteelen.
1266 Versta: en schildert op de blauwe, vochtige golven van de zee; eenzelfde beeld als het bouwen van luchtkasteelen.
1267 *dy:* u.
t'Philistijnsche Rijc: Palestina. Dit is een fout, want de Philistijnen trokken van de kust ongeveer gelijktijdig met de Israëlieten, die van het Oosten kwamen, Kanaän binnen, waar de Kanaänieten dus tusschen twee machten verpletterd werden. Eerst laten stieten Israëlieten en Philistijnen op elkaar.
1268 *t' gheeft mij wonder:* ik ben nieuwsgierig.
1269 *hoochdraghentheyt:* overmoedigheid.
verruct: verdwaasd.
1270 *stoute:* vermetele.
1272 *swermt:* rondvliegt.
Bedel-plugghen: bedelaars.
1275 *bancken:* tafelen.
koken: keuken.
1276 *hij:* de Philistijn.
smoken: rooken.
1277 *onverzaedt:* onverzadigd.
Kranen: kraanvogels.

Om gasten met den Vos, die al in schotels plat
De spijse toebereyt, en als ghy meynt te drabben
In syn ghestolen vet, zult ghy u niet beslabben.
Zoect vrij een ander aes, oft sich u kele belght,
De broc is doch zoo groot dat ghyder aen verswelght
Dus slaet dit inde wint, en laet vrij aender Eycken
De Schilden hanghen die ghy niet en meucht bereycken
Met uwen lammen erm al veel te kort en stram,
En voor dien Scepter eel van dynen Gheytschen Ram
De kromme hoornen grijpt, twelck beter u zal voeghen,
Oft t'Kouter, om de borst des Ackers te door-ploeghen
Vant Palestijnsche lant.

MOYSES.

Israel onbezorght
Heeft God tot eenen Schilt en tot een vaste Borght

1278 *om gasten:* om gasten te zijn.
schotels plat: platte schotels.
1279 *drabben:* zwelgen, eig. rondloopen.
1280 *niet :* niet eens.
beslabben: bemorsen.
1281 *vrij:* gerust.
aes: voedsel.
oft sich u kele belght: indien uw keel het niet kan verwerken.
1282 *verswelght:* te gronde gaat.
1283 *aen der Eycken:* aan den eikenboom.
1284 *meucht:* kunt.
1285 *erm:* arm.
stram: stijf.
1286 *voor:* in de plaats van.
Scepter eel: edele scepter.
Gheytschen Ram: bok.
1287 *voeghen:* passen.
1288 *Kouter:* ploeg.
1289 *Palestijnsche:* men verwacht hier *Egyptische.* Immers naar Palestina (Canaän) wilden zij juist. Er zal in deze regels wel een vergissing zijn geslopen.
onbezorght: onbevreesd.
1290 *Borght:* burcht.

Den grootsten Capiteyn. Die hy wil overvallen
En baet gheen preuts gheberght van opgheworpen wallen
Noch diepe vestingh van een grondeloose zee,
Noch, boghen, noch gheflits, noch sweerden wt der schee,
Noch vele wapentuych, noch s'weerelts oorloochs heyren
In een slach-ordeningh en mochten sich verweyren
Voor synen stercken erm die nau verheven schier
Om strijden, al omvlecht is met den Lauwerier.

PHARAO.

En of t'Lant open stont van alle Philistijnen,
Hoe raecty door de dorre Arabische woestijnen,
T'onvruchtbaer woeste velt, de doornen wildernis,
Daer niet min ruych ghediert als wilt gheboomte en is
Daer is noch vrucht tot spijs, noch vochticheyt om laven,
T' waer pas een Kerck-hof om u tzamen te begraven.

1291 *Capiteyn:* legeraanvoerder.
1292 *preuts:* trotsch.
1294 *gheflits:* pijlen.
1295 *heyren:* legers.
1296 *mochten:* konden.
1297 *nau:* nauwelijks.
schier: bijna.
1298 *om:* om te.
Lauwerier: lauwerkrans van de overwinning.
1299 *of:* indien.
open stont van: vrij was van.
1300 *raecty:* raakt gij.
1301 *doornen wildernis:* met doornstruiken begroeide woestijn.
1302 *min:* minder.
ruygh; wild.
1303 *om:* om te.
1304 *pas:* juist.

AARON.

God is de volheyt zelf wiens overmilden schoot
Voor Jacob overvloeyt van t' zoete Hemels broot,
Die't al gheschapen heeft wt niet, kan op der heyden
En t' stekel-doornich velt ons Tafel toebereyden:
De zelfd' waer door den Nyl noch jaerlijcx overvloeyt,
Waer door den Ocean wt zoo veel stroomen groeyt,
En zal nimmermeer aemachtich laten dorsten,
De moeder zal veel eer s'kints lippen hare borsten
Ontrecken wreedt en stuers, eer onsen Herder zal
Vergheten syne kudde int aerdsche tranen-dal.

PHARAO.

Stuyt u den Philistijn, zoo hebdy te passeren
T' rood grondeloose Meyr, waer wildy henen keeren?

1305 *overmilden:* zeer wilde.
1306 *Jacob:* de Israëlieten.
Hemels broot: manna.
1307 *'t al:* alles.
niet: niets.
op der Heyden: in de woestijn.
1308 *stekel-doornich:* met doornen begroeid
1309 *de zelfd':* de zelfde God.
1310 *groeyt:* wast.
1311 *aemachtich:* buiten adem, machteloos. Het woord is samengesteld uit a- (on-) en machtig. Thans gebruikt men alleen den vorm amachtig. Reeds vroeg heeft men, ter onrechte, het woord met *adem* in verband gebracht en *amechtig* verklaard als *adem-achtig*, dat „ademloos" zou moeten beteekenen. Het achtervoegsel *-achtig* beteekent echter iets heel anders. Door deze verkeerde opvatting van het woord, heeft dit echter op den duur ook de beteekenis van „buiten adem," gekregen, die het tegenwoordig heeft en ook reeds hier bij Vondel.
1313 *stuers:* boosaardig.
1315 *stuyt:* tegen.
der Philistijn: eerste naamval.
hebdy te: moet gij.
1316 *'t rood grondeloose Meyr:* de bodemlooze Roode Zee.

AARON.

Die met syn Water-pas bepaelt de groote Zee,
En heeft ghecompasseert den boord van yeder Ree,
Die s'Hemels vouten schoon te zamen heeft ghewroghen,
En t' Aerdsche centrum swaer hout allesins ghedronghen,
Heeft langh de wech bereyt, heeft langh den padt ghebaent
Voor t'volck van syn verbont, die stoutlijc en verwaent
Ghy aen u opzet boeyt, en derft noch t'hooft opsteken
Als oft het aende macht des Hemels zou ghebreken
Te blixemen den trots van u hartneckicheyt.
Daer u de vingher van Gods hooghe Majesteyt
Zoo strengh heeft aenghetast, eylacen! wort eens wijser,
En noch de wraec verstompt van syn rechtveerdich ijser
Waer mede hy u dreycht.

1317 *Die:* God, Die.
bepaelt: begrensd.
1318 *ghecompasseert:* afgepaald.
boord: over.
ree: kust.
1319 *vouten schoon:* schoone gewelven.
1320 *hout ghedronghen:* in bedwang houdt.
allesins: aan alle kanten.
1321 *langh:* reeds lang.
den padt: het weg.
1322 *stoutlijc:* vermetel.
1233 *opzet:* voornemen.
derft: durft.
1324 *ghebreken:* ontbreken.
1325 *blixemen:* neerworpen.
1326 *aenghetast:* aangegrepen.
1328 *verstompt:* weert af.
ijser: zwaard.

PHARAO.

Rebellen altemael,
Trect henen, maer ick wil, ick wil u Beestiael
Hier blijf tot roof en buyt. Trect henen uwer straten.

MOYSES.

Wy zullen van ons Vee gheen klau hier achter laten.

PHARAO.

Zoo blijft dan die ghy zijt: Hoe, zullen dees Hebreen
Ons trotzen? Neen, eer wert den alderleechsten steen
Memphidis omghekeert: Het Vee dat zal hier blijven
Trect met u Kinders heen, u Hoeren en u Wijven.

AARON.

Waer t'Vee blijft blijven wy, grootmoghende Monarch,
Als wy ghekomen zijn by Sinai den bergh
Wy God een offerhand van Ossen ofte Stieren
Opt heylighe ghesteent danckbarich moeten vieren,
Tot eenen zoeten reuc, en tot een teecken blij
Dat hy ons heeft verlost van al ons slavernij,
De palen synes Wets wy niet en overtreden,
Dus oorloft ons vertrec, en hoort syn stemme heden.

1330 *ick wil:* ik wil, dat.
Beestiael: vee.
1331 *uwer straten:* uws weegs.
1334 *trotzen:* trotseeren.
allerleechsten: allerlaagsten.
1339 *Offerhand:* offerande.
1340 *ghesteent:* berg.
danckbarich: dankbaar.
1341 *reuc:* reukoffer.
1343 *palen:* grenzen.
1344 *oorloft:* veroorlooft.

PHARAO.

In gheenderley manier.

MOYSES.

Zoo blijft de straffe hant
Des Heeren over u, en over t' gantsche Lant:
God zoude eer eenen bergh of harde rotz beweghen.

PHARAO.

Is hy een rustich Haen hy kray noch eens te deghen,
Den sleutel van myn Rijc zij u voor t'lest ontzeyt,
En welcker tijt ghy in myn teghenwoordicheyt
Hier weer verschijnen dorst, ick sweer by mynen Throone,
Misraijns edel Hof, en by myn groote Kroone,
Ick sweer by desen Staf bepeerelt en vergult,
Dat ghy van stonden aen u kerckhof vinden zult.

Binnen.

MOYSES.

O Diamanten hert! o ijseren nature.

AARON.

Het ijser wort ghedweech int gloeyen vanden vuyre,
Den Diamant hoe hart verzachtet Bocken-bloet,
Maer desen blijft verstoct, versteent in syn ghemoedt.

MOYSES.

T' glas van ons slavernij is niettemin verloopen,
Ick zie, ick zie den wech tot ons verlossingh open,

1353 *bepeerelt:* met parelen bezet.
1355 *hert:* hart.
1356 *ghedweech:* zacht.
1357 *hoe hart:* hoe hard ook.
Bocken-bloet; eerste naamval. Het was een algemeen geloof in Vondel's tijd, dat diamant in bokkenbloed kon worden opgelost.
1359 *t' glas:* het uur.

Egypten ziet om hooch, het zweert is wt der schee,
Dies Jacob morghen licht syn Ancker van dees Ree.

Binnen.

CHOOR.

Nu t' manenschijnsel sich gaet ronden,
En met heur kromme hoornen naect
Vast eenen halven cirkel maect,
Wert den Hebree van druc ontbonden,
En van t' tyrannich joc ontlast:
Ziet hoe elck juycht met blijden gheeste,
Ziet hoe sy nu hun Paesschen-feeste
Met vrolijcheyt bereyden vast,
Hun jaer'ghe Lammerkens sy slachten
Met dat de schaduw sich wtstrect
En s'Hemels ooch syn licht vertrect
Om schuylen inde water-grachten.

Ziet, hoe sy met de roode stralen
Van t' zuyver Lams verkoren bloet
De dorpels ende posten vroet

1361 *sweert:* zwaard.
1362 *dies:* derhalve.
1363 *t' manen-schijnsel:* de maan.
1364 *hoornen naect:* naakte hoornen.
1365 *vast:* alreeds.
1366 *wert:* wordt.
1366 *druc:* droefheid.
ontbonden: bevrijd.
1367 *joc:* juk.
1370 *vast:* reeds.
1371 *jaer' ghe:* éénjarige.
1372 *schaduw:* duisternis.
1373 *t' Hemels ooch:* de zon.
vertrect: doet heengaan.
1374 *om:* om te.
water-grachten: wateren.
1376 *zuyver:* rein.
verkoren: uitverkoren.
1377 *vroet:* wijselijk.

Van hare poorten vast bemalen:
O heylich klaer ken-teecken! om
Te vrijden al u eerst gheboren
Voor d'Enghel die in s'Heere toren
Gaet maeyen met een Zeyssen krom,
Al d'eerstelinghen vanden Nyle:
Al d'eerste die wt s'moeders schoot
Beschouden Phœbi stralen root,
Door-schicht hy met een Hemel-pijle.

D' Isralieten rusten twijlen
Hun toe na s'Heeren wil en eysch,
Om hun te gheven op de reys
Van zoo veel stadien en mijlen:
De Lammerkens die nu ghedoot
Zijn, sy gaen voor den vuyre speten,
Daer na met bitter sausse op-eten,
Met zurich onghehevelt broot,
Omgort gheschoeyt, den staf in handen,
Een yeder vlijtich t'Lamken eet
Al staende, als wandel-gasten reet,
Om scheyden vande Nylsche stranden.

1378 *vast:* reeds.
1379 *bemalen:* beschilderen.
1380 *vrijden:* vrijwaren.
1381 *s' Heere toren:* de toorn des Heeren.
1382 *zeyssen krom:* kroome zeis.
1383 *Nijl:* Egypte.
1385 *Phoebi stralen root:* de roode zonnestralen.
1386 *door-schicht:* doorschiet.
1387 *twijlen:* intusschen.
1388 *rusten hun toe:* maken zich gereed.
1389 *hun:* zich.
gheven: begeven.
1390 *stadien:* Grieksche afstandsmaat.
1392 *speten:* aan het spit steken.
1394 *zwisch onghehevelt:* zonder zuurdeesem.
1397 *wandel-gasten reet:* als reisvaardige reizigers.
1398 *om:* om te.

Schoon morghen-root beghint te blosen,
Sy met verlanghen roepen tzaem,
Komt werpt u stralen aenghenaem
Eens in ons blijschap over Gosen,
Blau Hemels Licht, doorschijnt de Locht,
Beschaemt den zilver-schijn der Manen,
En distilleert de peerel tranen
Die van ons wanghen rollen vocht,
Niet meer van droefheyt als voorhenen,
Maer al van blijschap en van vreucht,
Om dat den Hebree met gheneucht
Syn zoete vrijheyt is verschenen.

O zoete vrijheyt! wat een krooningh
Dunckt u den ghenen die verruct
Nu zoo vele eeuwen heeft ghedruct
T' slaefsch joc van een tyrannich Koningh:
Oft schoon t'wildt voghelken met lust
Int korfken tiereliert en fluytert
En inde traly twijl het tjuytert
Verdient t' ghekochte zaedt gherust,
T' zou liever inde tacxkens schieten ,

1402 *Gosen:* Egypte.
1403 *doorschijnt:* gebiedende wijs.
Locht: lucht.
1404 *beschaemt:* overtreft.
1406 *vocht:* vochtig, (behoort bij tranen).
1408 *al:* geheel.
1409 *gheneucht:* vreugde.
1411 *krooningh:* verheugenis.
1412 *verruct:* radeloos.
1414 *slaefsch joc:* slavenjuk.
1416 *korfken:* kooitje.
fluytert: fluit, slaat.
1417 *traly* kooi.
twijl: terwijl.
tjuytert: „een allergelukkigst geluidnabootsend woord, den kamergeleerde misschien min bekend, doch des te meer den vinker en vooral den leeuwrikken." (v. Lennep).
1418 *gherust:* gemakkelijk.

En klieven met syn vlercxkens locht
Den blauwen Hemel, zoo het mocht
Slechts magher synen kost ghenieten.

Waerom versteect sich inde stoppels
Der bosschen t' hoorn ghetackte Hert,
De rancke Hind waerom zoo hart
En snel vlucht sy voor s'Jaghers koppels?
Waeromme vliedt het schuw Konijn
En d'achter-lamme bloode Hasen,
Die als een schaduw wechgheblasen
Zoo flocx in hun zand-holen zijn?
D' azure Visschen waerom duycken
Sy voor t'doorluchtich net zoo ras
Int diepste van het water-glas
Int diepste van Thetidis kruycken?

Ach! om hun vrijheyt, die zoo naecte
Een yeder van naturen wis
Syn voorhooft ingheschreven is,
Van dat hy eerst int licht gheraecte:
O drijmael edel vrijheyts kroon!
Die Isac d'hooft-slapen omvlechtet,
Waerom den lieven Hemel vechtet,
Die met syn vleughelen ten toon

1420 *vlercxkens locht:* vlugge vleugeltjes.
1421 *mocht:* kon.
1423 *versteect:* verbergt.
1424 *hoorn ghetackte:* geweidragende.
1426 *koppels:* te zamen jagende honden.
1428 *achter-lamme:* met kreupele achterpooten.
bloode: vreesachtige.
1430 *flocx:* snel.
zand-holen: leger. v. Lennep merkt op: „Mis! de hazen hebben geen holen. Dezen misslag zou Vondel tien jaar later niet begaan hebben."
1431 *azure:* blauwkleurige.
1434 *Thetidis kruycken:* de zeewateren, lett. de wateren van Thetis.
1435 *naecte:* klaarblijkelijk.
1442 *ten toon:* uitgespreid.

Beschaduwt d'Isralijtsche benden,
En helpt hun uyt t' Egyptisch zant,
Int rijcke Palestijnen landt,
Wt al hun droefheyt en ellenden.

Twijl Jacob dus van vreuchden reyet,
Ddn heldren witten dach aenbreect,
De gulden Sonne t'hooft opsteect,
Die over Nylus golven spreyet
Het stralich licht van syn flambeel,
Die haest ontdect hoe dees Comedi
Rijst wt de bloedighe Tagrædi
Van Deltas schreyende Toneel,
Daer d'outst-gheboren voor hun maghen
Opt bedde ligghen kout en stijf,
En laten t'graf hun doode lijf,
Dies Isr'el wert vant joc ontslaghen.

VIERDE DEEL.

PHARAO *den Koningh*, REY DER EGYPTENAREN.

PHARAO.

Hy, die na mynen tijt zou Memphis Throon beklimmen
En als een kleynen God dit aerdsch Toneel beschimmen,

reyet: danst.
flambeel: flambouw.
haest: weldra.
ontdect: laat zien.
Comedie: blij-eindend spel.
rijst: voortkomt.
Deltas: Egyptes.
maghen: familieleden.
laten: nalaten aan.
wert: wordt.
Memphis: hoofdstad van Egypte.
beschimmen: beschaduwen.

Hy, die opt hooch ghestoelt van s'Koninghs Majesteyt
Dees dobbel groote Kroon alree was toeghezeyt,
Hy, die niet minder zou als syn half-Godsch voorouders
In d' edel schoenen treen: en Athlas dese schouders
Ontlasten vanden last die mynen ouden dach
Veel kommerlijcker valt dan sy te voren plach:
Diens opgangh helder scheen alst licht der morghen-sonnen,
Den middach grooter hit en klaricheyt te jonnen,
Diens rijpe jaren my veel heyls hadden belooft,
Den eenen Pharao den and'ren is ontrooft.
Drijmalen zij vervloect den nacht die met syn veren
Bespreet heeft Tisiphone, Alecton, en Megeren,
Den Atropos die meer sterflijcken heeft ontzielt,
Als Astren desen nacht om ons hebben ghewielt:

1461 *die:* wien.
ghestoelt: zetel.
1462 *dobbel:* dubbel. Egypte Hebr. (Misraim) bestond uit twee rijken: Opper- en Neder- Egypte, die sommige tijden onafhankelijk van elkaar bestonden.
alree: alreeds.
1463 *als:* dan.
half-Godsch: half-goddelijke. De Egyptische koningen beweerden van goden af te stammen.
1464 *Athlas dese schouders:* deze (d. i. mijn) Atlas-schouders. Atlas was de drager van het hemelgewelf, en wordt bij dichters vaak gebruikt voor iemand die een zwaren last te torschen heeft.
1466 *kommerlijcker:* zwaarder.
plach: placht, deed.
1468 *den middach:* nl. het leven van Pharao.
klaricheyt: helderheid.
jonnen: verleenen.
1470 *den and'ren:* de tweede Pharao, d. i. zijn zoon en troonopvolger.
1471 *veren:* vleugels.
1472 *bespreet:* bedekt.
Tisiphone, Alecton, Megere: schikgodinnen.
1473 *Atropos:* de schikgodin die de draad des levens afsnijdt.
1474 *Astren:* sterren.
ghewielt: gewenteld.

O Phebus! had ghy ons ghewaerschout doch zorghvuldich
Eer ghy u blonde hooft en u parruycke guldich
Ter quader tijt vertroct van onsen Horizont,
Gheheel Egypten waer zoo deerlijc niet doorwont
In synen eersten slaep: dat alletijt met tranen
Zij desen nacht beschreyt, dat nimmer t' licht der Manen
Syn duysternis doorstrael: dat nemmermeer t' ghestert
Verlicht met heuren glants syn doncker zeylen swert.
O dieftelijcke doot! O pest die onghenadich
Zijt op den boort van Styx oft Acheron beschadich
Onsalich voortghebrocht, wiens pijlen met vermenght
En doodelijc verghift venijnich zijn besprenght.
Vervloect zij dees Bellon, die listich inde wapen
Ons met een stille tròm bekruypt wanneer wy slapen
Den tijdelijcken slaep: En komt verkeeren straf
De slapers in een Lijc, hun bedden in een graf.

vertroct:verborg.
alletijt: voortdurend.
beschreyt: beweent.
ghestert: gesternte.
donker zeylen swert: donkere, zwarte zeilen.
dieftelijcke: heimelijke.
boort: oever.
Styx, Acheron: rivieren der onderwereld.
beschadich: schadelijk, noodlottig, behoort bij Styx en Acheron.
voortghebrocht: te weeg gebracht.
vermenght: gemengd.
besprenght: besproeid.
Bellon: Bellone, oorlogsgodin der Romeinen.
in de wapenen: gewapend.
stille trom: zwijgende trom.
bekruypt: besluipt.
verkeeren: veranderen.
straf: wreed.

REY DER EGYPTENAREN.

MAN.

Wy offeren ons leet, ons tranen aende voeten
Van s' Koninex Majesteyt, om onsen druc te boeten,
Met ons verscheurde kleet, en ons verbleect ghelaet
Waer wt ghy leest wat in ons hert gheschreven staet:
Ons droeve klachten, laes! syn hoocheyt niet en belghen,
Den Hemel zal opt lest ons t' eenemael verdelghen.
Dus langhe heeft hy steeds ons vleughelen ghekort,
En d'een op d'ander mael den blixem neer ghestort
Van syne gramschap, ach! ziet hoe ons velden schijnen
Niet dan een wildernis en doornighe woestijnen,
Ons boomen zijn niet meer met vruchten schoon bekleet
Noch d'aerde met gheen groen tapijten meer bespreet,
De bloemen zijn verwelckt, de kruyden en de loven
Zijn met hun lieflijcheyt en zoeten reuc verstoven,
Waer op Aurora eer met t' kriecken vanden dach
De tranen vanden dau te distilleeren plach,

1492 *druc:* droefheid.
boeten: beteren, verlichten.
1495 *belghen:* vertoornen.
1497 *dus:* zoo.
1498 *ghestort:* geworpen.
1499 *schijnen:* er uit zien.
1500 *woestijnen:* woestijnen.
1501 *bekleet:* beladen.
1502 *bespreet:* bedekt.
1503 *loven:* bladeren.
1504 *verstoven:* verdwenen.
1505 *Aurora:* de morgenstond.
eer: vroeger.
1506 *distilleeren:* doorschitteren.

Zephyrus voert niet meer op syne zachte vloghels
Den blijden *Echo* van de zorgheloose voghels,
Noch t'zoet ghelureluer van Pans veelgaetsche pijp
In langhen niet ghehoort is in dit ront begrijp,
Het veltsche Beestiael is schielijcken ghestorven,
Den droeven Ackerman syn velden ziet bedorven,
Syn ploeghen is vergheefs, syn zaeysel is onnut,
Syn ackers ligghen woest en magher wtgheput,
Den Herder laet syn vee, den Jagher t' wout ghehuchtich,
Den Bouwer syne ploech, den Visscher t' net doorluchtich,
Den Vogh'laer synen stric daer eertijdts t'zorgheloos
Wilt voghelken zoo dic syn vrijheit in verloos.

1507 *vloghels:* vleugels.
1509 *gelureluur:* „Een dier geluidnabootsende woorden, in wier vinding op juiste toepassing Vondel, reeds van den aanvang zijner loopbaan als dichter af, door niemand voorbijgestreefd is." (v. Lennep).
Paus veelgaetsche pijp: de veelgatige fluit van Pan.
1510 *begrijp* omgeving.
1511 *veltsche Beestiael:* dieren van het land.
schielijcken: snel.
1512 *bedorven:* verdorven.
1513 *zaeysel:* zaaien.
onnut: nutteloos.
1515 *laet:* verlaat.
ghehuchtich: struikachtig.
1516 *Bouwer:* landbouwer.
doorluchtigh: met mazen.
1518 *dic:* dikwijls.
verloos · verloor. Zoowel *kiezen als* als *verliezen, bevriezen* e. d. werden aanvankelijk verbogen als volgt.:
kiezen — ik koos — wij koren — verkoren, en verliezen — ik verloos — wij verloren — verloren, enz. Op den duur zijn de vormen met *s* en *r* door elkaar gegaan, zoodat wij thans zeggen:
kiezen — koos — (kozen) — gekozen, en verliezen — verloor (verloren) — verloren; daarnaast zijn nog vereenzaamde (geïsoleerde) vormen blijven bestaan als: uitverkoren, bevrozen e. d.

VROU.

Maer, och! ontijdelijc met dat sich eerst wtstrecte
De schaduw deses nachts, ontijdelijc ons wecte
Een jammerlijc gheschrey, als een die onder s'Leeus
Grijp-klauwen sich alleen verweyrt met veel gheschreeus;
Wy vloghen al verbaest, (ach! t' wert van tijt noch eeuwen
Zoo langhe d' outheyt ons grijs-harich zal besneeuwen
Wt ons ghemoet ghewischt), wy vloghen al verbaest
Naer t'bedde van die ons op t' herte laghen naest;
Te spade, eylaes! te spaed, de doot ons hier verraste,
De pols was wech eer elck al bevende noch taste
Naer t' leven van syn kint, en yeder moeder zach
Zoo haest als van de kaers scheen eenen lichten dach
Int droefste vanden nacht, in eenen slaep te vaste
Het wit ijvooren beelt, het schepsel van albaste
Syns kints int pluymich bed; elck kreesch, elck riep terstondt

1519 *ontijdelijc:* te vroeg.
met dat: zoo dra.
1522 *verweyrt:* verweert.
1523 *verbaest:* verschrikt.
wert: wordt.
van: door.
1524 *outheyt:* ouderdom.
besneeuwen: wit maken.
1525 *verbaest:* verschrikt.
1526 *op 't herte;* wij zeggen: het naast aan het hart liggen.
1527 *spade:* laat.
1528 *pols:* polsslag.
1530 *haest:* snel.
1531 *droefste:* duisterste.
te vaste: zeer vast.
1532 *schepsel:* gestalte.
albaste: wit steen, hier: lijkkleur.
1533 *pluymich:* veeren.

Des spieghels krystalijn op s'kints verbleecten mondt:
Maer ziel en leven was vervloghen met den aessem,
Want t' glasighe krystal bleef zuyver zonder waessem,
De roosen waren op de kaecxckens al verwelckt,
T' corael waer met zoo dic dees borsten zijn ghemelckt
Was vande lippen wech, de stralen zonderlinghen
Van d'oochskens vriendelijc (die plachten te doordringhen
Dit moederlijcke hert, ach! dat zoo veel verliest)
En flickerden niet meer, maer waren al bevliest
En flinckerden niet meer, maer waren al bevliest
Van twee wijnbrauwen droef: dat liever noyt dees ooren
En hadden t' zoete woort van Moeder moghen hooren.
Ach! onghevallich eynde! ontijdelijcke doot!
Ghy treft met uwen flits die eerst wt s' moeders schoot
Beschouden s'Hemels licht, eylaes! voor al de smerte

krystalijn: kristal, glas.
aessem: adem.
glasighe krystal: kristalglas.
waessem: damp.
kaecxkens: wangen.
corael: roode kleur.
waer met: waarmee.
dic: dikwijls.
stralen zonderlinghen: bijzonder schoone stralen.
moederlijcke hert: hart van de moeder.
bevliest: bedekt.
wijnbrauwen droef: neergeslagen wenkbrauwen.
onghevallich: ongelukkig.
ontijdelijcke: te vroege.
flits: pijl.
eerst: het eerst.
beschouden: beschouwde.
smerte: pijn, leed.

En pijn, wats mijnen loon? niet dan t'doorschoten herte
Van myn verkoren bloet: ach! eer ghy oyt verreest,
Had beter s' moeders buyc u doncker tomb gheweest:
Hoe is dys mynen troost, hoe is dus mijnen roeme
Op eenen nacht verwelckt ghelijc een dorre bloeme.

MAN.

Oft desen dooden mondt noyt Vader, Vader riep,
Dees wiens liefde in myn hert begraven lach zoo diep,
Die letterlijcken stont in myn ghemoet gheschreven,
De Sonne van myn vreucht, de Ziele van myn leven,
Den rechten erfghenaem, en d'aldernaesten oor
Van al myn rijcke haef, van t' gout in myn thresoor,
Ja t'beelt myns aenghesichts, de wortel die de vruchten
Myns zaets beloofden voort te brenghen met ghenuchten.
„Wat is ons leven? ach! wat is ons leven ooc?
„Een lieffelijcke bloem, bel, bobbel, damp en rooc

1548 *herte:* hart.
1549 *verkozen bloet:* uitverkoren zoon.
verreest: geboren werd.
1550 *tomb:* graf.
1551 *dus:* aldus.
1553 *oft:* inleiding van een wenschzin, weer te geven met: „och mocht," of iets derg.
1555 *letterlijcken:* letterlijk.
1557 *oor:* erfgenaam.
1558 *haef:* bezit.
thresoor: schatkamer.
1559 *beelt:* evenbeeld.
1560 *mijns zaets:* van wat ik geplant heb.
ghenuchten: verheuging.
1562 *bel, bobbel:* waterbel.

„Oft smooc, die inde locht verblasen en verswenen
„Ghelijc een schauw verstuyft, en ydel vliecht daer henen:
„Het deurt een wijle maer een tijdeloosen eeuw,
„En snelt weer lichter als een witghevlocte sneeuw,
„Oft als een ijsen beelt, twelck spoedich overwonnen
„Syn statua verliest met t'stralen eender Sonnen,
„T' is als een blixems licht, dat nau om schijnen poocht
„En mist syn heerlijcheydt met dat het sich vertoocht,
„Een trots die duerich schijnt en smeltet al besweken,
„Met dat heur lemmet sparckt, met dat sy is ontsteken:
„Hoe vlien ons daghen wech, als waren sy ghevlerckt,

1563 *smooc:* rook.
verblasen: vervliegen.
verswenen: verdwijnen.
1564 *schauw:* schaduw.
1565 *een wijle maer:* een oogenblik slechts.
tijdeloozen eeuw: korte leeftijd.
1566 *lichter:* gemakkelijker.
als een witghevlocte sneeuw: als witte sneeuwvlokken. De constructie met *een*, die ons zoo vreemd aandoet, is middeleeuwsch; men zei toen ook: hard als een glas, enz.
1567 *ijsen beeld:* beeld van ijs.
1568 *statua:* gestalte.
1569 *blixems licht:* weerlicht.
om schijnen poocht: tracht te schijnen.
1570 *mist:* verliest.
met: tegelijk.
vertoocht: vertoont.
1571 *trots:* schittering.
duerich: duurzaam.
smeltet: te niet gaan.
1572 *met:* gelijk.
sparckt: schittert.
1573 *vlien:* glijden, vluchten.
ghevlerckt: gevleugeld.

„Ons uren zijn bestemt, en onsen tijdt beperckt,
„Ons wighe werdt ons graf, ons leven is verloren,
„Wanneer wy naulijcx zyn wt smoeders schoot gheboren."

VROU.

Dus schreyden d' ouders vast in zulcken harden proef,
Ons ooghen vloeyden, laes! als twee fonteynen droef,
De suster op heur sus, de broeder op syn broeder
Riep, oft noyt wt den schoot van een verkoren Moeder
Wy beyd waren gheteelt, och! oft wy noyt met smert
En pijn hadden ghedruct een zelfde moedershert;
Och! waren wy noyt beyde wt eenen bloet ghe-ronnen,
Noch noyt door eenen rinck gheraect int licht der sonnen,
Noch van een Vader noyt in syne liefde zoet
Ghewonnen op een Koets, noch met de melck ghevoedt
Die wt een ader vloot, noch tsamen opghevoestert;
Noch in een wanckel wiech met pijnen opghe-koestert;

1574 *bestemt:* afgebakend.
1575 *werdt:* wordt.
1577 *dus:* aldus.
vast: steeds.
proef: beproeving.
1578 *fonteynen droef:* droeve fonteinen.
1579 *op:* tot.
1580 *oft:* och, dat.
1581 *waren:* verkeerde klemtoon.
smert: smart.
1582 *ghedruct:* gekweld.
1583 *gheronnen:* voortgekomen.
1586 *koets:* bed.
1587 *vloot:* stroomde.
opghevoestert: opgevoed.
1588 *wanckel:* schommelende.

Zoo'n had u droevich eynde alst ommers wesen most
Ons zoo veel zuchten (laes!) noch tranen niet ghekost.
Wat hebdy meer misdaen als wy, dat s' doots verstaelden
Ghescherpten schicht met een dees borsten niet doorstraelden?
O helschen Atropos! Wie dacht, wien had ghedacht,
Dat ghy huns levens draet zout korten desen nacht?
Wy hadden uwe komst wel vlijtich waer ghenomen
En niet den zachten slaep met Lethes laten stroomen
Op ons ghesloten ooch, en noch voor t'laetst adieu
Dees wanghen eens ghekust, eer uwe vlimme hieu
En scheyden ziel en lijf wraecghierich vanden andren,
Voor eeuwich hadden wy noch eens omhelst malkandren.
Ach! saligher ist Lijc t'welck hier light wt ghestrect
Dat nu den rouwe met heur vleughelen bedect,
Als wy, die treurich omdees droefheyt te verzachten
Ons overstelpen in ons tranen en ons klachten.

1589 *zoo'n:* zoo en; *en* is een ontkenning.
ommers: toch.
1591 *verstaelden:* stalen.
1592 *doorstraalden:* doorschoot.
1593 *Atropos:* de schikgodin die de levensdraad afsnijdt.
1594 *korten:* afbreken.
1595 *vlijtich:* werkzaam.
1596 *Lethes:* vergetelheid.
1597 *adieu:* uit te spreken adieuw.
1598 *vlimme:* vlijm, spits.
hieu: doorstak.
1599 *van den andren:* van elkaar.
1602 *den rouwe:* de rouw (eerste naamval).
1603 *als:* dan.

MAN.

Tweemael vijf straffen wy (eylaes!) hebben ghevoelt
En worden altijt meer van droefheyt noch bespoelt,
Den Hemel even strengh hout synen booch ghespannen;
Dies bidden wy verlaet d' Israelijtsche mannen,
Verlatet den Hebreen, ontsluyt Egyptenlandt,
Op dat sy hunnen God voldoen syn offerhand;
Ontslaetse doch van t' Joc van al hun slavernijen,
En wilt ons alle voor een grooter straf bevrijen.

PHARAO.

Sy vluchten metter ijl van daer het morghenroot
Verrijst, tot daer het licht neerdaelt in Thetis schoot,
Voor Pluto trecken sy zoo wijt ter hellen neder,
Tot daer sy nimmermeer en keeren herwaerts weder,
Sy reysen naer t' besneeuwt en t' kout behijselt noort,
Tot daermen nimmermeer van hun vertrecken hoort,
Sy laten dan den Nyl die overvleyt vant goede,
Tot daer hun al ghelijc moet drucken d' arremoede:

1606 *van:* door.
bespoelt: getroffen.
1609 *verlatet:* laat gaan.
ontsluyt: opent.
1611 *Joc:* juk.
1613 *vluchten*, evenals in vers 1615 *trecken*, vers 1617 *reysen*, vers 1690 *laten*, vers 1621 *.loopen*, vers 1623 *nemen*, vers 1624 *werden*, vers 1625 *ruymen*, en *loopen* zijn niet aantoonende, maar aanvoegende wijs. Men geve dit weer door: laat hen vluchten, enz.
1615 *Pluto:* god der hel; hiermee duidt Pharao den God der Joden aan.
1616 *herwaerts:* hierheen.
1617 *behijselt:* beijzeld, een Vlaamsche vorm.
1619 *laten:* verlaten.
1620 *al:* alleen.

T'weerspannich slaefs ghedrocht, sy loopen al hun best,
Die ons ghezont Climaet ontsteken als een pest,
Sy nemen al hun Vee, sy nemen al hun have,
En werden op het velt een spijse voor de rave,
Sy ruymen t' gantsche Rijc, sy loopen na hun doot,
En erven Plutos nest voor eenen zachten schoot.

Binnen.

Den REYE DER ISRAELITEN *zinghen.*

Hebreen speelt s'Hemels lof
Nu op u luyte schoone,
Adieu Misraijns Hof,
Adieu Memphidis Throone.

Adieu Egypten-landt,
Adieu Rijcx-staf en Kroone
Die Nylus sandich strandt
Beheerscht door Pharaone.

Aidue tyrannich joc,
Adieu dienstbarich Gosen
Waer wt de Heer ons troc
Door Aaron en door Mosen.

Israel wil t' belooft
Canaan nu ghelucken,

1621 *ghedrocht:* gepeupel.
1622 *ontsteken:* aansteken, infecteeren.
1624 *werden:* worden.
1625 *ruymen:* ontruimen.
na: naar.
1626 *Plutoos nest:* hel.
voor: in plaats van.
1627 *speelt:* bezingt.
1629 *Misraijns:* Egypte's.
1630 *Memphidis:* Memphis'.
1636 *dienstbarich Gosen:* Egypte der dienstbaarheid.
1639 *Israel:* aan Israël.
wil: zal.
1640 *ghelucken:* ten deel vallen.

Daer Iuda syn voorhooft
Zal met een Kroone drucken,

Daer Iuda onder t' licht
En 't wanckel rondt der Manen
Syn Stoel en Zetel sticht
By t' stroomen der Iordanen.

Ghy Philistinen haest,
En ghy o Iebusiten!
Met Amalec verbaest
Maect plaets met d'Ammoniten.

De Koningh Iuda komt
Preuts in u schoenen treden,
O luystert! hoe hy tromt,
En naerdert met syn schreden.

Dat dynen hoochmoedt daelt
Voor die syn Ryc wil vesten
Ghelijc den blixem strealt
Vant Oosten tot den Westen.

U Grentzen open sluyt
Voor onsen Prins personich,
En laet tot roof en buyt
U melck en uwen honich.

1643 *wanckel:* veranderlijke.
1647 *haest:* weldra.
1649 *verbaest:* verschrikt.
1650 *maect plaets:* vlucht.
1652 *preuts:* trotsch:
1653 *tromt:* stapt.
1654 *naerdert:* nadert.
1656 *vesten:* vestigen.
1660 *personich:* in persoon.
1661 *roof:* prooi.

Iordaen die vanden tsop
Der heuvelen komt bruysschen,
Steect u blau hoornen op,
En laet u bobbels ruysschen,

Golft in d'azure Zee,
Zacht d'Oceaensche baren
Hoe Iuda op u Ree
Komt synen Throon pilaren.

Sinai maect dy ree,
Want op u hoochte steylich
Wil smoocken doen d' Hebree
Syn brant-offeren heylich.

Dat Horeb eeuwich staet
Gheresen onder t' Maenschijn,
En tuycht wie heeft ghedwaet
De tranen van ons aenschijn.

Mensch stappen zullen eer
Des Hemels circkel meten,
Dan hunnes Koninghs eer
Israel zal vergheten.

1663 *tsop:* top.
1666 *bobbels:* waterbellen.
1667 *azure:* blauwe.
1668 *zecht:* zegt, vertelt.
d' Oceaensche baren: de golven van den Oceaan. Vondel vergist zich hier, want de Jordaan stroomt niet in den Oceaan, maar in de Doode Zee.
1669 *Ree:* oever.
1670 *pilaren:* vestigen.
1671 *maect dy ree:* maakt u gereed.
1672 *hoochte steylich:* steile hoogte.
1676 *gheresen:* overeind.
1677 *tyucht:* getuigt.
ghedwaet: afgewischt.
1680 *cirkel:* omvang.

Den Enghel maect het spoor,
O laet ons niet verslappen,
Ons Leyds-lien treden voor,
Wy volghen hunne stappen.

PHARAO *den Koningh.* ALBINUS. *Velthooftman met sijn heyr-legher.*

PHARAO.

Die niet ontziet den roem syns Scepters te bevlecken,
Mach doen als Pharao, en laten henen trecken
De Slaven van syn Rijc, die onder s'Hemels wiel
Den Koningh eyghen zijn met lichaem en met ziel,
Die steeds ghehouden zijn den Koningh toe te wijden
De vruchten van hun sweet, en hongher zelfs te lijden,
De Slaef die s'Princen hooft met een ghemarmort dac
Moet overwelven s' daechs, en onder t' Hemel-vlac
Zelf slapen al den nacht, en dobbel wert vergouden,
Wanneer by synen loon hy t'leven mach behouden,
Oft rekent synen Heer hem t'schuymsel vander aerdt,

1683 *maect het spoor:* geeft den weg aan.
1685 *treden voor:* gaan vooraan.
1687 *vlg.* Pharao, die reeds berouw heeft, dat hij de Israëlieten heeft laten gaan, beschuldigt hier zichzelf van dwaasheid.
1689 *wiel:* omwenteling.
1690 *eyghen:* lijfeigen.
1691 *gehouden:* verplicht.
1692 *sweet:* arbeid.
1693 *ghemarmort:* marmeren.
1694 *Hemel-vlac:* uitspansel.
1695 *dobbel:* dubbel.
wert vergouden: wordt beloond.
1697 *oft:* of.
schuymsel: schuim.

En is hy op de helft nau zoo vele eeren waer,
Geen vrijheyt komt hem toe, ten zij hy 't mach verwerven
Door synes Koninex gonst, oft eyndelijc door syn sterven.
Vast hebben dees Hebreen verdobbelt snoo en valsch
T' Joc van hun dienstbaerheyt gheschoven vanden hals,
Door toverkonst huns Gods, diet scheen ons zou verdelghen
En heel Egypten in syn toornicheyt verswelghen,
Zoo nu syn rechte hant verlamt is noch verkort,
Hy neem de hantschoen op die hem gheboden wort.
Sy sijn wel wt t' ghesicht, maer noch niet wt myn handen,
Noch wt hun slavernij, al schijnense wt de banden
Van slaefsche Joc te zijn: Sy werden na ghedraeft,
En eer den vlugghen tijdt de bleecke Son begraeft,
Zie ick hun achterhaelt en onverziens bedroghen,
Ghelijc de voghel t' net wert over t'hooft ghetoghen,
En als int bladich bosch zoo schielijc t'bloode Hert
Beschreyt syn vrijheydt, alst in stricken is verwert,

1698 *op de helft nau zoo vele eeren:* nauwelijks half zoo veel eer.
1700 *gonst:* gunst.
1701 *verdobbelt snoo:* dubbel misdadig.
1702 *Joc:* juk.
1704 *toornigheyt:* toorn.
verswelghen: ten gronde richten.
1705 *rechte hant:* rechterhand.
verkort: machteloos.
1709 *slaefsche Joc:* slavenjuk.
werden: worden.
1710 *vlugghen:* voorbijgaande.
1712 *wert:* wordt.
1713 *bladich:* gebladerd.

Zoo zal ooc al betraent t'heyrlegher der Hebreeuwen
Hun vrijheyt zien berooft voor allen tijdt en eeuwen.
Tsa Hooftman, waerwaerts ist dat sy ghetoghen zijn?

HOOFTMAN.

Ontziende t'bloedich stael des preutschen Philistijn,
Heer Koningh, al verbaest begaf sich desen swerme
Daer t' rood Arabisch Meyrs ghekromden woesten erme
Dit Rijc een deel omvanght, en de woestijne dreycht:
Ghewapent naulijcx, sy om strijden niet gheneycht
En schenen, noch bequaem ten minsten hun vijanden
Het half ghelaet te bien, ick late staen hun tanden
Te breken met ghewelt: indien ghy desen Rey
Vervolght, ghenadich Vorst! voor t' oorloochs velt-gheschrey
Sy raken inde vlucht, en reppen tsaem hun zolen,
Als Schaeps-kud die de Wolf het herte heeft ontstolen,

1715 *heyrleger:* troep.
1716 *beroofd:* geroofd.
1717 *tsa:* komaan.
preutschen: trotschen.
1719 *verbaest:* verschrikt.
1720 Versta: waar de kromme, woeste tak van de Roode of Arabische Zee dit rijk gedeeltelijk omvangt.
1721 *dreycht:* bedreigt.
1722 *om:* om te.
1723 *bequaem:* in staat.
1724 *bien:* bieden, toewenden.
1726 *velt-gheschrey:* krijgsgeschreeuw.
1727 *zolen:* voeten.
1728 *het herte heeft ontstolen:* den moed heeft ontnomen.

Om gheen beschermen denckt, maer van een bende haest
Wel hondert benden maect, en vluchtet al verbaest.

PHARAO.

Welaen de rossen toomt om gheenen tijdt verzuymen.

HOOFTMAN.

Sy briesschen, en t' ghebit huns breydels doen sy schuymen,
En zijn met strijdschen moedt ghespannen int gareel,
De waghens toegherust, en t' Legher al gheheel
Ghehelmt, ghestoct, ghestaeft, vierkantich in slach-orden
Verlanght wanneer den tocht zal aenghevangen worden.

PHARAO.

Zoo treed de Koningh voor, op trommel en trompet
De wapenroovers noot tot t' bloedighe bancket,
Dat elck syn hielen licht, t' is gheenen tijt om hincken,
Nu int bestoven velt Mars synen schilt doet blincken,

1729 *beschermen:* verdedigng.
haest: weldra.
1730 *verbaest:* verschrikt.
1731 *om:* om te.
1732 *breydel:* teugel.
1733 *strijdschen:* strijdvaardigen.
1735 *ghehelmt, glestoct, ghestaeft:* van helmen, lansen en speren voorzien.
1738 *wapenroovers;* hiermee zijn bedoeld de overwinnaars, die hun vijanden van hun wapenrusting beroofden (in het latijn noemde men een dergelijken roof spolia opima).
noot: noodigt.
bancket: feestmaal.
1740 *bestoven velt:* stoffige slagveld.
Mars: de Oorlogsgod.

Krijcht onder syn banier, hy leyt u aenden dans,
Des overwinners hooft omvlecht den Lauwer-krans,
Den wech is al ghebaent, dus laet ons niet verslappen,
Zoo ver te vinden is het spoor van hunne stappen.

Binnen.

CHOOR.

Die den Hemel derft bekrijghen,
Zal wel voor een wijl opstijghen,
Even als Neptunus vocht
Worpt syn baren na de locht,
Die van zelf in korter stonden
Weder vallen in d'afgronden;
Oft ghelijc een vlam gheswimt,
Licht op na den Hemel klimt,
Die men wederom sich zelven
In syn asschen ziet bedelven:
Want de groote goetheyt Gods
Latet wel den Koningh trots
Op het hoochste en even dolle
Woeden, doch wanneer hun rolle
Is ten wtersten vol-speelt,
Op t' Theatrum ghetoneelt,

1741 *krijcht:* strijdt.
1745 *derft:* durft.
bekrijghen: beoorlogen.
1747 *Neptunus vocht:* de vochtige (Zeegod) Neptunus.
1748 *worpt:* werpt.
na: naar.
1751 *gheswint:* gezwind.
1752 *op:* omhoog.
na: naar.
1756 *latet:* laat.
Koningh trots: trotsche koning.
1757 *hoochste:* hevigste.
1759 *wtersten:* laatsten.
vol-speelt: uitgespeeld.
1760 *Theatrum ghetoneelt:* tooneel-theater. *ghetooneelt* is: van een tooneel voorzien; het heeft niets met „tonnen" te maken gelijk Vondel en anderen het hebben gemeend.

En wanneer hy met berommen
Meynt ten hoochsten zijn gheklommen,
Stoot den godlijcken Monarch
Hem afgrijsich vanden Bergh.
Hoe hy was den Hemel naerder
Hoe den val hem is te swaerder,
Hoe hy meerder opwaerts steech
Hoe hy dieper valt om leech.
Hoe hy meerder rees verkorselt
Hoe hy platter valt vermorselt.
Dit blijct aan Pharao straf,
Die zoo blind'lingh loopt na t' graf.
Die in s' Heeren straffe tijdich
Blijft verstoct, versteent partijdich,
Daer een yeder roe als vrient
Hem tot beteringhe dient:
Want de strengheyt Gods ten lesten
Ydereen kastijdt ten besten,
En syn gheessel al begrijst
Op een grooter roede wijst.
Wie dan in der Sonnen luyster
Sluyt syn ooghen in het duyster,
Wie d' aenkloppers van t' ghemoet
S' herten deur niet open doet:

1761 *berommen:* snoeven.
1764 *afgrijsich:* op afgrijselijke wijze. Men! ette op het rijm *Monarch-bergh.* Beide zijn uit te spreken met een klinker tusschen a en e in.
1765 Versta: hoe nader hij den Hemel was.
1767 Versta: hoe meer hij enz.
1768 *leech:* laag.
1769 *verkorselt:* geprikkeld.
1770 *platter:* lager.
1771 *Pharao straf:* de strenge Pharao'
1773 *straffe tijdich:* gepaste straf.
1774 *partijdich:* vijandig.
1779 *begrijst:* bejammert.
1780 Versta: is de voorbode van een zwaardere straf.
1781 *luyster:* licht.
1784 *s' herten deur:* de deur des harten.

Wie zoo vele donderslaghen,
Luyden laet voor ydel vlaghen,
Op het onversienste balt
S'Heeren blixem overvalt:
Ghelijc desen Koningh prachtich
Die gheen teyckenen aendachtich
Mochten leyden wt den tret
Van syn obstinaet opzet.
Dies de Heere t' eenemalen
Hem ontrect de helder stralen
Van syn Hemelsch aenghesicht,
En verduystert hem int licht:
In verkeertheyt overgheven,
Tot hy eyndelijc ghedreven
Even als een roerloos schip,
Drijft al blind-lingh op de klip
Van syn overgheven boosheyt,
Van syn stoute goddeloosheyt,
In den afgrondt en t' verleyt,
Van syn overgheventheyt.

1786 *luyden:* klinken.
ijdel vlaghen: voorbijgaande buien.
1787 *balt:* weldra.
1789 *prachtigh:* machtig.
1790 *aendachtich:* met zijn aandacht.
1791 *tret:* gang.
1797 *in verkeertheyt overgheven:* in misdadige slechtheid.
1799 *roerloos:* stuurloos.
1801 *overgheven:* misdadige.
1802 *stoute:* vermetele

VIJFDE ENDE LAETSTE DEEL.

FAMA, *oft t' blasende Gherucht.*

T' heyr-legher Israels (dat God zelfs had gheleydt
Onder syn vleugh'len wt d'Egyptsche dienstbaerheydt,
Dat God 'snachts voorghingh in een vierighe Colomme
En s' daechs in eene Wolck) Pharao wederomme
Had eyndlijc achterhaelt, en met syn oorlochs-heyr
Omringht tusschen t' gheberght en tusschen t'roode Meyr,
Dat met de Sonne quam de duysternis verrasschen,
Sich spieghelden verbaest in zoo veel harrenasschen,

Fama. Men begrijpe, dat de tooneelwetten voorschreven, dat het drama binnen 24 uur afliep, op dezelfde plaats speelde (eenheid van tijd en plaats) als ook dat geen gruwelijkheden of gewelddaden werden vertoond. Om nu de zaken, die voor het verloop van het drama vereischt werden maar tegen deze regels zouden strijden, toch te toonen, wendde men den kunstgreep aan, dit alles te doen verhalen. Daartoe was zeer geschikt een in de meeste drama's van Vondel voorkomend *Bode*, maar ook wel treden bovennatuurlijke wezens om voorspellingen te doen. Hier is het de *Faam*. Dit is een herinnering aan den rederijkerstijd, toen toen allegorische personen op het tooneel zeer gewoon waren. v. Lennep steekt den draak met deze figuur door haar voor te stellen als: „Fama, 't blazende gerucht, de „vox publica," de nieuwsmare bijna zouden wij zeggen, de „Oprechte Memphidische Courant."

't blasende Gherucht: de Faam, met een bazuin in de hand.

1805 *zelfs:* zelf.

1806 *vleugh'len:* bescherming.

1808 *Pharao:* onderwerp.

1809 *eyndlijc:* eindelijk.

oorlochs-heyr: oorlogsleger.

1810 *omringht:* ingesloten.

't roode Meyr: de Roode Zee.

1811 *dat met:* zoodra.

1812 *spieghelden:* enkelvoud.

In zoo veel yser-blau, dies riepen sy, ten helpt,
Wy blijven tzamen hier in droefheyt overstelpt,
Wy zijn besloten van t' gheberghte vande baren,
Van zoo veel oorlochs-volck en toegheruste scharen:
Ha Amrams sonen snoo! die ons zoo onbedocht
Vervoert, hier op een graf en kerck-hof hebt ghebrocht:
O salich waren wy in arbeyt en in slaven
Eer in Egyptenlant ghestorven en begraven:
Verraders vanden Rey en t' Legher der Hebreen,
Een yeder wreec sich zelf en worp den eersten steen.
Ghelijc de Reysighers (als in d' azure golven
Van eenen waterbergh bedect wort en bedolven
Het vlottich schip, wanneer sich Boreas verheft,
En t' golvich driftich hout met groene baren treft)
Den Schipper dreyghen vast, zoo voor de stuere winden
Hy t' opgheblasen zeyl wil strijcken noch ontbinden.
D'een met een bleec ghelaet na t' leven vast de doot
Afschildert, d' ander klaecht dat in Thetidis schoot

1813 *ten helpt:* het helpt niet.
1815 *besloten:* ingesloten.
1816 *toegheruste:* uitgeruste.
1817 *Amrams sonen:* Mozes en Aarom.
snoo: misdadig.
onbedacht: ondoordacht.
1819-1820 Construeer: waren wij in arbeyt en in slaven (zwoegen), eer (liever) salich in Egyptenlant gestorven enz.
1821 *Rey:* hier: volk.
1824 *van:* door.
waterbergh: hooge golf.
1825 *vlottich:* drijvend.
Boreas: de Noordenwind.
1826 *golvich driftich* golvend en drijvend.
1827 *dreyghen:* bedreigen.
vast: steeds.
stuere: hevige.
1828 *ontbinden:* losmaken.
1829 *vast:* alreeds.
1830 *Thetidis:* van Thetis, godin der zee.

Hy vint syn duyster tombe, en d'ander dat syn leven
Ontijdelijc hy moet den baren overgheven,
Dat ondertusschen heeft den Zeeman al ontrust
Ghenoech te doen eer hy d' een stilt en d' ander sust;
Zoo ooc in desen storm d' Israelijtsche Hoeders
Aaron en Moses beyd vertroosten hun ghebroeders,
En roepen, Mackers denckt dat uwen Koningh leeft,
Die midden in s' doots noot de syne t'leven gheeft,
T' is eenen vasten gront, en twijffelt niet zoo wancker,
Vest u gheloove op hem, en worpt der hopen ancker
Op Gods almachticheyt, die t' steyl gheberghte kan
Tot dalen platten, en verdrooghen d'Ocean:
Den jonghsten toont hoe hun den Hemel is te goede,
En slaet met syne doode en levendighe roede
Het woeste baergheplots dat sich verdeylet stuer,
En wederzijden maect een roo robijnen muer,
Een schutsel van crystal, en nemet syn afscheytsel
Zoo wijt dat midden blijft een guldich zant plaveytsel,

1832 *ontijdelijc:* te vroeg.
1833 *ontrust:* rusteloos.
1834 *stilt, sust, :* geruststelt.
1835 *Hoeders:* aanvoerders.
1839 *wancker:* onzeker.
1840 *worpt der hopen ancker:* vestig uw hoop.
1843 *den jonghsten:* Mozes.
1844 *doode en levendighe roede:* staf, die in een slang veranderen kan.
1845 *baergheplots:* golfgeklots.
verdeylet: verdeelt.
1846 *wederzijden:* aan weerskanten.
een roo robijnen muer: „Hier blijkt, dat Vondel in den waan verkeerde, dat het water der Roode Zee werkelijk rood was." (v. Lennep).
1847 *schutsel:* borstwering.
afscheytsel: splitsing.
1848 *guldich zant plaveytsel:* weg van gouden zand.

Een drooghen vloer gheschelpt, waer op dees Leytslien voor
T' gansch Legher volghen doen hun stappen op het spoor.
O zeldsaem wonderwerck! wie zal ick best ghelijcken
Israel die zoo haest een plaetse vint om wijcken,
Als by de watervloet, die stroomich op ghehoopt
Een leegher diepte vint en snellijcken verloopt.
Terwijlen dus d' Hebreen (spijt t' wesen der natueren)
Vast dweerssen dese straet van crystalijne mueren,
Roept d' een, de Zee is drooch, en t' water even vocht
Hanght ick en weet niet hoe tot boven inde locht,
En d' ander krijst, wats dit? t'roo meyr schijnt opgheblasen,
Thetis ciert heur parruyc in dese spieghel-glasen:
Waer toe met schepen meer ghevloten over t' nat,
Wanneer men doorgaens vint zulck eenen drooghen pat?
Waer toe dient doch t' compas en d' opghespannen zeylen,
Oft grondloos diep-loot om de diepten met te peylen?

1849 *gheschelpt:* met schelpen.
Leytslien: aanvoerders.
1851 *wie zal ich best ghelijcken:* met wie zal ik het best vergelijken.
1852 *haest:* snel.
om wijcken: om te vluchten.
1853 *stroomich:* waterrijk.
1854 *leegher:* lager.
verloopt: wegstroomt.
1855 *spijt t' weten der natueren:* op bovennatuurlijke wijze.
1856 *vast:* voortdurend.
dweerssen: doortrekken.
1858 *locht:* lucht.
1860 *parruyc:* haartooi.
1861 *ghevloten:* gedreven.
1862 *doorgaens:* om er door te gaan.
1863 *opghespannen:* geheschen.
1864 *met:* mee.

Dus in verwonderingh treet vast t' heyrlegher voort,
En vindet sich droochs voets van d' een op d. ander boort
Behouden op het strant, dies Pharao verbolghen
Verkiest den zelfden pat om flocx hun t' achtervolghen
Met al syn wapentuych, met al syn krijchs ghewelt,
En is nau int ghebiet van t' zandich Zeeusche velt
Oft den Hebreeuschen God beghinnet sich te belghen,
Die om hun in een graf te zamen te verswelghen,
Een slincx onweder van den Hemel nederworpt,
Dat t' slibberich gheberght weer in syn holte slorpt,
Dat yder over hooft en hals int diepste sobbelt,
En komen door t' ghegolf eens eyndlingh opghebobbelt
Met eysselijc gheschreeu, half levende half doot:
De dooden zijn alree meer als der golven vloot:
D' een roept Osiris, o! helpt my te boven klemmen,
En d' ander, help Isis, op dat ick 't mach ontswemmen,

vast: steeds.
boort: oever.
flocx: aanstonds.
nau: nauwelijks.
Zeeusche velt: zeevlakte.
belghen: vertoornen.
verswelghen: verdrinken.
slincx onweder: kromme bliksemstraal.
nederworpt: terneerwerpt.
slibberich: onvast.
slorpt: vloeit.
over hooft en hals: hals over kop.
sobbelt: valt.
ghegolf: golven.
eyndlingh: ten slotte.
opghebobbelt: omhooggedreven.
vloot: stroom.
klemmen: klimmen, stijgen.
ontswemmen: door zwemmen ontkomen.

D' een is met t' harnas swaer ghezoncken inden gront,
D' een hout sich aende Koets, of aende wielen ront,
En d' ander al verbaest, om boven t' water wacker
Noch t'hooft te houden op, grijpt synen naesten Macker
En zincken beydegaer: de Zee die altijt woelt,
Wat noch te boven drijft voorts inden afgrond spoelt.
Den Prince vanden Nyl, die in syn Koetse deftich,
Wert voorts ghetrocken van sneeu witte hengsten heftich,
Vervloect de troubel Zee, de golven zout gheswint,
Den Hemel en de locht, de blixems en de wint,
En om ontijdlijc noch de bleecke doot t' ontvlieden,
Derf hy den dullen storm t' hooft even dapper bieden,
En stijcht de baren op, en krijschet, oft ghy schuymt,
Voor desen gaffel spits de wech en t' strant opruymt,
Ick ben Neptunus zelf den God van dese stranden,
Ontziet myn blauwe spriet met drij ghescherpte tanden:

1882 *Koets:* strijdwagen.
1883 *verbaest:* verschrikt, beangst.
1885 *beydegaer:* allebei.
woelt: omhoogwoeld.
1886 *afgrond:* diepte.
1887 *Prince van den Nijl:* koning van Egypte.
Koetse deftich: verheven strijdwagen.
1888 *voorts:* voort.
van: door.
1889 *golven zout gheswint:* zoute, snelle golven.
1891 *ontijdlijc:* te laat.
1892 *derf:* durft.
dullen: dollen, wilden.
1893 *baren:* golven.
oft ghij schuymt: al schuimt gij, golven, nog zoo.
1894 *gaffel:* drietand.
opruymt: maakt vrij (gebiedende wijs).
1896 *spriet:* speer.

Ghy bruyscht, ghy swalpt, en krielt, ziet wie ghy rebelleert;
Ick bent, die op het diep van uwen stroom laveert.
Den Ocean en past op vloecken noch op schelden,
Syn dreyghementen dweers en moghen hier niet ghelden;
Na dat hy zevenmael met t' woest ghetuymel vocht,
Syn voorhooft heeft gheberght ten wolcken inde locht,
En weder zevenmael ghedaelt is inde vesten
Vant grondeloose diept, hem eyndelijc ten lesten
De vochtigheyt verswaert, ja alle hoop berooft,
En in heur grimmicheyt delft over hals en hooft.
Ick gheef te dencken voorts, de Hebreen diet aenzaghen
Hoe hunnen vijant lach zoo kortelingh verslaghen,
Hoe God zoo lichtelijc den pratten hooghen moet
Pharaos had ghedempt vertreden onder voet,
Oft niet een yders tongh van vrolijcheyt ontspronghen,
Den drijmael hooghen lof des Hemels heeft ghezonghen,
Als sy aenschouden vrij van s' Koninex wreetheyt straf,

wie ghij rebelleert: tegen wien gij u verzet.
laveert: ga.
past op: geeft om.
dweers: toornige.
moghen: kunnen.
t' woest ghetuymel vocht: woest, tuimelend nat.
gheberght: gestoken.
vesten: vesting, stad.
verswaert: overmeestert.
delft: begraeft.
zoo kortelingh: in zoo korten tijd.
pratten hooghen moet: trotschen hoogmoed.
ghedempt: vernietigd.
ontspronghen: losgemaakt.
als: toen.
wreetheyt straf: strenge wreedheid.

Dat hun verlossingh werdt Pharao tot een graf,
Diens korten ondergangh, diens droevich treurspel even
En onversienste doot hun strecte tot den leven.
De winden en het Meyr goetjonstich wierpen ruyt
D' Egyptsche wapeningh weer aenden oever wt,
Wierp harnasch schildt en sweerdt juyst den Hebreen in handen,
Daer sy eerst werden met ghedreycht van hun vijanden:
Dit heb ick zelf ghezien, dit heb ick zelf ghehoort,
En deyl t' een yeder voor de zuyver waerheyt voort,
Veel wijder als men ziet Son, Maen, en Sterren blincken
Zal ick dees nieuwe-maer met myne tromp doen klincken.

Binnen.

HYMNE OFTE LOF-ZANGH
VANDEN
ISRAELIJTSCHEN REYE.

I.

Nu zinght, nu speelt, nu reyt en danst,
Nu looft den Heer der Heeren
Die ons met d'overhant bekranst,

1915 *korten:* snellen.
even: juist.
1916 *onversienste:* meest onverwachte.
den leven; derde naamval, afhangend van het voorzetsel *tot.*
1917 *goetjonstich:* welgezind.
ruyt: barsch, ruw.
1918 *wapenningh:* bewapening.
1920 *met:* mee.
van: door.
1923 *wijder:* verder.
1924 *tromp:* trompet, bazuin.
1925 *reyt:* danst.

Vlecht hem een kroon van eeren,
Hy is die al de banden van
Ons slavernije breken kan
En onsen rou in vrolijcheyt verkeeren.

II.

De Heer ghedenckt aen syn verbondt
Over syn wtverkoren,
Looft hem met ziele, tongh, en mondt,
Die Israel staet voren,
Die Iacobs Huys in dienstbaerheyt
Onder syn schaduwe bespreyt,
Prijst synen Naem, en wilt nu vreucht oorboren.

III.

Hy is den God van Abraham,
Isac en Iacob machtich,
Die nu tot Koningh salft den stam,
Den stamme Iuda krachtich,
Die ons na t' zoet beloofde Landt
Gheleydet door syn stercke handt
Om heerschen int landt Canaan eendrachtich.

IV.

Int Landt daer melck en honich vloeyt,
Daer de Iordaen beneven
Stroomt, die wt zoo veel beecxkens groeyt

1927 *overhant:* overwinning.
1931 *rou:* droefheid.
verkeeren: veranderen.
1932 *ghedenckt aen:* blijft indachtig.
1935 *staet voren:* beschermt.
1937 *schaduwe:* bescherming.
bespreyt: overdekt.
1938 *oorboren:* genieten.
1943 *na:* naar.
1945 *om:* om te.
1947 *beneven:* langs.
1948 *groeyt:* water ontvangt.

Van t' steyl gheberght verheven:
Daer als de baren vander Zee
Oft t' zant der stranden nu alree,
T' zaet Israels doet syn vijanden beven.

V.

Looft desen Krijchshelt onvervaert,
Die paerden, ros en waghen,
T' ghewapent heyr met schilt en swaert
Heeft mannelijc verslaghen,
Met den verstocten Koningh trots,
Bout op dees klip en stercke rots,
Die niet en swicht voor stormen en zee-vlaghen.

VI.

Den root-schaerlaken mantel breyt
Van t' roode Meyr hy scheurde,
En heeft gult-zandich gheplaveyt
Een effen straet waer deur de
Hebreen ontweken hun misval,
Tusschen twee mueren van crystal
Daer Pharao den laetsten zucht betreurde.

VII.

Pharao die ons op de hiel
Vervolghde met syn scharen,
T' zee-water stormich overviel

1951 *alree:* alreeds.
1952 *t' zaet Israëls:* de Israëlieten.
1956 *mannelijc:* dapper.
1958 *dees klip en stercke rost:* nl. God.
1960 *root-schaerlaken mantel breyt:* breede roode oppervlakte. Zie noot bij vers 1846.
1962 *gheplaveyt:* aangelegd.
1964 *misval:* ongeluk.
1966 *betreurde:* bezuurde.
1967 *Pharao:* vierde naamval.

Met t' swalpen vande baren:
Die t'voorhooft berghden int ghestert,
In den afgrondt vernedert wert:
Speelt s'Heeren lof op harpen en op snaren.

VIII.

Pharaos wimpelen ontdaen
En zach men niet meer swieren,
Noch t'bloedtzeyl van syn oorlochs vaen,
Noch al syn roo banieren,
Syn wapens en gheslepen stael
Zonck met syn rustingh altemael:
Wilt hem opt plat van syn Altaren vieren.

IX.

Bout al u hoop op desen Steen,
Bout u gheloove vaste
Op den Monarche der Hebreen,
Die Pharao verraste,
Die des Tyrans voornemens schort,
Den hoochmoedt van hun vleughels kort,
En met syn stercke schouders ons ontlaste.

1970 *baren:* golven.
1971 *berghden:* stak (enkelvoud).
ghestert: sterren.
1972 *vernedert:* neergeworpen.
1974 *wimpelen ontdaen:* ontplooide bannieren.
1975 *swieren:* waaien.
1976 *bloedtzeyl:* bloedkleurige doek.
roo: roode.
1980 *hem:* God.
plat: tafel.
vieren: vereeren.
1981 *steun:* rots.
1985 *schort:* tegengaat.
1986 Versta: hun overmoed kortwiekt.
1987 *ontlaste:* van last bevrijdde.

X.

In koper, steen, noch yser hart,
Alleen niet dees weldaden
En prent, maer schrijft ooc in u hert
Gods goedtheyt vol ghenaden,
Die ons s' doots muyle heeft ontruct,
Groen Palm en Myrte tacken pluct,
Kroont, ciert, en vlecht u hooft met Lauwerbladen.

MOYSES *doet syn offerhande ende spreect:*

Dwijl Israel ontruct is wt syn slaefsche banden,
Zoo stijch ten Hemelwaert ons herte met t'ghesmooc
Van desen Altaer, als een lieffelijcken rooc
Ontvanght o Heer! ontvanght dees heylighe offerhanden.
Ontfanght dees offerhand tot een danckbarich teycken,
Oft schoon den teeren mensch niet anders wederghеeft
Dan t'ghene hy (eylaes) van u ontfanghen heeft,
Syn swacke sterffelijcheyt niet hooghers mach bereycken.
Ghy zijt de volheyt zelf, de spruytende fonteyne
Die overvloeyt van t'goede: o mensch! die niet en hebt

1990 *prent:* grift.
1995 *dwijl:* nu.
slaefsche banden: slavenketenen.
1996 *ghesmooc:* rook.
1998 *rooc:* geur.
1999 *dankbarich teycken:* bewijs van dankbaarheid.
2000 *den teeren mensch:* de zwakke mensch.
2001 *eylaes!:* slaat op de onmacht van den mensch.
2002 *niet:* niets.
mach: kan.
2003 *spruytende:* ontspringende.

Yet goets, als tgheen ghy wt dees zuyver borne schept,
En zijt niet van uzelfs als stof en asch onreyne.
Wat offert ghy den Heer? niet anders als den lof der
Oprechter lippen vroom voor syn weldadicheyt,
Twelck God veel meer behaecht als boc, stier, kalf of gheyt,
Een danckbaer hert is hem den aenghenaemsten offer.
T'is God die't al wt Niet heeft door syn woort gheschapen,
Die 't wonderlijc gheheel ghegheven heeft den eysch,
Ghewelft, ghebout, gheciert, ghelijc een schoon Palleys,
De Stieren hooren hem de Kalveren en Schapen.
Niets isser zoo gheringh of t' is van hem ghevloten,
Hy hevet al ghemaect, o groot is uwen lof!
Die't al hebt rijckelijc ghebouwet zonder stof,
Zoo ghy in uwen raet verholen hadt besloten.
Heer, dit bekennen wy noch eenmael met verlanghen,
Wat wy op den Altaer in vyer en vlammen root
Ontstecken, is ghevloeyt wt uwen milden schoot,

2005 *als:* dan.
borne: bron.
2006 *niet:* niets.
zelfs: zelf.
als: dan.
2008 *voor:* in ruil voor.
2010 *hert:* hart.
2011 *Niet:* het Niets.
2012 *eysch:* den vereischten vorm.
2014 *hooren:* behooren.
2015 *ghevloten:* voortgekomen.
2016 *hevet:* heeft, het.
al: heelal.
2018 *raet verholen:* verborgen raad.
2020 *vyer:* vuur.

Ja hebben ziel en lijf van u, o God! ontfanghen.
Den offer komt u toe, die, Heer, verteert tot asschen,
Neemt dat u toebehoort: den Altaer toebereyt
Alleene zij t'bewijs van onse danckbaerheyt,
Dat ghy ons aenschijn vande tranen hebt ghewasschen.
Dat ons ghemoet u vyert inwendich na den gheeste,
En dat ons herte brant, ghelijc als in s' vuyrs gloet
Opt heylighe ghesteent ons offerhande doet,
En dat wy uwe Wet betrachten aldermeeste.
Zoo dicwils als het bloet der bocken zal besprenghen
Des Altaers hooghe plat, zal ick ghedencken aen
Hoe wy de straffe hant ws Enghels zijn ontgaen,
Waer door ghy tzamen ons wout wt Egypten brenghen.
Ick zal ghedencken hoe om Pharaos verdiensten
Al d' eerstelinghen van gheheel Egyptenlant
Van menschen en van vee door uwe stercke hant
Gheslaghen werden van den meesten tot den minsten.
En hoe ghy ons verlost hebt wt de tyrannije
Van desen Koningh, die om syn hartneckicheyt
Met synen hoochmoet nu int Meyr begraven leyt,

2022 *hebben:* onjuist voor heeft. Vondel denkt aan het meervoudige begrip „alles."
2023 *den offer:* het offer.
verteert; gebiedende wijs.
2024 *den Altaer toebereyt:* het gereedgemaakte altaar.
2026 *ghewasschen:* wij zouden verwachten: gedroogd.
2027 *vyert:* vereert.
2030 *allermeeste:* boven alles.
2031 *besprenghen:* bevochtigen.
2034 *wout:* wildet.
2035 *verdiensten:* verdiende loon.
2036 *eerstelinghen:* eerstgeborenen.
2038 *meesten:* machtigsten.
minsten: geringsten.
2041 *Meyr:* zee.

Waer door wy zijn ontboeyt van al ons slavernije.
O Heer, bereyt den wech, en trect noch voor ons henen,
Ghelijc ghy tot noch toe ghedaen hebt goedertier,
Des daechs in eene Wolck s' nachts in een vlammich vier
Waer in ghy my ooc zijt op Sinai verschenen.
Vertzaecht voor onse komst de stoute Philistinen,
Quetst hunnen preutschen moet, o Heer, blijft onsen borght
En onsen schilt, op dat wy moghen onbezorght
Gheraken door de dorre Arabische woestijnen.
Op dat wy eyndelijc eens moghen triumpheren
Int Lant van Canaan, en dat wy uwe Wet,
U offerhanden daer reyn zuyver onbesmet,
En ons beloft voldoen, tot uws naems prijs en eeren.

Binnen.

CHOOR.

S'Hemels goetheyt die voorhenen
Ons Voorvaders heeft beschenen
Is hier opt Toneel herspeelt,
En na t'leven afghebeelt.

2042 *ontboeyt:* van boeien bevrijd.
2033 *voor ons henen:* voor ons uit.
2045 *vlammich vier* vuur zuil.
2047 *vertzaecht:* maakt bevreesd.
2046-2047 Het rijm verschenen — Philistinen doet vreemd aan; het laatste woord moet men uitspreken met een klank tusschen *i* en *ee* in.
2048 *quetst:* vernedert.
preutschen moet: trotschen inborst.
borght: burcht.
2049 *moghen:* kunnen.
2054 *beloft:* gelofte.
prijs: lof.
2057 *herspeelt:* weer opnieuw vertoond.

Tijt noch de verghetenissen
Hoort wt ons ghemoet te wissen
Dees weldaden overgroot
Neerghedaelt wt s' Hemels schoot.
Doch wanneer wy zien veel milder
Wat den Goddelijcken Schilder
Hier met naect af conterfeyt,
Raect dit in verghetenheyt,
En vertoont sich veel gheringher,
Wanneer dit ons met den vingher
Wijst opt ware wesen blij
Van dees Hemel-schilderij:
Op een grooter weldaet leerlijc,
Die door Iesum Christum heerlijc
Ons zoo rijckelijc beschijnt,
Dat de schaduwe verdwijnt:
Want wanneer de Sonne luystert,
T' manen-zilver wert verduystert,
T' bleecte voor het helderst swijct;
T' minste voor het meeste wijct:
Om den zin hier van te mellen
D'een wy teghens d'ander stellen.

2059 *verghetenissen:* vergetelheid.
2060 *hoort;* hier was een meervoud *behooren* vereischt.
2063 *milder:* rijker.
2065 *hier met:* hier mee.
naect: duidelijk, naar waarheid.
conterfeyt: afbeeldt.
Hier wijst Vondel er op dat de verlossing der Israëlieten uit Egypte een voorafbeelding (figura) is van de verlossing der menschen door Christus.
2066 *verghetenheyt:* vergetelheid.
2069 *wijst;* zie noot bij vers 2065.
2071 *leerlijc:* leerzaam.
2075 *luystert:* schijnt.
2076 *wert:* wordt.
2077 *swijct:* verdwijnt.
2079 *mellen:* vertellen, melden.
2080 *teghens:* tegenover.

Nu het Rijc Egypten is
Oft beteyckent duysternis,
Daer in sware slavernije
Iacob onder d' heerschappije
Pharaonis met gheklach
Droevelijc in boeyen lach:
Maer door t'Goddelijc verweyre
Werden sy door t' roode Meyre
Tzaem verlost wt dees spelonck
Als den Pharao verzonck
Met syn schilden, en syn swaerden,
Met syn ruyters, volck, en paerden:
Even laghen wy verstrict,
Leelijc ins ons bloet verstict,
Onder Satan, Hel en Sonden,
In s' Doodts banden vast ghebonden,
Maer door s' levens klaer Fonteyn
Onsen Salichmaker reyn,
Als hy in het laetst der daghen
Aen het Cruyce wert gheslaghen,
Werden wy door syn bloet roodt
Vrij van Sond, Hel, Duyvel, Doodt,
Door syn goetheyt vol ghenaden
Afghewasschen ons misdaden:
Niet verlost als Iacob bloot
Van een tijdelijcke doot:
Maer door desen Samson leeuwich

2081-2082 *is oft beteyckent:* zoowel is, als beteekent.
2085 *gheklach:* jammerklachten.
2087 *verweyre:* verdediging.
2090 *als:* toen.
2093 *even:* evenzoo.
2094 *leelijc:* vol lleed.
2097 *klaer Fonteyn:* heldere bron.
2100 *weert:* wordt.
2101 *werden:* worden.
2105 *bloot:* slechts, alleen maar.
2107 *Samson;* ook een afbeeldsel van Christus.
leeuwich: (sterk) als een leeuw.

Vrij van d' Helsche pijnen eeuwich,
Van Gods onvergancklijc wee,
Van het sweert dat wt der schee
Boven t' hooft ons dreychde grammich,
Met den brandt des afgrondts vlammich.
Israel troc al ghelijc
Naer een aerdsch vergancklijc Rijc,
Dat maer voor een tijt mocht bloeyen,
Maer naer ons ghebroken boeyen
Ons de Heere roept tot hem
In het nieu Ierusalem.
Loopt dan ijverich gheneghen.
Hebben wy door Christum kreghen
Eenen wegh ghebaent en plat
Naer de schoone Hemel-stadt,
Daer doot, siecte, strijt noch tranen
Ghelijc over der Iordanen
Ons meer zal ontmoeten wreedt,
Alst den Israliten deed.
Die zoo vlijtich hun bewesen
In het wterlijcke wesen,
Ooc om slachten t' zuyver Lam,
T' welck terstont een eynde nam,
Als den Godlijcken Messias
(Daer den anderen Helias
Syn verkoren Ionghers vroet

2109 *onvergancklijc wee* eeuwige straf.
2111 *grammich:* toornig.
2116 *naer ons ghebroken boeyen:* na het breken van onze boeien
2119 *ijverich ghenegen:* vol vuur en ijver.
2120 *kreghen:* gekregen.
2124 *over der Iordanen:* in Kanaän.
2127 *hun bewesen:* zich betoonden.
2128 *wterlijcke wesen:* uiterlijkheden.
2130 *een eynde nam:* zijn vervulling kreeg.
2131 *als:* toen.
2132 *anderen Helias:* tweede Elias, nl. Johannes de Dooper.
2133 *verkoren:* uitverkoren.
Jonghers: leerlingen.
vroet: wijs.

Op wees met den vingher zoet,
Alder schatten kleynoot koffer)
Doen die quam, en synen offer
Als Hooch-priester dede spa
Op den Bergh Calvaria.
Doen hy teghens Satan kampten,
Alle Priester-dienst en ampten,
Eynden met het Paesschen-feest,
Als den Ioden Iaerlijcx meest
Posten dorpels noch bestreken
Met s' Lams bloede, tot een teecken
Hoe God hun bevrijdde weerdt
Voor den slaenden Enghels sweerdt.
Voorspel t' welck ons leert ten besten
Hoe dat inden alderlesten
Dach der daghen int ghericht,
Voor Godts toornich aenghesicht
Iesum Christum ons zal vrijden
Door syn heylich bitter lijden,

2136 *doen:* toen. Met dit vers wordt vers 2131 weer opgenomen, nadat een tusschenzin de gedachte onderbroken heeft. Echter heeft deze tusschenzin den loop van den hoofdzin verbroken.
2137 *spa:* later.
2141 *eynden:* opheffen.
2142 *als:* toen.
meest; heeft niet veel beteekenis en staat hier voornamelijk om het rijm.
2145 *weerdt:* uit liefde.
2146 *slaenden:* doodenden.
2147 *ten besten:* tot ons heil.
2148 *alderbesten:* allerlaatsten.
2151 *Jesum Christum:* hier heeft de Nederlandsche neiging om het verschil tusschen eerste en vierden naamvalsvorm te verdoezelen (welke neiging in de 17de eeuw zoo sterk tegengegaan is, dat wij het onderscheid nog steeds handhaven) zich ook tot het latijn uitgestrekt: deze 4de naamvalsvorm is niet te verdedigen. Er behoorde Jesus Christus te staan.
vrijden: verdedigen.

En met t' root onschuldich kleydt,
Van syn droeve sterflijcheyt,
Ons onreyn melaatsche vlecken
Voor des Heeren aenschijn decken.
Eet dan gheestelijcker wijs
Noch dit Lam, der zielen spijs,
Met een bitter sausse spijtich
Ware Israelyten vlijtich
Laet de kracht van syne doodt
V noch zijn een Hemels-broodt.
Weest omgordt, en staet al reede
Om te wand'len na den vrede,
Met den Staf alzoo 't behoort
Van des Heeren heylich Woort.
Opgheschort, omgort op vordel
Met der liefden bandt en gordel.
Ooc aenmerct hier alghemeen
Dees twee Leyds-lien der Hebreen,
Moses (onbespraect voor Pharons
Aenschijn) hoeft des Priesters Aarons
Reden-rijcke tonghe vocht:
Doch gheen van dees beyden mocht
Isac brenghen eyndelijcken

2153 *root:* purperen.
2154 *sterflijcheyt:* menschelijke gedaante.
2156 *decken:* bedekken.
2159 *spijtich:* wrang.
2160 *ware Israelyten:* als echte Israëlieten.
2163 *omgordt:* bereid.
reede: gereed.
2165 *staf:* steun.
2167 *opgheschort:* het kleed opgenomen om beter te kunnen gaan.
op vordel: op dat het u tot voordeel strekken.
2171 *onbespraect:* slecht sprekend.
2172 *hoeft:* behoeft.
2173 *raden-rijcke:* woorden rijke.
vocht: vloeiend sprekend.
2174 *mocht:* kon.
2195 *Isac:* de Israëlieten.

In Canaans Koninckrijcken:
Onder welcke schorsse duyct
Alsmen desen bast ontluyct,
D' onvolkomen swacheyt teder
Vander Wet, te korten leeder
Om int Hemelsch Vaderlant
Op te stijghen wt den brant,
Wt den brant der zielen sweerdich,
Wt Gods toornicheyt rechtveerdich,
Daer ons Christus als ghezeyt
Heeft behouden wt gheleyt.
Want in Christo woont bequamich
Zelf de volheyt Gods lichamich,
T' Evangelische Verbondt
Vloeyet wt syns wijsheyts mondt.
Der ghenaden fonteyn-ader,
Ons Verbidder by den Vader.
Israel vertroc op hoop,
Maer voor ons heeft al den loop
Christus t' Hooft van syne Benden
Langh te voren gaen vol-enden,
En met t' Cruys ghetriumpheert

2177 *schorsse:* uiterlijke gedaante.
duyct: is verborgen.
2178 *bast;* hetzelfde als *schorsse* in het vorige vers.
ontluyct: openmaakt, verwijdert.
2180 *Wet:* het Oude Verbond.
te korten leeder: te kort een ladder.
2182 *brant:* vuur.
2183 *sweerdich:* zwaarlijk, behoort bij *brant.*
2187 *bequamich:* wel geordend.
2189 *t' Evangelische Verbondt:* het Nieuwe Verbond. Dit staat tegenover *Wet* (vers 2180).
2191 *fonteyn-ader:* springbron.
2192 *Verbidder:* voorspraak.
2193 *op hoop:* op goed geluk.
2195 *benden:* vervbondenen.
2196 *vol-enden:* vastleggen.

Boven Hemelen en eerd.
Laet dit plaetse by u grijpen,
Laet dit Godlijc zaeyssel rijpen,
Zoo zal t' uwaerts s' Hemels gonst
Vloeyen WT LEVENDER JONST.

2201 *gonst:* liefde.
Wt levender Jonst: is de spreuk van de Rederijkerskamer, waarvoor Vondel dit drama schreef, nl. de Brabantsche kamer, 't Wit Lavendel." Het was gewoonte dat men zijn stuk liet eindigen met de spreuk van de Rederijkerskamer, waarvoor het geschreven werd. Oorspronkelijk werden de stukken bezit van de Kamer, en zijn de schrijvers vaak niet bekend; in den nabloei der Rederijkerij.

VERGHELIJCKINGHE

VAN DE

VERLOSSINGHE DER KIND'REN ISRAELS

MET DE

VRIJWORDINGHE.

DER

VEREENICHDE NEDERLANDSCHE PROVINCIEN.

Hoewel den vlugghen tijt d'wtkomste der Hebreeuwen
Spijt Moysi gulde pen met veel verloopen eeuwen
Heel wt te wisschen dacht: zoo is het even beelt
Van Israels triumph zoo aerdich weer volspeelt
Opt Nederlandts Toneel, dat gheene van dees beyden
Nau vanden andren is met waerheyt t'onderscheyden.
Wien schildert Pharao na t' leven naecter af,
Als Philippo den Monarch den eenen met syn Staf

1 *wtkomste:* uittocht.
2 *spijt:* ondanks.
Moysi: Mozes. De vorm Moysi, door Vondel als tweeden naamval opgevat, is echter een derde naamval.
3 *even beelt:* afbeelding, voorstelling.
7 *wien:* wie.
naecter: zuiverder.
8 *als:* dan.
Philppo: onjuiste, verbogen naamval van den vorm Philippus. Het is niet de Spaansche vorm van Philips' naam daar deze *Felipe* luidt.

Beheerscht den blauwen Nyl; den and'ren draecht in handen
Den Scepter wiens ghebiet strect over Tagus stranden;
Den eenen Osiris eert met gheboghen knien;
Den and'ren zal den God des Tybers eere bien;
Den eenen maeyt int graf d'onnoosle zuyghelingen;
Den anderen, die noch aen s'moeders borsten hinghen;
Den eenen Iacobs huys verdruct met slavernij;
En d' ander t' Nederlandt verheert met tyrannij;
Den wettighen Gods-dienst belet den eenen duyster,
En d' ander al verblint ghehenght niet dat den luyster
Des Euangeliums ghelijc een Son doorbreect,
Noch dat de waerheyt t'hooft ten Hemel erghens steect.
Israel zijnde dus in droefheyt en in rouwe,
De vouten schallen doet van s' Hemels hooch ghebouwe;
O Vader! roepen sy, wilt ghy wt uwen tros
De pijlen uwes toorns steeds op ons laten los,
Ghedenckt doch aent verbont dat ghy met uwer knechten
Voorvaders goedertier hier voormaels wout oprechten;

10 *Tagus:* de Taag, hoofdrivier van het Iberisch schiereiland.
12 *God des Tybers:* God van Rome. Men houde in het oog, dat Vondel toen hij het Pascha schreef, nog onroomsch was. Dat met de *God des Tybers* de Paus wordt bedoeld, gelijk v. Lennep meent, is onwaarschijnlijk, daar Philips II den Paus in het geheel niet onderdanig gezind was.
16 *verheert:* overheerscht.
17 *wettighen:* volgens de wet.
den eenen: de eene (eerste naamval).
duyster: in zijn onverstand.
18 *ghehengt:* gedoogt.
22 *vouten:* gewelven.
23 *tros:* pijlkoker.

Oft zoo ghy onser naer u goedtheyt niet ghedenckt,
Ten minsten d' eere ws naems, o Heere! niet en krenckt,
Ghedoocht niet dat wy (ach!) den tijdt van onse leven
Den vijanden tot roof en spijse zijn ghegheven.
Belgica van ghelijc met zuchten en gheklach
Den droeven *Echo* wect, en stenet nacht en dach,
O Heere! Laet op ons de lieffelijcke stralen
Ws aenschijns vanden troon des Hemels neder dalen;
Wy zijn, eylaes, bevlect met ongherechticheyt,
Dus reynicht ons int bloedt van Christi sterflijcheydt,
Syn eenighe offerhand' neemt aen tot een voldoeningh
Onser misdaden, en volkomene verzoeningh.
God Iacobs stenen hoort, en tot Voorvechters trou
Wect Amrams zonen beyde, en die van t' Huys Nassou,
Den Nederlanders tot Beschermeren en Voochden,
Die tsamen hunnes volcks verlossinghe beoochden.

27 *naer:* in overeenstemming met.
28 *krenckt:* vermindert.
29 *den tijdt van onse leven:* in ons leven.
30 *tot spijse:* om voor hem te werken en zoo zijn voedsel te verdienen.
31 *Belgica:* De Nederlanden. Tot den vrede van Munster beschouwde men alle Nederlanden als een, en noemde het in de het Latijn Belgica. Later onderscheidde men de Republiek der Vereenigde Nederlanden, en de Spaansche (later Oostenrijksche Nederlanden. Eerst sinds 1831 gaat men België (d. i. Zuid-Nederland met Wallonië) onderscheiden van Nederland (d. is. Noord-Nederland).
van ghelijc: desgelijks.
32 *wect:* opwekt.
stenet: jammert.
36 *sterflijcheydt:* stoffelijk lichaam.
37 *neemt aen:* aanvaardt (gebiedende wijs)
39 *stenen:* jammeren.
42 *tsamen:* beiden.

Die eer voor Memphis heeft ghestreen als besten vriendt,
Wordt eynd'lijc haer partije, en die voorheen ghedient
Heeft t' strengh Bourgoensche Hof sich rustet teghens Spaengien,
O wonderbaerlijc schict sich Moyses met Orangien!
Den een strijdt voor de Wet, den and'ren slaet de trom,
En vrijt met synen arm het Euangelium;
Den eenen gaet d' Hebreen de roode golven banen,
En d'ander leyt de syn door eenen vloet van tranen,
Al recht door t'gholvich Meyr van klibber breyn en bloedt;
De Slaven d'een ontslaet en d'ander steect den Hoet
Der vrijheyt inde locht, en eynd'lijc strect sich even
Huns vijandts ondergangh te zamen tot den leven.
Pharao voor een graf het roode Meyr beerst,
Philippus out en grijs katijvich henen sterft:
God wel verscheyden straft, d'een vroech en d'ander spade
Maer eyndelijc overvalt hyn beyd syn onghenade.
Den zelven Koningh die t'Rijc Israels bevesten,

43 *eer:* eerst.
44 *partije:* tegenpartij.
48 *vrijt:* verdedigt.
49 *banen:* tot een begaanbaren weg maken.
51 *klibber:* kleverig.
breyn: hersenen.
52 *ontslaet:* bevrijdt.
53 *en eynd'lijc:* ten slotte.
strect sich even: is gelijkelijk.
55 *beerft:* verwerft.
56 *katijvich:* rampzalig. Men weet dat Philips II stierf, nadat hij lange jaren aan boosaardige zweren en uitslag had geleden.
57 *verscheyden:* op verschillende manier.
spade: laat.
59 *bevesten:* bevestigde.

Heeft eyndelijc u zaec, o Belgica! ten lesten
Voleyndicht in triumph: dies dy niet langher quelst,
Dewijl hy dynen staet met syne macht omhelst:
Hoe is de macht ghegroeyt van u verbonden Steden,
Sint desen grooten Helt gingh inde schoenen treden
Syns Vaders, welck (eylaes!) verraderlijc en straf
De swarte nijdicheydt geblixemt heeft int graf,
Help God! de wraec is u, ghy zult hier namaels eyssen
Het dier vergoten bloedt met een ghekromde Zeyssen.
Wat rester nu? dan God te vlechten met bescheydt
Den loffelijcken krants van ware dankcbaerheydt:
Vreest gen die lichtlijc kan verstroyen inder ijlen
Het steunsel van u zaec, den Bos gheknoopte Pijlen
Peynst om den ghenen die de volckren van Sion
Als Slaven voeren liet gheboeyt naer Babylon.

60 *eyndelijc:* in 1609 was het Twaalfjarig Bestand gesloten, dat door velen (naar het vervolg der geschiedenis heeft aangetoond zeer ten onrechte) als een eindvrede werd gevoeld.
61 *quelst:* kwelt. Oude tweede persoon met uitgang -st, hier echter om het rijm zeer verkeerd gebruikt omdat het een gebiedende wijs is, die den vorm met -st, niet kent.
62 *omhelst:* steunt.
64 *desen grooten Helt:* Prins Maurits. Hoe anders heeft Vondel later over dezen stadhouder geoordeeld!
66 *nijdicheydt:* vijandschap.
67 *dier:* kostbaar.
Zeyssen: zeis.
69 *met bescheydt:* op verscheidene wijze.
70 *loffelijcken krants:* eerekrans.
71 *lichtlijc:* gemakkelijk.
verstroyen: vernietigen.
72 *Bos:* bundel.
73 *peynst om:* denkt aan.